98907

J. Fr. Thon
1865.

aus der Bibliothek des sel.
Pastor Toel zu St. Remberti
in Bremen. –

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

LIBRI IX.

AD REGEM SUUM.

Editio nova, cum Indice Rerum ac Verborum locupletiſſimo.

LUGD. BATAV.
Apud Franciſcum Moyardum & Adrianum Wijngaerde.

ANNO 1645.

Amice Lector.

HOc Opus de Augmentis Scientiarum, Novo ejuſdem Autoris Organo ſi præmittatur, non modo neceſſariam ei lucem præbet; ſed & Partitiones continet ſcientiarum quæ primam Inſtaurationis magnæ partem conſtituunt quas idcirco auctor in ipſo Organi limine retractare noluit. Hæc te ſcire volebam.

GUILLELMUS RAUVLEY,
Sacræ Theologiæ Profeſſor,
Illuſtriſſimi Domini

D. FRANCISCI BARONIS
DE VERULAMIO,

Vice-Comitis Sancti Albani,
Sacellanus,

LECTORI S.

CUm *Domino* meo placuerit, eo me dignari honore, ut in edendis *Operibus* ſuis, opera mea uſus ſit; non abs re fore exiſtimavi, ſi *Lectorem* de aliquibus, quæ ad hunc *primum Tomum* pertinent, breviter moneam. Tractatum iſtum, de *Dignitate & Augmentis Scientiarum*, ante annos octodecim edidit Dominatio ſua, Lingua patria, in duos tantummodo Libros diſtributum, & *Regiæ ſuæ Majeſtati* dicavit, quod &

nunc facit. Non ita pridem animum adjecit, ut in Latinam Linguam verteretur. Inaudierat ſiquidem, illud apud Exteros expeti: Quinetiam ſolebat ſubinde dicere, *Libros modernis Linguis conſcriptos, non ita multo poſt decocturos.* Ejus igitur *Tranſlationem*, ab inſignioribus quibuſdam Eloquentiæ Viris elaboratam, propria quoque Recenſione caſtigatam, jam emittit. Ac *Liber primus* certe, quaſi mera *Tranſlatio* eſt, in paucis admodum mutatus: At reliqui *Octo*, qui *Partitiones Scientiarum* tradunt, atque unico ante Libro continebantur, ut *novum Opus*, & nunc primum editum, prodit. Cauſa autem præcipua, quæ Dominationem ſuam movit, ut Opus hoc retractaret, & in plurimis amplificaret, ea fuit; Quod in *Inſtauratione Magna* (quam diu poſtea edidit) *Partitiones Scientiarum* pro prima *Inſtaurationis* Parte conſtituit; quam ſequeretur *Novum Organum*, dein *Hiſtoria Naturalis*, & ſic deinceps. Cum igitur reperiret, Partem eam de *Partitionibus Scientiarum* jam pridem elaboratam, (licet minus ſolide quam Argumenti Dignitas poſtularet) optimum fore putavit, ſi retractaretur, & redigeretur

tur in opus juſtum & completum. Atque hoc pacto Fidem ſuam liberari intelligit, de prima Parte *Inſtaurationis* præſtitam. Quantum ad *Opus* ipſum, non eſt Tenuitatis meæ, de eo aliquid præfari. Præconium ei, quod optime conveniat, exiſtimo futurum illud, quod Demoſthenes interdum dicere ſolebat de rebus geſtis Athenienſium veterum; *Laudatorem iis dignum eſſe ſolummodo Tempus. Deum Opt. Max.* obnixe precor, ut pro *Dignitate Operis*, Fructus uberes, diuturnique, & *Auctori*, & *Lectori* contingant.

Partitiones Scientiarum, & Argumenta ſingulorum Capitum.

LIB. II.

CAP. I.

P*Artitio Vniverſalis* Doctrinæ Humanæ, in Hiſtoriam, Poeſim, Philoſophiam: *Secundum tres Facultates Intellectus*; Memoriam; Phantaſiam; Rationem: *Quodque eadem Partitio competat etiam* Theologicis.

CAP. II.

Partitio Hiſtoriæ *in* Naturalem, *&* Civilem: Eccleſiaſtica *&* Literaria *ſub* Civili *comprehenſis: Partitio* Hiſtoriæ naturalis, *ex* Subjecto *ſuo, in* Hiſtoriam Generationum, Prætergenerationum, *&* Artium.

CAP. III.

Partitio Hiſtoriæ Naturalis *ſecunda, ex* Uſu *&* Fine *ſuo, in* Narrativam, *&* Inductivam; *Quodque* Finis *nobiliſſimus* Hiſtoriæ Naturalis *ſit, ut miniſtret, & in ordine ſit, ad* condendam Philoſophiam; *quem* Finem *intuetur* Inductiva.

va. *Partitio* Hiſtoriæ Generationum, *in* Hiſtoriam cœleſtium, Hiſtoriam meteororum, Hiſtoriam Globi Terræ & Maris: hiſtoriam maſſarum, *ſive* Collegiorum majorum, *&* hiſtoriam ſpecierum, *ſive* Collegiorum minorum.

CAP. IV.

Partitio hiſtoriæ civilis, *in* Eccleſiaſticam, literariam, *&* (*quæ generis nomen retinet*) civilem: *Quodque* hiſtoria literaria *deſideretur. Ejus conficiendæ præcepta.*

CAP. V.

De dignitate *&* difficultate hiſtoriæ civilis.

CAP. VI.

Partitio prima hiſtoriæ civilis (ſpecialis) *in* memorias, antiquitates, *&* hiſtoriam juſtam.

CAP. VII.

Partitio hiſtoriæ juſtæ, *in* chronica temporum, vitas perſonarum, *&* relationes actionum: *earum partium explicatio.*

CAP. VIII.

Partitio hiſtoriæ temporum, *in* hiſtoriam univerſalem, *&* particularem. *Vtriusque commoda, & incommoda.*

CAP. IX.

Partitio ſecunda hiſtoriæ temporum,

in Annales, *&* acta diurna.

CAP. X.

Partitio ſecunda hiſtoriæ civilis (ſpecialis,) *in* meram, *&* mixtam.

CAP. XI.

Partitio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ; *in* Eccleſiaſticam ſpecialem, hiſtoriam ad Prophetias, & hiſtoriam Nemeſeos.

CAP. XII.

De Appendicibus hiſtoriæ; *quæ circa* verba *hominum* (*quemadmodum* hiſtoria *ipſa circa* facta) *verſantur*: *Partitio earum in* orationes, epiſtolas, & apophthegmata.

CAP. XIII.

De ſecundo membro principali doctrinæ humanæ, *nempe* Poeſi. *Partitio* Poeſeos *in* narrativam, dramaticam, & parabolicam. *Exempla* parabolicæ *tria proponuntur.*

LIB. III.

CAP. I.

Partitio ſcientiæ *in* Theologiam, *&* Philoſophiam. *Partitio* Philoſophiæ *in* doctrinas tres: *De* Numine, *De* Natura, *De* Homine. *Conſtitutio* Philoſophiæ primæ, *ut Matris communis omnium.*

CAP.

CAP. II.

De Theologia Naturali: *&* Doctrina *de* Angelis *&* Spiritibus,*quæ ejuſdem eſt* Appendix.

CAP. III.

Partitio Naturalis Philoſophiæ, *in* ſpeculativam, *&* operativam: *quodque illæ duæ, & in intentione* tractantis, *& in corpore* tractatus, *ſegregari debeant.*

CAP. IV.

Partitio doctrinæ ſpeculativæ *de* Natura, *in* Phyſicam, (ſpecialem,)*&* Metaphyſicam: *Quarum* Phyſica cauſam efficientem, *&* materiam: Metaphyſica cauſam finalem, *&* formam, inquirit. *Partitio* Phyſicæ (*Spec.*) *in* doctrinas *de* principiis rerum, *de* fabrica rerum, *ſive de* mundo, *& de* varietate rerum. *Partitio* doctrinæ *de* varietate rerum, *in* doctrinam *de* concretis, *&* doctrinam *de* abſtractis. *Partitio* doctrinæ *de* concretis, *reiicitur ad eaſdem Partitiones, quas ſuſcipit* hiſtoria naturalis. *Partitio* doctrinæ *de* abſtractis, *in* doctrinam *de* Schematiſmis materiæ, *&* doctrinam *de* motibus. *Appendices duæ* Phyſicæ ſpeculativæ: Problemata naturalia, placita antiquorum philoſophorum. *Partitio* Metaphyſicæ, *in* Doctrinam *de* formis, *&* doctrinam *de* cauſis finalibus.

CAP.

Cap. V.

Partitio operativæ doctrinæ *de* natura, *in* Mechanicam, *&* Magiam: *Quæ reſpondent partibus* ſpeculativæ: Phyſicæ Mechanica, Metaphyſicæ Magia. *Expurgatio vocabuli* Magiæ. *Appendices duæ* operativæ: Inventarium opum humanarum, *&* Catalogus Polychreſtorum.

Cap. VI.

De magna Philoſophiæ Naturalis, *tam* ſpeculativæ, *quam* operativæ, *Appendice* Mathematica: *Quodque inter Appendices potius poni debet, quam inter* ſcientias ſubſtantivas. *Partitio* Mathematicæ, *in* puram, *&* mixtam.

LIB. IV.

Cap. I.

Partitio doctrinæ *de* homine, *in* Philoſophiam humanitatis, *&* civilem. *Partitio* Philoſophiæ humanitatis, *in* doctrinam *circa* corpus hominis, *&* doctrinam *circa* animam hominis. *Conſtitutio unius* doctrinæ generalis *de* natura, *ſive de* ſtatu hominis. *Partitio* doctrinæ *de* ſtatu hominis, *in* doctrinam *de* perſona hominis, *&* *de* fœdere animi *&* corporis. *Partitio* doctrinæ *de*

perſona

perſona hominis, *in* doctrinam *de* miſeriis hominis, *& de* prærogativis. *Partitio* doctrinæ *de* fœdere, *in* doctrinam *de* indicationibus, *& de* impreſſionibus. *Aſſignatio* phyſiognomiæ *&* interpretationis ſomniorum naturalium, doctrinæ *de* indicationibus.

Cap. II.

ar titio doctrinæ *circa* corpus hominis, *in* Medicinam, Coſmeticam, Athleticam, *&* voluptariam. *Partitio* Medicinæ *in officia tria; vid. in* conſervationem ſanitatis, curationem morborum, *&* prolongationem vitæ. *Quodque pars poſtrema de* prolongatione vitæ *disjungi debeat à duabus reliquis.*

Cap. III.

Partitio philoſophiæ humanæ *circa* animam, *in* doctrinam *de* ſpiraculo, *&* doctrinam *de* anima ſenſibili; *ſive* producta. *Partitio ſecunda ejuſdem* Philoſophiæ, *in* doctrinam *de* ſubſtantia *&* facultatibus animæ, *&* doctrinam *de* uſu, *&* objectis facultatum. *Appendices duæ* doctrinæ *de* facultatibus animæ, doctrina *de* divinatione naturali, *&* doctrina *de* faſcinatione. *Diſtributio* facultatum animæ ſenſibilis, *in* motum, *&* ſenſum.

LIB.

LIB. V.

CAP. I.

Partitio doctrinæ *circa* uſum & objecta facultatum animæ humanæ, *in* Logicam,& Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* artes inveniendi, judicandi, retinendi, & tradendi.

CAP. II.

Partitio inventivæ, *in* inventivam artium & argumeutorum: *Quodque prior harum* (*quæ eminet*) deſideretur. *Partitio* inventivæ artium, *in* experientiam literatam, & organum novum. *Delineatio* experientiæ literatæ.

CAP. III.

Partitio inventivæ argumentorum, *in* promptuariam, & topicam. *Partitio* topicæ, *in* generalem, & particularem. *Exemplum* topicæ particularis, *in inquiſitione de* gravi & levi.

CAP. IV.

Partitio artis judicandi, *in* judicium *per* inductionem, & *per* ſyllogiſmum. *Quorum prius aggregatur* organo novo. *Partitio prima* judicii per ſyllogiſmum, *in* reductionem rectam, & inverſam. *Partitio ſecunda ejus*, *in* analyticam, & doctrinam *de* Elenchis. *Partitio* doctrinæ

ctrinæ *de* Elenchis, *in* Elenchos ſophiſmatum, Elenchos Hermeniæ, & Elenchos imaginum, *ſive* idolorum. *Partitio* idolorum, *in* idola tribus, idola ſpecus, & idola fori. *Appendix* artis judicandi, *vid. De* Analogia demonſtrationum pro Natura ſubjecti.

CAP. V.

Partitio artis retinendi *ſive* retentivæ, *in* doctrinam *de* adminiculis memoriæ, & doctrinam *de* memoria ipſa. Partitio doctrinæ *de* memoria ipſa, *in* prænotionem, & emblema.

LIB. VI.

CAP. I.

Partitio traditivæ; *in* doctrinam *de* organo ſermonis, doctrinam *de* methodo ſermonis, & doctrinam *de* illuſtratione ſermonis. *Partitio* doctrinæ *de* organo ſermonis, *in* doctrinam *de* notis rerum, *de* locutione, & de ſcriptione. *Quarum duæ poſteriores* Grammaticam *conſtituunt, ejuſque* partitiones ſunt. *Partitio* doctrinæ *de* notis rerum, *in* Hieroglyphica, & Characteres reales. *Partitio ſecunda* Grammaticæ, *in* literariam, & philoſophantem. *Aggregatio* Poeſeos quoad metrum, *ad* doctrinam *de* locutione. *Aggregatio* do-

ctrinæ

ctrinæ *de* ciphris, *ad* doctrinam *de* ſcriptione.

Cap. II.

Doctrina *de* methodo ſermonis, *conſtituitur ut pars* traditivæ *ſubſtantiva & principalis. Nomen ei inditur* prudentia traditivæ. *Enumerantur* methodi *genera diverſa, & ſubjunguntur eorum commoda, & incommoda.*

Cap. III.

De fundamentis *&* officio doctrinæ *de* illuſtratione ſermonis, *ſive* Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* promptuariam *tantummodo pertinent:* colores boni & mali, tam ſimplicis, quam comparati: antitheta rerum: formulæ minores orationum.

Cap. IV.

Appendices generales duæ traditivæ, critica, *&* pædagogica.

LIB. VII.

Cap. I.

Partitio Ethicæ, *in* doctrinam *de* exemplari, *&* Georgica animi. *Partitio* exemplaris (ſcilicet boni) in bonum ſimplex, *&* bonum comparatum. *Partitio* boni ſimplicis, *in* bonum individuale, *&* bonum communionis.

Cap.

CAP. II.

Partitio boni individualis, vel ſuitatis, *in* bonum activum *&* bonum paſſivum. *Partitio* boni paſſivi, *in* bonum conſervativum, *&* bonum perfectivum. *Partitio* boni communionis, *in* officia generalia, *&* reſpectiva.

CAP. III.

Partitio doctrinæ *de* cultura animi, *in* doctrinam *de* characteribus animorum, *de* affectibus, *&* *de* remediis, *ſive* curationibus. *Appendix* doctrinæ *ejuſdem*, *de* congruitate inter bonum animi, *&* bonum corporis.

LIB. VIII.

CAP. I.

Partitio doctrinæ civilis, *in* doctrinam *de* converſatione, doctrinam de negotiis, *&* doctrinam *de* Imperio, *ſive* Repub.

CAP. II.

Partitio doctrinæ *de* negotiis, *in* doctrinam *de* occaſionibus ſparſis, *&* doctrinam de ambitu vitæ. *Exemplum* doctrinæ *de* occaſionibus ſparſis, *ex* parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta de* ambitu vitæ.

CAP.

Cap. III.

Partitiones doctrinæ *de* Imperio *ſive* Repup. *omittuntur: Tantum aditus ſit ad* deſiderata *duo*: Doctrinam *de* proferendis finibus Imperii, & doctrinam *de* juſtitia univerſali, *ſive de* fontibus juris: Exempla *utriuſque*.

LIB. IX.

Cap. I.

Partitiones Theologiæ inſpiratæ *omittuntur: Tantum aditus ſit ad* deſiderata *tria*: doctrinam *de* legitimo uſu rationis humanæ in divinis, doctrinam de gradibus unitatis in Civitate Dei, & emanationes ſcripturarum.

FRAN-

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

LIBER PRIMUS.

SUb Veteri Lege, Rex Optime, erant & ſpontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem, deberi tale quidpiam Regibus à Servis ſuis; ut ſcilicet quiſque non ſolùm Muneris ſui Tributa, ſed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, ſpero me minimè defuturum; In poſteriori autem genere dubitavi, quid potiſſimùm ſumerem: Satius autem viſum eſt, hujuſmodi aliquid deligere, quod potiùs ad Perſonæ tuæ Excellen-

tiam, quàm ad Negotia Coronæ ſpe-
ctaret.

Ego ſæpiſſimè de Majeſtate tuâ, u
debeo, cogitans, (miſſis aliis ſive Vir-
tutis, ſive Fortunæ tuæ Dotibus) ma-
gnâ prorsùs afficior admiratione, cùn
intueor Excellentiam earum in te Vir
tutum, Facultatumque, quas Philo
ſophi Intellectuales vocant: Capacita
tem Ingenii tot & tanta complexam
Firmitudinem Memoriæ, Prehenſioni
Velocitatem, Judicii Penetrationem
Elocutioniſque Ordinem, ſimul & Fa
cilitatem. Subit profectò Animur
quandoque Dogma illud Platonicun
quo aſſeritur, *Scientiam nihil aliud eſſe
quàm Reminiſcentiam; Animumque na
turaliter omnia cognoſcere, nativæ luci
quam ſpecus corporis obumbraverat, ſul
inde redditum.* Certè hujus rei (ſi i
quo alio) relucet in Majeſtate tuâ E
emplum inſigne; cui adeò prompta e
Mens ad concipiendam Flammam, ul
vel leviſſima eam excitaverit object
Occaſio, vel minima alienæ Cognitio
nis ſcintilla affulſerit. Quemadmodùı
igitur, de Regum ſapientiſſimo, Sac
perhibet Scriptura, *Cor illi fuiſſe, ta*
quam Arenam Maris: cujus quanqua
Maſſa prægrandis, Partes tamen mini
tiſſim

tiſſimæ; ſic Mentis indidit Deus Majeſtati tuæ craſim planè mirabilem, quæ cùm maxima quæque complectatur, minima tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cùm perdifficile videatur, vel potiùs impoſſibile in Naturâ, ut idem Inſtrumentum, & grandia Opera, & puſilla aptè diſponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Auguſto Cæſare; *Auguſto*, inquit, *profluens, & quæ principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè ſi rectè rem perpendamus, omnis Oratio aut laborioſa, aut affectata, aut Imitatrix, quamvis alioquin excellens, neſcio quid ſervile olet, nec ſui juris eſt. Tuum autem dicendi genus verè Regium eſt, profluens tanquàm à Fonte, & nihilominùs, ſicut Naturæ Ordo poſtulàt, Rivis diductum ſuis, plenum facilitatis felicitatiſque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque ſicut in Rebus tuis, quæ tàm ad Regnum, quàm ad Domum tuam ſpectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores ſcilicet optimi cum felici Regimine; Spes tuæ olim patienter & piè cohibitæ, cum fauſtâ & opportunâ ſperatorum adeptione; Thori Conjugalis ſancta fides, cum fructu Conjugii bea-

to, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Chriſtiano digniſſima ad pacem propenſio, cum ſimili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum feliciter conſpirantium: Sic & in intellectûs tui Dotibus non levior exoritur lis & æmulatio, ſi eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ ſunt & infuſæ, cum inſtructiſſima gaza multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facilè fuerit, Regem aliquem poſt Chriſtum natum reperire, qui fuerit Majeſtati tuæ, Literarum Divinarum & Humanarum varietate & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum ſeriem, & juxta mecum ſentiet. Magnum certè quiddam præſtare Reges videntur, ſi delibantes aliorum Ingenia ex compendio ſapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenus hæreant, aut denique literatos ament, evehantque. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes hauſiſſe, imò ipſummet Fontem Eruditionis eſſe, propè abeſt à Miraculo. Tuæ verò Majeſtati etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur, adeo ut cum Hermete illo Triſ-

megi-

megiſto, triplici gloria inſigniaris, Poteſtate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philoſophi. Cum igitur alios Reges longè hac laude (proprie quæ tua eſt) ſuperes, æquum eſt, ut non ſolum præſentis Seculi fama, & admiratione, celebretur, aut etiam Hiſtoriarum lumine poſteritati tranſmittatur, verum ut ſolido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Regis tam inſigniter Docti Imaginem referat.

Quare (ut ad Inceptum revertar) nulla potior mihi viſa eſt Oblatio, quam Tractatus aliquis eò ſpectans. Hujus Argumentum duabus conſtabat Partibus. In priori (quæ levior eſt, neque tamen ullo modo prætermittenda) de Scientiæ & Literarum per omnia excellentia agendum eſt; & ſimul de Merito eorum, qui in iiſdem provehendis operam ſtrenue & cum judicio impendunt. Poſterior vero Pars (quod Caput rei eſt) proponet, quid in hoc genere hucuſque actum ſit, & perfectum; inſuper & ea perſtringet quæ videntur deſiderari; ut quamvis non auſim ſeponere, aut deligere, tuæ quod præcipuè Majeſtati commendem, tamen multa & varia repræſentando, Re-

gias tuas Cogitationes excitare poſſim, ut proprios Pectoris tui Theſauros excutias, atque inde pro magnanimitate tua, atque ſapientia, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipſo Veſtibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quaſi indicendum ſilentium, quo melius audiantur Teſtimonia de Dignitate Literarum, abſque Oblatratione tacitarum Objectionum, ſtatui primo loco liberare literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia, ſed Ignorantia, ſub non uno ſchemate: modo in Theologorum Zelotypia, modo in Politicorum ſupercilio, modo in ipſorum Literatorum erroribus ſeſe oſtentans, & prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea eſſe, quæ parce cauteque admittenda ſunt. Scientiæ nimium. Appetitum fuiſſe primum Peccatum, unde Hominis lapſus; hodieque hærere Serpentinum quid in ea, ſiquidem Ingrediens tumorem inducit; *Scientia inflat.* Salomonem cenſere: *Faciendi libros nullum eſſe finem, multamque lectionem carnis eſſe afflictionem*; & albi, *In multa Sapientia multam eſſe indignationem*; &, *Qui auget*

ſcien-

ſcientiam, augere & dolorem. D. Paulo monitum eſſe, *Ne decipiamur per inanem philoſophiam*: Quin & experientia notum eſſe, doctiſſimos Viros, Hæreticorum Coryhæos; doctiſſima Secula, in Atheiſmum proclivia fuiſſe; Contemplationem denique Secundarum Cauſarum, authoritati Primæ Cauſæ derogare.

Ut igitur Falſitatem hujus Dogmatis, Fundamentaque ejus male jacta aperiamus, cuivis obviam eſt, iſtos non percipere, Scientiam, quæ Lapſum peperit, non fuiſſe puram illam, primigeniamque Scientiam Naturalem, cujus lumine Homo Animalibus in Paradiſo adductis, Nomina ex Natura impoſuit; ſed ſuperbam illam *Boni & Mali*, per quam excutere Deum, ſibique ipſe legem figere ambivit. Neque certe vis ulla Scientiæ, quanta quanta ſit, inflat mentem; cum nihil implere Animum, nedum diſtendere poſſit, præter Deum, Deique contemplationẽ. Quare Salomon, de duobus palmariis Inventionis ſenſibus (Viſu atque Auditu) loquens, ait, *Oculum videndo, aurem audiendo non ſatiari.* quod ſi non ſit Impletio, ſequitur, Continens majus eſſe Contento. Haud aliter de Scien-

tia ipſa, Animoque humano,(cui Senſus ſunt tanquam Emiſſarii) definit his verbis, quæ Calendario ſuo, Ephemeridique, omnium rerum tempora deſcribenti, ſubnectit, ita concludens; *Omnia Deus condidit, ut unumquodque pulchrum ſit in tempore ſuo. Mundum quoque ipſum indidit Cordi eorum: invenire tamen Homo non poteſt opus, quod operatus eſt Deus, ab initio uſque ad finem.* Quibus verbis haud obſcure innuit, Deum fabricatum eſſe Animum humanum inſtar ſpeculi, totius Mundi capacem, ejuſque non minus ſitientem, quam oculum Luminis: neque geſtientem ſolum conſpicere varietates viciſſitudineſque Temporum, verum etiam perſcrutandi explorandique immotas atque inviolabiles Naturæ Leges & Decreta ambitioſum. Et quamvis innuere videatur, ſummam illam Naturæ œconomiam (quam appellat *Opus, quod operatur Deus ab initio uſque ad finem*) non poſſe inveniri ab Homine; hoc non detrahit captui humano, ſed in impedimenta Doctrinæ rejiciendum; qualia ſunt Vitæ brevitas, Studiorum divortia, Scientiarum traditio prava & infida, plurimaque alia incommoda, quibus humana

mana conditio irretitur. Siquidem nullam Univerſi partem, ab humana diſquiſitione alienam eſſe, ſatis clare alibi docet, inquiens, *Spritus eſt tanquam lucerna Dei*, qua intima arcana explorat. Quare ſi tanta ſit amplitudo captus humani, manifeſtum eſt, nullum eſſe periculum à quantitate Scientiæ, ut ut diffuſa, ne aut tumorem inducat, aut exceſſum: à qualitate tantum, quæ quantulacunque ſit, ſi abſque Antidoto ſua ſumatur, malignum quid habet, atque venenoſum, flatuoſis ſymptomatis pleniſſimum. Hæc Antidotus, ſive Aroma, (cujus mixtio temperat Scientiam, eamque ſaluberrimam efficit,) eſt *Charitas*. quod etiam priori clauſulæ ſubjungit Apoſtolus, dicens, *Scientia inflat, charitas autem ædificat.* Cui conſonum eſt, quod alibi docet, *Si*, inquit, *linguis loquar Angelorum, vel hominum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs reſonans, aut cymbalum tinniens.* Non quin eximium quid ſit loqui Linguis Angelorum & Hominum, ſed quia ſi ſegregetur à Charitate, neq; ad commune Humani Generis bonum dirigatur, potius inanem gloriam exhibebit, quam ſolidum fructum. Cenſuram quod attinet Sa-

lomonis, de exceſſu legendi ſcripendique Libros, & cruciatu ſpiritus è Scientia oriundo; Monitumq; etiam Paulinum, *Ne decipiamur per inanem philoſophiam*: ſi recte explicentur ea, optime oſtendent veros cancellos, quibus humana ſcientia circumſepitur, ita tamen ut liberum ſit ei, abſque omni coarctatione univerſam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita felicitatem collocemus in Scientia, ut interim Mortalitatis noſtræ Oblivio ſubrepat. Secundus, ne ſic utamur ſcientia, ut anxietatem pariat, non animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus, poſſe nos, per Naturæ contemplationem, Myſteria Divina aſſequi. Nam quantum ad primum, optime in eodem Libro alibi ſe Salomon explicat. *Satis*, inquit, *perſpexi, Sapientiam tantum recedere à ſtultitia, quantum Lucem à Tenebris. Sapientis oculi in capite ejus, ſtultus in tenebris oberrat; ſed ſimul didici, moriendi neceſſitatem utriq; eſſe communem*. De ſecundo certum eſt, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem, oriri è Scientia, niſi tantum per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio, (quæ eſt ſemen Scientiæ) per ſe jucunda eſt. cum autem Concluſiones

ſiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus noſtris applicatæ, vel infirmos metus gignunt, vel immodicas cupiditates, tũ demũ naſcitur Cruciatus ille, & Perturbatio mẽtis, qua de loquimur: tunc enim Scientia non eſt amplius *Lumen ſiccũ*, (ut voluit Heraclitus ille obſcurus, *Lumen ſiccum optima anima*) ſed fit Lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paulò diſquiſitionem poſtulat, neque ſiccò pede prætereunda eſt. Siquis enim ex Rerum Senſibilium & Materiatarum intuitu, tantum Luminis aſſequi ſperet, quantum ad patefaciendam Divinam Naturam aut Voluntatem ſufficiet, *næ iſte decipitur per inanem philoſophiam*. Etenim Contemplatio Creaturarum, quantum ad Creaturas ipſas, producit Scientiam; quantum ad Deum, Admirationem tantum; quæ eſt quaſi abrubta Scientia. Ideoque ſcitiſſime dixit quidam Platonicus: *Senſus humanos ſolem referre, qui quidem revelat terreſtrem globum, cæleſtem vero & ſtellas obſignat.* ſic ſenſus reſerant Naturalia, Divina occludunt. Atque hinc evenit, nonnullos è doctiorum manipulo in hæreſin lapſos eſſe, quum ceratis ſenſuum alis innixi,

innixi,ad Divina evolare contenderent. Namque eos, qui autumant, nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheiſmum; Ignorantiamque Secundarum Cauſarum, Pietati erga primam obſtetricari: libenter compellarem Jobi quæſtione, *An oporteat mentire pro Deo, & eius gratia dolum loqui conveniat, ut ipſi gratificemur?* Liquet enim, Deum nihil operari ordinario in natura, niſi per ſecundas. Cujus diverſum credi ſi vellent, impoſtura mera eſſet, quaſi ingratiam Dei, & nihil aliud, quàm Authori veritatis, immundam mendacii hoſtiam immolare. Quin potius certiſſimum eſt, atque experientia comprobatum, leves guſtus in philoſophia movere fortaſſe ad Atheiſmum, ſed pleniores hauſtus ad Religionem reducere. Namq; in limine Philoſophiæ, cum ſecundæ cauſæ, tanquam ſenſibus proximæ, ingerant ſe Menti Humanæ, Menſque ipſa in illis hæreat, atque commoretur, Oblivio primæ Cauſæ obrepere poſſit. ſin quis ulterius pergat, Cauſarumque Dependentiam, Seriem, & Concatenationem, atque opera providentiæ intueatur, tunc ſecundum Poetarum Mythologiam facile credet, Summum Naturalis Catenæ Annulum
Pedi

Pedi Solii Jovis affigi. Ut ſemel dicam, Nemo male applicatæ ſobrietatis moderationiſq; famam captans, poſſe nos nimium progredi, in libris ſive Scripturarum, ſive Creaturarum, Theologia aut philoſophia, exiſtimet; quinimo excitent ſe Homines, & infinitos profectus audacter urgeant utrobiq; & perſequantur; caventes tantum, ne Scientia utantur ad tumorem, non ad charitatem, ad oſtentationem, non ad uſum; & rurſus, ne diſtinctas illas Theologiæ Philoſophiæque doctrinas, earumque Latices imperite miſceant ac cõfundãt.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aſpergunt Politici. Illa ejuſmodi ſunt: Artes emollire animos, Militarique Gloriæ ineptos reddere: tum in politicis quoque corrumpere Ingenia; quæ vel nimis curioſa efficiunt ex Varietate Lectionis; vel nimis pertinacia ex Rigore Regularum; vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum; vel nimis extravagantia ex Diſſimilitudine Exemplorum: quin ſaltem utcunque avertere & alienare Animos à Negotiis, & Actione, Otii ac Seceſsus amorem inſtillantes: dein Rebuſpub. inducere Diſciplinæ Relaxationem, dum unuſquiſque promptior

eſt

eſt ad Diſputandum, quam ad Obtemperandum. Unde Cato Cenſorius, cum primis Mortalium ſapiens, ubi juventus Romana ad Carneadem Philoſophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atque Maieſtate Eloquentiæ ejus capta undique conflueret, frequenti Senatu Author fuit, ut expeditis Negotiis, primo quoque tempore dimitterent Hominem, ne Civium Animos inficeret, & faſcinaret, & nec opinantibus Morum Conſuetudinumque patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permovit Vergilium, (dum Studia ſua Patriæ exiſtimationi poſthaberet,) ut Artes Politicas à Literariis ſegregaret, illas Romanis vendicans, has Græcis relinquens, in verſibus illis decantatis.

Tu regere imperio populos, Romane, memento,
Hæ tibi erunt artes. —

Videmus etiam, Anytum, Socratis Accuſatorem, pro crimine ei objeciſſe, quod vi & veritate Sermonum ac Diſputationum ſuarum, Authoritatem & Reverentiam Legum, Conſuetudinumque patriarum, apud Adoleſcentes imminueret; quodque Artem profiteretur perniciofam, & periculo plenam, quâ

quis

quis inſtructus, deteriorem cauſam meliorem faceret, veritatemque ipſam Eloquentiæ apparatu obrueret.

Verum hæ Criminationes, cæteræque ejuſdem farinæ, potius Perſonatam Gravitatem præ ſe ferunt, quam Veritatis Candorem. Teſtatur enim Experientia, ſicut unos atque eoſdem Homines, ſic una eademque Tempora, & Rerum Bellicarum, & Optimarum Artium gloriâ floruiſſe. Viros quod attinet, exemplo ſit Nobile par Imperatorum, Alexander Magnus, & Julius Cæſar Dictator, alter Ariſtotelis in Philoſophiâ Diſcipulus, alter Ciceronis in dicendo Rivalis. Aut ſi quis requirat potius Literatos, qui in claros Imperatores evaſerunt; quam Imperatores, qui inſigniter docti fuerunt; præſto eſt Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Athenienſis: quorum ille primus fuit, qui fregit potentiam Spartanorum; hic autem primus, qui ſtravit viam ad everſionem Monarchiæ Perſarum. Iſtud vero Armorum Literarumque quaſi Conjugium, clarius adhuc in Temporibus, quam in Perſonis eluceſcit, quanto nimirum Seculum Homine Objectum grandius eſt. Ipſa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Aſſy-

Aſſyrios, Perſas, Græcos, Romanoſque, quæ propter Bellicam Virtutem maxime celebrantur, etiam & Literis plurimum fuerunt nobilitata; adeo ut graviſſimi Authores Philoſophique, & clariſſimi Duces atque Imperatores, eodem ſeculo vixerint. Nec ſane aliter fieri poteſt. quandoquidem ut in Homine Vigor Corporis Animique ſimul fere matureſcunt, niſi quod ille hunc paulo antevertat: ſic in Rebuſpub. Militaris gloria Literataque (quarum illa Corpori reſpondet, hæc Animo) aut coæva ſunt, aut ſe proximè conſequuntur.

Jam vero, Eruditionem politicis impedimento eſſe potius quam adjumento, nil minus probabile. Fatemur omnes, temerarium quiddam eſſe, Empiricis Medicis Corpus & Valetudinis curam tradere, qui ſolent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Panchreſta, venditare, quorum fiduciâ nihil non audent tentare, cum tamen neque Cauſas Morborum, neque Ægrotorum Habitus, neque Symptomatum Pericula, neque veram Sanandi Methodum calleant. Videmus pariter, errare eos, qui ad Cauſas & Lites ſuas expediendas adhibent Leguleios, in Practi-

Practicâ potius, quàm in libris Juris verſatos, quibus os facile oblinitur, ſi quid novum, aut extra Experientiæ ſuæ calles tritos occurrat: conſimiliter non poteſt non eſſe periculoſiſſimum, quoties Summa Rerum Empiricis Conſiliariis præcipue mandatur. E contrà, vix Exemplum adduci poſſit Reip. infeliciter adminiſtratæ, ad clavum ſedentibus Viris Eruditis. Quamvis enim in more ſit Politicis, Literatos Pedaneorum nomine elevare; Hiſtoria tamē *Veritatis Magiſtra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principes Adultis longè præſtitiſſe, non obſtante ætatis incommodo, ea ipſa de cauſa, quam Politici ſugillant, quod ſcilicet tunc temporis à Pædagogis adminiſtratum ſit Imperium. Quis ignorat, per decantatum illud Quinquennium Neronis, onus rerum incubuiſſe Senecæ Pædagogo? Quin & Gordianus Junior Decennium laudis, Miſitheo Pædagogo debuit. Neque infelicius Imperium geſſit Alexander Severus, dum minor fuit. quo tempore omnia procurabant Mulieres, ſed ex conſilio Præceptorum. Imo convertamus oculos ad Regimen Pontificium, ac nominatim Pii Quinti, vel Sixti Quinti, noſtro ſeculo, qui ſub initiis

ſuis

ſuis habiti ſunt pro Fraterculis rerum imperitis: reperiemuſque, Acta Paparum ejus generis, magis eſſe ſolere memorabilia, quàm eorum, qui in negotiis civilibus & Principum Aulis enutriti, ad Papatum aſcenderint. Quamvis enim, qui in Literis vitam maximè traduxerunt, minus ſolertes ſint atque verſatiles in Occaſionibus prenſandis, atque accommodandis Rebus; quo ſpectant ea, quæ ab Italis *Ragioni di Stato* dicuntur, quorum nomen ipſum averſatus eſt Pius Quintus, ſolitus dicere, *Eſſe mera malorum Hominum Commenta, quæ opponerentur Religioni, & virtutibus Moralibus*: in eo tamen abundè fit compenſatio, quod per tutum planumque iter Religionis, Juſtitiæ, Honeſtatis, Virtutumque Moralium, promptè atque expeditè incedant: quam viam qui conſtanter tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm Corpus ſanum Medicinâ. Porro autem Curriculum vitæ in uno Homine, ſuppeditare non poteſt Exemplorum Copiam, ad regendos eventus vitæ, etiam in uno Homine. Sicut enim interdum fit, ut Nepos, vel Pronepos, Avum vel Proavum magis referat, quàm Patrem: eodem modo haud

haud rarò evenit, ut Negotia præſentia magis quadrent cum Exemplis vetuſtioribus, quàm cum Recentioribus. Poſtremò unius Ingenium tantum cedit Amplitudini Literarum, quantum privati Reditus Ærario.

Quod ſi detur, depravationes illas & impedimenta, quæ à Politicis imputantur literis, aliquid virium habere & veritatis: attamen ſimul monendum, Eruditionem in ſingulis plus Remedii, quàm mali, afferre. Eſto enim, Literæ Tacita quadam vi Animum reddunt incertum, atque perplexum; at certè liquidò præcipiunt, quomodo cogitationes ſint expediendæ, & quouſque ſit deliberandum, quando demùm ſtatuendum; imò oſtendunt, quomodo res interim abſque periculo trahi poſſint, & ſuſpendi. Eſto etiam, Animos efficiunt magis pertinaces, & difficiles; at ſimul docent, quæ Res Demonſtrationibus, quæ Conjecturis innituntur; neque minùs Diſtinctionum & Exceptionum uſum, quàm Canonum & Principiorum conſtantiam proponunt. Eſto rurſus, ſeducunt & detorquent Animos Exemplorum vel imparitate, vel diſſimilitudine. Neſcio; ſed ſatis novi, eas, tàm circumſtantiarum efficacias,

cacias, quàm comparationum errores, & applicationum Cautiones, explicare, adeò ut in univerſum magis corrigant Animos, quàm corrumpant. Hæc autem Remedia inſinuant undequaquè Literæ, magnâ vi, & varietate Exemplorum. Perpendat quis Errores Clementis Septimi, à Guicciardino, qui ei fuit quaſi Domeſticus, tàm luculenter depictos; aut vacillationes Ciceronis, in epiſtolis ad Atticum, manu propriâ ad vivum reſectas; omninò Inconſtantiam, & crebras Conſiliorum Mutationes vitabit: Inſpiciat Errores Phocionis; Pervicaciam exhorrebit: Fabulam Ixionis legat; & nimias Spes, & hujuſmodi Fumos ac Nebulas diſpellet. Intueatur Catonem Secundum; neque unquàm migrabit ad Antipodas, & contraria præſenti Seculo veſtigia figet.

Jam qui putant Literas Deſidiæ Amicas eſſe, Otiique & Seceſſus dulcedine perfundere Animum, mirum præſtabunt, ſi quæ aſſuefaciunt Mentem perpetuæ Agitationi, Socordiæ Patronas oſtendant: cùm contrà verè affirmari poſſit, inter omnia Hominum genera, nullum Negotia amare propter ipſa Negotia, præter Literatum. Alii enim

Res,

Res & Negotia diligunt Quæſtus gratiâ, ut Conductitii opus propter mercedem: Alii Honoris ergo; etenim dum res gerunt, vivunt in oculis Hominum, exiſtimationique ſuæ inſerviunt, alioqui evaniturae: Alii propter Potentiam, & Fortunæ prærogativam, ut Amicos remunerare, Inimicos ulciſci poſſint: Alii ut Facultatem aliquam ſuam, quam adamant, exerceant, ac ſibi ipſis hoc nomine ſæpiùs gratulentur, & arrideant: Alii denique ut alios ſuos Fines conſequantur. Adeò ut, quod de Glorioſis dici ſolet, eorum Fortitudinem ſitam eſſe in ſpectantium Oculis, ſic hujuſmodi Hominum Diligentia & Strenuitas hoc videtur agere, aut ut alii plaudant, aut ut ipſi intra ſe geſtiant. Soli Literati Negotiis & Occupationibus delectantur, tanquam Actionibus Naturæ conſentaneis, & non minus ſalubribus Animo, quam Exercitatio eſt Corpori, ipſam Rem, non Emolumentum intuentes: ita ut omnium minimè ſint defatigabiles, ſi modò res ſit hujuſmodi, ut Animum prò dignitate ejus impleat, & detineat. Quod ſi reperiantur interdum nonnulli: in legendo ſtrenui, in agendo ceſſatores, non hoc à Literis ortum habet, ſed ab imbecilli-

tate,

tate & mollitie quadam Corporis, Animive; quales notat Seneca. *Quidam*, inquit, *tam ſunt umbratiles, ut putent in turbido eſſe, quicquid in luce eſt.* Uſu-venire poterit fortaſſe, ut hujuſmodi ingenii ſibi conſcii, ſe dent Literis; Eruditio autem ipſa, hujuſmodi Ingenia minime indit, aut progignit. Quod ſi quis illud nihilominus mordicus teneat, Literas nimium abſumere temporis, quod alias rectius impendi poſſit; aio, neminem adeo diſtringi negotiis, quin habeat ſua Otii intervalla, donec Agendi Vices atque Æſtus refluant, niſi aut admodum hebes ſit in expediendis Negotiis, aut parum cum dignitate ambitioſus in Negotiis cujuſcunque generis captandis. Reſtat igitur quærendum, qua in re, & quomodo, has ſubſecivas horas collocare oporteat; Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut recte reſpondit Demoſthenes Æſchini, homini voluptatibus dedito. qui cum per contumeliam objeciſſet, *Orationes ejus lucernam olere*: *Pol*, inquit, *multum intereſt inter ea, quæ ego ac tu ad lucernam facimus.* Quare neutiquam metuendum, ne Literæ eliminent Negotia; quin potius vindicant animum

ab

ab Otio, & Voluptate, quæ aliâs ſenſim, ad utriuſque damnum, & Negotiorum, & Literarum, ſubintrare ſolent.

Dein, quod oggerunt, Literas Reverentiam Legum atque Imperii convellere, calumnia mera eſt, ne probabiliter ad criminandum inducta. Nam qui *cæcam obedientiam* fortius obligare contenderit, quam *Officium oculatum*, una opera aſſerat, cœcum manu ductum certius incedere, quam qui Luce & Oculis utitur. Imo citra omnem controverſiam, Artes emolliunt mores, teneros reddunt, ſequaces, cereos, & ad Mandata Imperii ductiles: Ignorantia contra, contumaces, refractarios, ſeditioſos. Quod ex hiſtoria clariſſime patet, quandoquidem tempora maxime indocta, inculta, barbara, tumultibus, ſeditionibus, mutationibuſque maxime obnoxia fuerint.

De Catonis Cenſoris judicio, hoc dictum eſto, meritiſſimas eum blaſphemiæ in Literas luiſſe pœnas, cum ſeptuagenario major, quaſi repueraſcens, Græcam Linguam cupidiſſime addiſceret. Ex quo liquet, priorem illam cenſuram Græcæ Literaturæ, ex Affectata potius gravitate, quam quod

ita

ita penitus ſentiret, fluxiſſe. Ad Virgilii vero Carmina quod attinet, utcunque illi libitum fuerit Univerſo Mundo inſultare, Romanis aſſerendo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares aliis relinquendo; in hoc tamen manifeſto tenetur, Romanos nunquam Imperii Faſtigium conſcendiſſe, donec ad Artium Culmen ſimul perveniſſent. Namque duobus primis Cæſaribus, viris imperandi peritiſſimis, contemporanei erant Optimus Poëta ille ipſe Virgilius Maro, Optimus Hiſtoricus Titus Livius, Optimus Antiquarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proximus Orator Marcus Cicero; Principes certe, ex omni memoria in ſua quique Facultate. Poſtremo, quantum ad Socratis Accuſationem, id dico tantum; Recordemur temporum, quibus intentata eſt; nimirum ſub Triginta Tyrannis, Mortalium omnium crudeliſſimis, ſceleratiſſimis, Imperioque indigniſſimis. Qui Rerum & Temporum Orbis poſtquam circumactus eſſet, Socrates ille (flagitioſus ſcilicet) Heroibus annumeratus eſt, & memoria ejus omnibus tam Divinis, quam Humanis Honoribus cumulata: quin diſputationes ejus tanquam Corruptrices

Morum

Morum prius habitæ, pro præſentiſſimis Mentis Morumque Antidotis ab omni Poſteritate celebrabantur. Atque hæc ſufficiant ad reſpondendum Politicis, qui ſuperciliosa ſeveritate, aut fucata gravitate, auſi ſunt literas inceſſere contumeliis; quæ tamen confutatio impræſentiarum, niſi quod neſciamus an ad poſteros permanaturi ſint labores noſtri, minus neceſſaria videatur; cum Aſpectus, & Favor duorum literatiſſimorum Principum, Elizabethæ Reginæ, & Majeſtatis tuæ, tanquam Caſtoris & Pollucis, *Lucidorum Siderum*, tantum apud nos in Britannia Literis amorem reverentiamque conciliaverint.

Nunc ad tertium Vituperationum genus pervenimus, quod à Literatis ipſis in Literas redundat, altiuſque cæteris ſolet hærere. Eæ vel à Fortuna, vel à Moribus; vel à Studiis ipſorum Originem ducunt. Quarum prima extra poteſtatem ipſorum eſt, ſecunda extra rem, ut tertia ſola proprie in diſquiſitionem venire videatur. Quia tamen, non tam de vero Rerum Pondere, quam de Vulgi æſtimatione, ſermo inſtituendus eſt, haud abs re fuerit, etiam de alteris duabus pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis Imminutiones, & quaſi Dehoneſtamenta, quæ à Literatorum Fortuna Literis imponuntur, ſumuntur aut à paupertate & inopia ipſorum, aut à Vitæ genere obſcuro & umbratili, aut ab occupationum, in quibus verſantur, ſubjecto non admodum nobili.

Quantum ad paupertatem pertinet, quodque frequenter uſuveniat, ut literati inopes ſint, & tenui plerunque origine, neque tam propere diteſcant, ac alii, qui quæſtui ſolum inhiant: conſultum foret, hunc locum, de laude paupertatis, fratribus mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere; quibus Machiavellus non parum tribuebat, cum diceret, *Iam dudum actum eſſet de regno ſacerdotum, niſi reverentia erga fratres ac Monachos, Epiſcoporum luxum & exceſſum compenſaſſet.* Pariter dicat quis, felicitatem & magnificentiam Principum & nobilium, jam olim recidere potuiſſe in Barbariem, & ſordes, niſi deberent literatis iſtis pauperibus civilis vitæ culturam & decus. Sed miſſis his laudum aucupiis, notatu dignum eſt, quam ſacra atque veneranda res, per aliquot apud Romanos ſecula, paupertas ipſa habita

habita fuerit; quæ tamen Reſpub. nihil trahebat ex Paradoxis. Sic enim præfatur T. Livius: *Aut me amor negotii ſuſcepti fallit, aut nulla unquam Reſp. nec major, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam ſeræ avaritia luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus ac tamdiu paupertati ac parſimoniæ honos fuerit.* Quin etiam poſtquam Roma jam degeneraſſet, legimus, cum Cæſar Dictator collapſam Remp. inſtauraturum ſe profiteretur, quendam ex amicis ejus prompſiſſe ſententiam, nihil tam expeditum eſſe ad id, quod ageret, quam ſi divitiarum honos quoquo modo tolleretur. *Verum* (*inquit*) *hæc, & omnia mala, pariter cum honore pecuniæ deſinent, ſi neque magiſtratus, neque alia vulgo cupienda, venalia erunt.* Denique quemadmodum vere dictum eſt, *Ruborem eſſe colorem virtutis*, licet quandoque oriatur ex culpa; ita recte ſtatuas, paupertatem eſſe virtutis fortunam, quamvis interdum à luxu & incuria accerſatur. Salomonis certe hæc eſt ſententia, *Qui feſtinat ad divitias, non erit inſons:* & præceptum, *Veritatem eme, & noli vendere ſimiliter ſcientiam & prudentiam*; quaſi æquum judicet, opes impendendas, ut doctrina

paretur; non doctrinam eo vertendam, ut opes congerantur.

Quid attinet dicere, de vita illa privata & obſcura, quam literatis obiiciunt? Adeo tritum Thema eſt, atque ab omnibus jactatum, otium, & ſeceſſum (modo abſint deſidia & luxus) præponere vitæ forenſi, & occupatæ, propter ſecuritatem, libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut ſaltem ab indignitatibus immunitatem, ut nemo tractet hunc locum, quin bene tractet: ita humanis conceptibus in experiendo, & conſenſibus in approbando conſonat. Hoc tantum adiiciam, eruditos, latentes in Rebuſpub. & ſub oculis hominum minime degentes, ſimiles eſſe imaginibus Caſſii & Bruti, de quibus, in elatione Juniæ non geſtatis, cum aliæ plurimæ ducerentur, Tacitus, *Eo ipſo*, inquit, *præfulgebant, quod non viſebantur*.

De occupationum, quæ literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iiſdem puerorum ac juniorum inſtitutio, cujus ætatis contemptus in Magiſtros ipſos redundat. Cæterum, quam injuſta ſit hæc obtrectatio, ſi non ex vulgi opinione, ſed ex ſano judicio res perpendatur, inde li-

cet æſtimare, quod diligentiores ſint omnes, in imbuenda teſta recenti, quam veteri; magiſque ſolliciti ſint, qualem admoveant terrã teneræ plantæ, quam adultæ: unde liquet, præcipuam curam, circa rerum & corporum initia verſari. Rabbinis, ſi placet, porrige aurem, *Iuvenes veſtri viſiones videbunt*, *& ſenes ſomniabunt ſomnia.* Ex hoc textu colligunt, juventutem eſſe ætatem digniorem; quanto nimirum revelatio accedat clarior per viſiones, quam per ſomnia. Illud vero notatu omnino dignum, quod licet pædagogi, velut Simiæ Tyrannidis, ſcenæ ſint ludibria, & temporum incuria in delectu ipſorum veluti obdormierit, verus tamen querela ſit, inde uſque ab optimis & prudentiſſimis ſeculis deducta, Reſp. circa leges quidem nimium ſatagere, circa educationem indiligentes eſſe. Quæ nobiliſſima pars priſcæ diſciplinæ, revocata eſt aliquatenus quaſi poſtliminio in Jeſuitarum Collegiis; quorum cum intueor induſtriam ſolertiamque, tam in doctrina excolenda, quam in moribus informandis, illud occurrit Ageſilai de Pharnabazo, *Talis cum ſis, utinam noſter eſſes.* Atque hactenus de opprobriis è literatorum

fortuna & conditione deſumptis.

Quod ad literatorum mores, res eſt iſta, potius ad perſonas, quam ad ſtudia ſpectans. Reperiuntur proculdubio inter eos, quemadmodum in omnibus vitæ ordinibus & generibus, tam mali, quam boni; neque propterea non verum eſt, (quod aſſeritur,) *abire ſtudia in mores*; atque literas, niſi incidant in ingenia admodum depravata, corrigere prorſus naturam, & mutare in melius.

Veruntamen diligenter mihi atque ingenue rem æſtimanti, nullum occurrit dedecus, literis, ex literatorum moribus, quatenus ſunt literati, adhærens: niſi forte hoc vitio vertatur, (cujus Demoſthenes, Cicero, Cato ſecundus, Seneca, pluresque alii inſimulantur) quod cum plerunque tempora, de quibus legunt, illis, in quibus vivunt, & quæ præcipiuntur, illis, quæ aguntur, meliora ſint; ultra quam par eſt contendant, morum corruptelas ad præceptorum & dogmatum honeſtatem retrahere, & priſcæ ſeveritatis mores temporibus diſſolutis imponere: De quo tamen abunde è propriis fontibus admoneri poſſunt. Solon enim interrogatus, an optimas civibus ſuis de-
diſſet

diſſet leges? *Optimas*, inquit, *ex illis, quas ipſi voluiſſent accipere*. Ita Plato, videns corruptiores ſuorum civium mores, quam ut ipſe ferre poſſet, ab omni publico munere abſtinuit, dicens, *Sic cum patria agendum eſſe, ut cum parentibus; hoc eſt, ſuaſu, non violentia; obteſtando, non conteſtando*. Atque hoc ipſum cavet ille, qui à Conſiliis Cæſari, *Non*, inquit, *ad vetera inſtituta revocamus, quæ jampridem corruptis moribus ludibrio ſunt*. Cicero etiã erroris arguit Catonem ſecundum, Attico ſuo ſcribens: *Cato optime ſentit, ſed nocet interdum Reip. loquitur enim, tanquam in Repub. Platonis, non tanquam in fæce Romuli*. Idem Cicero molli interpretatione excuſat Philoſoporum dicta, & decreta duriora: *Iſti*, inquit, *ipſi præceptores & magiſtri, videntur fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protuliſſe, ut cum ad ultimum animo contendiſſemus, ibi tamen, ubi oportet, conſiſteremus*. Ipſemet tamen potuit dicere, *Monitis ſum minor ipſe meis*: quippe qui in eundem lapidem ipſe, licet non tam graviter, impegerit. Aliud, quod eruditis non immerito fortaſſe objicitur vitium, hujusmodi eſt, quod honori, aut emolumento patriarum ſuarum, aut

dominiorum, proprias fortunas, aut præſidia poſtpoſuerint. Sic enim Demoſthenes Athenienſibus ſuis, *Mea*, inquit, *conſilia, ſi recte attendatis, non ſunt ejus generis, per quæ ego inter vos magnus, vos inter Græcos deſpectui ſitis; ſed talia, ut mihi ſæpenumero, ea haud tutum ſit dare, vobis autem ſemper utile amplecti.* Haud aliter Seneca, poſtquam quinquenium illud Neronis, æternæ eruditorum magiſtorum conſecraſſet gloriæ, dominum ſuum, omnibus jam flagitiis inquinatiſſimum, libere atque fidenter monere non deſtitit, magno ſuo periculo, ac poſtremo præcipitio. Neque aliter poteſt ſe habere res: ſiquidem humanam mentem doctrina imbuit vero ſenſu fragilitatis ſuæ, inſtabilitatis fortunæ, dignitatis animæ, & muneris ſui; quarum rerum memores, nullo modo ſibi perſuadere poſſunt, fortunæ propriæ amplitudinem, tanquam præcipuum ſibi bonorũ finem ſtatui poſſe. Quare ſic vivunt, tanquam rationem redditturi Deo, & Dominis poſt Deum, ſive Regibus, ſive Rebuſp. hac formula, *Ecce tibi lucrifeci*, non autẽ illa, *Ecce mihi lucrifeci.* At politicorũ turba, quorum mentes in doctrina officiorum, & in contemplatione boni univerſalis, non

ſunt

ſunt inſtitutæ, & confirmatæ, omnia ad ſe referunt; gerẽtes ſe pro centro mundi, ac ſi omnes lineæ in ſe, ſuiſq; fortunis, debeant concurrere; de Reipub. Navi, licet tempeſtatibus jactata, neutiquam ſolliciti, modo ipſis in ſcapha rerum ſuarum receptus detur & effugiũ. At contra, qui officiorum pondera, & Philautiæ limites didicerũt, munia ſua, ſtationeſq;, licet cum periculo, tuentur. Quod ſi forte incolumes permaneant, in ſeditionibus, & rerum mutationibus, non id artibus, aut verſatili ingenio, ſed reverentiæ, quam probitas etiam ab hoſtibus extorquet, tribuendum. Cæterum, quod attinet ad fidei conſtantiã, & officiorum religionem, quas certe animis hominũ inſerit eruditio, utcunq; eæ quandoque à fortuna mulctentur, aut ex male ſanis politicorũ principiis condemnentur, tamen palam ſcilicet apud omnes laudem referent, ut in hac re, longa defenſione non ſit opus.

Aliud vitium literatis familiare, quod facilius excuſari poteſt, quam negari, illud nimirum, quod non facile ſe applicent, & accommodent, erga perſonas, quibus cum negotiantur, aut vivunt. Qui defectus è duabus oritur cauſis. Prima eſt animi ipſius magnitu-

do, propter quam ægre ſe demittere poſſunt ad obſervantiam unius alicujus hominis. Amantis verba ſunt, non ſapientis, *Satis magnum alteri theatrum ſumus*. Neque tamen inficias ibo, illum, qui aciem animi, inſtar oculi, non poſſit æque contrahere, ac dilatare, inſigni facultate ad res gerendas eſſe orbatum. Secunda vero cauſa eſt probitas morum & ſimplicitas; quæ tamen delectum judicii, non defectum, in illis arguit. Veri enim, & legitimi obſervantiæ erga aliquam perſonam limites, non ultra porrigunt ſe, quam ita noſſe illius mores, ut abſque offenſione cum eo verſari, eumque conſilio, ſi opus ſit, juvare, nobiſque interim ipſis in omnibus cavere poſſimus; verum alienos affectus rimari, eo fine, ut illum inflectas, verſes, & ad libitum circumagas, hominis eſt parum candidi, ſed potius aſtuti, & bifidi; id quod in amicitia vitioſum fuerit, erga Principes etiam inofficioſum. Mos enim Orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritu quidem barbarus eſt, ſed ſignificatione bonus: neque enim ſubditos decet, corda Regum ſuorum, quæ ſacræ Scripturæ inſcrutabilia docent, curioſius rimari.

Super-

Supereſt etiamnum aliud vitium, (qui cum hanc partem concludam) literatis ſæpius imputatum, videlicet quod in rebus exiguis, & externis; (vultu, geſtu, inceſſu, ſermonibus quotidianis, & hujuſmodi) deficiant in obſervando decoro; unde homines imperiti, ex iſtis minutis, leviculiſque erroribus, quanti ſint in rebus majoribus tractandis, conjecturam capiunt. Verum fallit eos plerunque hujuſmodi judicium. imo ſciant, reſponſum ſibi eſſe à Themiſtocle. qui cum rogatus eſſet, ut fidibus caneret, arroganter ſatis ipſe de ſe, ſed ad præſens inſtitutum perquam appoſite reſpondit: *Se quidem fidium rudem eſſe, ſed quo pacto oppidum parvum in civitatem magnam evadere poſſet, ſatis noſſe.* Et ſunt procul dubio multi politicarum artium apprime gnari, quibus tamen in communi vita, & quotidianis reculis, nihil imperitius. Quin etiam hujuſmodi ſugillatores amandandi ſunt ad Platonis Elogium de Præceptore ſuo Socrate, quem haud abſimilem dixit pharmacopolarum pyxidibus, quæ exterius inducebantur ſimiis, ululis ſatyriſque, intus vero pretioſos liquores & nobilia medicamenta recondita habebant: Fatendo ſcilicet,

licet, quod ad vulgi captum, & famam popularem, præferret nonnulla levia, atque etiam deformia, cum tamen animi interiora ſummis tam facultatibus, quam virtutibus eſſent repleta. Atque de moribus literatorum hæc hactenus.

Interim monere placet, nos nihil minus agere, quam ut patrocinemur quibuſdam profeſſorum inſtitutis abjectis, & ſordidis, quibus & ſe ipſos, & literas dehoneſtarunt: quales erant apud Romanos, ſeculis poſterioribus, philoſophi quidam in familiis divitum, menſarumque eorum aſſeclæ, quos haud abſurde dicas *Barbatos Paraſitos*. Cujus generis quendam lepide deſcribit Lucianus, quem matrona nobilis, catulum ſuum Melitæum in rheda geſtare voluit: quod cum ille officioſe, ſed indecenter faceret, Puſio ſubſannans, *Vereor*, inquit, *ne philoſophus noſter è Stoico fiat Cynicus*. Ante omnia vero, nihil tam offecit literarum dignitati, quam craſſa & turpis adulatio, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia ſubmiſere, *Hecubam in Helenam, Fauſtinam in Lucretiam*, (ut ait Du-Bartas) transformantes. Neque vero nimis laudo morem illum receptum, libros patronis nuncupandi,

cum

cum libri, præſertim qui hoc nomine dignandi, in veritatis tantum & rationis clientelam ſe dare debeant. Meliùs veteres, qui non aliis, quam amicis, atque æqualibus, ſcripta ſua dicare ſolebant, aut etiam nomina ejuſmodi amicorum tractatibus ſuis imponere: quod ſi forte Regibus, aut magnatibus opus nuncuparent, tum demum hoc factum eſt, cum argumentum libri perſonæ tali conveniret. Hæc autem, & ſimilia, reprehenſionem potius merentur, quam defenſionem.

Neque hoc dico, quaſi literatos culpem, ſi ad beatos & potentes viros quandoque ſe applicent. recte enim Diogenes cuidam cum irriſione roganti, *Qui fieret, quod philoſophi divites ſectarentur, non divites philoſophos?* reſpondit, non ſine morſu, *Hoc ideo fieri, quod philoſophi, quibus rebus indigeant, probe intelligant, divites non item.* Huic affine eſt illud Ariſtippi, cui neſcio quid petenti cum non attenderet Dionyſius, ille adorantis more abjecit ſe ad pedes ejus; qui tum demum auſcultans petitioni annuit: Sed paulo poſt, quidam dignitatis philoſophiæ aſſertor, increpuit Ariſtippum, quod demittendo ſe ad pedes Tyranni pro tantilla

tantilla re philoſophiam ipſam contumelia affeciſſet: cui ille, *Suam id culpam non fuiſſe, reſpondit, ſed Dionyſii, qui aures geſtaret in pedibus.* Quin prudens ille, non puſillanimis habitus eſt, qui in diſputatione quadam cum Hadriano Cæſare vinci ſe paſſus eſt, excuſans factum, *Quod æquum eſſet ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.* Atque propterea non ſunt damnandi viri docti, ubi, cum res poſtulat, aliquid de gravitate ſua remittant, ſive imperante neceſſitate, ſive impetrante occaſione; quod quamvis humile videatur atque ſervile primo intuitu, tamen verius rem æſtimanti, cenſebuntur non perſonæ, ſed tempori ipſi ſervire.

Pergamus nunc ad errores, atque inania, quæ in ſtudiis ipſis virorum doctorum interveniunt, iiſque ſe immiſcent; id quod præcipue & proprie ſpectat ad præſens argumentum. Qua in re non eſt inſtituti noſtri, erroribus ipſis patrocinari, ſed per eorum cenſuram & ſecretionem, excutere quod ſanum & ſolidum eſt, atque à calumnia vindicare. Videmus enim, in more, præſertim apud invidos, eſſe, propter ea, quæ depravata ſunt, etiam ea, quæ impolluta, & in ſtatu ſuo manſerunt, ſugillare;

quem-

quemadmodum Ethnici in primitiva Eccleſia, Chriſtianos hæreticorum vitiis aſpergere ſolebant. Neque tamen conſilium eſt mihi, examen aliquod accuratius inſtituere, de erroribus, & impedimentis literarum, quæ interiora, & à captu vulgi remotiora; ſed de illis tantum verba facere, quæ cadunt ſub communi, & populari obſervatione, & nota, aut ſaltem ab ea non longe recedunt.

Quare tria præcipue deprehendo vana & inania in literis, quæ anſas præcipue præbuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro vanis ducimus, quæ aut falſæ ſunt, aut frivolæ; in quibus ſcilicet, aut veritas deficit, aut uſus: Illos etiam homines vanos & leves exiſtimamus, qui aut ad falſa creduli, aut in rebus exigui uſus curioſi. Curioſitas autem, aut in rebus ipſis verſatur, aut in verbis; quando nimirum, aut in rebus inanibus opera inſumitur, aut circa verborum delicias nimium inſudatur. Quocirca, non certæ magis experientiæ, quam rectæ etiam rationi conſonum videtur, ut tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima eſt doctrina phantaſtica, ſecunda doctrina litigioſa, tertia doctrina fucata & mollis: vel ſic;

vanæ

vanæ imaginationes, vanæ altercationes, vanæ affectationes. Ac quidem ordiar ab ultima.

Intemperies iſta, in luxutie quadam orationis ſita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora miris modis invaluit. In cauſa præcipue fuit, quod fervor & efficacia concionum tunc temporis, ad populum demulcendum & alliciendum maxime vigebat: Illa autem populare genus orationis poſcebant. Accedebat odium & contemptus, illis ipſis temporibus, ortus erga Scholaſticos, qui ſtylo & ſcribendi genere utebantur valde diverſo, verba licenter admodum cudentes nova & horrida, de orationis ornatu & elegantia parum ſolliciti, dum modo circuitionem evitarent, & ſenſus ac conceptus ſuos acute exprimerent. atque hinc factum eſt, ut paulo poſtea, major apud plurimos cœperit haberi verborum cura quam rerum; pleriſque magis comptam phraſim, teretem periodum, clauſularum rythmos, troporum ſtellulas; quam pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut judicii limam affectantibus. Tum demum floruit Oſorii Luſitani Epiſcopi luxurians & diluta oratio.

oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore infinitam & anxiam operam conſumpſit. Tunc Carrus & Aſcamus apud nos, prælectionibus & ſcriptis ſuis Ciceronem & Demoſthenen uſque ad cœlum evehentes, Juvenes ad politum hoc & florens doctrinæ genus invitarunt. Tunc Eraſmus arripuit anſam introducendi ridiculam illam Echo, *Decem annos conſumpſi in legendo Cicerone:* cui Echo reſpondit, *one*, aſine. Scholaſticorum vero doctrina deſpectui prorſus haberi cœpit, tanquam aſpera & barbara: Denique ut ſemel dicam, præcipua illorum temporum inclinatio, & ſtudium, potius ad Copiam, quam ad pondus deflexit.

Hic itaque cernere eſt primam literarum intemperiem, quum, ut diximus, verbis ſtudetur, non rebus: cujus etſi è citimis tantum temporibus protulerim exempla, tamen ſecundum majus & minus, & olim placuerunt ejus generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Jam vero fieri non poteſt, quin hoc ipſum, multum faciat ad doctrinæ exiſtimationem minuendam & elevandam, etiam apud vulgus imperitum, cum videant doctorum ſcripta, tanquam pri-

mam literam diplomatis, quæ quamvis variis calami ductibus, & floſculis variegata ſit, litera tamen eſt unica. Ac mihi ſane videtur perappoſita hujuſce vanitatis adumbratio, & quaſi Emblema, Pigmaleonis illa inſania. quid enim aliud ſunt verba, quam imagines rerum, ut niſi rationum vigore animata ſint, adamare illa idem ſit, ac ſtatuam deperire?

Neque tamen temere damnandum eſt, ſi quis philoſophiæ obſcura, & aſpera, verborum ſplendore illuſtret & expoliat: Hujus enim rei magna adſunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Seneca, Plutarcho, ipſoque etiam Platone: nec minor eſt utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem, atque acre ſtudium philoſophiæ, res hæc nonnihil impediat, quoniam præpropere mentem conſopit, atque ulterioris diſquiſitionis ſitim & ardorem reſtinguit; ſi quis tamen doctrinam ad uſus civiles adhibeat, (ſermocinandi videlicet, conſulendi, ſuadendi, argumentandi, & ſimilium) omnia, quæ cupiat, præparata & adornata in hujuſmodi authoribus reperiet. Veruntamen hujuſce rei exceſſus adeo juſte contemnitur, ut quemadmodum Hercules,

cum

cum videret in templo ſtatuam Adonidis (Veneris deliciarum,) indignabundus dixit, *Nil ſacri es*; ita omnes Herculei literarum pugiles, id eſt, laborioſi atque conſtantes indagatores veritatis, hujuſmodi delicias & lauticias, tanquam nil divini ſpirantes, facile ſpreverint.

Paulo ſanius eſt aliud ſtyli genus, neque tamen ipſum omnino vanitatis expers, quod copiæ illi, & luxuriæ orationis, tempore fere ſuccedit. Illud totum in eo eſt, ut verba ſint aculeata, ſententiæ conciſæ, oratio denique potius verſa, quam fuſa. quo fit, ut omnia per hujuſmodi artificium, magis ingenioſa videantur, quam revera ſint. Tale invenitur in Seneca effuſius, in Tacito & Plinio ſecundo moderatius; atque noſtri temporis auribus cœpit eſſe non ita pridem accommodatum. Verum hoc ipſum mediocribus ingeniis gratum eſſe ſolet, adeo ut dignitatem quandam literis conciliet, attamen à judiciis magis limatis merito faſtiditur, & poni poſſit pro intemperie quâdam doctrinæ, cum ſit verborum etiam, & eorum côncinnitatis aucupium quoddam. Atque hæc de prima literarum intemperie dicta ſunto.

Sequi-

Sequitur ea intemperies in rebus ipſis, quam poſuimus mediam, & *litigioſæ ſubtilitatis* nomine deſignavimus. Eſtque illa, de qua modo diximus, aliquanto deterior. Ut enim rerum dignitas verborum cultui præcellit, ſic è contrario odioſior eſt vanitas in rebus, quam in verbis. Qua in re, increpatio illa Paulina, non magis ad ſuam ætatem referri, quam ad ſequentia tempora deduci poteſt; neque Theologiam tantum, ſed etiam omnes ſcientias reſpicere videtur. *Devita prophanas vocum novitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ.* His enim verbis duo ſigna indiciaque ſcientiæ ſuſpectæ atque ementitæ proponit. Primum eſt, vocum novitas, & inſolentia; Alterum, rigor dogmatum, qui neceſſario oppoſitionem, & dein altercationes, quæſtioneſque, inducit. Certe quemadmodum complura corpora naturalia, dum valent integra, corrumpuntur ſæpius, & abeunt in vermes, eodem modo ſana & ſolida rerum cognitio ſæpenumero putreſcit, & ſolvitur in ſubtiles, vanas, inſalubres, & (ſi ita loqui licet) vermiculatas quæſtiones; quæ motu quodam & vivacitate nonnulla præditæ videntur, ſed putidæ ſunt, & nullius uſus.

Hoc

Hoc genus doctrinæ minus ſanæ & ſe ipſam corrumpentis, invaluit præcipue apud multos ex Scholaſticis, qui ſummo otio abundantès, atque ingenio acres, lectione autem impares (quippe quorum mentes concluſæ eſſent in paucorum authorum, præcipue Ariſtotelis dictatoris ſui ſcriptis, non minus quā corpora ipſorū in cœnobiorum cellis) hiſtoriam vero & naturæ & temporis maxima ex parte ignorātes; ex non magno materiæ ſtamine, ſed maxima ſpiritus, quaſi radii, agitatione, operoſiſſimas telas, quæ in libris eorum extant, confecerunt. Etenim, mens humana, ſi agat in materiam, naturam rerum, & opera Dei contemplando, pro modo materiæ operatur, atque ab eadem determinatur; ſin ipſa in ſe vertatur, (tanquam aranea texens telam) tum demū interminata eſt, & parit certe telas quaſdam doctrinæ, tenuitate fili operiſq; admirabiles, ſed quoad uſū frivolas, & inanes.

Hæc inutilis ſubtilitas ſive curioſitas duplex eſt: & ſpectatur aut in materia ipſa: qualis eſt inanis ſpeculatio, ſive cōtroverſia; cujus generis reperiuntur, & in Theol. & in Phil., haud paucæ: aut in modo, & methodo tractandi; hæc apud ſcholaſticos fere talis erat. Super una-

unaquaque re propoſita formabant objectiones; deinde objectionum illarum ſolutiones, quæ ſolutiones ut plurimum diſtinctiones tantum erant, cum tamen ſcientiarum omnium robur, inſtar faſcis illius ſenis, non in ſingulis bacillis, ſed in omnibus vinculo conjunctis conſiſtat. Etenim ſymmetria ſcientiæ, ſingulis ſcilicet partibus ſe invicem ſuſtinentibus, eſt, & eſſe debet, vera atque expedita ratio refellendi objectiones minorum gentium: Contra, ſi ſingula axiomata, tanquam baculos faſcis ſeorſim extrahas, facile erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: ut quod de Seneca dictum erat, *verborum minutiis rerum frangit pondera*; vere de ſcholaſticis uſurpari poſſit, *quæſtionum minutiis ſcientiarum frangunt robur*. Num non in aula ſpatioſa conſultius foret, unum accendere cereum, aut lychnuchum ſuſpendere, variis luminibus inſtructum, quo omnia ſimul perluſtrentur, quam in ſingulos angulos quaquaverſus exiguam circumferre lucernam? Atqui non abſimilis eſt eorum ratio, qui non tam veritatem perſpicuis argumentis, authoritatibus, exemplis illuſtrare nituntur; quam in hoc ſolum incumbunt,

bunt, ut minutos quoſque ſcrupulos eximant, & captiunculas expediant, & dubitationes ſolvant; hoc pacto quæſtionem ex quæſtione gignentes; quemadmodum fit in ſuperiori ſimilitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata, alios circumquaque deſtituat, & obſcuret. Adeo ut Scyllæ fabula ad vivum exprimat hoc genus philoſophiæ; cujus os & pectus virginem formoſam præferebant, infra vero fuiſſe ajunt

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

Sic generalia quædam apud ſcholaſticos invenias, quæ pulchra ſunt dictu; & non perperam inventa; ubi autem ventum fuerit ad diſtinctiones, deciſioneſque, pro fæcundo utero ad vitæ humanæ commoda, in portentoſas & latrantes quæſtiones deſinunt. Itaque minime mirum, ſi hoc genus doctrinæ, etiam apud vulgus hominum contemtui obnoxium fuerit, qui fere ſolent veritatem propter controverſias circa eam motas aſpernari, atque exiſtimare, eos errare omnes, qui nunquam inter ſe conveniant; cumque videant doctos homines inter ſe digladiari de rebus nullius momenti, facile illud

Dionyſii

Dionyſii Syracuſani arripiunt, *Verba iſta ſunt ſenum otioſorum.* Nihilominus certiſſimum eſt, ſi modo ſcholaſtici ad inexplebilem ſitum veritatis, & continuam agitationem ingenii, varietatem & multiplicitatem lectionis & contemplationum adjunxiſſent, inſignia profecto illi extitiſſent lumina, omneſque artes & ſcientias mirifice provexiſſent. Hactenus de ſecunda literarum intemperie.

Ad tertiam qnod attinet, quæ ad falſitatem & mendacium ſpectat; una hæc omnium turpiſſima eſt, quippe quæ ipſam naturam, animamque deſtruit ſcientiæ; quæ nihil aliud eſt, quam veritatis imago. Nam veritas eſſendi, & veritas cognoſcendi, idem ſunt; nec plus à ſe invicem differunt, quam radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potius duplicatum eſt, impoſtura & credulitas; hæc decipitur, illa decipit. Quæ licet videantur diſcrepantis naturæ, alteraquæ à calliditate quadam, altera à ſimplicitate profecta, plerunque tamen coëunt. Ut enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito; nam garrulus idem eſt;

innuendo, qui curioſus eſt, eundem

eſſe & futilem: pariter fit, ut qui facile credat, idem libenter decipiat. Quemadmodum quoque fieri videmus in fama, rumoribus; ut qui cito iiſdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit. quod Tacitus prudenter innuit his verbis, *fingunt ſimul, creduntque.* adeo finitimæ ſunt, voluntas fallendi, & facilitas credendi.

Hæc credendi recipiendique omnia (licet levi authoritate munita) facilitas, duorum generum eſt pro ratione ſubjectæ materiæ: aut enim creditur narrationi, ſive facto, (ut loquuntur Juriſconſulti) aut dogmati. In priori genere videmus, quanto dignitatis detrimento hic error affecerit ex Eccleſiaſticis hiſtoriis nonnullas; quæ nimis faciles ſe præbuerunt, in prodendis tranſcribendiſque miraculis, à martyribus, eremitis, anachoretis, & aliis ſanctis viris, atque ab eorum reliquiis, ſepulchris, ſacellis, imaginibus, editis. Eodem modo, in naturali hiſtoria videmus multa temere, ac parum cum delectu aut judicio recepta, & deſcripta; ut liquet ex ſcriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis & fabuloſis narrationibus paſſim ſcatent, iiſque

non ſolum incertis, & neutiquam probatis, ſed perſpicue falſis, & manifeſto convictis: ingenti Philoſophiæ naturalis dedecore, apud homines graves, & ſobrios. In quo ſane eluceſcit Ariſtotelis ſapientia, & integritas, qui, cum diligentem ſcripſerit atque accuratam hiſtoriam animalium, tam parce ficta aut fabuloſa admiſcuerit: quin potius *auditiones admirandas*, quas memoratu dignas judicavit, in unum commentariolum conjecit: prudenter perpendens, perſpicue vera (quæ tanquam baſis experientiæ ſolida, Philoſophiæ & ſcientiis ſubſterni poſſint) haud temere eſſe cum rebus ſuſpectæ fidei miſcenda: & rurſus etiam rara, atque inſolita, quæ pleriſque incredibilia videntur, non omnino eſſe ſupprimenda, neque memoriæ poſterorum deneganda.

At illa altera credulitas, quæ non hiſtoriæ, aut narrationibus, ſed artibus & opinionibus tribuitur, duplex eſt: aut cum artibus ipſis, aut cum authoribus in arte nimium credimus. Artes ipſæ, quæ plus habent ex phantaſia, & fide, quam ex ratione, & demonſtrationibus, ſunt præcipue tres, *Aſtrologia, Naturalis Magia, & Alchymia*. quarum

rum tamen fines non ſunt ignobiles. Profitetur enim Aſtrologia ſuperiorum in inferiora influxum & dominatum recludere. Magia ſibi proponit naturalem Philoſophiam à varietate ſpeculationum ad magnitudinem operum revocare. Chymica in ſe ſuſcipit, partes rerum Heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latent & implicantur, ſeparare & extrahere: corporaque ipſa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ, atque rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoria illarum artium, quam in praxi, erroris & nugarum plenæ ſunt. Neque adeo traditio ipſarum, ut plurimum, candida eſt, ſed artificiis & latebris munita. Chymicæ tamen hoc certe debetur, quod vere comparari poſſit agricolæ apud Æſopum, qui è vita exiturus, dixit filiis, *Se illis vim magnam auri in vinea, nec ſatis meminiſſe quo loco defoſſam, reliquiſſe*: qui cum vineam diligenter ligonibus ubique invertiſſent, aurum quidem repererunt nullum, ſed tamen vindemiam inſequentis anni, propter foſſionem circa radices vitium, tulerunt longe uberrimam. Circa aurum conficiendum, haud paucis nobilibus inven-

tis, & experimentis, tum ad reſerandam naturam, tum ad uſus vitæ apprime idoneis, quaſi facem accenderunt.

Illa autem credulitas, quæ certos ſcientiarum authores, dictatoria quadam poteſtate munivit, ut edicant, non ſenatoria, ut conſulant, ingens damnum ſcientiis intulit, tanquam præcipua cauſa, quæ tantopere illas afflixit & depreſſit, ut abſque inſigni aliquo augmento exangues jacerent. Hinc nempe factum eſt, ut in artibus Mechanicis, primi inventores pauca excogitaverint, tempus reliqua ſuppleverit, & perfecerit; at in ſcientiis, primi authores longiſſime penetraverint, tempus plurima detriverit, & corruperit. Sic videmus, Tormentariam, Nauticam, Typographicam, ſub initiis imperfectas, & propemodum informes fuiſſe, & exercentibus oneroſas, temporis vero progreſſu expolitas, & accommodas. At contra Philoſophiæ & ſcientiæ Ariſtotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipſis illis authoribus viguerunt, tractu temporis degenerarunt potius, & non minimum ſplendoris amiſerunt: Cujus rei non eſt alia ratio, quam quod in artibus Mechanicis, ingenia multo-

multorum in unum coierunt, in artibus, & ſcientiis liberalibus, ingenia multorum ſub uno ſuccubuerunt; quem tamen ipſum ſæpenumero ſequaces ſui potius depravarunt, quam illuſtrarunt. Ut enim aqua non aſcendet altius, quam caput fontis, à quo promanat; ita doctrina ab Ariſtotele deducta, ſupra doctrinam Ariſtotelis nunquam aſſurget. Ideoque etſi non diſpliceat regula, *oportet diſcentem credere:* huic tamen conjungendum eſt, *oportet jam edoctum judicio ſuo uti.* Diſcipuli enim debent Magiſtris temporariam ſolum fidem, judiciique ſuſpenſionem, donec penitus imbiberint artes, non autem plenam libertatis ejurationem, perpetuamque ingenii ſervitutem. Quare, ut abſolvam hanc partem, hoc tantum adiiciam; magnis authoribus ſuus ſic conſtet honos, ut authori authorum, & veritatis parenti tempori, non derogetur.

Explicavimus tandem tres doctrinæ intemperies, ſive morbos; præter quos nonnulli ſunt, non tam morbi confirmati, quam vitioſi humores: qui tamen non adeo occulti ſunt, aut latentes, quin in multorum ſenſum & reprehenſionem incurrant, ideoque neutiquam

quam prætermittendi.

Horum primus eſt immodicum ſtudium duorum extremorum, antiquitatis & novitatis. Qua in re temporis filiæ male patriſſant: ut enim tempus prolem devorat, ſic hæc ſe invicem; dum antiquitas novis invideat augmentis, & novitas non ſit contenta recentia adiicere, niſi vetera prorſus eliminet, & reiiciat. Certe conſilium Prophetæ vera in hac re norma eſt: *State ſuper vias antiquas, & videte quanam ſit via recta, & bona, & ambulate in ea.* Antiquitas eam meretur reverentiam, ut homines aliquandiu gradum ſiſtere, & ſupra eam ſtare debeant, atque undequaque circumſpicere, quæ ſit via optima: quum autem de via bene conſtiterit, tunc demum non reſtitandum, ſed alacriter progrediendum. Sane, ut verum dicamus, *Antiquitas ſeculi, juventus mundi.* Noſtra profecto ſunt antiqua tempora, cum mundus jam ſenuerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium ſumendo à ſeculo noſtro.

Alius error è priori oriundus, eſt ſuſpicio quædam & diffidentia, quæ nihil nunc poſſe inveniri autumat, quo mundus tam diu carere potuit: ac ſi illa objectio conveniret erga tempus, qua

Lucia-

Lucianus impetit Jovem, cæteroſque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint liberos, nullos autem ſuo ſeculo? interrogatque jocans, ecquid ſeptuagenarii jam eſſent, aut lege Pappia contra ſenum nuptias lata conſtricti?* Sic videntur homines ſubvereri, ne tempus effœtum jam factum ſit, & ad generationem ineptum. Quin potius levitas hominum, atque inconſtantia, hinc optime perſpici poteſt: qui donec res aliqua perfecta ſit, eam mirantur fieri poſſe; poſtquam facta ſemel eſt, iterum mirantur eam jam pridem factam non fuiſſe. Ita Alexandri expeditio in Aſiam, habita eſt initio pro vaſto & arduo admodum negotio; quam tamen poſtea placuit Livio in tantum elevare, ut diceret de Alexandro, *Nil aliud, quam bene auſus eſt vana contemnere.* Idem Columbo evenit circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus, hoc fit multo frequentius. uti videre eſt in pleriſque propoſitionibus apud Euclidem: quæ antequam demonſtrentur, miræ videntur, & quibus quis non facile aſſenſerit; poſt demonſtrationem autem factam, arripit eas mens per retractionem quandam (ut loquuntur Jure-

conſulti) tanquam ante perſpectas & cognitas.

Alius error ſuperiori affinis, eſt eorum, qui omnium ſectarum, atque Hæreſium veterum, poſtquam excuſſæ fuiſſent, & ventilatæ, optimam ſemper obtinuiſſe, poſthabitis aliis, exiſtimant. Itaque putant, ſi quis de integro inſtitueret inquiſitionem, & examen, non poſſet non incidere in aliquas ex rejectis opinionibus, & poſt rejectionem amiſſis, & obliteratis: quaſi vero multitudo, aut etiam ſapientes multitudinis deliniendæ gratia, non illud ſæpe probarint quod populare magis atque leve ſit, quam quod ſolidum, atque alte radices agens. Tempus ſiquidem ſimile eſt fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, ſolida autem & pondus habentia ſubmergit.

Alius error à reliquis diverſus, eſt præmatura atque proterva reductio doctrinarum in artes, & methodos; quod cum fit, plerunque ſcientia aut parum, aut nihil proficit. Nimirum ut ephebi, poſtquam membra & lineamenta corporis ipſorum, perfecte efformata ſunt, vix amplius creſcunt: ſic ſcientia, quam diu in Aphoriſmos & obſervationes ſpargitur, creſcere poteſt,

teſt, & exurgere, ſed methodis ſemel circumſcripta, & concluſa, expoliri forſan & illuſtrari, aut ad uſus humanos edolari poteſt, non autem porro mole augeri.

Alius error ſuccedens ipſi, quem poſtremo notavimus, eſt; quod poſt ſingulas ſcientias, & artes, ſuas in claſſes diſtributas, mox à plerisque, univerſali rerum cognitioni, & Philoſophiæ primæ, renunciatur; quod quidem profectui doctrinarum inimiciſſimum eſt. Proſpectationes fiunt è turribus, aut locis præaltis: & impoſſibile eſt, ut quis exploret remotiores, interioresque ſcientiæ alicujus partes, ſi ſtet ſuper plano ejuſdem ſcientiæ, neque altioris ſcientiæ veluti ſpeculam conſcendat.

Alius error fluit ex nimia reverentia, & quaſi adoratione intellectus humani. unde homines abduxere ſe à contemplatione naturæ, atque ab experientia, in propriis meditationibus & ingenii commentis ſuſque deque volutantes. Cæterum præclaros hos opinatores, & (ſi ita loqui licet) Intellectualiſtas, qui tamen pro maxime ſublimibus & divinis philoſophis haberi ſolent, recte Heraclitus perſtrinxit. *Homines*, inquit, *quærunt veritatem in*

Microcoſmis ſuis, non in mundo majori. Reſpuunt enim quaſi Abecedarium naturæ primumque in operibus divinis tirocinium: quod ſi non facerent, potuiſſent fortaſſe gradatim & ſenſim, poſt literas ſimplices, & deinceps ſyllabas, ad textum & volumen ipſum creaturarum expedite legendum aſcendere. At illi contra, jugi mentis agitatione, urgent & tanquam invocant ſuos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula, quibus merito & ſuaviter decipiuntur.

Alius error huic poſteriori finitimus eſt, quod homines ſæpius imbuant & inficiant meditationes, & doctrinas ſuas, opinionibus quibuſdam, & conceptibus propriis, quos potiſſimum in admiratione habent; aut artibus, quibus maxime addicti & conſecrati ſunt, cætera omnia illis deliciis inficientes, & quaſi intingentes, licet fuco admodum fallaci. Sic ſuæ Philoſophiæ immiſcuit Plato Theologiam, Ariſtoteles Logicam, ſecunda Schola Platonis, (Proclus ſcilicet & reliqui) Mathematicas. Iſtas enim artes ſolebant illi tanquam filiolos ſuos primogenitos ſuaviari. At Chymici è paucis experimentis, ad foculum & fornacem, novam Philoſophiam

phiam excuderunt. Et Gilbertus popularis noſter Philoſophiam aliam ex Magnete elicuit. Sic Cicero, cum varias opiniones de natura animæ recenſens, tandem in Muſicum incidiſſet, qui animam eſſe Harmoniam ſtatuebat, facete dixit, *hic ab arte ſua non receſſit*. Sed de hoc genus erroribus, appoſite & prudenter, ait Ariſtoteles, *Qui reſpiciunt ad pauca, de facili pronunciant.*

Alius error eſt impatientia dubitandi, & cœca feſtinatio decernendi, abſque debita & adulta ſuſpenſione judicii. Nam bivium contemplationis, non eſt diſſimile bivio actionis, à veteribus ſæpius memorato: cujus altera via, initio plana & facilis erat, fine autem impervia; altera ingredienti aſpera erat, & confragoſa ubi paulo proceſſeris, expedita, & æquabilis. haud ſecus in contemplationibus, ſi quis à certis ordiatur, in dubia deſinet; ſin à dubiis incipiat, eaque aliquandiu patienter toleret, in certis exitum reperiet.

Similis error ſe oſtendit in modo tradendi doctrinam, qui, ut plurimum, eſt imperioſus & Magiſtralis, non ingenuus & liberalis, ita demum compoſitus, vt potius fidem imperet, quam examini ſubjiciatur. Non negaverim, in ſum-

ſummariis libellis, ad praxin deſtinatis, hanc formulam ſcribendi retineri poſſe: verum in juſtis tractatibus de ſcientiis utrumque extremum vitandum cenſeo: tam Velleii Epicurei, nil tam metuentis, quam ne dubitare de re aliqua videretur: quam Socratis, & Academiæ, omnia in dubio reliquentium. Candori potius ſtudendum, reſque majore aut minore contentione tradendæ, prout rationum momentis parcius aut plenius ſint probatæ.

Alii errores ſunt in ſcopis, quos homines præſigunt ſibi, & in quos conatus ſuos & labores dirigunt. Cum enim diligentiores literarum Coryphæi ad id collimare debeant præcipue, ut arti, quam profitentur, aliquid præclarum adjiciant: hi contra in ſecundis tantummodo conſiſtere ſat habent, vel ſubtilis interpretis, vel antagoniſtæ vehementis & nervoſi, vel methodici abbreviatoris nomen ambientes. unde reditus & vectigalia ſcientiarum augeri poſſunt, patrimonium & fundus minime.

Omnium autem graviſſimus error in deviatione ab ultimo doctrinarum fine conſiſtit. Appetunt enim homines ſcientiam, alii ex inſita curioſitate, &

irre-

irrequieta: alii animi cauſa, & delectationis: alii exiſtimationis gratia: alii contentionis ergo, atque ut in diſſerendo ſuperiores ſint: plerique propter lucrum & victum: pauciſſimi, ut donum rationis divinitus datum in uſus humani generis impendant. Plane, quaſi in doctrina quæreretur lectulus, in quo tumultuans ingenium & æſtuans requieſceret: aut Xyſtus ſive Porticus, in quo animus deambularet liber, & vagus: aut Turris alta, & edita, de qua mens ambitioſa & ſuperba deſpectaret: aut arx & propugnaculum ad contentiones & prælia: aut officina ad quæſtum, & mercatum: Et non potius locuples armarium, & Gazophylacium, ad opificis rerum omnium gloriam, & vitæ humanæ ſubſidium. Hoc enim illud eſt, quod revera doctrinam atque artes condecoraret, & attolleret, ſi contemplatio, & actio, arctiore quam adhuc vinculo copularentur. Quæ certe conjunctio talis foret, qualis eſt ſupremorum duorum Planetarum Syzygia, cum Saturnus, quietis & contemplationis Dux, cum Jove, Duce Societatis agendique, conſpirat. Quanquam cum de praxi atque actione loquor, nullo modo ad doctrinam profeſſo-

feſſoriam & lucroſam innuo. Neque enim me fugit, quantopere hoc ipſum progreſſionem doctrinæ, & amplificationem moretur. Perinde quidem, ut aureum malum, ante oculos Atalantæ projectum, quod ut tollat dum flectit ſe, curſus interea impeditur.

Declinat curſus, aurumque volubile tollit.

Neque rurſus mihi in animo eſt, quod de Socrate dictum erat, *Philoſophiam devocare de cœlo, ut tantummodo verſaretur in terris*; hoc eſt, Phyſicam ſeponi, ut Moralis Philoſophia & Politica celebraretur ſola: ſed quemadmodum cœlum & terra ſimul conſpirant, & conſentiunt, ad hominum tuendam vitam, atque juvandam; ita ſane hic finis eſſe debet utriuſque Philoſophiæ, ut rejectis vanis ſpeculationibus, & quicquid inane ac ſterile eſt, conſervetur quicquid ſolidum eſt, ac fructuoſum; ut hoc pacto, ſcientia non ſit tanquam ſcortum ad voluptatem, aut tanquam ancilla ad quæſtum; ſed tanquam ſponſa, ad generationem, fructum, atque ſolatium honeſtum.

Jam explicaſſe videor, & quaſi diſſectione quadam aperuiſſe, vitioſos illos humores, aut ſaltem eorum præcipuos,

puos, qui non ſolum obſtitere profectui literarum, verum etiam culpandis iiſdem anſam dedere. Quod quidem ſi nimis ad vivum fecerim, meminiſſe oportet, *Fidelia vulnera amantis, ſed doloſa oſcula malignantis.* Utcunque hoc certe mihi videor aſſecutus, ut merear fidem in ſequenti præconio, cum in ſuperiori cenſura tam libere egerim. Neque tamen in animo eſt mihi, Panegyricum literarum ſcribere, aut hymnum Muſis præcinere, licet forſitan diu jam ſit, ex quo ſacra earum rite celebrata ſint: ſed conſilium eſt, abſque pigmentis, & hyperbolis, verum doctrinæ contra alias res pondus excipere & perpendere, verumque ejus valorem & pretium ex teſtimoniis divinis atque humanis exquirere.

Primo igitur quæramus dignitatem ſcientiæ in archetypo ſive exemplari: id eſt, in attributis atque actis Dei, quatenus revelantur homini, & ſobrie indagari poſſunt. Qua in re non competit appellatio doctrinæ, cum omnis doctrina ſit ſcientia acquiſita: nulla autem cognitio in Deo acquiſita eſt, ſed originalis. Itaque aliud quærendum eſt nomen, *Sapientia* ſcilicet, ut ſacræ ſcripturæ eam indigitant.

Sic

Sic autem ſe res habet : In operibus creationis , duplicem virtutis divinæ emanationem videmus , quarum una ad potentiam refertur , altera ad ſapientiam : Illa præcipue cernitur in creanda mole materiæ,hæc in pulchritudine fomæ diſponenda. Hoc poſito notandum eſt , nihil in creationis hiſtoria obſtare , quin fuerit confuſa illa cœli terræque maſſa, & materia, unico temporis momento creata, cui tamen diſponendæ , digerendæque , ſex dies fuerunt attributi: adeo ſignanter Deus opera potentiæ ac ſapientiæ diſcriminavit. Cui accedit , quod de materiæ creatione, memoriæ proditum non ſit, dixiſſe Deum, *fiat cœlum & terra,* ſicut de ſequentibus operibus dictum eſt : ſed nude atque actualiter,*Deus creavit cœlum & terram :* ita ut materia videatur, tanquam manu facta; formæ vero introductio ſtylum habeat legis , aut decreti.

Pergamus à Deo ad angelos , quorum natura dignatione eſt Deo proxima.Videmus, in ordinibus Angelorum (quatenus fides adhibenda cœleſti illi Hierarchiæ , quæ Dionyſii Areopagitæ nomine evulgatur)primum locum obtinere *Seraphim*, Angelos ſcilicet amo-

ris; ſecundum *Cherubim*, Angelos illuminationis: tertium autem locum, & ſequentes, *Thronis, Principatibus*, cæterisque Angelis potentiæ & miniſterii concedi: ut ex hoc ipſo ordine ac diſtributione clarum ſit, Angelos ſcientiæ, & illuminationis, angelis imperii & potentiæ præponi.

A ſpiritibus, & intelligentiis, ad formas ſenſibiles & materiatas deſcendentes, legimus, primam formarum creatarum fuiſſe lucem; quæ in naturalibus & corporeis, ſcientiæ in ſpiritualibus atque incorporeis reſpondet.

Sic in diſtributione dierum, videmus diem, qua requievit Deus, & contemplatus eſt opera ſua, benedictam fuiſſe ſupra omnes dies, quibus creata eſt & diſpoſita fabrica univerſi.

Poſt creationem abſolutam, legimus hominem collocari in Paradiſo, ut illic operaretur: quod quidem opus, aliud eſſe non poterat, quam quale pertinet ad contemplandum; hoc eſt, cujus finis, non ad neceſſitatem aliquam, ſed ad delectationem, & activitatem ſine moleſtia, referri poſſit. cum enim tunc temporis, nulla potuerit eſſe creaturæ reluctatio, nullus *ſudor vultus*, neceſſario ſequitur, actiones humanas, ad volupta-

luptatem, & contemplationem, non ad laborem aut opus, comparatas fuiſſe. Rurſus primæ hominis actiones, quas in Paradiſo exercuit, duas ſummarias ſcientiæ partes complexæ ſunt: hæ erant, inſpectio creaturarum, & impoſitio nominum. Nam ſcientia illa, quæ lapſum introduxit, (quod & ante monuimus) non erat naturalis ſcientia circa creaturas, ſed moralis ſcientia de bono & malo; ex hac ſuppoſitione, quod Dei mandata, aut vetita, non eſſent principia boni & mali, ſed quod alias haberent illa origines; quorum cognitionem affectavit homo, ſcilicet ut totaliter à Deo deficeret, & ſibi ipſi ſuoque arbitrio prorſus inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ ſtatim poſt lapſum contigere. Videmus (ut innumera ſunt ſacrarum ſcripturarum Myſteria, ſalva ſemper veritate hiſtorica & literali) imaginem duarum vitarum, contemplativæ nimirum & activæ, in perſonis Abelis & Caini, inque eorum inſtitutis, & primitivis vivendi rationibus, delineatam: quorum alter Paſtor erat, (qui propter otium & quietem, liberumque cœli aſpectum, typus eſt vitæ Theoricæ) alter agricola, (laboribus ſcilicet fatigatus, & aſpectu in terram defi-

defixus.) Ubi cernere eſt, favorem, electionemque divinam, ad paſtorem acceſſiſſe, non ad agricolam.

Sic ante diluvium, ſacri faſti, inter pauciſſima, quæ de eo ſeculo memorantur, dignati ſunt memoriæ prodere, inventores Muſicæ, atque operum metallicorum. Sequenti ſeculo poſt diluvium, graviſſima pœna, qua Deus humanam ſuperbiam ultus eſt, fuit confuſio linguarum, qua doctrinæ liberum commercium, & literarum ad invicem communicatio, maxime intercluſa eſt.

Deſcendamus ad Moſem legiſlatorem, & primum Dei Notarium, quem ſcripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus & peritus eſſet omnis doctrinæ Ægyptiorum.* Quæ quidem gens inter vetuſtiſſimas mundi ſcholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium ſacerdotem, dicentem Soloni; *Vos Græci ſemper pueri eſtis, nullam vel ſcientiam antiquitatis, vel antiquitatem ſcientiæ habentes.* Perluſtremus cæremonialem legem Moſis, reperiemusque, præter Chriſti præfigurationem, diſtinctionem populi Dei à gentibus, exercitium obedientiæ, aliosque ejuſdem legis uſus ſacros: nonnullos doctiſſimorum Rabbinorum, haud inutilem circa eam

navaſſe

navaſſe operam, ut ſedulo eruerent, quandoque naturalem, quandoque moralem ſenſum ceremoniarum, & rituum. Exempli gratia, ubi de lepra dicitur, *Si effloruerit diſcurrens Lepra, homo mundus erit, & non recludetur: ſin caro viva in eo erit, immunditia condemnabitur, & ad ſacerdotis arbitrium ſeparabitur.* Ex hac lege colligit unus eorum axioma in natura; *Putredinem peſtilentiorem eſſe ante, quam poſt maturitatem.* Alius morale documentum elicit, *homines flagitiis undique coopertos, minus corrumpere publicos mores, quam mediocriter & ex parte tantum malos*: adeo ut ex hoc, & ſimilibus locis ejus legis, præter ſenſum Theologicum, haud pauca ad Philoſophiam ſpectantia ſpargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Jobi librum diligenter evolverit, plenum eum, & tanquam gravidum, naturalis Philoſophiæ Myſteriis deprehendet. Exempli gratia; circa Coſmographiam, & rotunditatem terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum.* Ubi penſilis terra, polus Arcticus, & cœli convexitas in extimis, haud obſcure inſinuantur. Rurſus circa Aſtronomiam, &

Aſte-

Aſteriſmos,illis verbis, *Spiritus ejus ornavit cœlos, & obſtetricante manu ejus eductus eſt Coluber tortuoſus.* Et alio loco, *nunquid conjungere valebis micantes ſtellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare?* ubi immota configuratio ſtellarum fixarum, paribus intervallis ſemper inter ſe diſtantium, elegantiſſime deſcribitur.Item alio loco, *qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & Interiora Auſtri.* Ubi iterum innuit depreſſionem antarctici poli,eamque deſignat nomine *interiorum Auſtri*, quia Auſtrales ſtellæ noſtro Hemiſphærio non cernuntur. Circa generationem animalium: *Annon ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum coagulaſti me?* &c. Circa rem metallicam, *habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur:ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore in æs vertitur.* Et ſequentia in eodem capite.

Pariter & in perſona Regis Salomonis videmus, donum ſapientiæ, tum in petitione ipſius,tum in conceſſione divina, omnibus terrenæ & temporalis felicitatis bonis prælatum. Virtute cujus doni, & conceſſionis, Salomon egregie inſtructus, non ſolum ſcripſit inſignes illas Parabolas, ſive Aphoriſmos

ſmos de divina atque morali Philoſophia; verum etiam compoſuit naturalem hiſtoriam omnium vegetabilium, *à cedro ſuper montem, uſque ad muſcum ſuper murum*,(quæ nihil eſt aliud, quam rudimentum plantæ putredinis & herbæ medium) omniumque etiam, quæ reſpirant, & moventur. Imo idem Rex Salomon, quamvis excelluerit opibus, magnificentia ædificiorum, claſſe, famulitio, nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex iſto gloriæ ſegete, ſibi ipſi decerpit, aut aſſumit, præter decus inquirendi, & inveniendi veritatem. Sic enim diſerte ait; *Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria Regis inveſtigare ſermonem.* Ac ſi divina Majeſtas innoxio illo & benevolo puerorum ludo delectaretur, qui ideo ſe abſcondunt, ut inveniantur: quaſique etiam nihil eſſet honorificentius Regibus, quam Dei colluſores eſſe in eodem ludo; præſertim cum tot ingeniis imperent, tantaſque opes præſto habeant, quibus omnis ſecreti inveſtigatio abſolvi poſſit.

Nec vero aliter hæc diſpenſavit Deus, poſtquam Salvator noſter in mundum veniſſet. Ille enim prius potentiam oſtendit ſuam in profliganda

igno-

ignorantia, ubi cum doctoribus & ſacerdotibus diſſereret in Templo, quam in ſubjuganda natura, tot & tantis editis miraculis. Adventus quoque ſpiritus ſancti præcipue adumbratus, atque expreſſus fuit in ſimilitudine, ac dono linguarum, quæ ſunt duntaxat *vehicula ſcientiæ*.

Ita in ſeligendis illis inſtrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidem diſſeminandam, initio homines evocavit plane indoctos, & illiteratos, præterquam quod Spirirus Sancti afflatu inſtructi fuiſſent; quo evidentius virtutem ſuam immediatam & divinam declararet, omnemque humanam ſapientiam deprimeret. Quamprimum autem conſilium ſuum in hac parte perimpletum eſſet, mox in proxima ſucceſſione temporum, divinam veritatem ſuam, aliis doctrinis veluti pediſſequis comitatam, in mundum immiſit. Itaque D. Pauli calamus, (qui inter Apoſtolos ſolus literatus fuit) in ſcripturis Novi Teſtamenti, præcipue à Deo adhibitus eſt.

Sic & novimus, complures ex antiquis Epiſcopis & patribus, egregie fuiſſe in omni Ethnicorum eruditione verſatos. Adeo ut edictum Juliani, quo

cau-

cautum eſt, ne Chriſtiani ad Scholas & Gymnaſia mitterentur, pernicioſior machina ad expugnandam fidem Chriſtianam, quam cruentæ ſuperiorum Imperatorum perſecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorii primi, Epiſcopi Romani (cætera viri egregii) æmulatio, & invidentia, qui Ethnicorum authorum & antiquitatum memoriam obliterare ſtudebat, in bonam partem, etiam apud viros pios, accepta eſt. Quinimo ſola Chriſtiana Eccleſia, inter inundationes Scytharum à plagis Septentrionalibus, & Sarracenorum ab Orientalibus, pretioſas gentilis eruditionis reliquias, jamjam funditus perituras, ſinu & gremio ſuo conſervavit. Nuper etiam intueri licet Jeſuitas, (qui partim ſtudio proprio, partim ex æmulatione adverſariorum, literis ſtrenue incubuerunt) quantum ſubſidii, viriumque, Romanæ ſedi reparandæ & ſtabiliendæ attulerint.

Quare ut abſolvam hanc partem, duo ſunt præcipua officia, & miniſteria, præter ornatum, & illuſtrationem, quæ fidei religionique humaniores literæ perſolvunt. Unum, quod efficacia ſint incitamenta, ad divinam gloriam exaltandam, & celebrandam. ſicut enim Pſal-

Pſalmi, & aliæ ſcripturæ, crebro nos invitant ad contemplationem, prædicationemque magnificorum, & admirabilium operum Dei; ita, ſi tantum in eorum ſpecie externa, ſicut ſenſibus noſtris ſe exhibent, hæreremus, eandem faceremus injuriam Majeſtati divinæ, ac ſi de opulentia, & copia nobiliſſimi Gemmarii, ex iis quæ palam exponuntur in pergula, judicaremus. Alterum, quod ſingulare remedium, antidotumque exhibeat Philoſophia, contra infidelitatem & errores. Nam Salvator noſter inquit, *Erratis, neſcientes ſcripturas & potentiam Dei.* Ubi duos libros, ne in errores incidamus, proponit nobis evolvendos: primo volumen ſcripturarum, quæ voluntatem Dei, dein volumen creaturarum, quæ potentiam revelant: Quorum poſterior, veluti clavis eſt prioris, non ſolum intellectum noſtrum aperiens, ad genuinam ſcripturarum mentem, ex generalibus regulis rationis, & legibus ſermonis expromendam; Sed porro etiam præcipue fidem noſtram referans, ut in ſeriam ingrediamur omnipotentiæ divinæ meditationem, cujus characteres maxime inſculpti ejus operibus, & inciſi ſunt. Tantum de divinis teſtimo-

niis, ac judiciis, pro vera dignitate & pretio doctrinæ, dictum eſto.

Quantum ad humana teſtimonia, & argumenta, tam latus aperitur campus; ut in tractatu hoc brevi, & preſſo, delectum potius adhibere deceat, quam copiam. Primo itaque ſummus apud Ethnicos honoris gradus fuit, divinam venerationem, cultumque conſequi: (Quod quidem Chriſtianis eſt tanquam fructus vetitus:) Nunc vero loquimur ſeparatim de judiciis humanis. Itaque (ut cœpimus dicere) apud Ethnicos, ille quem Græci *Apotheoſin*, Latini *Relationem inter Divos* vocarunt, ſupremus honor fuit, qui homini ab homine tribui poſſet: præſertim ubi non ex decreto, aut edicto aliquo imperii, (ut Cæſaribus apud Romanos) ſed ex opinione hominum, & fide interna, ultro deferretur. Cujus honoris tam excelſi, gradus quidam erat, & terminus medius. Quippe ſupra Hamanos honores, Heroici numerabantur, & divini. In quorum diſtributione hunc ordinem tenuere veteres. Rerumpub. conditores, Legiſlatores, Tyrannicidæ, Patres Patriæ, quique in rebus civilibus optime meruerunt, inſigniti ſunt titulo Heroum tantum, aut Semideorum. quales

fuere

fuere *Theſeus, Minos, Romulus*, cæterique: Ex altera parte, inventores & authores novarum artium, quique vitam humanam novis commodis & acceſſionibus dotarunt ſemper conſecrati ſunt inter Deos ipſos majores; quod *Cereri, Baccho, Mercurio, Apollini*, & aliis contigit. Quod certe jure, & ſano cum judicio factum eſt. Nam priorum benemerita intra unius ætatis, aut nationis limites, fere coërcentur. nec abſimilia ſunt imbribus tempeſtivis, & benignis, qui quamvis frugiferi ſint, atque optabiles, tamen pro illa tempeſtate tantum, qua decidunt, atque pro amplitudine tractns terræ, quam irrigant, utiles ſunt. Poſteriorum vero beneficia, ut ipſius ſolis, & cœleſtium munera, temporibus perpetua, locis infinita ſunt. Illa rurſus, cum contentione, & perturbatione, ut plurimum coniuncta ſunt; hæc habent verum characterem divinæ præſentiæ, veniuntque in *aura leni*, abſque tumultu, aut ſtrepitu.

Neque ſane doctrinæ meritum in civilibus, & in reprimendis incommodis, quæ homo homini infert, multum cedit illi alteri, in ſublevandis humanis neceſſitatibus, quæ ab ipſa natura imponuntur. Atque hoc genus meriti

optime adumbratum fuit ſub illa ficta narratione, de Theatro Orphei; ubi ſingulæ beſtiæ, avesque congregatæ ſunt, quæ appetituum ſuorum innatorum immemores, prædæ, ludis, pugnæ, amice placideque una ſtetere, Citharæ concentu, & ſuavitate captæ. Cujus ſonus ubi aut ceſſaret, aut majori ſonitu obrueretur, omnes illico animantes ad ingenium redibant. Qua in fabula eleganter deſcribuntur ingenia, & mores hominum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamen quamdiu aures præbent præceptis & ſuaſionibus religionis, legum, Magiſtrorum, in libris, ſermonibus, & concionibus, eloquenter & ſuaviter modulantibus, tam diu pacem colunt, & ſocietatem; ſin iſta ſileant, aut ſeditiones, & tumultus obſtrepant, omnia diſſiliunt, & in Anarchiam, atque confuſionem relabuntur.

Sed enim hoc clarius cernitur, cum Reges ipſi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi ſunt. Ut ut enim ſuis addictus nimium partibus videatur, qui dixit, *tum demum Reſp. fore felices, cum aut Philoſophi regnant, aut Reges philoſophantur*; Hoc tamen experientia

notum

notum eſt, ſub eruditis Principibus & cuſtodibus Reipub. ſecula maxime felicia fuiſſe. Quamvis enim Reges ipſi ſuos habeant errores & vitia, affectibus ſcilicet & pravis conſuetudinibus pro more cæterorum hominum obnoxii; tamen doctrinarum ſi accedat lumen, anticipatæ quædam notities religionis, prudentiæ, honeſtatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili exceſſu, & errore refrænant; aurem ſemper vellentes, etiam cum Conſiliarii, & Domeſtici ſilent. Quin Senatores ipſi, & Conſiliarii, qui literis exculti ſunt, ſolidioribus innituntur principiis, quam qui ab experientia tantum edocti ſunt; illis ex longinquo proſpicientibus pericula, & mature propulſantibus, cum iſti tantum ex propinquo, & cominus ſapiant, nihil videntes, niſi quod imminet, & tunc demum agilitate ingenii ſui, ſe in ipſo periculorum articulo expedire & eripere poſſe confidentes.

Quæ felicitas temporum ſub eruditis Principibus (ut ſemper brevitati ſtudeam, adhibens non niſi lectiſſima quæque exempla, & maxime illuſtria) præcipue cernitur eo in ſeculo, quod à morte Domitiani Imperatoris, uſque

ad Imperium Commodi defluxit; ſucceſſionem ex Principum eruditorum, aut certe eruditioni impenſe faventium, complectente; omniumque, ſi temporalia bona ſpectemus, quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc Epitome, longe florentiſſimo. Id quod Domitiano, pridie ejus diei, quo interfectus eſt, in ſomnis præmonſtratum erat. Quippe qui videre viſus eſt, *Caput aureum ſibi pone cervicem enatum eſſe.* Quod ſane vaticinium aureis illis ſubſequentibus ſeculis adimpletum eſt. De quibus ſigillatim, ſed breviſſime, verba faciam.

Nerva vir doctus fuit, Apollonii illius Pythagorei familiaris, & quaſi diſcipulus. qui etiam fere expiravit in verſu illo Homeri:

Telis Phœbe tuis lachrymas ulciſcere noſtras.

Trajanus non ipſe quidem doctus, ſed doctrinæ admirator, & erga literatos munificus, Bibliothecarum inſtitutor, & in cujus aula (licet Imperatoris Bellicoſi) Profeſſores & Pædagogos gratioſiſſimos fuiſſe, memoriæ proditum eſt. *Adrianus* curioſiſſimus mortalium, & inexplebilis omnis varietatis & Secreti inveſtigator. *Antoninus*

ninus ſubtilis & quaſi Scholaſticus, unde etiam *Cymini ſector* vocatus eſt. *Ex Divis Fratribus* autem *Lucius Commodus*, molliori literarum genere eruditus. *Marcus* etiam cognomine ipſo Philoſophus. Hi Principes, ut doctiſſimi, ita & optimi fuerunt. *Nerva* clementiſſimus Imperator, quique, ſi nihil aliud, orbi *Trajanum* dedit. *Trajanus*, omnium qui imperarunt, & belli & pacis artibus maxime florens: Idem Imperii fines longiſſime protulit; Idem vim Dominationis modeſtiſſime cohibuit: Maximorum etiam extructor operum; unde è *Conſtantino*, *Parietaria* per invidiam vocatus eſt, propter nomen ejus tot parietibus inciſum. *Adrianus* temporis ipſius æmulus: Injurias enim & ruinas temporis, in quoquo genere, cura & munificentia ſua, reparavit. *Antoninus*, (ut etiam appellatus eſt) vir maxime *Pius*, nativa quadam & inſita bonitate, omnibus ordinibus gratus, cujuſque regnum (licet haud breve) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* fratri quidem bonitate cedens, reliquos Imperatores plurimos ſuperans. *Marcus* vir ad exemplar virtutis compoſitus, cuique ſcurra ille, in convivio Deorum, nihil habuit, quod ob-

jiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hac itaque continua ſex Principum ſerie, videre cuivis liceat feliciſſimos fructus doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maxima orbis terrarum Tabula depictos.

Jam vero doctrina, non in civilia tantum, atque artes pacis, influxum habet, ſed & in militari virtute exercet vim ſuam ac potentiam; ut clare perſpicitur in exemplis Alexandri Magni, & Cæſaris Dictatoris; quorum antea obiter meminimus, nunc vero ea paulo fuſius retractabimus. Horum virtutes militares, & res in bello geſtas, ſupervacaneum eſſet notare, aut recenſere, cum in eo genere mundi miracula extiterint: ſed de amore ipſorum, & ſtudio erga literas, nec non in iiſdem excellentia propria, non alienum erit, ſi pauca ſubjungamus.

Educatus fuit Alexander, edoctuſque ab Ariſtotele, (Philoſopho certe magno) qui nonnullos è libris ſuis Philoſophicis ei nuncupavit: à latere illius nunquam diſcedebat Calliſthenes, aliique pereruditi viri, qui caſtra ſequebantur, & perpetui erant omnium ejus itinerum & expeditionum comites: quo autem pretio literas habuerit, haud

pauca

pauca liquido demonſtrant: Veluti invidia, qua dignam cenſuit Achillis fortunam, quod geſtarum rerum, laudumque ſuarum, Homerum præconem invenerat: Judicium de pretioſa Darii arcula, inter reliqua ſpolia reperta, de qua cum quæſtio moveretur, quidnam potiſſimum dignum eſſet, quod in ea aſſervaretur, ipſe, cum alii alia dicerent, pro Homeri operibus ſententiam tulit: Epiſtola objurgatoria ad Ariſtotelem miſſa, poſtquam libros Phyſicorum edidiſſet, in qua expoſtulat, quod Philoſophiæ Myſteria evulgaſſet; ſimulque reſcribit, malle ſe omnibus doctrina & cognitione, quam potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia, quæ huc ſpectant. Ipſe vero quam egregie animum excoluiſſet doctrina, in omnibus ejus dictis & reſponſis apparet, vel potius refulget, eruditione pleniſſimis; in quibus, licet numero pauca ſint, quæ adhuc ſuperſint, ſingularum ſcientiarum veſtigia alte impreſſa reperias.

In Moralibus obſervetur primo Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (ſi placet) ſi forte non unam ex graviſſimis quæſtionibus moralis Philoſophiæ conſtituat: *Vtrum qui fruitur externis bonis, felicior ſit, an qui*

contemnit? cum enim Diogenem cerneret, tam parvo contentum, converſus ad circumſtantes, qui ejus conditionem ſubſannabant, *Niſi eſſem*, inquit, *Alexander, optarem eſſe Diogenes.* At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cum diceret, *plus erat quod Diogenes nollet accipere, quam quod Alexander poſſet dare.*

In naturalibus, obſervetur, illud, quod crebro uſurpabat, *In duabus ſe rebus mortalitatem ſuam maxime percipere, ſomno & libidine:* quod ſane dictum ex intima naturali Philoſophia depromptum eſt, non tam Alexandrum, quam Ariſtotelem, aut Democritum ſapiens, cum tam indigentia, quam redundantia naturæ, per illa duo deſignata, mortis ſint tanquam Arrhabones.

In Poëticis, obſervetur dictum illud, quum ſanguine è vulneribus ejus effluente, accerſeret unum ex adulatoribus, qui ei Divinitatem tribuere ſolebat, *Specta*, inquit; *hominis iſte ſanguis eſt, non talis liquor, qualem dixit Homerus Veneris è manu manaſſe, vulnerata à Diomede*; hoc dicto & Poëtas, & aſſentatores ſuos, & ſe ipſum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehenſionem illam argutiarum dialecticarum,

circa

circa reiicienda, & retorquenda argumenta, in dicto ſuo, quo perſtrinxit Caſſandrum, delatores patris ſui Antipatri repellentem. Cum enim Alexander forte dixiſſet, *Numquid putas, hos homines tam longum iter ſuſcepturos fuiſſe, niſi juſtam doloris cauſam habuiſſent?* Reſpondit Caſſander, *Imo hoc ipſum animos eis dedit, quod ſperabant longinquitatem viæ obſtituram, quo minus calumnia proderetur. Euge*, inquit Rex, *Strophas Ariſtotelis, rem pro & contra detorquentes.* Attamen hac ipſa, quam in alio carpebat, arte, cum res poſtularet, in commodum ſuum uti probe noverat. Ita enim accidit, ut Calliſthenes (quem odio clam habebat, quod novæ ejus inter Divos relationi refragaretur,) in quodam convivio rogatus eſſet ab una diſcumbentibus, ut oblectationis gratia (cum eſſet vir eloquentiſſimus) Thema aliquod pro arbitrio ſibi ſumeret, de quo ſubito diceret; ille autem annuens, & laudes gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applauſu diſſeruit: At neutiquam hoc delectatus Alexander, ſubjecit, *In bona cauſa, facile eſt cuilibet eſſe eloquenti. quin verte*, inquit, *ſtylum, & quid contra nos poſſis, audiamus.* Calliſthe-

ſthenes negotiũ in ſe recepit, idque tam acerbe, tamque aculeate præſtitit, ut Alexander interpellans diceret, *Etiam malus animus, æque ac bona cauſa, indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ tropi & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantiſſimum Metaphoræ uſum, qua Antipatrum, imperioſum & tyrannicum Præſidem perſtrinxit. Cum enim amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quod tam moderatus eſſet, neque in Perſicum, prout alii Præfecti, luxum, uſumque purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret, *At intus,* inquit Alexander, *Antipater eſt totus Purpureus.* Etiam & illa metaphora inſignis: Cum Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbellæ; eique ingentem hoſtium exercitum monſtraret, qui oculis ſubjacens noctu, propter infinitum numerum ignium, veluti alterum firmamentum ſtellarum repræſentabat; ideoque conſuleret, ut nocturno prælio illos invaderet; *Nolo,* inquit Alexander, *ſuffurari victoriam.*

In politicis, attende graviſſimam illam, & prudentiſſimam diſtinctionem, (quam omnis poſteritas amplexa eſt) qua

qua duos ex præcipuis ejus amicis, Ephæſtionem & Craterum, diſcrevit; quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem:* Diſſimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fideliſſimos Regum ſervos conſtituens, quod alii magis Dominorum ſuorum perſonas vero affectu proſequantur, alii potius moveantur officio erga principatum ipſum. Spectetur etiam, quam eximie redargueret errorem, principum Conſiliariis familiarem, qui plerunque conſilia, pro modulo ſui animi, & fortunæ, non Dominorum, ſuggerunt. Cum enim Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego*, inquit, *ſi eſſem Alexander, acciperem.* Subjecit Alexander, *Et ego quidem, ſi eſſem Parmenio.* Poſtremo, excutiatur acre illud atque acutum reſponſum, ad amicos interrogantes, quid ſibi reſervaret, cum tot & tanta donaret? *Spem*, inquit. quippe qui probe ſciret, ſubductis rationibus, ſpem veram eſſe ſortem, & tanquam hæreditatem, ad magna aſpirantium. Hæc Julii Cæſaris ſors, cum proficiſcens in Galliam, univerſas opes profuſis largitionibus exhauſiſſet. Hæc etiam ſors Henrici Ducis Guiſii, Nobi-

liſſimi

liſſimi Principis, licet nimium ambitioſi. de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuiſſe unum omnium Gallorum maximum, eo quod omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium univerſum in obligationes convertiſſet.* Cæterum admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandum Magnum, ſed ut Ariſtotelis diſcipulum propono, longius fortaſſe me provexit.

Quantum ad Julium Cæſarem, non eſt opus, ut de præſtantia eruditionis ejus, aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex reſponſis ſuis, conjecturam faciamus. Hæc ſiquidem eminet in ejus ſcriptis, & libris: quorum alii extant, alii infeliciter deſiderantur. Primo enim hodie in manibus habetur inſignis illa bellorum ſuorum hiſtoria, cui nomen & titulum Commentariorum duntaxat præfixit: In quo omnes poſteri ſolidum rerum pondus, & viva tam actionum quam perſonarum ſimulachra, cum caſtiſſima puritate ſermonis, narrationiſque perſpicutate eximia, conjuncta admirantur: quas quidem dotes, non à natura infuſas fuiſſe, ſed à præceptis inſtitutiſque doctrinæ acquiſitas, teſtatur liber ejus de *Analogia:* qui nihil aliud erat, quam

Gram-

Grammaticalis quædam Philoſophia; in quo ſedulo dedit operam, ut vox ad placitum, redderetur vox ad licitum; & conſuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem revocaretur emendate loquendi; & verba, quæ ſunt rerum imagines, rebus ipſis convenirent, non vulgi prorſus arbitrium ſequerentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minus quam potentiæ, emendatam ejus edicto habemus computationem animi; quæ diſerte teſtatur, æque eum gloriæ ſibi duxiſſe, ſiderum in cœlis leges pernoſſe, ac hominibus in terris leges dediſſe.

Ex libro quoque, cui titulum præpoſuit Anti-Cato, facile conſtat, eum tanto ſtudio accenſum ad victoriam ingenii, quanto belli & armorum, obtinendam; certamen calami tum ſuſcipientem contra maximum eo tempore pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rurſus in libro Apophthegmatum, quæ collegit, videmus, honorificentius ſibi putaſſe, ſi ſe ipſum tanquam in Tabellas aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta, graviaque referrentur; quam ſi dicta ſua propria, velut oracula ſacrarentur, ſicut inepti

Prin-

Principes nonnulli, adulatione corupti, ſibi fieri geſtiunt. Attamen ſi recenſere vellem, pleraque ejus dicta, (ut feci in Alexandro) ſunt ea certe hujuſmodi, qualia notat Salomon, *Verba ſapientum ſunt tanquam aculei, & tanquam clavi in altum defixi.* Itaque tria hic tantum proponam, non tam elegantia, quam vi & efficacia mirabilia.

Primo igitur, Magiſter ſit, oportet, loquendi, qui unico verbo ſeditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem ſe res habuit. Romanis mos fuit, cum exercitum duces alloquerentur, milites uti eos appellarent: cum Magiſtratus populum, Quirites. Tumultuabantur milites Cæſaris, ac miſſionem ſeditioſe flagitabant; non quod hoc ipſi cuperent, ſed ut hoc poſtulato Cæſarem ad alias conditiones adigerent: Ille immotus atque inconcuſſus ſilentio facto ſic exorſus eſt: *Ego, Quirites*: Quo verbo, eos jam dimiſſos ſignificabat. Eo perculſi milites, & plane obſtupefacti, concionantem deinceps perpetuo obturbabant, & poſtulato illo miſſionis poſthabito, contra obnixe petebant, ut militum appelatio eis reſtitueretur.

Secundum fuit hujuſmodi. Regis

No-

Nomen Cæſar ſumme affectabat: Itaque ſubornati ſunt nonnulli, qui prætereuntem populari acclamatione Regem ſalutarent. Ille ſentiens, acclamationem tenuem fuiſſe, ac raram; Negotium joco tranſmiſit, ac ſi erratum eſſet in cognomine, *Non Rex ſum*, inquit, *ſed Cæſar.* Dictum ſane hujuſmodi, ut ſi diligenter excutiatur, vigor ejus & pondus vix exprimi poſſit. Primum enim recuſationem nominis præ ſe ferebat, ſed neutiquã ſeriam: Deinde ingentem quandam confidentiam, & magnanimitatem monſtrabat; ac ſi Cæſaris appellatio, illuſtrior titulus eſſet, quam Regis; quod haud ſecus evenit, & uſque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maxime intererat, hoc dictum, ſummo artificio, finem ſuum urgebat. Hoc enim innuebat, S. P. Q. R. de re levi, hoc eſt, nomine tantũ, (nam poteſtatem Regiam jampridem habebat) ſecum contendere; ac tali nomine, quale complures etiam ex familiis obſcuris gerebant: Nam cognomen Regis multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodum & nos ſimile quiddam noſtro idiomate habemus.

Ultimum quod hoc loco repetere pla-

placet, tale fuit. Cum Cęſar poſt bellum initum, Romam occupaſſet, atque ſanctius Ærarium recluſiſſet, ut pecunias ibi congeſtas, in uſus belli tolleret, reſtitit Metellus, utpote tunc temporis Tribunus; cui Cæſar, *Si perſtes*, inquit, *mortuus es*. Dein reprimens ſe paulum ſubjecit, *Adoleſcens, durius eſt mihi hoc dicere, quam facere*. Dictum tam mirifice, ex terrore & clementia conflatum, ut nihil ſupra.

Verum ut Cæſarem mittamus; Perſpicuum eſt, eum probe ſibi conſcium ſuæ eximiæ eruditionis fuiſſe; ut liquet ex eo, quod demirantibus nonnullis Lucii Syllæ conſilium, in deponenda Dictatura, cavillans dixit, *Sylla neſcivit literas, dictare non potuit*.

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic diſſertationi de arcta conjunctione militaris virtutis, & literariæ; (quid enim in hoc genere, poſt Alexandrum & Cæſarem afferri poteſt?) niſi quod moveor unius alterius exempli dignitate & inſolentia, eo quod tam ſubito tranſierit à ludibrio ad miraculum. Eſt autem Xenophontis Philoſophi, qui è Socratis ludo profectus eſt in Aſiam, cum Cyro juniore, in expeditione contra Regem Artaxer-

taxerxem. Hic Xenophon eo tempore peradoleſcens fuit, & nunquam aciem, aut caſtra viderat, neque tunc Præfecturam aliquam in exercitu gerebat, ſed tantum ſponte, ob amicitiam Proxeni, proficiſcebatur. Aderat forte fortuna, cum Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, poſtquam Cyrus in acie occubuiſſet, Græci autem (Manipulus tantummodo hominum) Duce orbati, in medio Provinciarum Perſiæ, à patria ſua, plurimorum milliarium intervallis, & fluminibus maximis atque altiſſimis intercluſi eſſent. Legatio huc ſpectabat, ut poſitis armis atque deditis, ſe Regiæ clementiæ ſubmitterent. Cui legationi antequam publice reſponſum eſſet, complures ex exercitu familiariter cum Falino colloquebantur. Inter quos Xenophon ita forte locutus eſt. *Imo*, inquit, *Faline, hæc duo tantum nobis jam ſuperſunt, arma & virtus. ſi igitur arma dedamus, cui uſui (obſecro) nobis erit virtus?* At Falinus ſubridens, *Ni fallor*, inquit, *Athenienſis es (adoleſcens) & philoſophiæ incumbis, atque bellula ſunt, quæ dicis, ſed valde erras, ſi virtutem veſtram Regiis copiis parem eſſe arbitreris.* Ecce ludibrium. Sequitur miraculum.

culum. Novitius iſte ex Schola, & Philoſophus, poſtquam omnes Duces & Præfecti proditione interempti eſſent, decem millia peditum Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis provincias, omnibus ejus copiis fruſtra obnitentibus: Quo facto ſtuporem injecit omnibus. Græcis autem ab eo tempore ingentes addidit animos, & ſpiritus, ad Perſarum Regnum invadendum, & ſubvertendum. Quod & mox cogitavit ſane, & deſignavit Jaſon Theſſalus; tentavit & inchoavit Ageſilaus Spartanns; perfecit demum Alexander Macedo, omnes literati, iſtius prævii egregio facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoria, militarique virtute, ad moralem, & eam, quæ eſt hominum privatorum. Primo, certiſſimum eſt illud Poëtæ:

Scilicet ingenuas didiciſſe fideliter artes
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Eruditio ſiquidem humanas mentes feritate atque barbarie exuit. Veruntamen opus eſt, ut accentus ſit in voce illa *fideliter*. Nam tumultuaria cognitio flectit potius in contrarium. eruditio, inquam, levitatem, temeritatem, atque inſolentiam tollit, dum omnia pericula & ambigua ſimul cum re ipſa ſuggerit;

gerit;rationum & argumentorum pondera in utramque partem librat; prima quæque quæ ſe offerunt animo, eique arrident, pro ſuſpectis habet; iterque omne tanquam exploratū inire docet. Eadem admirationem rerum vanam & nimiam evellit, radicem ipſam omnis infirmi conſilii:quippe admiramur res, vel quia novæ ſunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatem, nemo eſt qui literas & rerum contemplationem penitus imbiberit, quin illud cordi impreſſum habeat, *Nil novi ſuper terram.* Neque enim puparum ludum, quiſquam magnopere mirabitur, qui pone aulæa caput inſerens, organa, quibus moventur, & filamenta cernit. Quantum ad magnitudinem, quemadmodum Alexander Magnus, ingentibus præliis & victoriis in Aſia aſſuetus, cum interdum acciperet è Græcia literas, de expeditionibus, & dimicationibus quibuſdam illic factis, quæ plerunque propter pontem aliquem, aut Caſtellum, aut ad ſummum pro expugnatione oppidi alicujus ſuſcipiebantur, dicere ſolebat, *videri ſibi nuncium allatum de ranarum & murium pugna, de qua Homerus*: Sic certe, qui univerſitatem rerum,ejuſque fabricam intueatur,
illi

illi terræ globus, cum hominibus ſuperſtantibus (ſi divinitatem animarum ſeponas) haud majus quidpiam videbitur: quam colliculus formicarum, quarum aliæ cum granis, aliæ cum ovis ſuis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum pulviſculi acervum, reptant & curſitant. Porro eruditio aufert, aut ſaltem minuit timorem mortis, atque adverſæ fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribuſque officere ſolet. Si enim animus cujuſpiam, contemplatione mortalitatis & rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, juxta cum Epicteto ſentiet. qui, cum pridie exiens, mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, poſtridie etiam exiens, aliam mortuum filium deflentem conſpiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori.* Quare optime, & valde ſapienter Virgilius, cognitionem cauſarum cum metus omnis profligatione copulavit, tanquam Concomitantia.

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Quique metus omnes, & inexorabile fatū
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.

Nimis longum eſſet ſingula percurrere remedia, quæ ſingulis animi morbis doctri-

doctrina ſuppeditat;aliquando vitioſos humores expurgans, nonnunquam obſtructiones aperiens, alias concoctionem juvans, alias appetitum excitans, non raro vulnera ejus & ulcera ſanans, & ſimilia. Quare concludam cum hoc quod videtur rationem habere totius, ita nimirum animum doctrinam diſponere, & flectere, ut nunquam protinus acquieſcat, & tanquam congeletur in defectibus ſuis, quin incitet ſe ſemper, progreſſumque ſpiret. Neſcit illiteratus, quid ſit in ſe deſcendere, aut ſecum inire rationes, aut quam ſuavis vita ſit, quæ indies ſentit ſe fieri meliorem; ſi qua forte virtute præditus ſit, eam venditabit ſcilicet, & ubique ſpectandam exponet, eaque utetur forſitan commode, quam tamen excolere, & augere negligit. Rurſus, ſi quo vitio laborat, artem, atque induſtriam illud celandi atque occultandi, minime autem corrigendi, adhibebit; tanquam malus meſſor, qui perpetuo demetiit, falcem autem nunquam exacuit. literatus contra, non tantum utitur animo, virtutemque exercet, ſed continuo emendat ſe, & in virtute proficit. Imo ut in ſumma dicam, pro certo eſt, veritatem & bonitatem diſtingui tantum, ſicut ſigillum,

gillum, & impreſſionem. nam veritas bonitatem ſignat: Et contra, vitiorum ac perturbationum procellæ, ex erroris & falſitatis nubibus erumpunt.

A virtute tranſeamus ad potentiam & Imperium, & diſpiciamus, ſi uſpiam inveniatur tanta potentia, & Regnum, quanta eruditio hominis naturam inveſtit & coronat. Videmus, dignitatem imperandi, ſequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in belluas, & pecora, quale bubulcorum aut opilionum, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagiſtrorum, minus honorificum: Imperium in mancipia, potius dedecori eſt, quam honori: Neque multo præſtantius eſt Imperium Tyrannorum, in populum ſervilem, atque animis & generoſa indole exutum. Unde hoc ſemper manavit judicium, honores in liberis Monarchiis, aut Rebuſp., ſuaviores eſſe, quam ſub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis ſupra volentes eſt, quam ſupra invitos, & coactos. Ideoque Virgilius, cum ex intimo artificio, inter humanos honores, longe vellet optimos expromere, quos Auguſto Cæſari aſſignaret, in hæc ipſa verba loquitur,

— *Vi-*

——— Victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat
Olympo.

Aſt Imperium ſcientiæ, longe celſius eſt quam Imperium in voluntatem, licet liberam, & non aſtrictam. Illa enim rationi, fidei & intellectui ipſi dominatur, qui eſt altiſſima pars animi, & voluntatem ipſam regit. Etenim nulla proculdubio terrena eſt poteſtas, quæ in ſpiritibus hominum, & animabus, eorumque cogitationibus, & phantaſiis, aſſenſu quoque & fide, thronum, & quaſi cathedram ſuam erigit, & collocat, præter doctrinam, & ſcientiam. Ac idcirco videmus deteſtabilem illam, & immenſam delectationem, qua Hæreſiarchæ, falſi Prophetæ, & impoſtores magni perfunduntur, & rapiuntur, poſtquam ſenſerint, in fide & conſcientiis hominum cœpiſſe ſe regnare: Tantam certe, ut qui eam ſemel deguſtaverit, nullis fere perſecutionibus, aut tormentis adigi poſſit, ut hoc regno ſe abdicet. Sicut autem hoc illud eſt, quod in Apocalypſi dicitur, *Abyſſus ſive profunda Satanæ:* ita è contrario, juſtus & legitimus in animos hominum dominatus, veritatis ipſa evidentia, ac commendatione dulciſſima ſtabilitus,

ſane quam proxime ad poteſtatis divinæ ſimilitudinem accedit.

Quod ad fortunas & honores ſpectat, munificentia doctrinæ non ſic regna integra & Reſp. locupletat, & ditat, ut non hominum etiam privatorum fortunas & opes amplificet, & evehat. Vetus enim obſervatio eſt, Homerum pluribus ſuppeditaſſe victum, quam *Syllam*, *Cæſarem*, aut *Auguſtum*, licet tot congiaria, tot donativa, tot agrorum aſſignationes largiti ſint. Certe difficile dictu eſt, arma an literæ plurium fortunas conſtituerint. Quin ſi de ſumma poteſtate loquamur, videmus, ſi arma, aut jus hæreditatis, Regnum contulerunt, at literarum ſorti ſæpius ceſſiſſe ſacerdotium, quod regni ſemper fuit rivale.

Rurſus, ſi delectationem, jucunditatemque ſcientiæ intuearis, multum ſane illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num forte affectuum voluptates tanto intervallo oblectamenta ſenſuum excedent, quanto voti aſſecutio felix, cantiunculam, aut cœnam: & non pari gradatione, intellectus voluptates, eas quæ ſunt affectuum, tranſcendent? In cæteris oblectationibus ſatietas eſt finitima, & poſt-

quam

quam paulo inveteraverint, flos ipſarum & venuſtas marceſcit: quo docemur, non illas liquidas revera voluptates, ac ſinceras fuiſſe, ſed umbras tantum, & fallacias voluptatum, non tam qualitate ſua, quam novitate jucundas: unde & voluptuarii ſæpius fiunt Monachi, & ambitioſorum principum ſenectus, triſtior fere eſt, & melancholia obſeſſa. Scientiæ autem non eſt ſatietas, verum & fruendi, & appetendi, perpetuo & ſubinde recurrens viciſſitudo; ut neceſſe ſit, hujus delectationis bonum, ſimplex eſſe, non ex accidente, aut cum fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, ultimum in animo locum ſortitur.

Suave mari magno turbantibus æquora Ventis, &c.

Suave eſt ſpectaculum, (inquit) *ſtantem aut ambulantem in littore, navem intueri tempeſtate in mari jactatam: ſuave itidem ex edita turri duas cernere acies concurſantes in planitie: at nil dulcius eſt homini, quam mens per doctrinam, in arce veritatis collocata, unde aliorum errores & labores diſpicere poſſit.*

Denique, ut mittamus vulgaria illa argumenta, quod per doctrinam ſcilicet, *homo homini in eo præſtet*, *in quo*

ipſe brutis: quod ope doctrinæ aſcendat homo intellectu uſque ad cœlos, quo corpore non poteſt: & alia ſimilia: cum eo concludamus bono hanc diſſertationem de literarum excellentia, ad quod humana natura ante omnia aſpirat, hoc eſt, immortalitate, & æternitate. Huc enim ſpectant procreatio ſobolis, nobilitatio familiæ, ædificia, fundationes, monumenta, fama, ac denique humanorum votorum ſumma. Atqui videmus, monumenta ingenii, & eruditionis, quanto diutius durent, quam ea, quæ opere & manu facta ſunt. Annon Homeri Carmina, viginti quinque annorum centurias, & ſupra, abſque unius ſyllabæ aut literæ jactura, duraverunt? Quo ſpatio innumera Palatia, Templa, Caſtella, Urbes, collapſa ſunt, aut diruta. Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Cæſaris, imo Regum & Principum multo recentiorum, nullo jam ſunt modo parabiles: Archetypa enim ipſa, jamdudum confecta vetuſtate perierunt; exempla autem indies primigenia ſimilitudine mulctantur. At ingeniorum imagines perpetuo integræ manent in libris, nullis temporum injuriis obnoxiæ, utpote quæ jugem renovationem recipere poſſunt:

poſſunt: Quanquam nec imagines dici proprie poſſint, quia perpetuo generant quodammodo, ſeminaque ſua in animos hominum ſpargunt, atque ætatibus ſubſequentibus infinitas actiones opinioneſque ſuſcitant & progignunt. Quod ſi navis inventum, res exiſtimata tam nobilis & admirabilis fuerit, quæ opes merceſque hinc inde tranſportat, Regiones locis diſiunctiſſimas, participatione fructuum & commodorum conſociat; quanto rectius literæ celebrari debent, quæ tanquam naves ſulcantes Oceanum temporis, remotiſſima ſecula, ingeniorum & inventorum commercio & ſocietate copulant? Porro videmus, nonnullos Philoſophorum, qui maxime immerſi erant ſenſibus, minimeque divini, atque immortalitaem animæ præfracte negabant; hoc tamen vi veritatis adactos conceſſiſſe, quoſcumque motus & actus anima humana abſque corporis organo præſtare poſſit, eos etiam poſt mortem permanere probabile eſſe: quales nimirum erant intellectus, minime autem affectuum motus. Adeo ſcilicet ſcientia immortalis viſa eſt res illis, atque incorruptibilis. Nos autem, quibus divina revelatio illuxit, concul-

cantes hæc rudimenta, atque offucias ſenſuum, novimus, non ſolum mentem, ſed & affectus perpurgatos, neque animam tantum, ſed etiam corpus, ad immortalitatem aſſumptum iri ſuo tempore. Sed enim meminerint homines, & nunc, & alias ubi opus fuerit; me in probationibus de dignitate ſcientiæ, inde ab initio ſejunxiſſe teſtimonia divina ab humanis; quam methodum conſtanter retinui, ſeparatim utrunque explicans.

Quamvis vero hæc ita ſint, nequaquam tamen hoc mihi ſumo, neque me conſequi poſſe confido, ut ulla cauſæ hujus pro doctrina peroratione, aut actione, judicia reſcindam: vel *Æſopici Galli*, qui granum hordei gemmæ prætulit; vel *Midæ*, qui cum arbiter factus eſſet inter Apollinem, Muſarum, & Panem, ovium Præſidem, opulentiæ palmam detulit; vel *Paridis*, qui ſpreta ſapientia, ac potentia, primas voluptati & amori dedit; vel *Agrippinæ*, eligentis, *Occidat matrem, modo imperet*, imperium licet cum conditione deteſtanda præoptantis; vel *Vlyſſis, qui vetulam prætulit immortalitati*, typi certe eorum, qui conſueta optimis præponunt: plurimaque ejuſmodi judicia popu-

popularia : Hæc enim antiquum obtinebunt : Verum & illud etiam manebit, cui innixa eſt ſemper doctrina tanquam firmiſſimo fundamento , quodque nunquam labefactari poterit , *Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.*

Franciſci Baronis De Verulamio, Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

Liber Secundus,

Ad Regem ſuum.

COnſentaneum videri poſſit, tametſi non raro ſecus eveniat, (Rex optime) ut, qui Sobole numeroſa aucti ſunt, quique immortalitatem ſuam in poſteris ipſorum quaſi proſpectant, præ cæteris mortalibus ſint.ſolliciti de ſtatu futurorum temporum; utpote quibus ſatis intelligunt chariſſima illa ſua tandem debere pignora tranſmitti. *Elizabetha Regina*, propter vitam cœlibem, hoſpes potius in mundo, quam incola fuit; ſua quidem tempora ornavit, & in multis beavit. Enim vero tuæ Majeſtati, (cui Deus pro benignitate ſua dedit tot ſuſcipere liberos, dignos certe qui te perpetuent, cujuſque ætas vigens,

gens, & torus fœcundus, adhuc plures pollicetur) uſquequaque convenit, non modo tuum (quod facis) ſeculum irradiare; verum etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnis alat, quæque ipſa intueatur æternitas. Inter ea autem (niſi ſtudium meum erga literas me fallit) nil dignius eſt, aut nobilius, quam ſi dotetur Orbis terrarum *Augmentis Scientiarum* ſolidis & fructuoſis. Quouſque enim tandem pauculos aliquos Scriptores ſtatuemus nobis tanquam *Columnas Herculis*, ne *plus ultra* in doctrinis progrediamur; cum habeamus Majeſtatem tuam, inſtar lucidi & benigni Sideris, quod nos inter navigandũ conducat & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Recolamus jam, & nobiſcum perpendamus, quid Principes Viri, aliique, hucuſque ad literarum amplificationem attulerint, quid prætermiſerint? Hoc autem preſſe & diſtincte excutiamus, ſermone quodam Activo & Maſculo, nuſquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud, (quod quivis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel conſiliorum prudentia & ſanitate, vel laborum conjunctione ſuperari:

Quorum primum, conatum extimulat, ſecundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati ſuccurrit. At inter hæc tria, merito primas tenet *Conſilii prudentia & ſanitas*; hoc eſt, Monſtratio, & Delineatio viæ rectæ & proclivis, ad rem, quæ proponitur, peragendam. *Claudus enim*, (quod dici ſolet) *in via, antevertit Curſorem extra viam*. Et Salomon perappoſite ad hanc rem: *Ferrum ſi retuſum fuerit, viribus utendum majoribus: quod vero ſuper omnia prævalet, eſt ſapientia*. Quibus verbis innuit, medii prudentem electionem efficacius conducere ad rem, quam virium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (ſalvo ſemper eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perſpicio atque animadverto, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potius, & nominis ſui memoriam, quam ad Scientiarum ipſarum Profectum & Augmenta ſpectaſſe: & literatorum potius numerum auxiſſe, quam artibus ipſis multum incrementi attuliſſe.

Actiones autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria verſantur objecta: Circa literarum

ſedes;

ſedes; circa libros; & circa perſonas eruditorum. Quemadmodum enim aqua, ſive ex cœleſti rore deſcendens, ſive ex fontibus ſcaturiens, facile diſperditur, niſi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem ſe ſuſtentare & fovere poſſit, (quem in finem excogitavit ſolertia humana Aquæductus, Ciſternas, Stagna, eaque etiam variis ornamentis condecoravit, quæ Magnificentiæ & Dignitati, non minus quam Uſui & Neceſſitati deſerviant) ſimiliter liquor iſte Scientiæ pretioſiſſimus, ſive à Divina inſpiratione deſtillet, ſive è Senſibus exiliat, mox periret omnis, atque evaneſceret, niſi conſervaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis, ac præcipue in Locis certis his rebus deſtinatis, quales ſunt Academiæ, Collegia, Scholæ, ubi & permanentes habeat ſedes, & creſcendi inſuper & ſe congregandi copiam, & facultatem.

Ac primo, Opera, quæ ad *Muſarum Sedes* ſpectant, quatuor numerantur: Ædificiorum ſtructura; Proventuum Dotatio; Privilegiorum Conceſſio; Diſciplinæ Lex & Inſtitutio; Quæ omnia ad ſeceſſum & otium (ut plurimum) conferunt, & ad vacationem à

curis

curis & moleſtiis: qualia ſunt quæ ad Alvearia conſtituenda, in uſum mellis, requirit Virgilius;

Principio ſedes apibus ſtatioq; petenda,
Quo neque ſit ventis aditus, &c.

At Opera circa *Libros* duo ſunt præcipua. Primum Bibliothecæ, in quibus tanquam Mauſoleis, priſcorum Sanctorum reliquiæ, virtutis plenæ, conditæ ſunt. Secundo, novæ editionis Auctorum, emendatioribus impreſſionibus, fidelioribus verſionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis diligentibus, & hujuſmodi famulitio, inſtructæ & ornatæ.

Porro opera, quæ *Literatorum hominum Perſonas* reſpiciunt, (præterquã quod ipſi ornandi ſint & promovendi) ſunt etiam duo: Remuneratio & deſignatio Lectorum, in artibus jamdudum inventis, & cognitis; & remuneratio ac deſignatio ſcriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ non ſatis hactenus excultæ aut elaboratæ ſunt.

Hæc ſummatim opera ſunt & acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illuſtrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis bene meruit, cogitanti,

occur-

occurrit illud Ciceronis, quod eum, poſt reditum ſuum, ad gratias promiſcue agendas impulit; *Difficile, non aliquem ingratum quenquam præterire.* Potius (ex ſcripturarum conſilio) ſpatium intueamur, quod adhuc reſtat in ſtadio decurrendum; quam oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jampridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclariſſime fundata, omnia illa certis Profeſſionibus deſtinata eſſe demiror, nulla liberis atque univerſalibus artium & ſcientiarum ſtudiis dedicata. Nam ſi quis judicet, Doctrinam omnem referendam eſſe ad Uſum & Actionem, recte ſapit: Veruntamen facile eſt, iſto modo prolabi in errorem illum, quem Fabula perantiqua perſtringit; in qua cætera Corporis Membra litem Ventriculo intenderunt, quod neque motum præberet, ut artus, neque ſenſum, ut caput: quamvis interea alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus divideret: Plane eodem modo, qui in Philoſophia ac Contemplationibus univerſalibus poſitum omne ſtudium, inane atque ignavum arbitratur, non animadvertit, ſingulis Profeſſioni-

ſionibus, & Artibus, exinde ſuccum & robur ſuppeditari. Atque certe perſuaſum habeo, hanc ipſam haud minimam cauſam fuiſſe, cur felicior Doctrinæ progreſſus hucuſque retardatus ſit; quod opera hiſce fundamentalibus ſcientiis navata ſit tantum in tranſitu, neque hauſtus pleniores inde epoti. Nam ſi arborem ſolito fructuoſiorem fieri cupias, de ramis medicandis fruſtra cogitaveris; Terra ipſa circa radicem ſubigenda, & gleba lætior admovenda, aut nihil egeris. Neque rurſus ſilentio prætermittendū eſt, hanc Collegiorum, & ſocietatum, in uſum tantummodo Doctrinæ Profeſſoriæ, Dedicationem, non ſolum ſcientiarum incrementis inimicam fuiſſe; ſed etiam in Regnorum & Rerumpublicar. detrimentum ceſſiſſe. Hinc enim fieri ſolet, ut Principes delectum habituri miniſtrorum, qui Rebus civilibus tractandis ſint idonei; ejuſmodi hominum miram ſolitudinem circa ſe reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos uſus deſtinata, ubi ſcilicet homines à Natura ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Hiſtoriæ, linguis modernis, libris & tractatibus Politicis, præcipue incum-

incumbant; ut inde ad civilia munera magis habiles, & inſtructi accedant.

Quoniam vero Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionum vero *rigant*; ſequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus deſideretur, Nimirum, Improbo vel maxime tenuitatem Stipendiorum, Prælectoribus ſive Artium, ſive Profeſſionum, (præſertim apud nos)aſſignatam. Intereſt enim inprimis progreſſui in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere ex optimis inſtructiſſimiſque eligantur: utpote quorum opera, non in uſum tranſitorium,ſed ad ſufficiendam Sobolem Scientiæ, in ſecula adhibeatur. Id fieri nequit,niſi præmia & conditiones tales conſtituantur, quibus eminentiſſimus quiſque in ea Arte plane contentus eſſe poſſit; ut illi demum grave non ſit,in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut floreant, Militaris lex ſervanda Davidis; *Vt æqua eſſet pars deſcendentis ad prælium, & manentis ad ſarcinas*; Sarcinis male aliter proſpectum erit.Sic Lectores in Scientiis ſunt tanquam Conſervatores & Cuſtodes totius Literarii apparatus, unde praxis & militia deinceps ſcientiarum inſtruatur:

tur:

tur: proinde æquum eſt, ut merces iplorum lucra Practicorum exæquare poſſit. Aliter ſi patribus ſcientiarum præmia non conſtituantur ſatis ampla, & luculenta, eveniet illud:

Et patrum invalidi referent jejunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymiſta quiſpiam in auxilium advocandus foret; cum id genus hominum Studioſis authores ſint, ut libros vendant, fornaces extruant, Minervam ac Muſas (tanquam virgines ſteriles) deſerant, ac Vulcano ſe applicent. Fatendum eſt enim vero, tam ad penetralia contemplationis, quam ad operativæ fructum, in nonnullis ſcientiis, (præſertim naturali Philoſophia, & Medicina) haud unica ſubſidia è libris petenda eſſe. Qua in re neutiquam omnino ceſſavit munificentia hominum; quippe videmus, non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Aſtrolabia, Mappas, & alia ſimilia, ut adminicula quædam Aſtronomiæ, & Coſmographiæ, comparari, & ſtudio præberi. Videmus etiam, loca nonnulla, Medicinæ ſtudio dicata, hortos habere pro ſimplicium cujuſque generis inſpectione, & notitia; nec uſu mortuorum corporum ad obſervationes Anatomi-

cas

cas deſtitui. Cæterum hæc ad pauca ſpectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus naturæ abditis eruendis & referandis, progreſſus vix fieri poſſe, niſi ad experimenta, ſive Vulcani, ſive Dædali, (fornacis ſcilicet, aut machinæ, vel cujuſcunque alterius generis,) ſumptus abunde ſuppeditentur. Ideoque ſicut principum ſecretariis, & emiſſariis, conceditur exhibere rationes expenſarum pro diligentiis ſuis, in explorando & eruendo res novas & arcana civilia; ſimiliter & exploratoribus, ac ſpeculatoribus naturæ, ſatisfaciendum de expenſis ſuis; alias de quamplurimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ ſuppeditavit Ariſtoteli, qua conduceret venatores, aucupes, piſcatores, & alios, quo in ſtructior accederet ad conſcribendam hiſtoriam animalium; certe majus quiddam debetur iis, qui non in ſaltibus naturæ pererrant, ſed in Labyrinthis artium viam ſibi aperiunt.

Defectus etiamnum alius nobis obſervandus, (magni certe momenti,) neglectus quidam eſt, in Academiarum Rectoribus, conſultationis; in regibus ſive ſuperioribus, viſitationis; in

hunc

hunc finem, ut diligenter conſideretur, & perpendatur, utrum prælectiones, diſputationes, aliaque exercitia ſcholaſtica, antiquitus inſtituta, & ad noſtra uſque tempora uſitata, continuare fuerit ex uſu, vel potius antiquare, aliaque meliora ſubſtituere. Etenim inter Majeſtatis tuæ Canones prudentiſſimos, illum reperio. *In omni vel conſuetudine, vel exemplo, tempora ſpectanda ſunt, quando primum res cœpta: in quibus ſi vel confuſio regnaverit, vel inſcitia, derogat illud inprimus authoritati rerum, atque omnia reddit ſuſpecta.* Quamobrem, quandoquidem Academiarum inſtituta plerunque originem traxerint à temporibus, hiſce noſtris haud paulo obſcurioribus, & indoctioribus: eo magis convenit, ut examini denuo ſubjiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maxime obviæ videntur & familiares. Pro more receptum eſt, (licet, uti mihi videtur, perperam) ut literarum ſtudioſi Logicam, & Rhetoricam, præpropere nimis addiſcant; artes ſane provectioribus magis convenientes, quam pueris, & tironibus. Etenim hæ duæ, ſi vere res perpendatur, ſunt ex artibus graviſſimis; cum

ſint

ſint *artes artium*, altera ad judicium, altera ad ornatum. Quinetiam regulam & normam continent, res & materiam ſubjectam vel diſponendi, vel illuſtrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ignaræ, & rudes, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva* vel *Supellex* appellatur, id eſt, materiem, & copiam rerum,) initium ab iſtis ſcientiis ſumant; (ac ſi quis diſcere vellet ponderare, vel metiri, vel ornare ventum:) haud aliud profecto parit, quam ut harum artium virtus & facultas (quę permagnæ ſunt, & latiſſime diffuſæ) fere contemptæ jaceant, atque vel in puerilia ſophiſmata affectationeſque ridiculas degenerent, vel ſaltem exiſtimatione ſua haud parum mulctatæ ſint. Quinetiam præmatura & intempeſtiva ad has artes acceſſio dilutam earum atque jejunam traditionem ac tractationem neceſſario ſecum traxit, qualis nimirum captui puerorum adaptetur. Alterum exemplum (quod adducam) erroris, qui in Academiis jam diu inveteravit, ejuſmodi eſt; quod ſcilicet inventionis, atque memoriæ, in exertiis ſcholaſticis, fieri ſolet nimio plus noxium divortium: Illic ſiquidem o-

ratio-

lationes pleræque; aut omnino præmeditatæ ſunt, adeo ut conceptis verbis proferantur, & inventioni nihil relinquatur; aut plane extemporariæ, ut perparum relinquatur memoriæ: (cum in vita communi, & praxi, rarus ſit alterutrius iſtorum uſus ſeorſim, ſed potius mixturæ ipſorum; id eſt, Notarum ſive Commentariorum, atque dictionis ſubitæ) ita ut hoc pacto exercitia ad praxim haud ſint accommodata, nec imago reſpondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuo tenendum eſt; ut omnia (quam fieri poteſt) maxime repræſentent ea, quæ in vita agi ſolent; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei veritas non obſcure cernitur, cum Academici ad praxim ſuarum Profeſſionum, vel alia civilis vitæ munia ſe accingunt: quod cum faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipſi in ſe cito deprehendunt; ſed citius etiamnum alii. Cæterum hanc partem, de inſtitutorum Academicorum emendatione, clauſula illa (ex Cæſaris quadam ad Oppium & Balbum Epiſtola deſumpta) concludam; *Hoc quemadmodum fieri poſſit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri*

periri poſſunt. de iis rebus rogo vos, ut cogitationem ſuſcipiatis.

Alter defectus, quem obſervo, altius paulo quam præcedens aſcendit. Quemadmodum enim doctrinarum progreſſio, haud parum in prudenti regimine & inſtitutione Academiarum ſingularum conſiſtit; ita magnus ad hoc cumulus accedere poſſit, ſi Academiæ univerſæ, per totam Europam ſparſæ, arctiorem conjunctionem & neceſſitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & ſodalitia, quæ licet regnis & ſpatiis longinquis disjuncta ſint, tamen ſocietatem & tanquam fraternitatem inter ſe ineunt, & colunt; adeo ut habeant præfectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certe, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis; artes mechanicæ contrahunt fraternitatem in ſodalitiis; unctio divina ſuperinducit fraternitatem in regibus, & Epiſcopis; vota & regulæ conciliant fraternitatem in ordinibus: eodem modo fieri non poteſt, quin intercedat fraternitas illuſtris & generoſa, inter homines, per doctrinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipſe *Pater luminum* nuncupatur.

Poſtre-

Poſtremo illud queror, (de quo ſu-
perius nonnihil præmiſi) quod vel nunquam, vel raro admodum, publica aliqua extiterit deſignatio virorum idoneorum, qui vel ſcriberent, vel inquiſitionem inſtituerent, de illis ſcientiarum partibus, in quibus ſatis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inſerviet quam maxime, ſi tanquam luſtrum condatur doctrinarum, & cenſus excipiatur, quæ ex illis locupletes ſint, & majorem in modum auctæ, quæ autem inopes, & deſtitutæ. Opinio enim copiæ, inter cauſas inopiæ eſt; atque multitudo librorum luxuriæ potius quam penuriæ indicium quoddam præ ſe fert. Quæ tamen redundantia (ſi quis recte judicet) neutiquam delendis antehac ſcriptis libris, ſed novis melioribus edendis tolli debet, qui ejus generis ſint, ut, tanquam *ſerpens Moſis, ſerpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium defectuum remedia, præter illius poſtremi, quin etiam ejuſdem poſtremi, quoad partem ejus activam, quæ ſpectat ad deſignationem ſcribentium, opera ſunt vere Baſilica: Erga quæ, privati alicujus conatus, & induſtria, fere ſic ſe habeat ut Marcurius in Bivio: qui digi-

digitum poteſt in viam intendere, pedem inferre non poteſt. At ſpeculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirum in ſingulis deſideretur) pertinet, etiam induſtriæ hominis privati patet. Mihi igitur in animo eſt, perambulationem doctrinarum, & luſtrationem generalem & fidelem aggredi, præcipue cum inquiſitione ſedula & accurata, quænam earum partes neglectæ incultæque jaceant, hominum induſtria nondum ſubactæ, & ad uſum converſæ; ut hujuſmodi delineatio, & regiſtratio, & publicis deſignationibus, & privatorum ſpontaneis laboribus facem accendat. In quo nihilominus conſilium eſt, hoc tempore omiſſiones duntaxat & *deſiderata* notare; non autem errores & infelicitates redarguere. Aliud enim eſt inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non ſum neſcius, quantum opus moveam, quamque difficilem provinciam ſuſtineam; etiam quam ſint vires minime voluntati pares: attamen magnam in ſpem venio, ſi ardentior mens erga literas amor me longius provexerit, uſurum me excuſatione

& Superbo. Neſcius equidem non ſum, eandem judicii libertatem aliis relinquendam, quam ipſe uſurpaverim. Equidem libenter æque acceperim ab aliis, ac impertiverim, humanitatis illud officium: *Nam qui erranti comiter monſtrat viam,* & c. Proſpicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omiſſa, & deſiderata, in Regiſtrum hoc noſtrum referre viſum fuerit, in diverſas cenſuras incurſura: Alia ſcilicet quod ſint dudum peracta, & jam extent: Alia quod curioſitatem ſapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua exiſtant, & fere impoſſibilia quæ ab hominibus abſolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipſæ pro ſe cauſam agent: circa poſtremum de impoſſibilitate ita ſtatuo; Ea omnia poſſibilia, & præſtabilia cenſenda, quæ ab aliquibus perfici poſſint, licet non à quibuſvis; Et quæ à multis conjunctim, licet non ab uno; Et quæ in ſucceſſione ſeculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ publica cura & ſumptu, licet non opibus & induſtria ſingulorum. Si quis tamen ſit, qui malit Salomonis illud uſurpare, *Dicit piger, Leo eſt in via;*

quam

videntur: ſatis mihi erit, ſi labores mei, inter vota tantum ſive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omnino rei imperitum eſſe oportet, qui quæſtionem appoſite inſtituat; ita nec ſenſus inops videatur, qui haudquaquam abſurda optaverit.

Cap. I.

Partitio univerſalis Doctrinæ humanæ, in Hiſtoriam, Poeſim, Philoſophiam, *ſecundum tres Intellectus Facultates*, Memoriam, Phantaſiam, Rationem: *quodque eadem partitio competat etiam* Theologicis.

PArtitio *Doctrinæ humanæ* ea eſt veriſſima, quæ ſumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ ſedes eſt. *Hiſtoria* ad *Memoriam* refertur, *Poeſis* ad *Phantaſiam*, *Philoſophia* ad *Rationem*. Per *Poeſim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quam hiſtoriam confictam, ſive fabulas. Carmen enim ſtyli quidam character eſt, atque ad artificia orationis pertinet. de quo ſuo loco.

Hiſtoria proprie individuorum eſt, quæ circumſcribuntur loco & tempo-

ob promiſcuam rerum naturalium, (in plurimis) ſub una ſpecie, ſimilitudinem; ut ſi unam noris, omnes noris. Sicubi autem individua reperiantur, quæ aut unica ſunt in ſua ſpecie, veluti Sol & Luna; aut à ſpecie inſigniter deflectunt, ut monſtra; non minus recte conſtituitur narratio de illis in hiſtoria naturali, quam de hominibus ſingularibus in hiſtoria civili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* ſpectant.

Poeſis, eo ſenſu quo dictum eſt, etiam individuorum eſt; confictorum ad ſimilitudinem illorum, quæ in hiſtoria vera memorantur; ita tamen ut modum ſæpius excedat, &, quæ in rerum natura nunquam conventura aut eventura fuiſſent, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & Pictoria. Quod quidem *Phantaſiæ* opus eſt.

Philoſophia individua dimittit, neque impreſſiones primas individuorum, ſed notiones ab illis abſtractas complectitur; atque in iis componendis, & dividendis, ex lege naturæ, & rerum ipſarum evidentia, verſatur. Atque hoc prorſus officium eſt atque opificium *Rationis*.

Hæc

cernet. Individua ſola ſenſum percellunt, qui intellectus janua eſt. Individuorum eorum imagines, ſive impreſſiones à ſenſu exceptæ, figuntur in memoria, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo occurrunt modo: Eas poſtea recolit, & ruminat anima humana; Quas deinceps aut *ſimpliciter recenſet*; aut *luſu quodam imitatur*; aut *componendo & dividendo digerit*. Itaque liquido conſtat, ex tribus his fontibus, *Memoriæ*, *Phantaſiæ*, & *Rationis*, eſſe tres illas emanationes, *Poeſeos*, & *Philoſophiæ*; nec alias aut plures eſſe poſſe. Etenim hiſtoriam & experientiam pro eadem re habemus; quemadmodum etiam Philoſophiam & ſcientias.

Neque alia cenſemus ad *Theologicæ* partitione opus eſſe. Differunt certe informationes oraculi & ſenſus, & re, & modo inſinuandi: ſed ſpiritus humanus unus eſt, ejuſque Arculæ & Cellæ eædem. Fit itaque, ac ſi diverſi liquores, atque per diverſa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Hiſtoria ſacra* conſtat; aut ex *Parabolis*, quæ inſtar

dam *Philoſophia*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Hiſtoriæ* genus eſt: quandoquidem Hiſtoria Divina, ea polleat ſupra humanam Prærogativa, ut Narratio factum præcedere non minus, quam ſequi poſſit.

CAP. II.

Partitio Hiſtoriæ *in* Naturalem *&* Civilem, Eccleſiaſtica *&* Literaria *ſub* Civili *comprehenſa. Partitio* Hiſtoriæ Naturalis *in* Hiſtoriam Generationum, Præter-Generationum, *&* Artium.

Hiſtoria aut *Naturalis* eſt, aut *Civilis:* In *Naturali*, Naturæ res geſtæ, & facinora memorantur; in *Civili*, hominum. Elucent procul dubio *Divina* in utriſque, ſed magis in *Civilibus*, ut etiam propriam *Hiſtoriæ* ſpeciem conſtituant, quam *Sacram* aut *Eccleſiaſticam* appellare conſuevimus. Nobis vero etiam ea videtur *Literarum* & *Artium* dignitas, ut iis *Hiſtoria* propria ſeorſum attribui debeat; quam ſub *Hiſtoria Civili* (quemadmodum & *Eccleſia-*

Partitionem *Hiſtoriæ Naturalis* mo-
liemur ex *ſtatu* & conditione ipſius Naturæ, quæ in triplici ſtatu poſita invenitur, & tanquam regimen trinum ſubit. Aut enim libera eſt natura, & curſu conſueto ſe explicans, ut in cœlis, animalibus, plantis, & univerſo naturæ apparatu; aut à pravitatibus, & inſolentiis materiæ contumacis, & ab impedimentorum violentia, de ſtatu ſuo detruditur, ut in Monſtris; aut denique ab arte & opera humana conſtringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in artificialibus. Sit itaque partitio *Hiſtoriæ Naturalis*, in *Hiſtoriam Generationum*; *Præter-Generationum*; *& Artium*; Quam poſtremam, etiam *Mechanicam* & *Experimentalem* appellare conſuevimus. Harum prima *libertatem naturæ* tractat: ſecunda *errores*, tertia *vincula*. Libenter autem *hiſtoriam artium*, ut hiſtoriæ naturalis ſpeciem, conſtituimus: quia inveteravit prorſus opinio, ac ſi aliud quippiam eſſet ars à natura, artificialia à naturalibus: unde illud malum, quod plerique hiſtoriæ naturalis ſcriptores, perfunctos ſe putent, ſi hiſtoriam animalium, aut plantarum, aut mineralium confe-

animis hominum aliud ſubtilius malum; nempe, ut ars cenſeatur ſolummodo tanquam additamentum quoddam naturæ, cujus ſcilicet ea ſit vis, ut naturam (ſane) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare; minime vero penitus vertere, tranſmutare, aut in imis concutere poſſit. Quod ipſum rebus humanis præproperam deſperationem intulit. At contra, illud animis hominum penitus inſidere debuerat; artificialia à naturalibus, non forma, aut eſſentia, ſed efficiente ſolummodo differre; homini quippe in naturam, nullius rei poteſtatem eſſe, præterquam motus, ut ſcilicet corpora naturalia aut admoveat, aut amoveat. Ubi igitur datur admotio corporum naturalium, aut remotio, conjungendo (ut vocant) activa paſſivis, omnia poteſt homo; ubi non datur, nihil: Neque intereſt, ſi res ponantur in ordine ad aliquem effectum, utrum hoc fiat per hominem, vel abſque homine. Aurum aliquando excoquitur igne, aliquando in arenulis purum invenitur, miniſtrante ſibi ipſi natura: Iris ſimili-

ter

nos. Itaque natura omnia regit: ſubordinantur autem illa tria; *curſus naturæ*; *expatiatio naturæ*; & *ars*, ſive additus rebus *homo:* Ideoque in hiſtoria naturali, tria illa comprehendi par eſt; quod etiam C. Plinius magna ex parte fecit; qui hiſtoriam naturalem ſolus pro dignitate complexus eſt; ſed complexam, minime, ut decuit, imo potius indignis modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter exculta: Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter tractantur, ut in *deſideratorum* claſſe reponendæ ſint. Neque enim reperias ſatis inſtructam, & locupletem collectionem operum naturæ eorum, quæ à curſu ordinario generationum, productionum, & motuum aberrarunt, & deflexerunt: ſive ſint illa fœtus certarum regionum aut locorum ſingulares: ſive temporum eventus inſoliti: ſive *caſuum* (ut ait ille) *ingenia:* ſive proprietatum abditarum effectus: ſive monadica naturæ in ſua ſpecie. Non negaverim, inveniri libros nimio plures, fabuloſis experimentis, commentitiis ſecretis, & frivolis impoſturis, ad voluptatem, & novitatem,

natam, ac fideliter deſcriptam, non, inquam, invenio: præſertim cum debita rejectione, & publica tanquam proſcriptione mendaciorum, & fabularum, quæ invaluerunt. Nam ut res ſe nunc habet, ſi forte mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint, & celebrata ſint, (ſive quod tantum poſſit reverentia antiquitatis, ſive quod illa denuo examini ſubjicere ſit moleſtum, ſive quod mirifica ſcilicet ornamenta putantur orationis, propter ſimilitudines & comparationes) nunquam poſtea exterminantur, aut retractantur.

Finis hujuſmodi operis, quod exemplo ſuo decoravit Ariſtoteles, nil minus eſt, quam ut curioſis & inanibus ingeniis gratificetur, ſicut faciunt mirabilarii, & prodigiaſtri: Verum duas ob cauſas, utramque ſeriam & gravem: Unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas: quæ plerunque in exemplis tritis & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quod à miraculis naturæ, ad miracula artis expeditus ſit tranſitus & pervius. Neque enim huic rei plus ineſt negotii, præterquam ut naturæ ve-

ſtigia

ducere & compellere poſſis. Neque vero præceperim, ut ex hiſtoria iſta mirabilium, ſuperſtitioſæ narrationes, de maleficiis, faſcinationibus, incantationibus, ſomniis, divinationibus, & ſimilibus, prorſus excludantur, ubi de facto & re geſta liquido conſtet. Nondum enim innotuit, quibus in rebus, & quouſque, effectus ſuperſtitioni attributi, ex cauſis naturalibus participent. Ideoque licet hujuſmodi artium uſum & praxim, merito damnandum cenſeamus, tamen à ſpeculatione, & conſideratione ipſarum, (ſi ſtrenue excutiantur) notitiam haud inutilem conſequemur, non ſolum ad delicta, in hoc genere reorum, rite dijudicanda; ſed etiam ad naturæ ſecreta ulterius rimanda. Neque certe hæſitandum de ingreſſu & penetratione intra hujuſmodi antra, & receſſu, ſi quis ſibi unicam veritatis inquiſitionem proponat; quod & Majeſtas tua exemplo proprio confirmavit. Tu enim, duobus illis clariſſimis, religionis ac naturalis Philoſophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perſpicaciter perluſtraſti; ut te Soli ſimilli-

ſitas cum rebus ſuperſtitioſis conjunctas, ſeorſum componi, neque cum puris & ſinceris naturalibus commiſceri oportere. Quod vero ad narrationes attinet, circa prodigia & miracula religionum; illa certe aut non utique vera ſunt, aut nulla ex parte naturalia; ideoque ad *hiſtoriam naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Hiſtoriam naturæ ſubactæ*, & *factitiæ*, quam *mechanicam* appellare ſolemus; invenio ſane collectiones quaſdam de agricultura, etiam de artibus compluribus mechanicis; ſed, quod poſſimum eſt in hoc genere, ſemper negliguntur & reiiciuntur experimenta, in artibus ſingulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad interpretationem naturæ, æque aut plus faciunt, quam minus trita. Nam labes quædam literis aſpergi videatur, ſi forte viri docti ſe ſubmittant inquiſitioni, aut obſervationi rerum mechanicarum, niſi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodum raris, aut ſubtilibus reputentur. Quod tam inanis ac ſuperciliosæ arrogantiæ vitium, merito

veritatis inveſtigatore: Qui, cum de pulchritudine ſermo inſtitutus eſſet, pro vago ſuo & ſoluto diſputandi more, primum intulit exemplum virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, poſtremo ollæ fictilis pulchræ, & affabre factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit: *Stomacharer certe, (niſi humanitatis ratio me eo adigeret,) cum quoquam diſputare, qui exempla tam vilia & ſordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cum tam nitidis ſis amictus veſtibus, & pulchris calceis:* & alia per Ironiam. Enimvero, illud pro certo afferi poſſit, grandia exempla haud optimam aut tutiſſimam afferre informationem. Id quod exprimitur non inſulſe in pervulgata illa fabula de Philoſopho: qui cum ſtellas ſublatis oculis intueretur, incidit in aquam: Nam ſi oculos demiſiſſet, ſtellas illico in aqua videre potuiſſet: verum ſuſpiciens in cœlum, aquam in ſtellis videre non potuit. Eodem modo ſæpe accidit, ut res minutæ & humiles, plus conferant ad notitiam grandium, quam grandes ad notitiam minutarum. Bene ſiqui-

... primo in familia, & in ſimpliciſſimis combinationibus ſocietatis, (mariti ſcilicet & uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili plane ratione natura hujuſce magnæ civitatis, (univerſitatis nimirum rerum,) ejuſque diſpenſatio, in prima quaque ſymbolizatione, & minimis rerum portionibus,inveſtiganda eſt:uti fieri videmus, quod ſecretum illud naturæ (habitum pro maximo,) de verticitate ferri, tactu magnetis exciti ad polos, ſe conſpiciendum præbuit, non in vectibus ferreis, ſed in acubus.

Ego vero, ſi quod ſit mei pondus judicii; ſic plane ſtatuo; *Hiſtoriæ Mechanicæ* uſum erga Philoſophiam naturalem, eſſe maxime radicalem, & fundamentalem. Talem intelligo Philoſophiam naturalem, quæ non abeat in fumos ſpeculationum ſubtilium, aut ſublimium; ſed quæ efficaciter operetur, ad ſublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præſens tantum juvabit, nectendo & transferendo

do

experimenta diverſarum artium in unius hominis obſervationem, & conſiderationem venient; ſed porro ad cauſas rerum indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem facem accendet, quam hactenus unquam affulſit. Quemadmodum enim ingenium alicujus haud bene noris, aut probaris, niſi eum irritaveris; neque Proteus ſe in varias rerum facies, vertere ſolitus eſt, niſi manicis arcte comprehenſus; ſimiliter etiam natura arte irritata, & vexata, ſe clarius prodit, quam cum ſibi libera permittitur.

Antequam vero hoc membrum hiſtoriæ naturalis, (quod mechanicum atque experimentale vocamus,) demittamus, illud adjiciendum; Corpus talis hiſtoriæ, non ſolum ex artibus ipſis mechanicis, verum & ex operativa parte ſcientiarum liberalium, ac ſimul ex Practicis compluribus, (quæ in artem non coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc eſt *hiſtoriæ naturalis* partitio prima.

CAP.

in Narrativam, *&*
Inductivam. *Quodque* Finis *nobiliſſimus* Hiſtoriæ Naturalis *ſit*, *ut miniſtret & in Ordine ſit ad condendam Philoſophiam. quem* Finem *intuetur* Inductiva. *Partitio* Hiſtoriæ Generationum *in* Hiſtoriam Cœleſtium: Hiſtoriam Meteororum: Hiſtoriam Globi Terræ & Maris: Hiſtoriam Maſſarum *ſive* Collegiorum Majorum: *&* Hiſtoriam Specierum *ſive* Collegiorum Minorum.

H*Iſtoria Naturalis*, ut *Subjecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Vſu* duplex eſt: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem rerum* ipſarum, quæ hiſtoriæ mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philoſophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* jucunditate delectat, aut *Experimentorum* uſu juvat, atque hujuſmodi voluptatis aut fructus gratia quæſita eſt, longe inferioris notæ cenſenda, præ ea, quæ *Inductionis* veræ & legitimæ ſylva ſit, atque ſupellex, & primam Philoſophiæ mammam præbeat. Rurſus itaque partiemur

Neque vero aciem mentis alicujus perſtringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim ſcimus, haberi hiſtoriam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentia ſæpius curioſam. Attamen ſi quis ex ea fabulas, & antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controverſias, Philologiam denique, & ornamenta eximat, (quæ ad *Convivales ſermones*, hominumque doctorum *noctes*, potius quam ad inſtituendã Philoſophiam ſunt accommodata,) ad nil magni res recidet. Longe autem profecto abeſt ab ea hiſtoria, quam animo metimur. Primo enim deſiderantur duæ illæ *hiſtoriæ naturalis* partes, (de quibus modo diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia illa (quæ reliqua eſt) parte generali, nimirum de *Generationibus*, uni tantum, ex quinque partibus ejus, ſatisfacit. Siquidem *Hiſtoriæ Generationum* conſtituuntur partes ſubordinatæ quinque. Prima *Cœleſtium*, quæ Phænomena ipſa ſincera complectitur, atque

Ignitis, Ventis, Pluviis, Tempeſtatibus, & reliquis, invenitur aliqua Hiſtoria, quæ ullius ſit pretii. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenus ſunt Univerſi Partes Integrales) montium, Fluminum, Æſtuum, Arenarum, Sylvarum, Inſularum, denique Figuræ ipſius continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potius Naturalia inquirendo & obſervando, quam Coſmographica. Quarto, de *Maſſis Materiæ communibus*, quas *Collegia Majora* vocamus. (vulgo *Elementa* dicuntur.) Neque enim de Igne, Aëre, Aqua, Terra, eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impreſſionibus, Narrationes reperiuntur, quæ corpus aliquod Hiſtoriæ juſtum conſtituant. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materiæ exquiſitis*, quæ à nobis *Collegia minora*, vulgo *Species* appellantur. In hac autem poſtrema ſola, induſtria Scriptorum enituit; ita tamen, ut potius luxuriata ſit in ſuperfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum. & ſimilibus intumeſcens) quam ſolidis & diligentibus obſervationibus ditata,

quæ

gerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem (condendæ ſcilicet Philoſophiæ) aptata eſt. Quare *Hiſtoriam Inductivam* deſiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Hiſtoria* hactenus.

CAP. IV.

Partitio Hiſtoriæ Civilis, *in* Eccleſiaſticam, Literariam, *&* (*quæ Generis nomen retinet*) Civilem: *quodque* Hiſtoria Literaria *deſideretur. Ejus conficiendæ Præcepta.*

Hiſtoriam *Civilem* in tres ſpecies recte dividi putamus: Primo *Sacram*, ſive *Eccleſiaſticam*: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem*: Poſtremo *Literarum* & *Artium*. Ordiemur autem ab ea Specie, quam poſtremo poſuimus, quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ea eſt *Hiſtoria Literarum*. Atque certe Hiſtoria Mundi, ſi hac parte fuerit deſtituta, non abſimilis cenſeri poſſit *Statuæ Polyphemi*, eruto oculo;

Scientiis particularibus Jureconſulto-
rum, Mathematicorum, Rhetorum, Philoſophorum, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quaſdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Succeſſionibus hujuſmodi Scientiarum: Inveniri etiam de Rerum & Artium Inventoribus tractatus aliquos exiles, & infructuoſos; Attamen juſtam atque univerſalem *Literarum Hiſtoriam* nullam adhuc editam aſſerimus. Ejus itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Uſum proponemus.

Argumentum non aliud eſt, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi ætatibus & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, progreſſus, etiam peragrationes per diverſas Orbis partes, (migrant enim Scientiæ, non ſecus ac populi) rurſus declinationes, obliviones, inſtaurationes commemorentur. Obſervetur ſimul per ſingulas Artes, inventionis occaſio & origo; tradendi mos & diſciplina; colendi & exercendi ratio

honores quibus decoratæ ſunt. Notentur Auctores præcipui, libri præſtantiores, Scholæ, Succeſſiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum ſpectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Hiſtoriæ decus eſt, & quaſi anima) ut cum eventis cauſæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ regionum ac populorum; Indoleſque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad diſciplinas diverſas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adverſa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & favores Legum; Virtutes denique inſignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promovendas; & ſimilia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non, Criticorum more, in laude & cenſura tempus teratur; ſed plane hiſtorice res ipſæ narrentur, judicium parcius interponatur.

De *Modo* autem hujuſmodi Hiſtoriæ conficiendæ, illud inprimis monemus; ut materia & copia ejus, non

tan-

poris ſpatio conſcripti ſunt, in conſilium adhibeantur; ut ex eorum non perlectione, (id enim infinitum quiddam eſſet) ſed deguſtatione & obſervatione Argumenti, Styli, Methodi, Genius illius temporis literarius, veluti incantatione quadam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Vſum* attinet, hæc eo ſpectant; non ut honor Literarũ, & pompa, per tot circumfuſas imagines celebretur; nec quia, pro flagrantiſſimo, quo literas proſequimur, amore, omnia quæ ad earum ſtatum quoquo modo pertinent, uſque ad curioſitatem inquirere, & ſcire, & conſervare avemus: ſed præcipue ob cauſam magis ſeriam, & gravem: Ea eſt, (ut verbo dicamus) quoniam per talem, qualem deſcripſimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrinæ uſu & adminiſtratione, prudentiam & ſolertiam, maximam acceſſionem fieri poſſe exiſtimamus; & rerum intellectualium, non minus quam Civilium motus, & perturbationes, vitiaque & virtutes, notari

tum facere poſſe putamus, quantum ſi Eccleſiaſtica Hiſtoria diligenter inſpiciatur, & revolvatur. Quod & Viris doctis ex *Hiſtoria Literarum* obventurum non dubitamus. Caſum enim omnino recipit, & temeritati exponitur, quod exemplis & memoria rerum non fulcitur. Atque de *Hiſtoria Literaria* hæc dicta ſint.

Cap. V.

De Dignitate, *&* Difficultate Hiſtoriæ Civilis.

Sequitur *Hiſtoria Civilis* ſpecialis, cujus dignitas atque auctoritas, inter ſcripta humana eminet. Hujus enim fidei, exempla Majorum, viciſſitudines rerum, fundamenta Prudentiæ Civilis, hominum denique nomen & fama, commiſſa ſunt. Ad dignitatem rei accedit, difficultas non minor. Etenim animum in ſcribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere; temporum motus, Perſonarum characteres, Conſiliorum trepidationes, A-

Actio-

laboris eſt, & judicii; præſertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Hiſtoriam iſtam Civilem circunſtant vitia: dum plerique narrationes quaſdam inopes, & plebeias, & plane dedecora hiſtoriarum conſcribant; alii particulares relationes, & Commentariolos opera feſtinata & textu inæquali conſarciant; alii capita tantum rerum geſtarum percurrant; alii contra, minima quæque, & ad ſummas actionum nihil facientia, perſequantur; nonnulli, nimia erga ingenia propria indulgentia, plurima audacter confingant: aſt alii, non tam ingeniorum ſuorum, quam Affectuum imaginem rebus imprimant, & addant, partium ſuarum memores, rerum parum fideles teſtes: quidam Politica, in quibus ſibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad oſtentationem quærendo, narrationem rerum nimis leviter interrumpant: alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum

rum

ſuis abſolutam. Verum nos in præſenti partitionem doctrinarum inſtituimus, ut omiſſa; non Cenſuram, ut vitioſa notentur. Nunc partitiones *Hiſtoriæ Civilis* perſequemur, eaſque diverſorum generum: Minus enim implicabuntur Species, ſi partitiones diverſæ proponantur, quam ſi una partitio curioſe per membra deducatur.

Cap. VI.

Partitio prima Hiſtoriæ Civilis, *in* Memorias, Antiquitates, *&* Hiſtoriam Juſtam.

Hiſtoria *Civilis* tripartita eſt, tribus picturarum aut imaginum generibus non abſimilis. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non acceſſerit; alias perfectas; alias vero vetuſtate mutilatas & deformatas. *Hiſtoriam* ſimiliter *Civilem* (quæ imago rerum & temporum quædam eſt) in tres ſpecies, illis picturarum congruas, partie-

Hiſtoriæ, quæ caſu è naufragio temporum ereptæ ſunt.

Memoriæ, ſive præparationes ad Hiſtoriam duplicis generis ſunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Regiſtra* vocare placet. *Commentarii* nudam actionū & eventuum ſeriem ac connexionem proponunt, prætermiſſis cauſis rerum & prætextibus, initiis quoque earundem & occaſionibus, conſiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim eſt propria *Commentariorum* natura: licet Cæſari, per modeſtiam quandam cum magnanimitate conjunctam, præſtantiſſimæ, inter eas, quæ extant Hiſtoriæ, Commentariorum nomen indere placuerit. At *Regiſtra* duplicis naturæ ſunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum & Perſonarum*, in *ſerie temporum*; quales dicuntur *Faſti*, & *Chronologiæ*: Aut *Actorum Solennitates*; cujus generis ſunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Judiciorum Proceſſus, orationes publice habitæ, Epiſtolæ publice miſſæ, & ſimilia,

tabulæ naufragii, cum deficiente, & fere ſubmerſa, rerum memoria, nihilominus homines induſtrii, & ſagaces, pertinaci quadam, & ſcrupuloſa diligentia, ex genealogiis, faſtis, titulis, monumentis, numiſmatibus, nominibus propriis & ſtylis, verborum etymologiis, proverbiis, traditionibus, Archivis & inſtrumentis tam puplicis quam privatis Hiſtoriarum fragmentis, librorum neutiquam Hiſtoricorum locis diſperſis; ex his, inquam, omnibus, vel aliquibus, nonnulla à temporis diluvio eripiunt, & conſervant. Res ſane operoſa, ſed mortalibus grata, & cum reverentia quadam conjuncta; ac digna certe, quæ deletis fabuloſis nationum originibus, in locum hujuſmodi commentitiorum ſubſtituatur; ſed tamen eo minus habens Auctoritatis, quia paucorum Licentiæ ſubiicitur, quod paucis curæ eſt.

In his *Imperfectæ Hiſtoriæ* generibus, defectum aliquem non puto deſignandum, cum ſint tanquam *Imperfecte Miſta*, ut defectus hujuſmodi ſit ex ipſa

complura nobiliſſimarum Hiſtoriarum corpora exederint, & corroderint, atque in fæces inutiles demum redegerint.

Cap. VII.

Partitio Hiſtoriç juſtæ *in* Chronica, Vitas, *&* Relationes; *Earumque partium explicatio.*

At *Hiſtoria Iuſta* trium eſt generum, pro ratione *Objecti*, quod ſibi proponit repræſentandum. Aut enim *Portionem aliquam temporis* repræſentat; aut *Perſonam ſingularem* memoria dignam; aut *Actionem aliquam* ſive *rem geſtam* ex illuſtrioribus. Primum *Chronica* ſive *Annales* appellamus; ſecundum *Vitas*; tertium *Relationes*. Inter quæ, *Chronica* celebritate & nomine excellere videntur; *Vitæ* autem, fructu & exemplis; *Relationes* rurſus ſinceritate & veritate. *Chronica* namque amplitudinem actionum publicarum, & perſonarum facies externas, & in publicum

dat, ut ſæpenumero, ut hujuſmodi *Hiſtoria*, majora tantum perſecuta, negotiorum pompam potius, & ſolennia, quam eorum veros fomites & texturas ſubtiliores oſtendat: quinetiam, etſi Conſilia ipſa addat, atque immiſceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ, quam revera habent, humanis actionibus aſpergat; ut Satyra aliqua poſſit eſſe verior humanæ vitæ tabula, quam nonnulla ex ejuſmodi Hiſtoriis. Contra *Vitæ*, ſi diligenter & cum judicio perſcribantur, (neque enim de Elogiis, & hujuſmodi Commemorationibus jejunis loquimur) quandoquidem Perſonam ſingularem pro Subjecto ſibi proponant, in qua neceſſe eſt actiones, non minus leves, quam graves, parvas quam grandes, privatas quam publicas, componi & commiſceri; ſane magis vivas & fidas rerum narrationes, & quas ad exemplum tutius & felicius transferre poſſis, exhibent. At *Relationes* Actionum ſpeciales, (quales ſunt *Bellum Pe-*

& ſatis poteſt habile, & definitum;at-
que ejuſmodi, ut de eo notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi poſſit; cum contra *Hiſtoria temporis* (præſertim quæ ætate Scriptoris multo antiquior ſit) neceſſario in memoria rerum ſæpius fatiſcat, & veluti ſpatia vacua contineat; quæ ingenio & conjectura occupari, & ſuppleri ſatis licenter conſueverunt. Hoc tamen ipſum, quod de Relationum ſinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum eſt. nam fatendum certe eſt,(cum humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis fere perpetuo conjuncta ſint) hujuſmodi relationes, præ ſertim ſi ſub ipſa rerum geſtarum tempora edantur, (cum ſæpius vel ad gratiam, vel ad invidiam ſcribantur,)omnium narrationum merito maxime ſuſpectas eſſe. Sed rurſus huic incommodo etiam illud connaſcitur remedium; quod illæ ipſæ *Relationes*, cum non ex una parte ſolummodo, ſed pro factionibus, & partium ſtudiis,

ſtorico bono & prudenti, non peſſima hiſtoriæ perfectioris materia, & Sementis ſunt.

Quod vero ad ea, quæ in his tribus hiſtoriæ generibus deſiderari videantur; dubium certe non eſt, quin plurimę hiſtoriæ particulares (de talibus loquimur quæ eſſe poſſint) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum & Rerump. quibus debentur, honoris & nominis detrimento, hucuſque prætermiſſæ ſint, quas notare perlongum eſſet. Cæterum exterarum Nationum Hiſtorias Exterorum curæ relinquens (*ne forte ſim in aliena Rep. curioſus*) non poſſum non apud Majeſtatem tuam conqueri, de Hiſtoriæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus ejus integrum; nec non Hiſtoriæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentiſſimum & uberrimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majeſtati tuæ futurum, atque Opus po-

tuis repeteretur; eodem modo quo Hiſtoriam decem Tribuum Regni Iſraelis, & duarum Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod ſi moles hujuſmodi hiſtorię, magna certe & ardua, quo minus exacte & pro dignitate perſcribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multo anguſtioris temporis periodum, quatenus ad hiſtoriam Angliæ, nimirum ab Unione Roſarum ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod, meo quidem judicio, majorem recipit eventuum, quæ raro ſe oſtendunt, varietatem, quam in pari ſucceſſionum numero uſpiam in Regno Hæreditario deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixta, partim Armis, partim Jure: Ingreſſum ſiquidem ferrum aperuit, ſtabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur ſunt tempora illis initiis conſentanea; ſimillima fluctibus, poſt magnam tempeſtatem, tumores & agitationes ſuas, ſed abſque aliqua immani procella, retinen-

adminiſtratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas ſubinde librando, & inclinando, prout ipſæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa Status Eccleſiaſtici mutatio, qualis raro admodum prodit in Theatrum. Secutus eſt Rex minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud breviſſimum fuerit, inſtar febris Ephemeræ. Dein Regnum Fœminæ, extero Regi nuptæ. Rurſus Regnum Fœminæ ſolitariæ, & cælibis. Hæc omnia demum excepit eventus iſte fauſtus & glorioſus; nimirum hujuſce Inſulæ Britanniæ, à toto Orbe diviſæ, in ſe unio; per quam Vetus illud oraculum, Æneæ redditum, quod requiem ei præmonſtrabat,

—— *Antiquam exquirite matrem*;

ſupra nobiliſſimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britanniæ, Antiquæ ſuæ Matris*, jam convenientes, adimpletum ſit; in pignus & teſſeram metæ, & exitus errorum & peregrinationis jam reperti. Ita ut, quemad-

giaque tua Sobole, (in qua ſpero eam in perpetuum fore ſtabilitam) conſiſteret, & confirmata eſſet, has tam varias mutationes, & viciſſitudines, tanquam præludia ſtabilitatis ſuæ, ſubiret.

De *Vitis* cogitantem, ſubit quædam Admiratio, tempora iſta noſtra, haud noſſe bona ſua; cum tam rara ſit Commemoratio, & conſcriptio vitarum, eorum, qui noſtro ſæculo claruerunt. Etſi enim Reges, & qui abſolutum Principatum obtineant, pauci eſſe poſſint; Principes etiam in Rep. libera (tot Rebuſp. in Monarchiam converſis) haud multi; utcunque tamen non defuerunt Viri egregii (licet ſub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam memoriæ ſuæ famam, aut elogia arida & jejuna. Etenim hac ex parte, inventum cujuſdam ex Poëtis recentioribus, quo antiquam fabulam locupletavit, non inelegans eſt. Fingit ille, in extremitate fili parcarum, numiſma quoddam, ſeu Monile pendere, in

quo

jicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numiſmata arripunt, ac poſtquam in roſtris ipſarum pauliſper eadem circumtulerint, paulo poſt per incuriam in fluvium decidere permittunt: Inter eas vero, Cygnos reperiri nonnullos, qui ſi numiſma aliquod cum nomine prehenderint,illico ad templum quoddam illud deferre ſolebant, immortalitati conſecratum.Hujuſmodi itaq; Cygni noſtris temporibus fere defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis & ſtudiis ſuis nimio pluſquam corporibus mortales, nominis ſui memoriam, veluti fumum aut auram deſpiciant,

—— *Animi nil magnæ laudis egentes*; Quorum ſcilicet Philoſophia & ſeveritas ab ea radice pullulat, *Non prius laudes contempſimus, quam laudanda facere deſivimus*; Id tamen apud nos Salomonis judicio non præjudicabit, *Memoria juſti cum laudibus, at impiorum nomen putreſcet:* Altera perpetuo floret, alterum aut in oblivionem protinus abit,

ta) agnoſcere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipſum à Demoſthene) protulit, *Bonam famam propriam eſſe poſſeſſionẽ defunctorum.* Quam quidem poſſeſſionem non poſſum non notare, noſtro ævo incultam ut plurimum, & neglectam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum eſſet prorſus, ut multo major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua actio paulo illuſtrior, cui non interſit calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & deſcribere poſſit. Quoniam autem is perpaucorum hominum eſſe debet, qui Hiſtoriam juſtam pro dignitate conſcribat; (ut ex paucitate Hiſtoricorum vel mediocrium ſatis liquet) idcirco ſi actiones particulares, ſub tempus ipſum quo geruntur, tolerabili aliquo ſcripto memoriæ mandarentur, ſperandum eſſet, exorituros quandoque, qui Hiſtoriam juſtam, ope & auxilio illarum *Relationum*, conſcribere poſſet. Illæ enim inſtar Seminarii eſſe poſſint,

unde,

riam Univerſalem, *&* Particularem, *& utriuſque Commoda, & Incommoda.*

HIſtoria *Temporum* aut *Vniverſalis* eſt, aut *Particularis*; Hæc alicujus *Regni*, vel *Reip.*, vel *Nationis* res geſtas complectitur, illa *Vniverſi Orbis.* Neque enim defuerunt, qui *Hiſtoriam Mundi* etiam ab Origine ſcripſiſſe videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia narrationum pro Hiſtoria exhibentes: Alii ſui temporis res, per Orbem terrarum memorabiles, tanquam juſta Hiſtoria complecti poſſe poſſe confiſi ſunt, conatu profecto magnanimo, atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanæ ita Imperiis aut Regionibus diviſæ ſunt, ut non habeant multa connexa; Quare juvat certe, fata, alicui ſeculo aut ætati deſtinata, veluti una tabula contenta & deſcripta intueri. Fit etiam, ut plurima ſcripta non contemnenda, (qualia ſunt eæ, de quibus antea locuti ſumus,

ctius perpendat, animadvertet, tam ſeveras eſſe *Hiſtoriæ juſtæ* Leges, ut eas in tanta argumenti vaſtitate exercere vix liceat; adeo ut minuatur potius Hiſtoriæ Majeſtas molis granditate, quam amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia undequaque perſequitur, is informationis Religione paulatim remiſſa, & diligentia ſua, quæ ad tot res extenditur, in ſingulis elanguſcente, aures populares, & rumores captet; & ex relationibus non admodum Authenticis, aut hujuſmodi aliqua levidenſi materia, Hiſtoriam conficiat. Quinetiam neceſſe ei erit, (ne opus in immenſum excreſcat,) plurima relatu digna conſulto prætermittere, atque ad Epitomarum rationes ſæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque utilitati hiſtoriæ univerſalis ex diametro oppoſitum. Quemadmodum enim univerſalis hiſtoria, narrationes aliquas, quæ alias forte fuiſſent peritu-

Partitio alia Hiſtoriæ Temporum, *in* Annales, *&* Acta Diurna.

ETiam *Hiſtoria Temporum* recte dividitur in *Annales*, & *Diaria:* Quæ diviſio, licet ex periodis temporum nomina ſumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Recte enim Cornelius Tacitus, cum in mentionem Magnificentiæ quarundam ſtructurarũ incidit, ſtatim ſubdit, *Ex dignitate populi Ro. repertum eſſe, res illuſtres Annalibus, talia diurnis urbis actis mandare:* Applicando Annalibus res, quæ ad Statum Reip. pertinent; Acta vero & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique judicio, valere conveniret diſciplinam quandam Haraldicam, in diſponendis non minus librorum, quam perſonarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quam Ordinum & Graduum confuſio; ita

temporibus, *Diaria* in navigationibus tantum, & expeditionibus bellicis, in uſu ſunt. Apud Antiquos certe Regum honori dabatur, ut acta Palatii ſui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuiſſe ſub Ahaſvero Perſarum Rege; qui cum noctem ageret inſomnem, *Diaria* popoſcit; ubi conjurationem Eunuchorum recognovit: At in Alexandri *Diariis*, tam puſilla continebantur, ut etiam, ſi forte ad menſam dormiret, in acta reponeretur: Neque enim ſicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantum levia complexa ſunt; ſed omnia, promiſcue & curſim *Diariis* excipiebantur, ſeu majoris, ſeu minoris momenti.

CAP. X.

Partitio ſecunda Hiſtoriæ Civilis, *in* Meram, *&* Mixtam.

POSTREMA vero Partitio *Hiſtoriæ Civilis* ea ſit, ut dividatur in *Meram*,

hiſtorias continuatas, ſed ex delectu auctoris exceptas conſcribat: deinde eaſdem recolat, & tanquam ruminet; & ſumpta ab ipſis occaſione, de rebus Politicis diſſerat. Quod genus *hiſtoriæ Ruminatæ* nos ſane magnopere probamus, modo hujuſmodi Scriptor hoc agat, & hoc ſe agere confiteatur. *Hiſtoriam* autem *juſtam* ex profeſſo ſcribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa filum hiſtoriæ interrumpere, intempeſtivum quiddam, & moleſtum eſt. Licet enim hiſtoria quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata ſit, tamen Scriptor ipſe ſibi obſtetricari non debet.

Mixta etiam eſt *hiſtoria Coſmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *hiſtoria Naturali*, *Regiones* ipſas, atque earum *Situs*, & *Fructus*; Ex *hiſtoria Civili*, *Vrbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cœli*, quibus tractus mundi ſubjacent. In quo genere *Hiſtoriæ*, ſive Scientiæ, eſt quod ſeculo noſtro gratule-

Idque ipſum magis per demonſtrationes, quam per peregrinationes. Verum ut *Carina* aliqua parva, cœlum ipſum æmularetur; atque univerſum globum terreſtrem, magis etiam obliquo & flexuoſo, quam cœleſtia ſolent, itinere circumiverit, ea eſt noſtri ſeculi prærogativa: ita ut præſens ætas jure in Symbolo ſuo uſurpare poſſit, non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui uſurpabant *Non ultra*; atque inſuper illud *Imitabile fulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*;

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

verum & illud, quod omnem admirationem ſuperat, *Imitabile Cœlum*; propter navigationes noſtras, quibus circa univerſum terræ ambitum, cœleſtium corporum more, volvi, & circumagi ſæpius conceſſum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nautica,

atque

faciens, prædicit, *Plurimi pertranſibunt, & augebitur ſcientia*; quaſi pertranſitus, ſive perluſtratio mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem ſeculo deſtinarentur: Sicut magna ex parte jam completum videmus; Quandoquidem tempora noſtra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multum cedant, eas vero in aliquibus longe ſuperent.

Cap. XI.

Partitio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, *in* Eccleſiaſticam ſpecialem, hiſtoriam ad Prophetias, & hiſtoriam Nemeſeos.

Hiſtoria *Eccleſiaſtica* in genere, eaſdem fere cum *hiſtoria Civili* partitiones ſubit. Sunt enim *Chronica Eccleſiaſtica*, ſunt *vitæ Patrum*, ſunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Eccleſiam ſpe-

mo: ſive conſiſtat,ut *Arca* in *templo:*hoc eſt, *ſtatum Eccleſiæ in perſecutione, in motu,* & *in pace.* In hac parte, defectum aliquem non invenio, quin ſuperſunt in illa complura potius quam deſunt: Illud ſane optarem, ut maſſæ tam prægrandi, virtus quoque & ſinceritas narrationum reſponderent.

Secunda pars, quæ eſt *hiſtoria ad Prophetias*, ex duobus Relativis conſtat, *Prophetia ipſa*, & ejus *Adimpletione*: Quapropter tale eſſe debet hujus operis inſtitutum, ut cum ſingulis ex ſcripturis Prophetiis, eventuum veritas conjungatur; idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad inſtituendam diſciplinã quandam, & peritiam, in interpretationẽ Prophetiarum, quæ adhuc reſtant complendæ. Attamen in hac re, admittenda eſt illa latitudo, quæ Divinis vaticiniis propria eſt & familiaris; ut adimpletiones

ſtinetur ; attamen habent interim gradus nonnullos, & ſcalas complementi, per diverſas mundi ætates. Hoc opus deſiderari ſtatuo, verum tale eſt, ut magna cum ſapientia, ſobrietate, & reverentia tractandum ſit, aut omnino dimittendum.

Tertia Pars, quæ *Hiſtoria Nemeſeos* eſt, ſane in calamos nonnullorum piorum virorum incidit, ſed non ſine partium ſtudio: occupata eſt autem in obſervanda divina illa convenientia, quæ nonnunquam intercedit, inter Dei voluntatem Revelatam, & Secretam. Quamvis enim tam obſcura ſint Conſilia & Judicia Dei, ut *homini animali* ſint penitus inſcrutabilia, quinetiam ſæpius eorum oculis, qui proſpiciunt è tabernaculo, ſe ſubducant ; Divinæ tamen Sapientiæ viſum, aliquandò per vices, ad ſuorum confirmationem, & confuſionem eorum, qui tanquam ſine Deo ſunt in mundo, ea quaſi majoribus chara-

... propere currant, & aliud agant, ipſa agnoſcere cogantur. Talia ſunt vindictæ feræ & inopinæ; ſalutes ſubito affulgentes, & inſperatæ; conſilia divina per ambages rerum tortuoſas, & ſtupendas ſpiras, tandem ſe manifeſto expedientia; & ſimilia: Quæ valent, non ſolùm ad conſolandos animos fidelium, ſed ad percellendas & convincendas conſcientias improborũ.

CAP. XII.

De Appendicibus hiſtoriæ: *quæ circa* Verba *hominum (quemadmodum* hiſtoria *ipſa circa* facta) *verſantur: Partitio earum in* epiſtolas, *&* apophthegmata.

AT non *factorum* ſolummodo humani generis, verum etiam *dictorum* memoria ſervari debet. Neque tamen dubium, quin *dicta* illa quandoque *hiſtoriæ* ipſi inſerantur, quatenus ad res geſtas

ipſarum notitiam, tum ad eloquentiam multum valent. Sed majora adhuc præſtantur auxilia ad inſtruendam prudentiam civilem ab *Epiſtolis*, quæ à viris magnis de negotiis ſeriis miſſæ ſunt. Etenim ex *verbis hominum*, nil ſanius aut præſtantius, quam hujuſmodi *Epiſtolæ*. Habent enim plus nativi ſenſus, quam Orationes; plus etiam maturitatis, quam colloquia ſubita. Eædem quando continuantur ſecundum ſeriem temporum, (ut fit in illis, quæ à Legatis, Præfectis Provinciarum, & aliis Imperii Miniſtris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores ſuos mittuntur; aut viciſſim ab Imperantibus ad miniſtros,) ſunt certe ad *hiſtoriam*, præ omnibus, pretioſiſſima ſupellex. Neque *Apophthegmata* ipſa ad delectationem & ornatum tantum proſunt, ſed ad res gerendas etiam, & uſus civiles. Sunt enim (ut aiebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui rerum & negotiorum

pera ſua honeſtavit, cujus Liber utinam extaret, cum ea, quæ uſquam habentur in hoc genere, nobis parum cum delectu congeſta videantur.

Atque hæc dicta ſint de *Hiſtoria*, ea ſcilicet parte Doctrinæ, quæ reſpondet uni ex *Cellis*, ſive *Domiciliis Intellectus*, quæ eſt *Memoria*.

Cap. XIII.

De ſecundo Membro principali Doctrinæ, *nempe* Poëſi. *Partitio* Poëſeos *in* Narrativam, Dramaticam, *&* Parabolicam. Exempla Parabolicæ *tria proponuntur.*

IAm ad *Poeſin* veniamus. *Poeſis* eſt genus doctrinæ, verbis plerunque adſtrictum, rebus ſolutū & licentioſum; Itaque, ut initio diximus, ad *Phantaſiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorſus rerum conjugia & divortia com-

& vera narratio carmine, & ficta oratione ſoluta conſcribi poteſt. Poſteriore vero ſenſu, conſtituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membrum Principale*, eamque juxta *hiſtoriam* collocavimus, cum nihil aliud ſit, quam *Hiſtoriæ Imitatio ad Placitum.* Nos igitur in partitionibus noſtris, veras doctrinarum venas indagantes, & perſequentes; neque conſuetudini & diviſionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *Odas*, & hujuſmodi, ab inſtituto ſermone removemus; atque ad philoſophiam & artes orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poeſeos*, de *Hiſtoria ad Placitum conficta*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poeſeos*, veriſſima, atque maxime ex proprietate, præter illas Diviſiones, quæ ſunt ei cum *Hiſtoria* communes, (ſunt enim *ficta Chronica, Vitæ fictæ, ficta* etiam *Relationes*) ea eſt, ut ſit aut *Narrativa*; aut *Dramatica*; aut *Parabo-*

ad ſenſum.

Atque de *Poeſi Narrativa*, ſive eam *Heroicam* appellare placet, modo hoc intelligas de *Materia*, non de *Verſu*, ea à fundamento prorſus nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis ſpectat. Cum enim mundus ſenſibilis, ſit anima rationali dignitate inferior, videtur *Poeſis* hæc humanæ Naturæ largiri, quæ Hiſtoria denegat; atque animo umbris rerum utcunque ſatisfacere, cum ſolida haberi non poſſint. Si quis enim rem acutius introſpiciat, firmum ex *Poeſi* ſumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illuſtrem, ordinem magis perfectũ, & varietatẽ magis pulchram, animæ humanæ complacere, quam in natura ipſa, poſt lapſum, reperire ullo modo poſſit. Quapropter, cum res geſtæ, & eventus, qui veræ hiſtoriæ ſubiiciuntur, non ſint ejus amplitudi-

nis,

hibet: Cum hiſtoria vera, obvia rerum ſatietate & ſimilitudine, animæ humanæ faſtidio ſit; reficit eam *Poeſis*, inexpectata, & varia, & viciſſitudinum plena canens. Adeo ut *Poeſis* iſta, non ſolum ad delectationem, ſed etiam ad animi magnitudinem, & ad mores conferat. Quare & merito etiam divinitatis cujuspiam particeps videri poſſit; quia animum erigit, & in ſublime rapit; rerum ſimulachra ad animi deſideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, & hiſtoria,) ſubmittendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate, qua animum humanum demulcet, addito etiam conſortio Muſices, unde ſuavius inſinuari poſſit, aditum ſibi patefecit, ut honori fuerit etiam ſæculis plane rudibus, & apud Nationes barbaras, cum aliæ Doctrinæ prorſus excluſæ eſſent.

Dramatica autem *Poeſis*, quæ Theatrum habet pro mundo, uſu eximia eſt,

pud Antiquos curæ fuit, ut animos hominum ad virtutem inſtitueret. Quinetiam Viris prudentibus, & magnis Philoſophis, veluti animorum plectrum quoddam cenſebatur. Atque ſane veriſſimum eſt, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, hominum animos, cum congregati ſint, magis quam cum ſoli ſint, affectibus & impreſſionibus patere.

At *Poeſis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res ſacra videtur, & auguſta; cum præſertim Religio ipſa, ejus opera plerunque utatur, & per eam commercia Divinorum cum humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indulgentia, contaminata invenitur. Eſt autem uſus ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiam ad *Illuſtrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*, in

illo

piebant ingenia humana, niſi propius eæ ad ſenſum, per hujuſmodi ſimulachra, & exempla, deducerentur. Quare omnia apud illos, fabularum omnigenarum, & Parabolarum, & Ænigmatum, & ſimilitudinum, plena fuerunt. Hinc teſſeræ Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æſopi Fabulæ, & ſimilia. Quinetiam Apophthegmata veterum Sapientium fere per ſimilitudines rem demonſtrabant. Hinc Menenius Agrippa apud Romanos (Gentem eo ſæculo minime literatam) ſeditionem fabula repreſſit. Denique ut Hieroglyphica Literis: ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodie etiam & ſemper, eximius eſt, & fuit, Parabolarum vigor, cum nec Argumenta tam perſpicua, nec vera exempla tam apta, eſſe poſſint.

Alter eſt uſus *Poeſeos Parabolicæ*, priori quaſi contrarius, qui facit (ut diximus)

ipſi certe fatemur, nos in eam ſententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poëtarum Fabulis, Myſterium infuſum fuiſſe putemus. Neque nos movet, quod iſta pueris fere, & Grammaticis relinquantur, & vileſcant, ut de illis contemptim ſententiam feramus: Quin contra, cum plane conſtet, ſcripta illa, quæ fabulas iſtas recitant, ex Scriptis hominum, poſt literas ſacras, eſſe antiquiſſima, & longe his antiquiores fabulas ipſas; (etenim tanquam prius creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur eſſe inſtar tenuis cujuſdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum, in Græcorum fiſtulas inciderunt. Cum vero, quæ circa harum Parabolarum interpretationem, adhuc tentata ſint, per homines ſcilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis

nullo

quid paulo obſcurius) perpetuo aut *præcepta* ad opus illud inſtruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis forte exiſtimet, levem aliquam tantum Notionem, de illis mentem noſtram perſtrinxiſſe, nosque Regiones ſicut Augures, animo tantum metiri, neque eas ingrediendi vias noſſe. Aliam aliquam partem in *Poeſi* deſiderari non invenimus; quin potius cùm planta ſit *poeſis*, quæ veluti à terra luxuriante, absque certo ſemine, germinaverit, ſupra cæteras doctrinas excrevit, & diffuſa eſt. Verum jam *exempla* proponemus, tria tantum numero, unum è *Naturalibus*, è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

nt enim Procos univerſos cum *Pene-lope* rem habuiſſe, ex quo promiſcuo concubitu *Pana* communem filium ortum eſſe. Neque prætermittenda eſt tertia illa generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt, eum *Iovis* & *Hybreos* (id eſt, *Contumeliæ*,) filium fuiſſe. Utcunque orto, *Parcæ* illi ſorores fuiſſe perhibentur: quæ in ſpecu ſubterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur ſub Dio. Effigies *Panis* talis ab antiquitate deſcribitur: Cornutus, Cornibus in acutum ſurgentibus, & uſque ad cœlum faſtigiatis; corpore toto hiſpidus & villoſus; barba inprimis promiſſa; figura biformis, humana quoad ſuperiora, ſed ſemifera & in capræ pedes deſinente. Geſtabat autem inſignia poteſtatis; ſiniſtra fiſtulam ex ſeptem calamis compactam, dextra pedum ſive baculum, ſuperius curvum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex

pelle

ducere & tripudiare ſolebant: Comitabantur & *Satyri*, & his ſeniores *Sileni*. Habebat inſuper poteſtatem *terrores* immittendi, præſertim inanes & ſuperſtitioſos, qui & *Panici* vocati ſunt. Res geſtæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad luctam, à quo etiam in certamine victus eſt. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & cohibuit. Atque narrant inſuper, cum *Ceres* mœſta, & ob raptam *Proſerpinam* indignata, ſe abſcondiſſet; atque Dii omnes ad eam inveſtigandam magnopere incubuiſſent, & ſe per varias vias diſpertiti eſſent; *Pani* ſolummodo ex felicitate quadam contigiſſe, ut inter venandum eam inveniret, & indicaret. Auſus eſt quoque cum *Apolline* de victoria Muſices decertare, atque etiam *Myda* judice prælatus eſt; ob quod judicium *Mydas* aſininas aures tulit, ſed

etiam *Cupidinis* (quem ad luctam provocare non reveritus eſſet) incenſus eſt. Etiam *Lunam* quondam in altas Sylvas ſevocaſſe dicitur. Neque etiam prolem ullam ſuſcepit ; (quod ſimiliter mirum eſt, cum Dii, præſertim maſculi, prolifici admodum eſſent) niſi quod ei attribuatur tanquam filia; muliercula quædam ancilla ; *Iambe* nomine ; quæ ridiculis narratiunculis oblectare hoſpites ſolebat, ejuſque proles ex conjuge *Echo* eſſe à nonnullis exiſtimabatur. *Parabola* talis eſſe videtur.

Pan (ut & Nomen ipſum etiam ſonat) *Viniverſum* ſive *Viniverſitatem Rerum* repræſentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omnino ſententia eſt, atque adeo eſſe poteſt. Aut enim à *Mercurio* eſt, verbo ſcilicet divino, (quod & Sacræ Literæ extra controverſiam ponunt; Philoſophi ipſi, qui magis Divini

tinentiam ſumere ; ſi ſemina, ſubſtan-
tia eadem, figuris varia, ſed certis & definitis, eſſent ; & reliqua in poſitura & complexu ſeminum ad invicem ponebant : ex quo fonte opinio de *Atomis* emanavit : ad quam *Democritus* ſe applicavit, cum *Leucippus* ejus auctor fuiſſet. At alii, licet unum rerum Principium aſſererent, (Aquam *Thales*, Aërem *Anaximenes*, Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipſum principium actu unicum, potentia varium & diſpenſabile poſuerunt, ut in quo rerum omnium ſemina laterent. Qui vero materiam omnino ſpoliatam, & informem, & ad formas indifferentem introduxerunt, (ut *Plato* & *Ariſtoteles*) multo etiam propius & propenſius ad parabolæ figuram acceſſerunt. Poſuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* vero tanquam *Procos* : Adeo ut omnes de rerum principiis opinio-

niones huc redeant, & ad illam diſtributionem reducantur, ut mundus ſit, vel à *Mercurio*, vel à *Penelope* & *Procis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, ejuſmodi eſt, ut videantur Græci aliquid de Hebræis myſteriis, vel per Ægyptios internuncios, vel utcunque, inaudiviſſe. Pertinet enim ad ſtatum mundi, non in meris natalibus ſuis, ſed poſt lapſum Adami, morti & corruptioni expoſitum, & obnoxium factum. Ille enim ſtatus, Dei, & peccati, (ſive contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cum *Deo ſimilis fieri vellet*. Itaque triplex iſta narratio de *Generatione Panis*, etiam vera videri poſſit, ſi rite & rebus & temporibus diſtinguatur. Nam iſte *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante confuſa *Materia* (quæ tamen ipſa Dei opus erat) & ſubintrante *Prævaricatione*, & per eam corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata rerum* ſorores vere perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, ortus rerum, & durationes, & interitus, atque depreſſiones etiam, & eminentiæ, & labores, & felicitates, denique conditiones quæcunque

que Individui: quæ tamen niſi in Individuo nobili (utpote homine, aut urbe, aut gente) fere non agnoſcuntur. Atqui ad iſtas conditiones tam varias, Rededucit Individua illa ſingula *Pan*, Rerum ſcilicet Natura; ut tanquam eadem ſit res (quatenus ad Individua) catena Naturæ & filum Parcarum. Ad hæc inſuper finxerunt Antiqui, *Panem* ſemper ſub Dio morari, ſed *Parcas* ſub ſpecu ingenti ſubterraneo habitare, atque inde maxima pernicitate ad homines ſubito advolare: quia *Natura*, atque Univerſi facies, ſpectabilis eſt & aperta; at *Fata* Individuorum occulta, & rapida. Quod ſi *Fatum* accipiatur largius, ut omnem prorſus eventum, non illuſtriores tantum, denotet, tamen utique & eo ſenſu optime convenit cum Univerſitate Rerum; cum ex ordine Naturæ, nil tam exiguum ſit, quod ſine cauſa fiat; & rurſus nil tam magnum, ut non aliunde pendeat; adeo ut fabrica ipſa Naturæ, ſuo ſinu & gremio, omnem eventum & minimum & maximum complectatur; & ſuo tempore certa Lege prodat. Itaque nil mirum, ſi *Parcæ* ut *Panis* ſorores introductæ ſint, & certe legitimæ. Nam *Fortuna* Vulgi filia eſt, & levioribus tantum Philoſophis placuit.

deſipere videtur, cum dixit, *Præſtare credere fabulam Deorum, quam Fatum aſſerere*, ac ſi quicquam in univerſo eſſe poſſit inſtar Inſulæ, quod à rerum nexu ſeparetur. Verum *Epicurus* Philoſophiam ſuam naturalem (ut ex ipſius verbis patet) morali ſuæ accommodans & ſubiiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) laceſſeret aut turbaret. Itaque ſuavitati cogitationum indulgens, potius quam Veritatis patiens, plane jugum jactavit, & tam Fati neceſſitatem, quam Deorum metum repudiavit. Verum de *Parcarum* germanitate cum *Pane* ſatis dictum eſt.

Cornua autem mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura inſtar Pyramidis acuta eſt. Quippe Individua, in quibus baſis naturæ exporrigitur, infinita ſunt; ea colliguntur in ſpecies, & ipſas multiplices; ſpecies rurſus inſurgunt in genera, atque hæc quoque aſcendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem natura, tanquam in

unum

pyramidali Cornuum Panis ſignificatur. Mirum vero minime eſt, *Panis* cornua etiam cœlum ferire; cum excelſa naturæ, ſive ideæ univerſales, ad Divina quodammodo pertingant. Itaque & catena illa *Homeri* decantata, (cauſarum ſcilicet Naturalium) ad pedem Solii Jovis fixa memorabatur; neque quiſquam (ut videre eſt) Metaphyſicam, & quæ in Natura æterna, & immobilia ſunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum pauliſper abduxit, qui non ſimul in Theologiam Naturalem inciderit; adeo paratus & propinquus eſt tranſitus, à vertice illa Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem *Naturæ* elegantiſſime & veriſſime depingitur *hirſutum*, propter rerum radios. Radii enim ſunt tanquam naturæ crines, ſive villi: Atque omnia fere vel magis vel minus radioſa ſunt: Quod in facultate viſus manifeſtiſſimum eſt; nec minus in omni virtute magnetica, & operatione ad diſtans. Quicquid enim operatur ad diſtans, id etiam radios emittere recte dici poteſt. Sed maxime omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœleſtium, & præcipue Solis, maxime ex lon-

interiora, ad diſtantiam nonnullam plane verterint & ſubegerint, & ſpiritu impleverint. Elegantior autem eſt figura de *Barba Panis*, quod & Sol ipſe, quando parte ſuperiore ejus nube obvoluta, radii inferius erumpunt, ad aſpectum *barbatus* cernitur.

Etiam corpus naturæ rectiſſime deſcribitur *biforme*, ob differentiam corporum ſuperiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus æqualitatem & conſtantiam, nec non Imperium in terram & terreſtria, merito ſub humana figura repræſentantur; cum Natura humana ordinis & Dominationis particeps ſit: Hæc autem ob perturbationem, & motus incompoſitos, & quod à cœleſtibus in plurimis regantur, bruti animalis figura contenta eſſe poſſunt. Porro eadem corporis biformis deſcriptio, pertinet ad participationem ſpecierum: Nulla enim naturæ ſpecies, ſimplex videri poteſt, ſed tanquam ex duobus participans, & concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex planta, planta nonnihil ex corpore inanimato, omniaque revera biformia ſunt, & ex

ſpecie

Acutiſſima autem eſt allegoria de *Pedibus Capræ*, propter aſcenſionem corporum terreſtrium, verſus regiones aeris & cœli, ubi etiam penſilia fiunt, & inde deiiciuntur, magis quam deſcendunt. Capra enim animal ſcanſorium eſt, eaque è rupibus pendere, atque in præcipitiis hærere amat; Similiter etiam res, licet inferiori globo deſtinatæ, faciunt, idque miris modis, ut in nubibus & meteoris manifeſtiſſimum eſt. Imo non ſine cauſa *Gilbertus*, qui de Magnete laborioſiſſime, & ſecundum viam experimentalem conſcripſit, dubitationem injecit; Num non forte corpora gravia, poſt longam à terra diſtantiam, motum verſus inferiora paulatim exuant.

Inſignia autem in manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmoniæ*, alterum *Imperii*. *Fiſtula* enim ex *ſeptem calamis*, concentum rerum & harmoniam, ſive concordiam cum diſcordia miſtam, (quæ ex ſeptem ſtellarum errantium motu conficitur,) evidenter oſtendit. Neque enim alii, præterquam ſeptem Planetarum, inveniuntur in cœlo errores, ſive expatiationes manifeſtæ, quæ cum æqualitate ſtellarum fixarum,

& temperatæ, tum conſtantiam ſpecierum, tum fluxum individuorum tueri & ciere poſſint. Si qui vero ſint Planetæ minores, qui non conſpiciuntur; ſi qua etiam mutatio in cœlo major, (ut in Cometis nonnullis ſuperlunaribus) videntur illa profecto tanquam fiſtulæ, aut omnino mutæ, aut ad tempus tantum ſtreperæ; utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam ſeptem fiſtularum *Panis* non diu interturbent. *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio eſt, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, ſive *Virga*, verſus ſuperiorem partem præcipue curva eſt, quia omnia providentiæ divinæ opera in mundo fere per ambages & circuitus fiunt, ut aliud agi videri poſſit, aliud revera agatur, ſicut *Ioſephi venditio in Ægyptum*, & ſimilia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula ſedent populo convenientia, per prætextus & vias obliquas felicius quæ volunt, quam ex directo ſuperinducunt & inſinuant. Etiam (quod mirum fortaſſe videri poſſit) in rebus mere naturalibus, ci-

tius

eo, quæ ex directo fiunt, inepta ſunt, & ſe ipſa impediunt; cum contra, via obliqua & inſinuans molliter fluat, & effectum ſortiatur. *Veſtis Panis* & amiculum, ingenioſe admodum ex *Pelle Pardalis* fuiſſe fingitur, propter maculas ubique ſparſas. Cœlum enim ſtellis, maria inſulis, tellus floribus conſperguntur; Atque etiam res particulares fere variegatæ eſſe ſolent circa ſuperficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* eſt.

Officium autem *Panis* nulla alia re, tam ad vivum proponi atque explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* ſit. Omnis enim naturalis actio, atque adeo motus & progreſſio, nihil aliud quam *Venatio* eſt. Nam & ſcientiæ & artes opera ſua venantur; & conſilia humana fines ſuos; atque res naturales omnes vel alimenta ſua, ut conſerventur, vel voluptates & delicias ſuas, ut perficiantur, venantur; (omnis ſiquidem venatio eſt aut prædæ, aut animi cauſa:) idque modis peritis & ſagacibus.

Torva Leæna lupum ſequitur, lupus ipſe Capellam,
Florentem Cythiſum ſequitur laſciva Capella.

Etiam

eſt, quia hujuſmodi homines magis ſecundum naturam vivunt, cum in urbibus & aulis, natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud Poetæ amatorium, verum, propter hujuſmodi delicias, etiam de Natura ſit,

—— Pars minima eſt ipſa puella ſui.

Montium autem inprimis *Præſes* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur, atque oculis & contemplationi magis ſubiicitur. Quod alter à *Mercurio Deorum nuncius* ſit *Pan*, ea allegoria plane divina eſt, cum proxime poſt Verbum Dei, ipſa mundi imago, divinæ potentiæ & ſapientiæ præconium ſit. Quod & Poëta divinus cecinit, *Cœli enarrant gloriam Dei, atque opera manuũ ejus indicat firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nymphæ*, animæ ſcilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium ſunt. Hic autem merito illarum Imperator, cum illæ Naturam quæque ſuam tanquam ducem ſequantur, & circa eum infinita cum varietate, veluti ſingulæ more patrio, ſaltent, & choreas ducant, motu neutiquam ceſſante. Itaque acute quidam ex recentioribus, facultates animæ omnes ad motum reduxit, & nonnullorum ex anti-

notavit, qui memoriam, & phantaſiam, & rationem, defixis præpropere oculis intuentes & contemplantes, vim cogitativam, quæ primas tenet, prætermiſerunt. Nam & qui meminit, aut etiam reminiſcitur, cogitat, & qui imaginatur, ſimiliter cogitat; & qui ratiocinatur, utique cogitat: Denique anima, ſive à ſenſu monita, ſive ſibi permiſſa, ſive in functionibus intellectus, ſive affectuum & voluntatis, ad modulationem cogitationum ſaltat; quæ eſt illa Nympharum tripudiatio. Una vero perpetuo comitantur *Satyri* & *Sileni*, ſenectus ſcilicet & juventus. Omnium enim rerum eſt ætas quædam hilaris & motu gaudens, atque rurſus ætas tarda & bibula: Utriusque autem ætatis ſtudia, vere contemplanti, fortaſſe ridicula & deformia videantur, inſtar *Satyri* alicujus aut *Sileni*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentiſſima Doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum & formidinem, vitæ atque eſſentiæ ſuæ conſervatricem, ac mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere neſcia eſt, ſed *timoribus* ſalutaribus ſemper vanos & inanes admiſcet;

terroribus ple-niſſima ſint; præſertim humana; & maxime omnium apud vulgum, qui ſuperſtitione (quæ vere nihil aliud quam *Panicus terror* eſt) in immenſum laborat & agitatur, præcipue temporibus duris, & trepidis, & adverſis. Neque ſuperſtitio iſta tantummodo in vulgo regnat, ſed ab opinionibus vulgi etiam in ſapientiores aliquando inſilit, ut divine *Epicurus* (ſi cætera quæ de Diis diſſeruit ad hanc normam fuiſſent) locutus ſit: *Non deos vulgi negare profanum, ſed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod vero attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam* per *provocationem* cum *Cupidine*; id eo ſpectat, quia materia non caret inclinatione & appetitu ad diſſolutionem mundi, & recidivationem in illud Chaos antiquum, niſi prævalida rerum concordia (per *Amorem* ſive *Cupidinem* ſignificata) malitia & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem compelleretur. Itaque bono admodum hominum & rerum fato fit, (vel potius immenſa bonitate divina) ut *Pan* illud certamen adverſum experiatur, & victus abſcedat. Eodem prorſus pertinet

& illud

quia utcunque aliquando vaſti & in-
ſoliti rerum tumores ſint, (id quod *Typhon* ſonat) ſive intumeſcant maria, ſive intumeſcant nubes, ſive intumeſcat terra, ſive alia, tamen rerum natura hujuſmodi corporum exuberantias atque inſolentias reti inextricabili implicat & coercet, & veluti catena adamantina devincit.

Quod autem *Inventio Cereris* huic Deo attribuatur, idque inter venationem; reliquis autem Diis negetur, licet ſedulo quærentibus, & illud ipſum agentibus; monitum habet verum admodum & prudens: hoc ſcilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philoſophiis abſtractis, tanquam Diis majoribus, expectetur, licet totis viribus in illud ipſum incumbant; ſed tantummodo à *Pane*, id eſt, experientia ſagaci, & rerum mundi notitia univerſali; quæ etiam caſu quodam, ac veluti inter venandum, in hujuſmodi inventa incidere ſolet. Utiliſſima enim quæque inventa experientiæ debentur, & veluti donaria quædam fuere caſu in homines ſparſa.

Illud autem *Muſices certamen*, ejuſque eventus, ſalutarem exhibet Do-

ctri-

ſobrietatis vincula iniicere poſſit. Duplex enim videtur eſſe Harmonia, & quaſi *Muſica*, altera Sapientiæ divinæ, altera Rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, adminiſtratio mundi & rerum, & Judicia divina ſecretiora, ſonant aliquid durum, & quaſi abſonum: Quæ inſcitia licet *aſininis Auribus* merito inſigniatur, tamen & illæ ipſæ aures ſecreto, non palam, geſtantur. Neque enim hujuſce rei deformitas à vulgo conſpicitur aut notatur.

Poſtremo minime mirum eſt, ſi nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Conjugium Echus*; Mundus enim ſe ipſo, atque in ſe rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, frui vult, neq; in copia deſiderio locus eſt. Itaque Mundi *Amores* eſſe nulli poſſunt, nec potiundi Cupido, (cum ſe ipſe contentus ſit,) niſi fortaſſe Amores *Sermonis*. Ii ſunt *Nympha Echo*, Res non ſolida, ſed vocalis, aut ſi accuratiores ſint, *Syringa*, quando ſcilicet verba, & voces, numeris quibuſdam, ſive Poëticis, ſive Oratoriis, & tanquam modulamine, reguntur. Inter ſermones autem ſive voces excellenter

Philoſophia, quæ mundi ipſius voces fideliſſime reddit, & veluti dictante mundo conſcripta eſt; & nihil aliud eſt quam ejuſdem ſimulachrum & reflexio; neque addit quicquam de proprio, ſed tantum iterat, & reſonat. Nam quod *Lunam Pan* in altas ſylvas aliquando ſevocaſſet, videtur pertinere ad congreſſum ſenſus cum rebus cœleſtibus, ſive divinis. Nam alia eſt *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem ſponte ſe demittit *Luna*; ſiquidem ad intellectum ſopitum, & à ſenſibus abductum, quandoque ſponte influunt divina: Quod ſi accerſantur & vocentur à ſenſu, tanquam à *Pane*, tum vero non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale ſub incertam Lunam ſub luce maligna
Eſt iter in Sylvis. ———

Ad mundi etiam ſufficientiam & perfectionem pertinet, quod *prolem non edat*. Ille enim per partes generat; per totum qnomodo generare poſſit, cum corpus extra ipſum non ſit? Nam de *Muliercula* illa *Iambe*, *Filia Panis* putativa, eſt ſane ea adjectio quædam ad fabu-

poribus paſſim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum natura doctrinæ, re ipſa infructuoſæ, genere quaſi ſubdititiæ, garrulitate vero interdum jucundæ, interdum moleſtæ & importunæ.

Exemplum alterum Philoſophiæ, ſecundum parabolas antiquas in Politicis. *De Bello ſecundum fabulam* Perſei.

PErſeus, *Orientalis* cum fuiſſet, miſſus traditur à *Pallade*, ad obtruncandam *Meduſam*, quæ populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberiæ* partibus, maximæ calamitati fuit. Monſtrum enim hoc, alias crudele & immane, etiam aſpectu tam dirum atq; horrendum fuit, ut eo ſolo homines in ſaxa verteret. Erat autem è *Gorgonibus* una, *Meduſa*, ac ſola inter eas mortalis, cum reliquæ paſſivæ non eſſent. *Perſeus* igitur ad tam nobile facinus ſe comparans, arma ac dona à tribus Diis mutuo accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares ſcilicet, non axillares; à *Plutone* autem *Galeam*; *Scutum* denique à *Pallade*, & *Speculum*. Neque tamen (licet tanto apparatu inſtructus) ad *Meduſam* recta perre-

Eæ ſorores, ex altera parente, *Gorgo-nibus* erant; Atque *Grææ* iſtæ canæ etiam à nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculus autem iis tantummodo & dens erat omnibus unicus; quos prout extie foras quamque contigerat, viciſſim geſtabant, reverſæ autem deponere ſolebant. Hunc itaque oculum, atque hunc dentem illæ *Perſeo* commodarunt. Tum demum, cum ſe abunde ad deſtinata perficienda inſtructum judicaret, ad *Meduſam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aſpectui ejus (ſi forſan evigilaret) ſe committere audebat, ſed cervice reflexa, & in *Speculum* illud *Palladis* inſpiciens, atque hoc modo ictus dirigens, caput *Meduſæ* abſcidit: Ex ſanguine autem ejuſdem, in terram fuſo, ſtatim *Pegaſus* alatus emicuit: tranſtulit & caput autem abſciſſum *Perſeus* in Scutum *Palladis* inſeruit, cui etiamnum ſua manſit vis, ut ad ejus intuitum omnes ceu attoniti aut ſiderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *belligerandi ratione* & prudentia. Atque primo omnis *belli ſuſceptio* debet eſſe tanquam *Miſſio à Pallade*; non à *Venere* certe, (ût

cauſa, quippe cum in Conſiliis ſon-dis Decreta de bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere Belli* eligendo, tria proponit fabula præcepta, ſana admodum & gravia. Primum eſt, ut de *ſubjugatione Nationum finitimarum* quis non magnopere laboret. Neque enim eadem eſt Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio. Nam in poſſeſſionibus privatis, vicinitas Prædiorum ſpectatur, ſed in propagando Imperio, Occaſio, & Belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis eſſe debent. Itaque *Perſeus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, uſque ad extremum *Occidentem*, minime detrectavit. Hujus rei exemplum inſigne eſt in belligerandi diverſa ratione patris & filii Regum, *Philippi* & *Alexandri*. Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas Imperio adjecit, idque non ſine maxima contentione & periculo. Quippe qui & alias, & præcipue in *Prælio Chæroneo*, in ultimum diſcrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam expeditionem bene auſus in *Perſas*, Nationes infinitas ſubjugavit, magis itineribus quam præliis fatigatus. Hoc ipſum adhuc clarius cernitur, in propagatione

tempore, ex parte *Occidentis*, vix ultra *Liguriam* armis penetraverant, eodem tempore *Orientis* provincias uſque ad *Montem Taurum* Armis & Imperio complexi ſunt. Etiam *Carolus Octavus* Rex *Galliæ, Bellum Britannicum* (quod matrimonio tandem compoſitum eſt) non admodum facile expertus, expeditionē illam *Neapolitanam* longinquam, admiranda quadam facilitate & felicitate tranſegit. Habent certe hoc bella longinqua, ut cum iis manus conferatur, qui Militiæ & Armis invaſoris minime ſint aſſueti. quod in finitimis ſecus ſe habet. Etiam & apparatus in hujuſmodi expeditionibus ſolet eſſe diligentior & inſtructior; & terror apud hoſtes ex ipſo auſu & fiducia major. Neque etiam fere poſſit fieri in illis expeditionibus remotis, per hoſtes, ad quos tam longo itinere pervenitur, diverſio aliqua aut invaſio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis ſæpius adhibetur. Caput autem rei eſt, quod in ſubjugandis finitimis, Occaſionum delectus in anguſto verſatur; at ſi quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio ſuo eo transfere bellum, ubi aut diſciplina militaris maxi-

nium attritæ & conſumptæ, aut diſſidia civilia opportune oborta, aut aliæ hujuſmodi commoditates ſe oſtendant. Secundum eſt, ut ſemper ſubſit *Cauſa Belli* juſta, & pia, & honorifica, & favorabilis: Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impenſas conferentibus, addit, & ſocietates aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter cauſas autem belli, admodum favorabilis eſt, ea, quæ ducit ad debellandas tyrannides, ſub quibus populus ſuccumbit, & proſternitur ſine animis & vigore, tanquam ſub *Aſpectum Meduſæ*; quod etiam *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certe magna religio fuit, ſtrenue & impigre accurrere ad ſocios tuendos, ſi quoquo modo oppreſſi fuiſſent. Etiam bella ob vindictam juſtam fere ſemper felicia fuerunt, ſicut bellum adverſus *Brutum* & *Caſſium*, ad vindicandam mortem *Cæſaris*; *Severi* ad vindicandam mortem *Pertinacis*; *Iunii Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretiæ*. Denique quicunque bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, ſub *Perſeo* militant. Tertium ut in omni bello ſuſcipiendo vera ſit *Æſtimatio*

virium;

trum bellum ſit tale,quod confici & ad exitum perduci poſſit, ne quis vaſtas & infinitas ſpes perſequatur. Prudenter enim *Perſeus* inter *Gorgonas* (per quas bella repræſentantur) eam delegit,quæ in ſua natura mortalis erat , neque ad impoſſibilia animum adjecit. Atque de iis , quæ in ſuſcipiendo bello deliberationem ſubeunt , hæc præcipit fabula, reliqua ad belligerationem ipſam pertinent.

In bello maxime omnium proſunt illa tria *Dona Deorum* , adeo ut Fortunam ipſam fere regant & trahant. Accepit enim *Perſeus Celeritatem* à *Mercurio*, *Occultationem Conſiliorum* ab *Orco*, & *Providentiam* à *Pallade:* Neque caret allegoria, eaque prudentiſſima , quod *Alæ* illæ *Celeritatis* in rebus conficiendis (cum Celeritas in bello plurimum poſſit) *Talares*, non *Axillares* fuerint , atque pedibus , non humeris additæ ; quia non tam in primis belli aggreſſibus , quam in iis , quæ ſequuntur , & primis ſubſidio ſunt , Celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis frequens fuit ; quam quod proſecutiones,& ſubſidiarii impetus, initiorum alacritati non reſpondeant. At

manifeſta parabo-
la eſt. Nam *Conſiliorum Occultatio* poſt *celeritatem*, maximi ad bellum eſt momenti. Cujus etiam Celeritas ipſa pars magna eſt. Celeritas enim conſiliorum evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* ſpectant, ut unus bello præſit, cum mandatis liberis; Conſultationes enim cum multis, habent aliquid potius ex *Criſtis Martis*, quam ex *Galea Plutonis*. Eodem ſpectant prætextus varii, & deſignationes ancipites, & famæ emiſſariæ, quæ oculos hominum aut perſtringunt, aut avertunt, atque vera conſiliorum in obſcuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & ſuſpicaces, de literis, de legatis, de perfugis, & complura alia, *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minus intereſt, *Conſilia Hoſtium* explorare, quã ſua occultare. Itaque *Galeæ Plutonis* adjungendum eſt *Speculum Palladis*, per quod hoſtium vires, inopia, occulti fautores, diſſidia & factiones, progreſſus, conſilia cernantur. Quoniam vero tantum fortuitorum ſuſcipit ratio belli, ut nec in cōſiliis propriis occultandis, nec in hoſtium explorandis, nec in celeritate ipſa, multum fiduciæ ponen-

mendum *Palladis Scutum* ; ...
ſcilicet, ut quam minimum *Fortunæ* relinquatur. Huc pertinent, explorato vias inire, Caſtra diligenter munire, (quod in milita moderna in deſuetudinem fere abiit; Caſtra vero inſtar urbis munitæ, Romanis ad adverſos prælii eventus erant) acies ſtabilis & ordinata, non nimium fidendo cohortibus levis armaturæ, aut etiam equitum turmis; denique omnia quæ ad ſolidam & ſollicitam Defenſivam ſpectant: cum plus valeat utique in Bellis *Scutum Palladis* quam *Gladius* ipſe *Martis*. Verum *Perſeo* utcunque copiis aut animis inſtructó, reſtat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ac Græas*. *Grææ* autem *proditiones* ſunt, bellorum ſcilicet ſorores, non Germanæ illæ quidem, ſed generis nobilitate quaſi impares. Bella enim generoſa, proditiones degeneres & turpes. Earum deſcriptio elegans eſt, ut *Canæ* à nativitate ſint, & tanquam *Vetulæ*, propter perpetuas proditorum curas, & trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifeſtam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente*

ſa, & *ſpeculatur*, & *mordet*. Atque hujuſmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* eſt. nam quicquid didicerunt & noverunt, fere per manus ab una ad alteram tranſit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quaſi ore mordent, & eadem ſcandala jactant; ut ſi unam audias, omnes audias. Itaque *Perſeo* ſunt iſtæ *Grææ* conciliandæ, atque in auxilium adducendæ, præſertim ut *Oculum* & *Dentem* ſuum ei commodent; *Oculum* ad indicia; *Dentem* ad rumores ferendos, & invidiam conflandam, & animos hominum ſollicitandos. Poſtquam vero omnia bene fuerint ad bellum præparate diſpoſita, illud inprimis curandum, quod *Perſeus* fecit, ut *Meduſa dormiens* inveniatur. Prudens enim belli ſuſceptor ſemper fere hoſtem aſſequitur imparatum, & ſecuritati propiorem. Denique in ipſis belli actionibus atque inſultibus, ille *Intuitus* in *ſpeculum Palladis*, adoperandus eſt. Plurimi enim ante ipſa pericula res hoſtium acute & attente introſpicere poſſunt; at in ipſo Periculi articulo, aut terrore, offunduntur, aut pericula nimium præcipites & à fronte ſpectant;

cendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet, ſed in *ſpeculum Palladis, cervice reflexa*, inſpiciendum, ut impetus recte dirigatur, abſque vel terrore, vel furore.

A bello perfecto & victoria, ſequuntur effecta duo. *Pegaſi* illa *Generatio & Excuſatio.* quæ ſatis evidenter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & victoriam celebrat, & reliquias belli faciles & in votum cedentes efficit. Secundum, *Geſtatio Capitis Meduſæ* in *Scuto*; ſiquidem nullum præſidii genus huic ob præſtantiam comparari poſſit. *Unicum* enim *facinus inſigne* & memorabile, feliciter geſtum & perpetratum, omnes hoſtium motus obrigeſcere facit, atque malevolentiam ipſam ſtupidam reddit.

Exemplum tertium Philoſophiæ ſecundum parabolas antiquas, in Moralibus. *De Cupiditate, ſecundum fabulam* Dionyſi.

NArrant, *Semelem*, *Iovis* pellicem, poſtquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obſtrinxiſſet, petiiſſe, ut ad amplexus ſuos accederet talis, qualis cum *Iunone* conſueſſet.

Infans autem, quem in utero geſtabat, à Patre exceptus, in femur ejus inſutus eſt, donec menſes fœtui deſtinatos compleret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaque Puer, quod Jovem, dum in femore ejus portaretur, gravaret & pungeret, Dionyſi nomen accepit. Poſtquam autem editus eſſet; apud *Proſerpinam* per aliquot annos nutritus eſt. Cum vero adultus eſſet, ore fere muliebri conſpiciebatur, ut ſexus videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & ſepultus quondam erat ad tempus, & non ita multo poſt revixit. Atque prima juventa vitis culturam, atque adeo vini confectionem & uſum primus invenit, & edocuit. ex quo celebris factus, & inclytus, orbem terrarum ſubjugavit, & ad ultimos Indorum terminos perrexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa eum ſubſultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus*, & alii. Quin & *Muſæ* comitatui ejus ſe adjungebant. Uxorem autem ſibi ſumpſit *Ariadnem*, à *Theſeo* deſertam & relictam. *Arbor* ei ſacra erat *Hedera*. Etiam ſacrorum & ceremoniarum inventor & inſtitutor habe-

fanaticæ erant, & plenæ corruptela-rum, atque inſuper crudeles. Furores quoque immittendi poteſtatem habebat. Certe in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri inſignes diſcerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille, dum arbore conſcenſa ſpectator eorum, quæ agerentur, curioſus eſſe voluiſſet; Hic, cum lyram ſuaviter & perite pulſaret. Atque hujus Dei res geſtæ, cum *Iovis* rebus fere confunduntur.

Fabula videtur ad *mores* pertinere, ut vix quicquam in Philoſophia Morali melius inveniatur. Deſcribitur autem ſub *Perſona Bacchi, Natura Cupiditatis*, ſive affectuum & perturbationum animi. Primum igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Orgio Cupiditatis* omnis, licet nocentiſſimæ, non alia eſt, quam *Bonum Apparens*. Sicut enim virtutis mater eſt bonum exiſtens, ſimiliter cupiditatis mater eſt bonum apparens. Altera *Iovis* (ſub cujus perſona anima humana repræſentatur) uxor legitima, altera pellex: quæ tamen *Iunonis* honores æmuletur, tanquam *Semele*. Concipitur vero *Cupiditas* in *voto illicito*, prius temere conceſ-

ſo,

Mater ejus (natura ſcilicet & ſpecies boni) ex *nimio incendio* deſtruitur & perit. Proceſſus autem cupiditatis à conceptu ſuo talis eſt: Illa ab *animo humano* (qui ejus eſt genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipue in *inferiore parte* ejus, tanquam *femore*; atque animum pungit, & convellit, & deprimit, adeo ut actiones & decreta ab ea impediantur, & claudicēt. Quinetiam poſtquam conſenſu & tempore confirmata eſt, & in actus erumpit, ut jam quaſi *menſes compleverit*, & edita plane ſit atque nata, primo tamen ad tempus nonnullum apud *Proſerpinam* educatur, id eſt, *latebras quærit*, atque clandeſtina eſt, & quaſi ſubterranea; donec remotis *pudoris* & *metus frænis*, & coalita audacia, aut virtutis alicujus prætextum ſumit, aut infamiam ipſam contemnit. Atque illud veriſſimum eſt, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui ſexus* eſſe. Habet enim *Impetum virilem*, *impotentiam* autem *muliebrem*. Etiam illud præclare, *Bacchum mortuum reviviſcere*: Videntur enim affectus quandoque ſopiti, atque extincti, ſed nulla fides habenda eſt eis,

De *Inventione Vitis* parabola prudens eſt: Omnis enim affectus ingenioſus eſt admodum & ſagax, ad inveſtigandum ea, quæ ipſum alant & foveant. Atqui ante omnia, quæ hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cujuſcunque generis excitandas & inflammandas potentiſſimum eſt, & maxime efficax, ,atque eſt Cupiditatibus in genere inſtar *fomitis communis*. Elegantiſſime autem ponitur *Affectus* ſive *Cupiditas, Provinciarum ſubjugator*, & expeditionis infinitæ ſuſceptor: Nunquam enim partis acquieſcit, ſed appetitu infinito, neque ſatiabili, ad ulteriora tendit, & novis ſemper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Affectus ſtabulant*, & ad *Currum* eorum ſubinde *jugantur*. Poſtquam enim *Affectus Curulis* eſſe cœperit, non *pedeſtris*, ſed victor rationis, & quaſi Triumphator factus, in omnes, qui adverſantur aut ſe opponunt, crudelis eſt, & indomitus, ac immitis. Facetum autem eſt, quod circa *Currum Bacchi* ſubſultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipſo, & Geſtu, inde-

& deformes ; adeo ut qui ſibi ipſi fortaſſe in aliquo affectu (veluti ira, arrogantia, amore) videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conſpiciuntur autem in *Cupiditatis comitatu Muſæ.* Neque enim reperitur ullus fere affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua doctrina. Hac enim in re, ingeniorum indulgentia & procacitas, Muſarum Majeſtatem in immenſum minuit ; ut, cum duces vitæ & ſigniferi eſſe debeant, ſint non raro Cupiditatum pediſſequæ, & oblectatrices.

Inprimis vero nobilis eſt illa Allegoria, *Bacchum amores* ſuos in eam effudiſſe, quæ ab alio *relicta* erat & faſtidita. Certiſſimum enim eſt, affectus id petere atque ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atque norint omnes, qui affectibus ſuis ſervientes & indulgentes, pretium potiundi in immenſum augent, (ſive honores appetant, ſive amores, ſive gloriam, ſive ſcientiam, ſive alia quæcunque) ſe *res relictas* petere, & à compluribus, per omnia fere ſecula, poſt experimentum, dimiſſas & repudiatas. Neque Myſterio caret, quod *Hederæ Baccho* ſacra fuerit.

hoc

mum, quod *Hedera hyeme vireſcat*; deinde, quod circa tot *res* (arbores, parietes, ædificia) *ſerpat*, ac circumfundatur, & ſe attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquam Antiperiſtaſin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) vireſcit, ac vigorem acquirit: Secundo, *affectus* aliquis in humana anima prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumſepit*; neque fere quicquam purum invenias, quo illa Claviculas ſuas non imprimat. Neque mirum eſt, ſi *Superſtitioſi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis fere *male-ſanus affectus in pravis Religionibus* luxurietur: adeo ut Hæreticorum colluvies Bacchanalia Ethnicorum ſuperarit; quorum etiam ſuperſtitiones, non minus cruentæ, quam turpes extiterunt. Neque itidem mirum eſt, ſi *Furores à Baccho* immitti putentur, cum & omnis *Affectus in exceſſu ſuo*, veluti *Furor brevis* ſit, &, ſi vehementius obſideat & incumbat, in Inſania ſæpius terminetur. Illud autem de *Pentheo* & *Orpheo* inter *Orgia Bacchi* laceratis, evidentem Parabolam habet; cum affectus quiſque prævalidus erga duas

nimus; quarum altera eſt *Inquiſitio in eum curioſa*, altera, *Admonitio ſalutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, ſi illa inquiſitio fiat tantum contemplationis aut ſpectandi gratia, tanquam arbore conſcenſa, abſque omni animi malignitate; Neque rurſus, ſi admonitio illa, multa cum ſuavitate & dexteritate adhibeatur; Verum utcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Poſtremo, illa *Confuſio Perſonarum Iovis* & *Bacchi*, ad Parabolam recte traduci poteſt; quandoquidem *Res geſtæ nobiles, & claræ*, atque merita inſignia & glorioſa, interdum à *Virtute* & recta ratione & magnanimitate, interdum autem à *latente affectu* & occulta Cupiditate (utcunque famæ & laudis celebritate utraque res pariter gaudeat) proveniant; ut non facile ſit diſtinguere facta *Dionyſi* à factis *Iovis*.

Verum in Theatro nimis diu moramur; tranſeamus ad Palatium Animi; cujus limina majori cum veneratione & cura ingredi convenit.

FRAN-

FRANCISCI BARONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

LIBER TERTIUS,

Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitio Scientiæ in Theologiam & Philoſophiam. *Partitio* Philoſophiæ *in* Doctrinas *tres*; *De* Numine, *de* Natura, *de* Homine. *Conſtitutio* Philoſophiæ Primæ, *ut Matris communis omnium*.

HIſtoria omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potius officio, quam Lucis perfungitur: *Poeſis* autem doctrinæ tanquam ſomnium: Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in ſe habere Divini; quod etiam ſomnia vendicant. Verum jam tempus eſt mihi,

iam, *Philoſophiæ* & *Scientiarum* liqui-
dum æthera ſecans.

Scientia aquarum ſimilis eſt. Aquarum aliæ deſcendunt cœlitus, aliæ emanant è terra. Etiam *Scientiarum* primaria partitio ſumenda eſt ex fontibus ſuis. Horum alii in alto ſiti ſunt, alii hic infra. Omnis enim *Scientia* duplicem ſortitur informationem. Una inſpiratur divinitus, altera oritur à ſenſu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* infunditur, Scientiam; Cumulativa ea eſt, non Originalis: ſicut etiam fit in aquis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivulis in ſe receptis, augeſcunt. Partiemur igitur Scientiam, in *Theologiam* & *Philoſophiam*. *Theologiam* hic intelligimus *Inſpiratam* ſive Sacram, non *Naturalem*; de qua paulo poſt dicturi ſumus. At illam (*Inſpiratam* nimirum) ad ultimum locum reſervabimus, ut cum ea ſermones noſtros claudamus; cum ſit portus, & Sabbathum humanarum contemplationum omnium.

Philoſophiæ autem Objectum triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo:* Et triplex itidem *Radius* Rerum. *Natura* enim percutit intellectum *Radio directo*; *Deus* autem,

propter

ſcilicet) *Radio refracto*; *Homo* vero, ſibi monſtratus & exhibitus, *Radio reflexo*. Convenit igitur partiri *Philoſophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de *Natura*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem Partitiones *Scientiarum* nón ſunt lineis diverſis ſimiles, quæ coëunt ad unum angulum; ſed potius ramis arborum, qui conjunguntur in uno trunco, (qui etiam truncus ad ſpatium nonnullum integer eſt & continuus, antequam ſe partiatur in ramos;) idcirco poſtulat res, ut priuſquam prioris partitionis membra perſequamur, conſtituatur una *Scientia Vniverſalis*, quæ ſit Mater reliquarum, & habeatur in progreſſu Doctrinarum, tanquam portio viæ communis, antequam viæ ſe ſeparent, & diſiungant. Hanc *Scientiam*, *Philoſophiæ primæ*, ſive etiam *Sapientiæ* (quæ olim *Rerum Divinarum atque humanarum Scientia* definiebatur) nomine inſignimus. Huic autem *Scientiæ* nulla alia opponitur; cum ab aliis Scientiis, potius limitibus, intra quos continetur, quam rebus & ſubjecto differat, faſtigia ſcilicet rerum tantummodo tractans. Hanc ipſam utrum inter *Deſiderata* reponere opor-

poni debere. Equidem invenio latitu-ginem quandam, & maſſam inconditam Doctrinæ, ex *Theologia Naturali*; ex *Logica*; ex partibus quibuſdam *Phyſicæ*, veluti de *Principiis*, & de *Anima*, compoſitam, & congeſtam, & ſublimitate quadam ſermonis, Hominum qui ſe ipſos admirari amant, tanquam in Vertice Scientiarum collocatam. Nos vero, miſſo faſtu, id tantum volumus, ut deſignetur aliqua *Scientia*, quæ ſit Receptaculum *Axiomatum*, quæ particularium Scientiarum non ſint propria, ſed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* eſſe nemo ambigat. Exempli gratia, *Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia:* Regula eſt ex *Mathematicis*: Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad Juſtitiam Diſtributivam; Siquidem in Juſtitia Commutativa, ut Paria Imparibus tribuantur, Ratio Æquitatis poſtulat; at in Diſtributiva, niſi Imparia Imparibus præſtentur, iniquitas fuerit maxima. *Quæ in eodem tertio conveniunt, & inter ſe conveniunt:* Regula eſt itidem ex *Mathematicis*; Verum ſimul tam potens in *Logica*, ut Syllogiſmi ſit Fun-

damen-

in minimis: Regula eſt in *Phyſicis*, tam valida, ūt etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamen eam recte adhibuit Ariſtoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à familia. *Omnia mutantur, nil interit:* Regula itidem in *Phyſicis*; hoc modo prolata; *Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur:* Eadem competit *Theologiæ Naturali*, ſic variata; *Omnipotentiæ ſunt opera: Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere:* Quod etiam Scriptura teſtatur, *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeverent in perpetuum, non poſſumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arcetur per reductionem ejus ad principia:* Regula eſt in *Phyſicis*; Eadem valet in *Politicis*, (ut recte notavit Machiavellus) cum illa, quæ interitum Rerump. maxime prohibent, nihil aliud fere ſint, quam reformatio earum, & reductio ad antiquos mores. *Putredo ſerpens, magis contagioſa eſt, quam matura*; Regula eſt in *Phyſicis*, eadem inſignis etiam in *Moralibus*; cum Homines profligatiſſimi, & maxime facinoroſi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quam qui aliquid videntur habere ſanitatis & virtutis, &

ex

tate potentius: Regula eſt in *Phyſicis*. Etenim, ut non abſcindatur ipſe rerum nexus, nec detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conſervandam fabricam Univerſi. Ut vero gravia congregentur ad maſſam terræ, facit ad conſervandam tantum regionem denſorum. Itaque prior motus poſteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*. Nam quæ faciunt ad conſervandam ipſam Politiam in ſua Natura, validiora ſunt, quam quæ ad Bene eſſe Particularium in Rep. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologia*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ eſt virtus maxime communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antiperiſtaſin Contrarii*: Regula eſt in *Phyſicis*. Eadem mira præſtat in *Politicis*; cum omnis factio, ex contraria ingruente, vehementer irritetur. *Tonus diſcors in concordem actutum deſinens, Concentum commendat*: Regula eſt *Muſica*. Eadem in *Ethicis* & *Affectibus* obtinet. Tropus ille Muſicus, *à clauſula* aut *cadentia*, (quam vocant) cum jamjam *adeſſe videatur*, *placide elabendi*; convenit cum Tropo

Rheto-

ribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ inſiliens, Oculis;

—*Splendet tremulo ſub lumine Pontus.*

Organa Senſuum cum Organis Reflexionum conveniunt.

Hoc in *Perſpectiva* locum habet; Oculus enim ſimilis ſpeculo, ſive aquis. Et in *Acouſtica*; Inſtrumentũ enim auditus obici intra cavernam ſimile. Hæc pauca enumeraſſe ſufficiet ad exempla. Quinimo *Magia Perſarum* (quæ in tantum eſt celebrata) in eo potiſſimum verſabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, ſymbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ diximus, & alia hujus generis, ſimilitudines meræ ſunt, (quales hominibus fortaſſe parũ perſpicacibus videri poſſint) ſed plane una eademque naturæ veſtigia aut ſignacula, diverſis materiis & ſubjectis impreſſa. Atque hæc res adhuc ſedulo tractata non eſt. Invenias fortaſſe in ſcriptis, quæ ab ingeniis celſioribus promanarunt hujuſmodi *Axiomata* raro & ſparſim inſerta, ex uſu Argumenti quod tractant: Corpus vero aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam primitivam & ſum-

quæ inſigniter Naturam unam faciat; quod *Philoſophia prima* munus eſſe autumant.

Eſt & alia hujus *Philoſophiæ primæ* pars, quæ, ſi ad vocabula reſpicias, vetus eſt; ſi ad rem, quam deſignamus, nova. Eſt autem Inquiſitio de *Conditionibus adventitiis Entiũ*, (quas *Tranſcendentes* dicere poſſumus) *Pauco*, *Multo*; *Simili*, *Diverſo*; *Poſſibili*, *Impoſſibili*; etiam *Ente*, & *Non Ente*; atque ejuſmodi. Quandoquidẽ enim iſta ſub *Phyſica* proprie non cadant, Diſſertatio autem Dialectica circa ea, magis ad argumentandi rationes, quam ad rerum exiſtentiam ſit accommodata; conſentaneum omnino eſt, ut hæc Contemplatio (in qua non parum eſt dignitatis & utilitatis) haud deſeratur prorſus, ſed in ſcientiarum partitionibus, nonnullum ſaltem inveniat locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longe alio, quam quo tractari ſolet, modo. Exempli gratia: Nemo, qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, ut cauſa reddatur, cur alia in Natura, tam numeroſa & ampla ſint, & eſſe poſſint, alia tam rara & modica: Non

certe

tanta roſæ, quanta graminis, tanta ſpecificati, quanta non ſpecificati. Similiter, Nemo, qui de *Simili* & *Diverſo* diſſeruit, ſatis explicavit, cur quaſi perpetuo inter *ſpecies diverſas*, interponantur *Participia* quædam, quæ ſunt ſpeciei ambiguæ; veluti muſcus inter putredinem & plantam; piſces qui hærent & loco non moventur, inter plantam & animal; ſorices, & mures, & alia nonnulla, inter animalia ex putredine & ex ſemine prognata; veſpertiliones inter aves & quadrupedes; piſces volantes (qui jam notiſſimi ſunt) inter aves & piſces; phocæ inter piſces & quadrupedes; & alia hujuſmodi. Neque rurſus cauſam indagavit quiſpiam, cur cum *ſimilia ſimilibus gaudeant*, ferrum ferrum non trahat, quod magnes facit, neque aurum ipſum aurum, licet argentum vivum alliciat. Circa hæc, & ſimilia, in Diſceptatione de *Tranſcendentibus* illis, altum eſt ſilentium: Orationis enim apices, non rerum ſubtilitates, ſecuti ſunt homines. Quamobrem horum *Tranſcendentium*, ſive *Conditionum Entium adventitiarum* inquiſitionem veram, & ſolidam, ſecundum na-

inter *Deſiderata* haud immerito retulimus, hæc dicta ſint.

Cap. II.

De Theologia Naturali: *&* Doctrina *de* Angelis *&* Spiritibus; *quæ ejuſdem eſt* Appendix.

Collocata igitur ſua in ſede *Communi Scientiarum Parente*, inſtar Berecynthiæ tanta gaudentis cœleſti ſobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

revertamur ad partitionem illam triũ *Philoſophiarum, Divinæ, Naturalis*, & *Humanæ*. Nam *Theologia Naturalis*, *Philoſophia* etiam *Divina* recte appellatur. Definitur autem hæc, ut ſit talis *Scientia*, ſeu potius *Scientiæ* ſcintilla, qualis de Deo haberi poteſt, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum: & ratione Objecti ſane Divina, ratione informationis, naturalis cenſeri poteſt. Hujus *Scientiæ* limites ita vere ſignantur, ut ad Atheiſmum confutandum, & convincendum, & ad legem naturæ informandam, ſe exten-

rem nec Deus unquam edidit mira-
culum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipſo naturæ Lumine ad notitiam Dei perduci; verum miracula ad convertendos idololatras & ſuperſtitioſos deſignata ſunt, qui Numen agnoverunt, ſed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam non ſufficit Lumen Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam oſtendunt opera ejus, imaginem autem minime; ſic Opera Dei, Conditoris omnipotentiam & Sapientiam oſtendunt, Imaginem ejus haudquaquam depingunt. Atque hac in re, Ethnicorum opinio à ſacra veritate recedit. Illi ſiquidem Mundum Imaginem Dei ſtatuebant, Hominem Mundi. At Sacræ Literæ haud tali honore Mundum dignantur, ut Dei uſpiam Imago dicatur, ſed ſolummodò Opus Manuum ejus; Hominem vero Imaginem Dei immediate ſubſtituunt. Quocirca, quod ſit Deus, quod rerum habenas tractet, quod ſumme Potens, quod Sapiens & Præſcius, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod Adoran-

& multo magis circa regimen & diſ-penſationem ſuper univerſum, etiam ſobrie ex iiſdem elici & manifeſtari queunt; eſtque iſtud argumentum à nonnullis utiliter pertractatum. Verum ex intuitu rerum naturalium, atque humanæ rationis principiis, de fidei myſteriis vel ratiocinari, vel etiam ſua-dere vehementius, aut rurſus ea curio-ſius introſpicere, & ventilare, & de modo Myſterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. *Da fidei quæ fidei ſũt.* Nam vel Ethnici, in illuſtri illa & divina de aurea catena fabula, hoc ipſum con-cedunt, *quod Iovem de Cœlo ad Terras deducere nec homines potuerunt, nec Dii; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terra ad Cœlum.* Quare fru-ſtra ſudaverit, qui cœleſtia Religionis arcana, noſtræ rationi adaptare cona-bitur: Decebit potius, mentes noſtras ad cœleſtis veritatis Thronum adoran-dum attollere. In hac igitur parte *Theo-logiæ Naturalis*, tantum abeſt, ut defe-ctum aliquem obſervem, ut exceſſum potius reperiam; ad quem ſubnotan-dum paulum ſum digreſſus, propter

maxim

impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudit, & Philoſophiam Phantaſticam & Superſtitioſam.

Secus eſt, quod ad *Angelorum & Spirituum* Naturam attinet; quæ nec inſcrutabilis eſt, nec interdicta; ad quam etiam, ex affinitate, quam habet cum anima humana, Aditus magna ex parte eſt patefactus. Præcipit certe Sacra Scriptura; *Nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonum, & religione Angelorum, ingerens ſe in ea, quæ non novit.* Attamen ſi hoc monitum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem ſcilicet, qualis Deo debetur, Angelorum, & fanaticas de iis opiniones, vel ultra creaturæ ſortem eos efferentes, vel ampliorem de iis cognitionem, quam quis revera adeptus ſit, venditantes. Cæterum ſobria circa illos inquiſitio, quæ vel per rerum corporearum ſcalam ad eorum naturam pernoſcendam aſcendat; vel in anima humana, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam prohibetur. Idem de *Spiritibus* ſtatuendum *Immundis*, qui à ſtatu ſuo deciderunt. Conſortium cum iis, atque uſus operæ eorum,

poteſtatis, illuſionum, non ſolum ex locis Scripturæ Sacra, ſed ex ratione, aut experientia, haud poſtrema pars eſt ſapientiæ ſpiritualis. Sic certe Apoſtolus, *Strategematum ejus non ignari ſumus.* Ac non minus *Dæmonum* Naturam inveſtigare in *Theologia Naturali* conceditur, quam *Venenorum* in *Phyſica*, aut *Vitiorum* in *Ethica*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis* & *Dæmonibus*, inter *Deſiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis ſit tentata: Æquius eſſet, ut Scriptorum in hoc genere pars haud parva, aut vanitatis, aut ſuperſtitionis, aut ſubtilitatis inutilis, arguantur.

Cap. III.

Partitio Naturalis Philoſophiæ *in* Speculativam *&* Operativam: *quodque illæ duæ, & in intentione Tractantis, & in Corpore Tractatus ſegregari debeant.*

MIſſa igitur *Theologia Naturali* (cui inquiſitionem de *Spiritibus*, ut *appendicem* attribuimus) accedamus ad ſecun-

tura, in porfundis Mineris, ſive Puteis latere demerſam. Non male Chymici; *Vulcanum alteram Naturam eſſe, quin-etiam id celeriter perficere, quod Natura per ambages, & temporis moras ſolet.* Quidni igitur *Philoſophiam* in duas partes ſecemus, *Fodinam* & *Fornacem*; & duo conſtituamus *Philoſophorum Munera, Operarios in Mineris, & Fabros?* Sane utcunque videamur hæc per luſum loqui; tamen hujus generis partitionem utiliſſimam eſſe cenſemus, cum proponetur vocabulis familiaribus & ſcholaſticis; hoc eſt, ut dividatur *Doctrina de Natura*, in *inquiſitionem cauſarum*, & *productionem effectuum*; *Speculativam & Operativam*. Altera Naturæ viſcera perſcrutatur, altera Naturam veluti ſuper incudem efformat. Neque me fugit quam arcto copulentur vinculo, *Cauſa* & *effectus*, ut explicationem eorum aliquatenus conjungi ſit neceſſe. Attamen quandoquidem omnis ſolida & fructuoſa *Naturalis Philoſophia*, duplicem adhibeat ſcalam, eamque diverſam; *Aſcenſoriam* & *Deſcenſoriam*; Ab *Experientia ad Axioma-*

Tractatus, ſeparentur.

Cap. IV.

Partitio doctrinæ ſpeculativæ de Natura, *in* Phyſicam Specialem, *&* Metaphyſicam: *quarum* Phyſica Cauſam Efficientem *&* Materiam; Metaphyſica Cauſam Finalem *&* Formam *inquirit*. *Partitio* Phyſicæ *in* doctrinas de Principiis rerum, de fabrica rerum *ſive* de mundo, *&* de varietate rerum. *Partitio* Phyſicæ de varietate rerum, *in* doctrinam de Concretis, & doctrinam de Abſtractis. *Partitio* doctrinæ de Concretis, *rejicitur ad eaſdem partitiones, quas ſuſcipit* hiſtoria naturalis. *Partitio* doctrinæ de Abſtractis *in* doctrinam de Schematiſmis Materiæ, *&* doctrinam de Motibus. *Appendices duæ* Phyſicæ ſpeculativæ, Problemata naturalia, Placita antiquorum Philoſophorum. *Partitio* Metaphyſicæ, *in* doctrinam de Formis, *&* doctrinam *de* Cauſis Finalibus.

Natu-

dere placet. Atque in hac partitione attendant homines, nos vocabulum *Metaphyſicæ* uſurpare, ſenſu à recepto & vulgato diſcrepanti. Hic autem locus admonendi videtur, de noſtro, in genere, circa uſum vocabulorum, inſtituto. Id hujuſmodi eſt, ut tam in præmiſſo vocabulo *Metaphyſicæ*, quam in aliis, ubi conceptus & notiones noſtræ novæ ſunt, & à receptis recedunt, maxima certe cum Religione antiqua vocabula retineamus. Cum enim futurum ſperemus, ut ordo ipſe, & dilucida rerum explicatio, quam ſubjungere conamur, nos à prava vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberent; in cæteris omnino avemus (quatenus ſine veritatis ac ſcientiarum diſpendio fieri poſſit) vel minimum ab antiquorum aut opinionibus aut loquendi more deflectere. Qua in re Ariſtotelis confidentiam proinde ſubit mirari; qui impetu quodam percitus contradictionis, & bellum univerſæ Antiquitati indicens, non ſolum nova artium vocabula pro libitu cudendi licentiam uſurpavit; ſed etiam priſcam omnem ſapientiam extinguere

ſtringeret, aut placita redargueret. Sane ſi famam nomini ſuo, ac ſequacium turbam affectaverit, hoc rationibus ſuis inprimis accommodatum. Siquidem in veritate Philoſophica aſſerenda, & recipienda, idem contingit, quod in veritate divina; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me, ſi quis venerit in nomine ſuo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœleſti Aphoriſmo, ſi, quem præcipue deſignaverit, ſpectemus; (nempe Antichriſtum omnium ſæculorum Impoſtorem maximum) colligere licet, iſtud ipſum, *Venire in nomine ſuo*, nulla Antiquitatis, aut (ſi ita loqui licet) Paternitatis habita ratione, rem mali ominis eſſe ad veritatem; utcunque eam ſæpenumero comitetur illa fortuna, *Eum recipietis.* Cæterum de viro tam eximio certe, & ob acumen ingenii mirabili, Ariſtotele, crediderim facile, hanc ambitionem eum à diſcipulo ſuo accepiſſe, quem fortaſſe æmulatus eſt; ut ſi ille omnes nationes, hic omnes opiniones ſubigeret, & Monarchiam quandam in contemplationibus ſibi conderet.

Quan-

Editus exemplum : ——
Eodem modo,
Felix doctrinæ prædo, &c.
Nobis vero ex altera parte (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & nova in literis fœdus & commercium contrahere, cordi eſt) decretum manet, Antiquitatem comitari *uſque ad aras*; atque vocabula antiqua retinere, quanquam ſenſum eorum & definitiones ſæpius immutemus; ſecundum moderatum illum & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo rerum ſtatu novato, verborum tamen ſolennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magiſtratuum vocabula.*

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli *Metaphyſicæ*, noſtro ſenſu. Patet ex iis, quæ ſupra diſſeruimus, diſjungere nos *Philoſophiam primam* à *Metaphyſica*, quæ hactenus pro re eadem habitæ ſunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philoſophiæ portionem* poſuimus. Atqui *Philoſophiæ primæ* communia & promiſcua *Scientiarum Axiomata* aſſignavimus.

Phyſice, non Logice tractentur. At inquiſitionem de *Deo, Vno, Bono, Angelis, Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igiur quæri poſſit, quid tandem ſit, quod *Metaphyſicæ* relinquatur? Certe ultra Naturam nihil, ſed ipſius Naturæ pars multo præſtantiſſima. Atque profecto, citra veritatis diſpendium, huc uſque de veterum ſententia reſpondere liceat, *Phyſicam* ea tractare, quæ penitus in Materia merſa ſunt, & Mobilia; *Metaphyſicam* Abſtracta magis, & Conſtantia. Rurſus *Phyſicam* in Natura ſupponere exiſtentiam tantum, & motum, & naturalem neceſſitatem: At *Metaphyſicam* etiam mentem & Ideam. Nam huc forte redit ea, quam dicemus, res. Verum nos eam, miſſa ſermonis ſublimitate, perſpicue & familiariter proponemus. Partiti ſumus *Naturalem Philoſophiam*, in *cauſarum inquiſitionem*, & *productionem effectuum*. *Inquiſitionem Cauſarum* in *Theoricam* conjecimus. Eam in *Phyſi-*

cam

inquirit de *Efficiente* & *Materia*; *Meta-*
phyſica, quæ de *Forma* & *Fine*.

Phyſica igitur, *Cauſarum* vaga, & incerta, & pro modo ſubjecti, mobilia complectitur; *cauſarum* conſtantiam non aſſequitur.

Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit,
Vno eodemque igne. ——

Ignis duritiei cauſa, ſed in limo; Ignis colliquationis cauſa, ſed in cera. Partiemur autem *Phyſicam* in *doctrinas* tres. *Natura* enim aut *collecta in unum*; aut *fuſa* & *ſparſa* eſt. Colligitur vero in unum *Natura*, aut propter *communia rerum omnium principia*; aut propter *unicam integralem univerſi fabricam*. Itaque hæc *Vnio Naturæ* duas peperit *Phyſicæ* partes: unam de *principiis rerum*; alteram de *fabrica Vniverſi*, ſive de *mundo*, quas etiam *Doctrinas de ſummis* appellare conſuevimus. Tertia doctrina (quæ de *Natura ſparſa* ſive *fuſa* tractat) *omnimodam rerum varietatem*, & *ſummas minores* exhibet. Ex his

igitur

[illegible] re-
rum varietatem continet; eſtque veluti gloſſa prima, aut Paraphraſis circa Naturæ interpretationem. Harum trium partium *deſideratur* totaliter nulla; Cæterum quam vere & ſolide tractentur, non eſt hic definiendi locus.

At *Phyſicam ſparſam* ſive de *varietate rerum*, rurſus in duas partes dividimus; *Phyſicam* de *Concretis*, & *Phyſicam* de *Naturis*. Altera (ut Logicis vocabulis utamur) inquirit de ſubſtantiis, cum omni varietate ſuorum accidentium: Altera de accidentibus, per omnem varietatem ſubſtantiarum. Veluti, ſi inquiratur de leone, aut quercu, illa complura diverſa accidentia ſuffulciunt: Contra, ſi inquiratur de calore, aut gravitate, illa plurimis diſtinctis ſubſtantiis inſunt. Cum vero omnis *Phyſica*, ſita ſit in medio, inter *Hiſtoriam Naturalem* & *Metaphyſicam*; Prior pars (ſi recte advertas) *Hiſtoriæ Naturali propior* eſt, *poſterior Metaphyſicæ*. *Phyſica* autem *Concreta* eandem ſubit diviſionem, quam *Hiſtoria Naturalis*;

ut

Species; etiam circa *Prætergenerationes*; & circa *Mechanica*. Etenim in hiſce omnibus, *Hiſtoria Naturalis* factum ipſum perſcrutatur & refert; at *Phyſica* itidem Cauſas: ſed intellige hoc de *Cauſis fluxis, materia* ſcilicet & *Efficiente*. Inter haſce *Phyſicæ* portiones, manca prorſus & imperfecta eſt ea, quæ inquirit de *Cœleſtibus*, cum tamen propter nobilitatem ſubjecti præcipuæ hominibus curæ eſſe deberet. Etenim *Aſtronomia* fundata eſt in Phænomenis non male; ſed humilis eſt, & minime etiam ſolida: At *Aſtrologia* in plurimis etiam fundamento caret. Certe *Aſtronomia* talem offert humano intellectui victimam, qualem Prometheus olim, cum fraudem Jovi fecit: Adduxit ille, loco bovis veri, pellem bovis, grandis & pulchri, ſtramine, & foliis, & viminibus ſuffarcinatam. Exhibet ſimiliter & *Aſtronomia*, exteriora Cœleſtium (Aſtrorum dicimus numerum, ſitum, motus, periodos) tanquã pellem Cœli, pulchram, & in Syſtemata affabre concinnatam: At viſcera deſunt (*rationes* nempe

ſtantiam, & motum, & influxum Cœleſtium, prout revera ſunt, proponat. Exploſa enim fere jam pridem ſunt illa; *Raptus primi mobilis*; & *Soliditas Cœli* (ſtellis in Orbibus ſuis tanquam clavis in laquearibus infixis.) Nec multo melius aſſeritur; Quod ſint *diverſi Poli* Zodiaci & Mundi; Quod ſit *Secundum Mobile* Renitentiæ in adverſum primi mobilis raptus; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod ſint *Eccentrici*, & *Epicyli*, quibus motuum in Circulis perfectis Conſtantia ſervetur; Quod à Luna in ſuperius nulla ſit *Mutatio*, aut *Violentia*; Et hujuſmodi. Atque harum ſuppoſitionum abſurditas, in motum terræ diurnum (quod nobis conſtat falſiſſimum eſſe) homines impegit. At vix quiſquam eſt, qui inquiſivit cauſas Phyſicas, tum de *Subſtantia Cœleſtium* tam Stellari, quam interſtellari, tum de *Celeritate* & *Tarditate* Corporum Cœleſtium ad invicem, tum de *Incitatione Motus diverſa* in eodem Planeta,

tum

tione, & *Caſu*, per Apogæa & Peri-
gæa, tum de *Motuum Obligatione*, vel per ſpiras ſe verſus Tropicos texendo & retexendo, vel per ſinuationes, quas Dracones vocant, tum de *Polis Rationum*, cur magis in tali parte cœli ſiti ſint, quam in alia, tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Diſtantiam certam à Sole: Hujus, inquam, generis inquiſitio vix tentata eſt, ſed in *Mathematicis* tantum *Obſervationibus* & *Demonſtrationibus* inſudatur. Eæ autem oſtendunt, quomodo hæc omnia ingenioſe concinnari & extricari poſſint, non quomodo vere in Natura ſubſiſtere. Et motùs tantum apparentes, & machinam ipſorum fictitiam, & ad placitum diſpoſitam, non cauſas ipſas, & veritatem rerum indicant. Quocirca male *Aſtronomia*, qualis nunc habetur, inter *Artes Mathematicas*, non ſine dignitatis ſuæ diſpendio, numeratur; cum debeat potius, ſi proprias partes tueri velit, conſtitui *Phyſicæ* pars quaſi nobiliſſima. Quicunque enim *Superlunarium* & *Sublunarium* conficta divor-

bene perſpexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cœleſtibus* informationem, & ab iis è contra, quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus*, qui nunc latent, perdiſcet; non tantum quatenus hi ab illis regantur, ſed quatenus habeant paſſiones communes. Quamobrem hanc partem *Aſtronomiæ*, quæ *Phyſica* eſt, *deſiderari* ſtatuimus. Eam *Aſtronomiam vivam* nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei, ſuffarcinati, & ſolummodo figura tenus bovis.

At *Aſtrologia* multa ſuperſtitione referta eſt, ut vix aliquid ſanum in ea reperiatur. Attamen eam potius expurgandam, quam prorſus abiiciendam eſſe cenſemus. Quod ſi quis hanc ſcientiam, non in ratione, aut *Contemplationibus Phyſicis*, ſed in *cœca experientia*, & complurium ſæculorum obſervatione, fundatam eſſe contendat, ideoque *Rationum Phyſicarum* examen reiiciat, quod jactabant Chaldæi: is eadem opera & Auguria revocet, & Aruſpicinam, &

Nos vero, & ut *Phyſicæ* portionem, *Aſtrologiam* recipimus, & non plus ei, quam ratio & rerum evidentia concedit, tribuimus; demptis ſuperſtitionibus & commentis. Ut vero rem paulo attentius introſpiciamus; Primo, quam inane illud commentum, Quod ſinguli *Planetæ viciſſim per horas* regnent, ut ſpatio viginti quatuor horarum, regna ſua ter repetant, præter horas tres ſupernumerarias? Attamen hoc commentum nobis diviſionem hebdomadæ (rem tam antiquam, & tam late receptam) peperit, ut ex alternatione dierum manifeſtiſſime patet; cum in principio diei ſequentis, regnet ſemper Planeta, à Planeta prioris diei quartus; propter tres illas horas, quas diximus ſupernumerarias. Secundo, pro commento vano reiicere non dubitamus, *doctrinam* de *thematibus cœli*, ad *puncta temporis certa*, cum *diſtributione domorum*; ipſas ſcilicet *Aſtrologiæ* delicias; quæ Bacchanalia quædam in Cœleſtibus exercuerunt: Nec ſatis mirari poſſumus, viros quoſdam egregios, & in

Aſtro-

rum *Revolutiones majores*, manifeſto & inſigniter operari ſuper corpora naturalia; neceſſe eſſe, ut *poſituræ ſtellarum magis exactæ* & *ſubtiliores*, effectus quoque magis exquiſitos & occultiores producant. Illi vero ſeponere primo debuerant, *operationes ſolis* per *calorem manifeſtum*; & ſimiliter *Lunæ vim quandam Magneticam*, ſuper incrementa æſtuum ſemimenſtrua: (nam fluxus & refluxus maris quotidianus alia res eſt:) his vero ſepoſitis, *reliquas Planetarum vires* ſuper Naturalia (quatenus experientia comprobantur) tenues admodum, & infirmas, & quaſi latitantes reperient, etiam in *Revolutionibus majoribus*. Quare contrario prorſus modo concludere debuerant. nimirum; cum *revolutiones illæ majores* tam parum poſſint; *exactas* illas & *minutas poſiturarum differentias* nihil omnino virium obtinere. Tertio *fatalia* illa, quod hora nativitatis aut conceptionis fortunam fœtus regat, hora inceptionis fortunam incepti, hora quæſtionis fortunam

aut fundi habere, & rationibus phyſicis plane redargui & evinci, judicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Aſtrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in iis, quæ probamus, quid *deſideremus*? Nam hujus poſtremæ rei gratia (nempe ejus quod *deſideratur*) ſermonem hunc inſtituimus, cum alias cenſuris (ut ſæpe diximus) non vacemus. Atque inter recepta certe, *doctrinam de revolutionibus*, plus ſanitatis, quam reliqua, habere cenſemus. Verum id optimum factu foret, ſi *Regulas* quaſdem præſcribamus, ad quarum trutinam & normam *Aſtrologica* examinentur; ut utilia retineantur, reiiciantur inania. Prima ea ſit, de qua jam ante monuimus, *Revolutiones majores retineantur, valeant minores horoſcoporum & domorum.* Illæ inſtar tormentorum grandium, ictus ſuos à longinquo jacere queunt, hæ tanquam arcus minores ſpatia evadere & vires deferre non poſſunt. Secunda eſt; *Operatio cœleſtium in corpora omnigena non valet, ſed tantum in teneriora,* qualia ſunt humores,

netrat. Tertia eſt. *Omnis operatio cœle-ſtium, potius ad maſſas rerum extenditur, quam ad individua:* Oblique tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: Illa ſcilicet, quæ ex individuis ejuſdem ſpeciei ſunt maxime paſſibilia, & tanquam cera mollior, veluti cum conſtitutio aëris peſtilens, corpora minus reſiſtentia occupat, magis reſiſtentia prætęrit. Quarta eſt prӕcedenti non diſſimilis: *Omnis operatio cœleſtium, non in puncta temporum, aut anguſtias minutas, ſed in ſpatia majora defluit & dominatur:* Itaque prædictiones de temperaturis anni, veræ eſſe poſſint, de diebus ſingulis, pro vanis merito habentur. Poſtrema eſt, (quæ etiam prudentioribus Aſtrologis ſemper placuit) quod *nulla inſit Aſtris fatalis neceſſitas*; ſed quod inclinent ea potius, quam cogant. Addimus & illud, (in quo in partes *Aſtrologiæ*, ſi fuerit emendata, non obſcure venire videbimur) nimirum quod nobis pro certo conſtet, cœleſtia in ſe habere alios quoſdam influxus, præter *Calorem* & *Lumen*. Qui tamen ipſi, ſecundum

tur nobis (his, quæ diximus, rite per-penſis) inter *Deſiderata* reponere *Aſtrologiam* his principiis noſtris conſentaneam; Atque ſicut *Aſtronomiam*, quæ phyſicis rationibus nitatur, *Aſtronomiam Vivam* nominavimus; ita & *Aſtrologiam*, quæ per eaſdem regitur, *Aſtrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam recte conficiendam, licet ea quæ diximus non parum profutura ſint; pauca tamen addemus, more noſtro, quæ liquido proponent, & ex quibus ſit *coagmentanda*, & ad quæ *adhibenda*. Primo in *Aſtrologiam Sanam* recipiatur *doctrina* de *commixtionibus radiorum*, conjunctionibus ſcilicet & oppoſitionibus, & reliquis Syzygiis, ſive Aſpectibus Planetarum inter ſe: *Planetarum* autem per *Signa Zodiaci Pertranſitum*, & *Locationem* ſub *iiſdem Signis*, etiam huic parti, de commixtionibus radiorum, aſſignamus: Locatio enim planetæ ſub ſigno, eſt conjunctio quædam ejuſdem cum ſtellis ſigni: Quinetiam ſicut conjunctiones, ita & oppoſitiones, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum*,

ad prædictiones minime, quia ſemper eodem modo ſe habent. Secundo recipiantur *Acceſſiones* ſingulorum Planetarum propius *ad Perpendiculum*, aut *Receſſiones* ab ipſo, ſecundum Regionum climata: Habent enim Planetæ ſinguli, non minus quam Sol, ſuas æſtates, hyemes, in quibus fortius aut infirmius radios jaciant, propter rationem perpendiculi. Etenim nobis dubium non eſt, quin Luna poſita in Leone, fortius operetur ſuper corpora naturalia, apud nos, quam poſita in piſcibus: Non quod luna ſub leone ad cor reſpiciat, ſub piſcibus ad pedes (ſicut fabulantur;) ſed propter elevationem verſus perpendiculum, & approximationem ad ſtellas majores, eadem prorſus ratione, qua & Sol. Tertio recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum debita diſquiſitione, ad quæ pertineat *Planetæ vigor* in ſe ipſo, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, ſive exaltatione ſua, magis

ſus, *ſtationes*, *retrogradationes*; quales *diſtantiæ à Sole*, *combuſtiones*, *augmenta* & *diminutiones luminis*, *eclipſes*; & ſi quæ ſint alia? Etenim faciũt hæc omnia, ut Planetarum radii, vel fortius, vel debilius, diverſis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor iſta ad *Radiationes Stellarũ* ſpectant. Quinto recipiantur, quæ Naturas ſtellarum, ſive erraticarum, ſive fixarum, in propria ſua Eſſentia, & activitate, reſerare & detegere ullo modo queant: qualis *magnitudo*; qualis *color* & *aſpectus*: qualis *ſcintillatio* & vibratio luminis: qualis *ſitus verſus polos*, aut *Æquinoctium*: Quales *Aſteriſmi*: quæ aliis *ſtellis magis immixtæ*, quæ magis *ſolitariæ*: quæ *ſuperiores*, quæ *inferiores*; quæ ex fixis intra *vias Solis* & *Planetarum*, (*Zodiacum* ſcilicet,) quæ *extra*: quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*: quis *moveatur in Ecliptica*, quis *pervagetur in latitudine*: quis poſſit eſſe *retrogradus*, quis *minime*: quis *potiatur omnimodam*

L *diſtan-*

na: Poſtremo recipiantur etiam ex tra-
ditione, *naturæ* & *inclinationes Planetarum* particulares; atque etiam *ſtellarum fixarum*; quæ, quandoquidem magno conſenſu tradantur, non leviter (præterquam ubi cum *Phyſicis rationibus* plane diſcordant) rejiciendæ ſunt. Atque ex talibus obſervationibus coagmentatur *Aſtrologia ſana*; & ſecundum eas tantum, ſchemata cœli & componere & interpretari oportet.

Adhibetur autem *Aſtrologia ſana*: ad *prædictiones* fidentius, ad *electiones* cautius, ad utraque autem intra terminos debitos. *Prædictiones* fieri poſſint, de *Cometis* futuris, qui (ut noſtra fert conjectura) prænunciari poſſunt: & de omni genere *Meteororum*, de *diluviis*, *ſiccitatibus*, *ardoribus*, *conglaciationibus*, *terræ motibus*, *irruptionibus aquarum*, *eruptionibus ignium*, *ventis* & *pluviis majoribus*, *anni variis tempeſtatibus*, *peſtilentiis*, *morbis graſſantibus*, *ubertate* & *caritate frugum*, *bellis*, *ſeditionibus*, *ſectis*,

ctis,

ne) deduci poſſunt, ſi repertis primo hujuſmodi temporum inclinationibus generalibus, acri judicio vel Phyſico vel Politico, applicentur illis ſpeciebus aut individuis, quæ hujuſmodi accidentibus maxime ſint obnoxia; veluti ſi quis ex præcognitione tempeſtatum anni, eas reperiet (exempli gratia) magis oleis quam vitibus, magis phthiſicis quam hepaticis, magis incolis collium quam vallium, magis monachis quam aulicis, (propter victus rationem diverſam) propitias aut pernicioſas. Aut ſi quis ex cognitione influxus, quem cœleſtia habent ſuper ſpiritus humanos, reperiat eum talem eſſe, ut magis populis quam regibus, magis viris doctis & curioſis, quam animoſis & militaribus, magis voluptariis, quam negotioſis aut politicis, faveat aut adverſetur. Hujuſmodi autem innumera ſunt, ſed (quamadmodum diximus) non tantum cognitionem illam generalem, quæ ſumitur ex aſtris, (quæ ſunt

nes,non eſſe res omnino frivolas.Sunt & multa ejus generis. Verum & *electiones* iſtæ, etiam magis, quam *Prædictiones*, per noſtras regulas cohibendæ ſunt. Atque illud ſemper attendendum; valere *Electiones* in illis tantum caſibus, ubi & virtus cœleſtium talis ſit, quæ non ſubito tranſeat; & actio inferiorum ſimiliter talis, quæ non ſtatim abſolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quę memoravimus: Nam nec incrementa Lunæ ſubito tranſiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas vero temporis omnino repudianda. Inveniuntur autem & talia complura (quod quis minus putet) in *electionibus circa civilia*. Quod ſi quis nos compellat eo nomine, quod, ex quibus iſta *Aſtrologia* emendata *elici* poſſit, & rurſus, ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monſtravimus; quis vero ſit eliciendi modus, neutiquam docuimus: ille minus æquus fuerit, cum artem

rimenta præterita; Ruſus per *traditiones*; Ultimo per *rationes Phyſicas*. Atque quod ad *experimenta futura*, quid attinet dicere? cum illa ſeculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant; ut de iiſdem cogitationem ſuſcipere fruſtra fuerit. Quod vero ad *experimenta præterita*; Ea certe in manu hominum ſunt; licet res ſit laborioſa, & multi otii. Poſſint enim *Aſtrologi* (ſi ſibi non deſint) omnes *caſus majores*, (veluti inundationes, peſtilentias, prælia, ſeditiones, mortes Regum) ſi placet, & ſimilia, ex hiſtoriæ fide depromere: & ſitum cœleſtium, non ſecundum thematum ſubtilitatē, ſed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbratæ ſunt, qualis fuerit ſub iiſdem temporibus, intueri: ut ubi manifeſtus fuerit eventuū conſenſus & conſpiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis conſtituatur. Quatenus ad *Traditiones*: Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *rationibus Phyſicis*

quæ vero cum iis bene conſentiant, etiam auctoritate ſua valeant. Quantum denique ad *Phyſicas rationes*: Illæ maxime huic inquiſitioni accommodatæ ſunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & paſſionibus, & de motibus corporum ſimplicibus & genuinis inquirunt. His enim alis ad Cœleſtia iſta materiata aſcenditur tutiſſime. Atque de *Aſtrologia ſana* hactenus.

Inſaniæ autem *Aſtrologicæ* (præter ea, quæ à principio notavimus, commenta) alia quædam partitio ſupereſt non prætermittenda: quæ tamen ab *Aſtrologia* ſecludi ſolet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœleſtem* transferri. Ea nacta eſt mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benevolus aliquis ſitus Aſtrorum* in *ſigillis* aut *ſignaculis* (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiatur, quæ Horæ ejus felicitatem alias prætervolaturam detineant, & quaſi volatilem figant. Quemadmodum graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jampridem amiſſa,

Annulus infuſo non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili ſub lumine Phœbos

Fert

Certe reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Eccleſia Romana,(neque enim in Divinis & Immateriatis fluxus temporis obeſt) verum ut condantur reliquiæ Cœli, quo hora, quæ receſſit, & tanquam mortua eſt, reviviſcat & continuetur, mera eſt ſuperſtitio. Miſſa igitur hæc faciamus, niſi forte Muſæ Aniculæ jam factæ ſint.

Phyſicam Abſtractam in duas partes rectiſſime dividi poſſe ſtatuimus: *Doctrinam* de *ſchematiſmis materiæ*, & *doctrinam de appetitibus & motibus.* Utroſque curſim enumerabimus, unde veræ *Phyſicæ de Abſtractis* adumbratio quædam deduci poſſit. *Schematiſmi materiæ*, ſunt, *denſum, rarum, grave, leve, calidum, frigidum, tangibile, pneumaticum, volatile, fixum, determinatum, fluidum, humidum, ſiccum, pingue, crudum, durum, molle, fragile, tenſile, poroſum, unitum, ſpirituoſum, jejunum, ſimplex, compoſitum, abſolutum, imperfecte miſtum, fibroſum atque venoſum, ſimplicis poſituræ ſive æquum: ſimilare, diſſimilare: ſpecificatum, non ſpecificatum: organicum, inorganicum: animatum, inanimatum:* neque ultra rem extendimus.

vero &
motuum duo genera ſunt: Sunt enim vel *motus ſimplicis*, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur, pro ratione tamen *ſchematiſmorum materiæ:* vel *motus compoſiti* ſive producti: à quibus ultimis recepta *Philoſophia* (quæ parum de corpore naturæ ſtringit) auſpicatur. Debent autem haberi hujuſmodi *motus compoſiti* (quales ſunt *generatio*, corruptio, & reliqui) pro penſis quibuſdam, aut *ſummis motuum ſimplicium*, potius quam pro motibus primitivis. *Motus ſimplices* ſunt, *motus Antitypiæ*, quem vulgo motum, ne fiat penetratio dimenſionum, vocant: *Motus nexus*, quem motum ex fuga vacui appellant: *Motus libertatis*, ne detur compreſſio aut extenſio præternaturalis: *Motus in ſphæram novam*, ſive ad rarefactionem & condenſationem: *Motus nexus ſecundi*, ſive ne detur ſolutio continuitatis: *Motus congregationis majoris*, ſive ad maſſas connaturalium ſuorum, qui vulgo dicitur motus naturalis: *Motus congregationis minoris*, qui vulgo dicitur Sympathiæ & Antipathiæ: *Motus diſponens*, ſive ut

partes

Naturæ ſuæ ſuper aliud : *Motus excita-tionis*, ubi Agens nobilius motum in alio latentem & ſopitum excitat : *Mo-tus ſigilli* ſive *impreſſionis*, operatio ſci-licet abſque communicatione ſubſtan-tiæ : *Motus Regius*, ſive cohibitio reli-quorum motuum à motu prædomi-nante: *Motus abſque termino*, ſive rota-tio ſpontanea : *Motus trepidationis*; ſive Syſtoles & Diaſtoles, corporum ſcili-cet, quæ locantur inter commoda & incommoda : Poſtremo *decubitus*, ſive *exhorrentia motus*, quæ etiam plurima-rum rerum eſt cauſſativa. Hujuſmodi ſunt *Motus Simplices*, qui ex penetrali-bus Naturæ vere prodeunt: quique complicati, continuati, alternati, fræ-nati, repetiti, & multis modis aggre-gati, *Motus* illos *Compoſitos*, ſive *Sum-mas Motuum*, quæ receptæ ſunt, aut il-lis ſimiles, conſtituunt. *Summæ mo-tuum*, ſunt decantati illi motus, *Gene-ratio, Corruptio, Augmentatio, Diminu-tio, Alteratio, & Latio* : Etiam *Mixtio, Separatio, Verſio*. Superſunt tantum tan-quam *Appendices Phyſicæ, Menſuræ Mo-tuum* : Quid poſſit *Quantum*, ſive *Do-ſis Naturæ*? Quid poſſit *Diſtantia*? id

 quod

ſunt *Phyſicæ veræ de Aſtractis* partes genuinæ. Etenim, in *ſchematiſmis materiæ*, in *Motibus ſimplicibus*, in *ſummis* ſive *Aggregationibus motuum*, & in *menſuris motuum*, *Phyſica* de *Abſtractis* abſolvitur. Nam *Motum voluntarium in animalibus: Motum qui fit in actionibus Senſuum: Motum phantaſiæ, appetitus & voluntatis, Motum mentis, decreti, & Intellectualium*, ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iterato monemus, Univerſa hæc, quæ diximus, in *Phyſica* non ulterius tractari, quam ut *Materia* & *Efficiens* ipſorum: Retractantur enim in *Metaphyſica*, quoad *Formas* & *Fines*.

Phyſicæ ſubjungemus *Appendices* inſignes duas, quæ non tam ad materiam, quam ad modum inquiſitionis ſpectant: *Problemata naturalia*, & *Placita antiquorum Philoſophorum*. Prior *Naturæ multiplicis* ſive *ſparſæ Appendix* eſt: Secunda *Naturæ unitæ*, ſive *Summarum*: Utraque ad ſolertem *dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* pars eſt non con-

operis meruit certe, non ſolum ut poſterorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum *dubitationes* indies oriantur novæ. Attamen in hac re adhibenda eſt cautio magni utique momenti. *Dubiorum commemoratio* & propoſitio duplicem in ſe habet fructũ: Unum quod *Philoſophiam* muniat contra errores: quando id quod non plane liquet, non judicatur, aut aſſeritur, (ne error errorem gigneret) ſed ſuſpenditur de eo judicium, & non fit poſitivum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillos relatæ, totidem ſpongiæ ſunt, quæ incrementa Scientiæ perpetuo ad ſe ſugant, & alliciant; unde fit, ut illa, quæ, niſi præceſſiſſent *Dubitationes*, leviter & ſicco pede tranſmiſſa fuiſſent, *Dubitationum* admonitu attente & ſtudioſe obſerventur. Verum hæ duæ utilitates vix unum compenſant incommodum, quod, niſi ſedulo prohibeatur, ſe ingeret: Nimirum quod *Dubitatio*, ſi ſemel admittatur tanquam juſta, & fiat quaſi

poſteris eandem Licentiam *Dubitandi* tranſmittant: adeo ut homines ingenia ſua intendant & applicent ad hoc, ut alatur potius *Dubitatio*, quam terminetur aut ſolvatur. Cujus quidem rei exempla, & in Juriſperitis, & in Academicis, ubique occurrunt: quibus moris eſt, ut *Dubitationem* ſemel admiſſam, perpetuam eſſe velint, nec minus *Dubitandi*, quam *Aſſerendi* auctoramenta amplectantur: Cum tamen ille demum ſit ingenii uſus legitimus, qui ex Dubiis Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. Quare *Kalendarium Dubitationum*, ſive *Problematum* in Natura, & *deſiderari* aſſero, & ſuſcipi probo: Modo curæ ſit, ut aucta *Scientia* in dies (quod fiet procul dubio ſi nos audiant homines) quæ clare diſcuſſæ ſint *Dubitationes*, ex Albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus utile: Cum enim in omni inquiſitione inveniantur hæc tria, *perſpicue Vera*, *Dubia*, *perſpicue Falſa*: utiliſſimum foret, *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falſitatum*, & errorum popularium, vel in Hiſtoria naturali, vel in Dogmatibus graſſantium,

Quod ad *Placita antiquorum Philoſophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai, Xenophanis, Anaxagoræ*, *Parmenidis, Leucippi, Democriti*, aliorum: (quæ homines contemptim percurrere ſolent:) non abs re fuerit paulo modeſtius in ea oculos coniicere. Etſi enim Ariſtoteles, more Ottomanorum, regnare ſe haud tuto poſſe putaret, niſi fratres ſuos omnes contrucidaſſet: tamen iis, qui non regnum aut magiſterium, ſed veritatis inquiſitionem atque illuſtrationem ſibi proponunt, non poteſt non videri res utilis, diverſas diverſorum, circa rerum naturas, opiniones, ſub uno aſpectu intueri. Neque tamen ſubeſt ſpes quod veritas aliqua purior, ex illis, aut ſimilibus Theoriis, ſperanda ullo modo ſit. Quemadmodum enim eadem Phænomena, iidem calculi, & Ptolomæi principiis Aſtronomicis, & Copernici competunt: ita experientia iſta vulgaris, qua utimur, atque obvia rerum facies, pluribus diverſis Theoriis ſe applicare poteſt: Ubi ad rectam veritatis indagationem longe alia ſeveritate opus fuerit. Eleganter enim Ariſtoteles: *Infantes primo*

balbu-

certe pueriis experientia , omnem *Philoſophiam* appellabit matrem : adulta veto Matrem veram internoſcet. Interea juvabit *Philoſophias* diſcrepantes , veluti diverſas *Naturæ Gloſſas*, (quarum una fortaſſe uno loco, alia alio eſt emendatior,) perlegere. Optarim igitur , ex vitis antiquorum Philoſophorum , ex faſciculo Plutarchi de Placitis eorum , ex citationibus Ariſtotelis , ex ſparſa mentione , quæ habetur in aliis libris , tam Eccleſiaſticis , quam Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philoſtrato, & reliquis) opus confici, cum diligentia & judicio , de *Antiquis Philoſophiis*. Tale enim opus nondum extare video. Attamen hic moneo,ut hoc fiat diſtincte : ita ut ſingulæ *Philoſophiæ* ſeorſum componantur, & continuentur : non per titulos & faſciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim *Philoſophia* integra ſe ipſam ſuſtentat : atque dogmata ejus ſibi mutuo & lumen & robur adiiciunt : quod ſi diſtrahantur, peregrinum quiddam & durum ſonant. Certe quando apud Tacitum lego Facta Neronis aut Claudii,circumſtantiis

Tem-

litate prorſus abhorreat: cum vero eadem lego in Suetonio Tranquillo, per capita, & communes locos, minimeque in ſerie temporis repræſentata, Portenta quædam videntur, & plane incredibilia. Neque abſimilis eſt ratio *Philoſophiæ*, quando proponitur integra, & quando in fruſta conciſa & diſſecta. Neque vero ex hoc *Placitorum Philoſophiæ Kalendario* nuperas Theorias & dogmata excludo; Sicut illam *Theophraſti Paracelſi*, eloquenter in Corpus quoddam, & Harmoniam Philoſophiæ, redactam à Severino Dano; Aut *Teleſii Conſentini*, qui Parmenidis Philoſophiam inſtaurans, Arma Peripateticorum in illos ipſos vertit; Aut *Patricii Veneti*, qui Platonicorum fumos ſublimavit; Aut *Gilberti* Popularis noſtri, qui Philolai dogmata repoſuit; Aut alterius cujuſcunque, ſi modo dignus ſit. Horum vero (quoniam volumina integra extant) Summæ tantum inde conficiendæ, & cum cæteris conjungendæ. Atque de *Phyſica* cum *Appendicibus* hæc dicta ſint.

Quantum ad *Metaphyſicam*, aſſignavimus jam ei inquiſitionem *Cauſa-*

rum

ſiquidem opi-
nio atque inveteravit, *rerum formas
eſſentiales*, ſeu *veras differentias*, nulla
humana inveniri diligentia poſſe. Quæ
opinio interim nobis elargitur, atque
concedit, *Inventionem Formarum* ex
omnibus Scientiæ partibus digniſſi-
mam eſſe, quæ inveſtigetur, ſi modo
fieri poſſit, ut reperiantur. Ad inven-
tionis poſſibilitatem vero quod attinet,
ſunt certe ignavi regionum explorato-
res, qui ubi nil niſi Cœlum & Pontus
videtur, terras ultra eſſe prorſus ne-
gant. At manifeſtum eſt, Platonem, vi-
rum ſublimis ingenii, (quique veluti
ex rupe excelſa omnia circumſpiciebat)
in ſua de Ideis doctrina, *Formas eſſe
verum Scientiæ objectum*, vidiſſe; utcun-
que ſententiæ hujus veriſſimæ fructum
amiſerit, *Formas* penitus à materia ab-
ſtractas, non in materia determinatas,
contemplando & prenſando: Unde
factum eſt, ut ad ſpeculationes Theo-
logicas diverteret; quod omnem natu-
ralem ſuam Philoſophiam infecit &
polluit. Quod ſi diligenter, ſerio, &
ſincere, ad actionem, & uſum & oculos
convertamus; non difficile erit diſqui-
rere,

miris modis locupletare & beare poſ-ſit. Subſtantiarum enim *Formæ* (uno *homine* excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & ſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*; non ut de cæteris ſpeciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) ſpecies, inquam, creaturarum, (prout nunc per compoſitionem & transplantationem inveniuntur multiplicatæ,) ita perplexæ ſunt & complicatæ, ut aut omnino de iis inquirere fruſtra ſit; aut inquiſitio earum, qualis eſſe poteſt, ſeponi ad tempus, & poſtquam *formæ* ſimplicioris Naturæ rite exploratæ ſint, & inventæ, tum demum inſtitui debeat. Quemadmodum enim nec facile eſſet, nec ullo modo utile, *formam* ſoni inveſtigare ejus, qui verbum aliquod conſtituat, cum verba, compoſitione & tranſpoſitione literarum, ſint infinita: at ſoni qui literam aliquam ſimplicem exprimat, *formam* inquirere, quali ſcilicet colliſione, quaſi inſtrumentorum vocis applicatione, conſtituatur, comprehenſibile eſt, imo facile: quæ tamen Formæ literarum cognitæ ad *formas* verborum illico nos deducent. Eadem

pror-

quis fuerit. *Formam* vero inquirere *denſi*, *rari*; *calidi*, *frigidi*: *gravis*, *levis*, *tangibilis*, *pneumatici*, *volatilis*, *fixi*; & ſimilium, tam *ſchematiſmorum*, quam *motuum*, quos in *Phyſica* tractanda, magna ex parte, enumeravimus, (& *formas primæ claſſis* appellare conſuevimus) quique (veluti literæ Alphabeti) numero haud ita multi ſunt, & tamen *Eſſentias* & *Formas* omnium ſubſtantiarum conficiunt & ſuſtinent; hoc, eſt, inquam, illud ipſum, quod conamur; quodque eam partem *Metaphyſicæ*, de qua nunc inquirimus, conſtituit & diffinit. Neque hæc officiunt, quo minus *Phyſica* eaſdem Naturas conſideret quoque, ut dictum eſt, ſed tantum quoad *cauſas fluxas*. Exempli gratia, ſi de *cauſa* inquiratur *albedinis* in nive, vel ſpuma; recte redditur, quod ſit ſubtilis intermixtio aëris cum aqua. Hæc autem, longe abeſt, ut ſit *forma albedinis*, cum aër etiam pulveri vitri aut cryſtalli intermixtus, *albedinem* ſimiliter procreet, non minus quam ſi admiſceatur aquæ; verum *Cauſa Efficiens* illa tantum eſt, quæ nihil aliud quam vehiculum eſt *formæ*. At

in

diaphana intermixta, portionibus eorum opticis, ſimplici ordine ſive æqualiter collocatis, conſtituere albedinem. Hanc *Metaphyſicæ* partem *deſiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucuſque in uſum venit, nunquam in ſeculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea eſt; Quod homines & propere nimis, & nimis longe, ab experientia, & rebus particularibus, cogitationes ſuas divellere&abſtrahere conſueverunt,& ſuis meditationibus & argumentationibus ſe totos dedere.

Uſus autem hujus *partis Metaphyſicæ*, quam *deſideratis* annumero, duas ob cauſas vel maxime excellit. Prima eſt,quod ſcientiarum omnium officium ſit, & propria virtus, ut experientiæ ambages, & itinera longa, (quantum veritatis ratio permittit) abbrevient;ac proinde remedium veteri querimoniæ afferant, de *vita brevi* & *arte longa*. Illud vero optime præſtatur, *Axiomata* Scientiarum in magis generalia,& quæ omni materiæ rerum individuarum competant, colligando & uniendo. Sunt enim *ſcientiæ* inſtar pyramidum,

qui-

naturalis: Tabulatum primum à Baſi eſt *Phyſica*; Vertici proximum *Metaphyſica*: Ad conum quod attinet & punctum verticale, (*opus quod operatur Deus à principio uſque ad finem: Summariam* nempe *naturæ legem*) hæſitamus merito, an humana poſſit ad illud inquiſitio pertingere. Cæterum hæc tria, veræ ſunt Scientiarum contabulationes, ſuntque apud homines propria ſcientia inflatos, & Theomachos, tanquam tres moles Giganteæ.

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum.

Apud eos vero, qui ſe ipſos exinanientes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa acclamatio, *Sancte, Sancte, Sancte.* Sanctus enim Deus in multitudine operum ſuorum, Sanctus in ordine eorum, Sanctus in unione. Quare ſpeculatio illa Parmenidis & Platonis (quamvis in illis nuda fuerit ſpeculatio) excelluit tamen; *Omnia per ſcalam quandam ad unitatem aſcendere.* Atque illa demum Scientia cæteris eſt præſtantior, quæ humanum intelle-

ctum

po quæ contemplatur præcipue *ſimpli-ces illas rerum Formas*, (quas ſuperius *Formas primæ claſſis* nominavimus :) quandoquidem licet numero paucæ ; tamen commenſurationibus & coordinationibus ſuis omnem varietatē conſtituunt. Secunda res, quæ hanc *Metaphyſicæ* partem de *formis* nobilitat, hæc nimirum eſt ; Quod poteſtatem humanam emancipet maxime, & liberet ; eamque in ampliſſimum & apertiſſimum operandi campum educat. Nam Phyſica per anguſtos & impeditos calles humanam operam dirigit ; Naturæ ordinariæ flexuoſos tramites imitata. Sed *latæ undique ſunt ſapientibus viæ*; *Sapientiæ* nimirum (quæ à Veteribus *rerum divinarum & humanarum ſcientia* definiebatur) mediorum copia & varietas ſemper ſuppetit. *Cauſæ* enim *Phyſicæ*, novis inventis *in ſimili materia* lucem & anſam præbent : At qui Formam aliquam novit , novit etiam *ultimam poſſibilitatem ſuperinducendi naturam illam in omnigenam materiam*, eoque minus inter operandum reſtringitur, & alligatur, vel ad *Materiæ Baſim*, vel ad *Conditionem Efficientis*.

Quod

currens non habebis offendiculum. Intelligit ſcilicet, *Sapientiæ* vias, nec anguſtiis, nec obicibus obnoxias eſſe.

Metaphyſicæ pars ſecunda eſt *finalium cauſarum* inquiſitio, quam non ut *prætermiſſam*, ſed ut *male collocatam* notamus. Solent enim inquiri inter *Phyſica*, non inter *Metaphyſica*. Quamquam ſi ordinis hoc ſolum vitium eſſet, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illuſtrationem pertinet, neque eſt ex ſubſtantia Scientiarum. At hæc ordinis inverſio, defectum inſignem peperit, & maximam Philoſophię induxit calamitatem. Tractatio enim *cauſarum finalium* in *Phyſicis*, inquiſitionem *cauſarum phyſicarum* expulit & dejecit, effecitque ut homines in iſtiuſmodi ſpecioſis & umbratilibus *cauſis* acquieſcerent, nec inquiſitionem *Cauſarum* realium, & vere *Phyſicarum*, ſtrenue urgerent, ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum eſſe, non ſolum à Platone, qui in hoc littore ſemper anchoram figit, verum etiam ab Ariſtotele, Galeño, & aliis, qui ſæpiſſime etiam ad illa vada impingunt.

Etenim

eſſe, aut munimentum oculorum: Aut *Corii in Animalibus firmitudinem eſſe ad propellendos calores & frigora:* Aut *Oſſa pro columnis & trabibus à natura induci, quibus fabrica corporis innitatur:* Aut *Folia arborum emitti, quo fructus minus patiantur à Sole & Vento:* Aut *Nubes in ſublime fieri,* ut *terram imbribus irrigent:* Aut *Terram denſari & ſolidari, ut ſtatio & manſio ſit Animalium:* & alia ſimilia: Is in *Metaphyſicis* non male iſta allegarit, in *Phyſicis* autẽ nequaquam. Imo, quod cœpimus dicere, hujuſmodi ſermonum diſcurſus (inſtar remorarum) uti fingunt (navibus adhærentium) *Scientiarum* quaſi velificationem & progreſſum retardarunt, ne curſum ſuum tenerent, & ulterius progrederentur: & jam pridem effecerunt, ut *phyſicarum cauſarum* inquiſitio, neglecta deficeret, ac ſilentio præteriretur. Quapropter *Philoſophia naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & mentem à fabrica rerum amoverunt; & ſtructuram univerſi infinitis Naturæ præluſionibus & tentamentis, (quas uno nomine *fatum* aut *fortunam* vocabant) attribuerunt; & rerum particu-

larium

eorum conjicere licet,) quatenus ad *cauſas phyſicas*, multo ſolidior fuiſſe, & altius in Naturam penetraſſe; quam illa Ariſtotelis, & Platonis: Hanc unicam ob cauſam, quod illi in *cauſis finalibus* nunquam operam triverunt; hi autem eas perpetuo inculcarunt. Atque magis in hac parte accuſandus Ariſtoteles, quam Plato: quandoquidem fontem *cauſarum finalium*, *Deum* ſcilicet, omiſerit, & *Naturam* pro *Deo* ſubſtituerit, *Cauſasque* ipſas *finales*, potius ut Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus ſit. Neque hæc eo dicimus, quod *cauſæ* illæ *finales* veræ non ſint, & inquiſitione admodum dignæ, in ſpeculationibus *Metaphyſicæ*, ſed quia dum in *Phyſicarum Cauſarum* poſſeſſiones excurrunt, & irruunt, miſere eam provinciam depopulantur, & vaſtant. Alioquin, ſi modo intra terminos ſuos coerceantur: magnopere hallucinantur, quicunque eas *Phyſicis cauſis* adverſari aut repugnare putent. Nam cauſa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequaquam ſane repugnat

in animalibus firmitudo pertinet ad cœli injurias propulſandas, adverſatur illi alteri, *quod illa firmitudo ſit ob contractionem pororum, ex intimis corporum, per frigus, & deprædationem aeris.* Et ſic de reliquis: Conſpirantibus optime utriſque cauſis; niſi quod altera intentionem, altera ſimplicem conſecutionem denotet. Neque vero iſta res in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat: ſed potius eandem miris modis confirmat, & evehit. Nam ſicut in rebus civilibus prudentia politica fuerit multo altior & mirabilior, ſi quis opera aliorum, ad ſuos fines & deſideria, abuti poſſit, quibus tamen nihil conſilii ſui impertit, (ut interim ea agant, quæ ipſe velit, neutiquam vero ſe hoc facere intelligant,) quam ſi conſilia ſua cum Adminiſtris voluntatis ſuæ communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabilius, cum Natura aliud agit, providentia aliud elicit; quam ſi ſingulis ſchematibus, & motibus naturalibus, providentiæ characteres eſſent impreſſi. Scilicet Ariſtoteli,

M poſt-

facere, ſuique voti ſemper eſſe compotem, (*ſi impedimenta abeſſent,*) & hujuſmodi multa eo ſpectantia poſuiſſet; amplius Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cum Atomos ſuas prædicabant, eouſque à ſubtilioribus nonnullis tolerabantur; verum cum ex eorum fortuito concurſu, fabricam ipſam rerum, abſque mente coaluiſſe aſſererent, ab omnibus riſu excepti ſunt. Adeo ut tantum abſit, ut *Cauſæ Phyſicæ* homines à Deo & Providentia abducant, ut contra potius Philoſophi illi, qui in iiſdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, niſi poſtremo ad Deum & Providentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphyſica* dicta ſint: cujus partem de *Cauſis Finalibus*, in Libris & *Phyſicis*, & *Metaphyſicis* tractatam non negaverim, in his recte, in illis perperam, propter incommodum inde ſecutum.

CAP. V.

Partitio Operativæ Doctrinæ *de Natura, in* Mechanicam, *&* Magiam: *Quæ reſpondent Partibus* Speculativæ: Phyſicæ Mechanica, Metaphyſicæ

Inventarium Opum humanarum, & Catalogus Polychreſtorum.

OPeratívam de *Natura* ſimiliter in duas partes dividemus, idque ex neceſſitate quadam. Subiicitur enim hæc diviſio diviſioni priori *Doctrinæ Speculativæ*. *Phyſica* ſiquidem, & inquiſitio *Cauſarum Efficientium*, & *Materalium*, producit *Mechanicam*: At *Metaphyſica*, & inquiſitio *formarum*, producit *Magiam*: Nam *Cauſarum finalium* inquiſitio ſterilis eſt, &, tanquam virgo Deo conſecrata, nihil parit. Neque nos fugit; eſſe & *Mechanicam* ſæpius mere Empiricam, & Operariam quæ à *Phyſica* non pendeat; Verum hanc in *Hiſtoriam Naturalem* conjecimus; à *Philoſophia naturali* ſegregamus. Loquimur tantum de ea *Mechanica*, quæ cum *cauſis Phyſicis* conjuncta eſt. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica*, quæ nec prorſus Operaria eſt, neque tamen Philoſophiam proprie attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt; aut caſu occurrerunt, & deinceps per manus tradita ſunt; aut de induſtria quæſita,

Quæ autem intentionaliter inventa ſunt, Illa aut per Cauſarum & Axiomatum lucem eruta ſunt: Aut per extenſionem quandam, vel translationem, vel compoſitionem inventorum priorum deprehenſa; quæ magis ingenioſa quædam res eſt, & ſagax, quam Philoſophica. Hanc vero partem, quam neutiquam contemnimus, non multo poſt, cum de *Experientia Literata* inter *Logica* tractabimus, curſim perſtringemus. Enimvero *Mechanicam*, de qua nunc agimus, tractavit Ariſtoteles promiſcue; Hero in Spiritalibus; etiam Georgius Agricola, Scriptor recens, diligenter admodum in Mineralibus; Aliique quamplurimi in ſubjectis particularibus: adeo ut non habeam, quod dicam de *Omiſſis* in hac parte; niſi quod *Mechanica* promiſcua, ſecundum exemplum Ariſtotelis, diligentius debuiſſent continuari, per labores Recentiorum; præſertim cum delectu eorum Mechanicorum, quorum aut Cauſæ magis obſcuræ, aut Effectus magis nobiles. Verum qui in hiſce inſiſtunt, quaſi Oras tantum maritimas perreptant.

——— *Premendo littus iniquum.*

Meo ſiquidem judicio, vix poſſit aliquid in Natura radicitus verti, aut innovari,

novari, vel per caſus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce Cauſarum Phyſicarum, ſed ſolummodo per *inventionem formarum.* Si igitur deſiderari eam partem *Metaphyſicæ*, quæ de *formis* agit, poſuimus, ſequitur, ut *Naturalis* etiam *Magia*, quæ ad eam eſt Relativa, ſimiliter deſideretur. Verum hoc loco poſtulandum videtur, ut vocabulum iſtud *Magiæ*, in deteriorem partem jam pridem acceptum, antiquo & honorifico ſenſui reſtituatur. Etenim *Magia* apud Perſas, pro ſapientia ſublimi, & ſcientia conſenſuum rerum univerſalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Chriſtum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos vero eam illo in ſenſu intelligimus, ut ſit ſcientia, quæ cognitionem *formarum abditarum* ad opera admiranda deducat, atque, quod dici ſolet, *Activa cum paſſivis conjungendo*, Magnalia Naturæ manifeſtet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in libris plurimorum volitat) credulas quaſdam & ſuperſtitioſas traditiones, & obſervationes, de *Sympathiis & Antipathiis rerum*, atque de *Occultis & ſpecificis proprietatibus* complectentem,

tis, potius occultandi artificio, & larva, quam re ipſa admirandis: non erraverit ſane, qui eam dixerit, à ſcientia, quam quærimus, tantum diſtare, quoad veritatem naturæ, quantum Libri rerum geſtarum Arthuri ex Britannia, aut Hugonis Burdegalenſis, & hujuſmodi Heroum umbratilium, differunt à Cæſaris Commentariis, quoad veritatem hiſtoricam. Manifeſtum enim eſt, Cæſarem majora revera perpetraſſe, quam illi de Heroibus ſuis confingere auſi ſunt; ſed modis faciendi minime fabuloſis. Hujuſmodi doctrinas bene adumbravit *Fabula de Ixione*; Qui cum Junonis, Potentiæ Deæ, concubitum animo ſibi deſignaret, cum evanida nuberem habuit; ex qua Centauros in Chimæras progenuit. Sic qui inſana & impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginationis tantum fumos & nebulas cernere ſe putant, loco operum, nil aliud quam ſpes inanes, & deformia quædam ac monſtroſa ſpectra, ſuſcipient. Hujus autem *Magiæ Naturalis*, levis & degeneris, operatio ſuper homines, ſimilis eſt ſoporiferis quibuſdam medicamentis; quæ ſomnum conciliant, atque inſuper inter dormiendum,

tunt. Primo enim intellectum humanum in ſoporem coniicit; canendo proprietates ſpecificas, & virtutes occultas, & tanquam cœlitus demiſſas, & per traditionum ſuſurros ſolummodo perdiſcendas; unde homines ad veras Cauſſas eruendas, & indagandas, non amplius excitantur, & evigilant, ſed in hujuſmodi otioſis & credulis opinionibus acquieſcunt: Deinde vero innumera commenta grata, & qualia quis optaret maxime, inſtar ſomniorum, inſinuat. Atque operæ pretium eſt notare, in illis ſcientiis, quæ nimium trahunt ex phantaſia & fide, (quales ſunt *Magia*) iſta levis, de qua nunc loquimur, *Alchymia*, *Aſtrologia*, & aliæ conſimiles) media ſua, & Theoriam, ſolere eſſe magis monſtroſa, quam Finis ipſe eſt, & actio, quo tendunt. Verſio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: Attamen longe veriſimilius eſt, ab homine, qui *Ponderis*, *Coloris flavi*, *Malleabilis* & *Extenſibilis*, *Fixi* etiam & *Volatilis*, naturas cognitas & perſpectas habuerit; quique ſimiliter prima mineralium ſemina & menſtrua diligenter introſpexit; poſſe aurum multa

quam quod pauca *Elixiris* grana, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant, per activitatem ejuſdem *Elixiris*, quæ naturam ſcilicet perficere & omni impedimento liberare poſſit. Similiter, ſenectutis retardatio, aut gradus alicujus juventutis inſtauratio, non facile fidem reperiat: Attamen longe veriſimilius eſt, ab homine, qui naturam *Arefactionis*, & *Spirituum ſuper ſolida corporis deprædationes* bene norit, quique Naturam *Aſſimilationis*, atque *alimentationis*, vel perfectioris, vel pravioris, perſpexerit, *Naturam* etiam *Spirituum*, & quaſi *Flammæ Corporis*, alias ad conſumendum appoſitæ, alias ad reparandum, notarit, poſſe per diætas, balnea, unctiones, medicinas proprias, accommodata etiam exercitia, & ſimilia, vitam prolongari, aut vigorem juventutis, aliqua ex parte, renovari: quam quod hoc fieri poſſit per guttas pauculas aut ſcrupulos alicujus *pretioſi liquoris*, aut *quinteſſentiæ*. Rurſus, ex aſtris fata elici poſſe, non ſtatim aut facile homines conſenſerint: Illa vero, quod hora nativitatis, (quæ ſæpiſſime ex pluribus accidentibus naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,)

vitæ

vitæ totius fortunam regat; aut quod hora quæſtionis, ſit cum re ipſa, quæ quæritur, confatalis, meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet humanum genus impotentia & intemperies, ut non ſolum, quæ fieri non poſſunt, ſibi ſpondeant, ſed etiam maxime ardua, ſine moleſtia aut ſudore tanquam feriantes, ſe adipiſci poſſe confidunt. Verum de *Magia* hactenus, cujus & vocabulum ipſum ab infamia vindicavimus, & ſpeciem veram à falſa & ignobili ſegregavimus.

Hujus vero partis *Operativæ*, ſcilicet de *Natura*, duæ ſunt *Appendices*, magni utraque pretii. Prima eſt, ut fiat *Inventarium opum humanarum*, quo excipiantur & breviter enumerentur omnia hominum bona & fortunæ, (ſive ſint ex fructibus & proventibus Naturæ, ſive artis) quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis iis, quæ olim innotuiſſe conſtat, nunc autem perierunt: ad hunc finem, ut qui ad nova inventa accingitur, de jam inventis, & extantibus, negotium ſibi non faceſſat. Hoc vero *Inventarium* magis erit artificioſum, magiſque etiam utile, ſi quæ communi hominum opinione *impoſſibilia* reputantur, in uno-

proxima impoſſibilibus, quæ tamen habentur, copules, ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenus dirigat, utque ex his *Optativis, & Potentialibus*, *Activa* promptius deducantur. Secunda eſt, ut fiat *Kalendarium eorum experimentorum*, quæ maxime *Polychreſta* ſunt, & ad aliorum inventionem faciunt, & ducunt. Exempli gratia, *Experimentum artificialis conglaciationis aquæ*, per glaciem cum ſale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum condenſationis ſecretum revelat, quo homini nihil eſt fructuoſius. Præſto enim eſt ignis ad rarefactiones; verum in condenſationibus laboratur. Plurimum autem facit ad inveniendi compendium, ſi hujuſmodi *Polychreſta* proprio catalogo excipiantur.

Cap. VI.

De magna philoſophiæ naturalis, *tam* Speculativæ, *quam* Operativæ, *appendice*, Mathematica: *quodque inter* appendices *potius poni debet*, *quam inter* ſcientias ſubſtantivas. *Partitio* Mathematicæ, *in* puram; *&* mixtam.

Optime

Mathematicam generare Practicam ſive Mechanicam. Quare cum jam, tam *Speculativam*, quam *Operativam* partem *Doctrinæ* de *Natura*, tractaverimus, locus eſt, ut de *Mathematica* dicamus, quæ ad utramque eſt ſcientia auxiliaris. Hæc ſiquidem in Philoſophia recepta, *Phyſicæ* & *Metaphyſicæ* pars tertia adjungitur. At nobis iſta retractantibus & recolentibus, ſi eam ut *ſcientiam ſubſtantivam*, & principalem, deſignare in animo eſſet, magis conſentaneum videretur, & rei ipſius Naturæ, & ordinis perſpicuitati, ut conſtitueretur tanquam portio *Metaphyſicæ*. *Quantitas* enim (quæ ſubjectum eſt *Mathematicæ*) materiæ applicata, veluti doſis Naturæ eſt, & plurimorum effectuum in rebus Naturalibus cauſativa: ideoque inter *formas Eſſentiales* numeranda eſt. *Figuræ* autem & *numerorum* potentia in tantum apud antiquos valere viſa eſt, ut Democritus *principia varietatis rerum*, in *figuris atomorum* præcipue collocaverit; Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* conſtitui aſſeruerit. Illud interim verum eſt, quantitatem inter *formas naturales* (quales nos eas intelligimus) omnium maxime eſſe abſtra-
ctam,

ipſum in cauſa fuit, cur & diligentius exculta, & acrius inquiſita ab hominibus fuerit, quam aliæ quæcunque *formæ*, quæ omnes in materia magis ſunt immerſæ. Cum enim in hominum animis plane inſitum ſit, (plurimo certe cum ſcientiarum detrimento) ut *generalium* quaſi *campus liberis*, magis quam *particularium ſylvis* & *ſeptis* delectentur, nil repertum eſt *Mathematicis* gratius, & jucundius, quo appetitus iſte expatiandi & meditandi exploretur. Etſi autem hæc vera ſint, nobis tamen, qui non tantum veritati & ordini, verum etiam uſui & commodis hominum conſulimus, ſatius demum viſum eſt, *Mathematicas*, cum & in *Phyſicis*, & in *Metaphyſicis*, & in *Mechanicis*, & in *Magicis*, plurimum polleant, ut omnium *appendices*, & copias auxiliares, deſignare. Quod etiam quodammodo facere compellimur, propter delicias & faſtum Mathematicorum, qui hanc ſcientiam *Phyſicæ* fere imperare diſcupiunt. Neſcio enim quo fato fiat, ut *Mathematica* & *Logica*, quæ ancillarum loco erga Phyſicam ſe gerere debebant, nihilominus certitudinem ſuam præ ea jactantes, Dominatum contra exercere

præ-

tate hujus ſcientiæ, minus curandum: de re ipſa videamus.

Mathematica aut *pura* eſt, aut *mixta.* Ad *puram* referuntur ſcientiæ, quæ circa *quantitatem* occupatæ ſunt, à *Materia & Axiomatibus Phyſicis* penitus *abſtractam*. Eæ duæ ſunt, *Geometria* & *Arithmetica: Quantitatem* altera *continuam*, altera *diſcretam* tractans. Quæ duæ artes, magno certe cum acumine & induſtria, inquiſitæ & tractatæ ſunt: veruntamen & *Euclidis laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum eſt à ſequentibus, quod intervallo tot ſeculorum dignum ſit; & *doctrina* de *ſolidis*, nec à veteribus, nec à modernis, pro rei uſu & excellentia, inſtructa & aucta eſt. In *Arithmeticis* autem, nec ſatis varia & commoda inventa ſunt *ſupputationum* compendia, præſertim circa *Progreſſiones*, quarum in *Phyſicis* uſus eſt non mediocris: nec *Algebra* bene conſummata eſt: atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Myſtica*, quæ ex Proclo & reliquiis quibuſdam Euclidis cœpit inſtaurari, expatiatio quædam ſpeculationis eſt. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cum ad ſolida non ſufficiat, in ſupervacaneis ſe atterat. *Mixta*

habet

nes Phyſicas : *Quantitatem* autem conſiderat, quatenus eſt ad ea elucidanda, & demonſtranda, & actuanda , auxiliaris. Multæ ſiquidem Naturæ partes , nec ſatis ſubtiliter comprehendi , nec ſatis perſpicue demonſtrari , nec ſatis dextre & certo ad uſum accommodari poſſint , ſine ope & interventu *Mathematicæ*. Cujus generis ſunt *Perſpectiva*, *Muſica*, *Aſtronomia*, *Coſmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullæ aliæ. Cæterum in *Mathematicis mixtis* integras aliquas portiones *Deſideratas* jam non reperio , ſed multas in poſterum prædico, ſi homines non ferientur. Prout enim *Phyſica* , majora indies incrementa capiet , & nova *Axiomata* educet, eo *Mathematicæ* opera nova in multis indigebit , & plures demum fient *Mathematicæ mixtæ*.

Jam autem *Doctrinam* de *Natura* pertranſivimus , & *Deſiderata* in ipſa notavimus. Qua in re ſi à priſcis & receptis opinionibus diſceſſerimus, eoque nomine contradicendi anſam cuiquam præbuerimus; quod ad nos attinet , ut diſſentiendi ſtudium longe à nobis abeſt , ita etiam & contendendi conſilium. Si hæc vera ſunt ;

Non

nia ſylvæ.

Vox Naturæ ingeminabit, etſi vox hominum reclamet. Quemadmodum autem Alexander Borgia dicere ſolebat, de expeditione Gallorum Neapolitana, *Eos veniſſe cum creta in manibus, quo diverſoria ſua notarent, non cum armis, ut perrumperent*; Sic nobis magis cordi eſt Pacificus Veritatis Ingreſſus; ubi quaſi creta conſignentur animi, qui tantum hoſpitem excipere poſſint; quam qui pugnax eſt, viamque ſibi per contentiones & lites ſternat. Abſolutis igitur duabus partibus *Philoſophiæ*, de *Numine*, & de *Natura*, reſtat tertia de *Homine*.

FRAN-

Francisci Baronis De Verulamio, Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

Liber Quartus.

Ad Regem ſuum.

Cap. I.

Partitio doctrinæ *de* homine, *in* Philoſophiam humanitatis, *&* civilem. *Partitio* Philoſophiæ humanitatis, *in* doctrinam *circa* corpus hominis, *&* doctrinam *circa* animam hominis. *Conſtitutio unius* doctrinæ generalis *de* Natura, *ſive*, *de* ſtatu hominis. *Partitio* doctrinæ *de* ſtatu hominis, *in* doctrinam *de* perſona hominis, *&* *de* fœdere animi & corporis. *Partitio* doctrinæ *de* perſona hominis, *in* doctrinam *de* miſeriis hominis, *&* *de* prærogativis. *Partitio* doctrinæ *de* fœdere, *in* doctrinam *de* indicationibus, & *de* impreſſionibus. *Aſſigna-*

tio

nis ſomniorum naturalium, doctrinæ *de* indicationibus.

SIquis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ propoſui, aut deinceps proponam, impetat, aut vulneret, (præterquam quod intra præſidia Majeſtatis tuæ tutus eſſe debeam,) ſciat is, ſe contra morem & diſciplinam militiæ facere. Ego enim Buccinator tantum, pugnam non ineo, unus fortaſſe ex iis, de quibus Homerus:

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Hi enim inter hoſtes, etiam infenſiſſimos & acerbiſſimos, ultro citroque inviolati ubique commeabant. Neque vero noſtra Buccina homines advocat & excitat, ut ſe mutuo contradictionibus proſcindant, aut ſecum ipſi prælientur & digladientur; ſed potius ut pace inter ipſos facta conjunctis viribus, ſe adverſus *Naturam Rerum* comparent, ejuſque Edita & Munita capiant & expugnent, atque fines imperii humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate ſua indulſerit) proferant.

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad

quum: Nempe ad *Scientiam noſtri*. Cui, quo magis noſtra interſit, eo incumbendum eſt diligentius. Hæc Scientia *homini* pro *fine* eſt *Scientiarum*, at *Naturæ ipſius portio* tantum. Atque hoc pro Regula ponatur generali: Quod omnes Scientiarum partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, ut ſcientias potius ſignent, aut diſtinguant, quam ſecent & divellant, ut perpetuo evitetur *ſolutio continuitatis* in *ſcientiis*. Hujus etenim contrarium particulares Scientias ſteriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à fonte & fomite communi non aluntur, ſuſtentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate & ejus ſchola conquerentem, quod hic primus *Philoſophiam* à *Rhetorica* diſiunxerit, unde facta ſit *Rethorica*, ars loquax & inanis. Conſtat ſimiliter, Sententiam Copernici de *Ratione Terræ*, (quæ nunc quoque invaluit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Aſtronomicis Principiis* non poſſe revinci; à *Naturalis* tamen *Philoſophiæ Principiis*, recte poſitis, poſſe. *Artem* denique *Medicam* videmus, ſi à *Naturali Philoſophia* deſtituatur, Empiricorum praxi haud multum præſtare.

Doctrinam de homine. Ea duplex eſt. Aut enim contemplatur *hominem ſegregatum*, aut *Congregatum*, atque in *Societate.* Alteram harum *Philoſophiam humanitatis*: Alteram *civilem* vocamus. *Philoſophia humanitatis*, ſive *humana*, ex partibus ſimilibus illis, ex quibus homo ipſe, conſiſtit: Nempe ex *Scientiis*, quæ *circa Corpus*, & ex *Scientiis*, quæ circa *animam* verſantur.

Verum priuſquam diſtributiones Particulares perſequamur, conſtituamus Scientiam unam generalem, de *natura* & *ſtatu hominis*: Digna enim certe res eſt, ut emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* ſeorſum redigatur. Conficitur autem illa ex iis rebus, quæ ſunt tam *corpori*, quam *animæ* communes. Rurſus, hæc Scientia de *natura*, & *ſtatu hominis*, diſtribui poteſt in duas partes; Attribuendo alteri *naturam hominis indiviſam*: alteri *vinculum ipſum animæ & corporis*: Quarum primam *doctrinam* de *perſona hominis*, ſecundam *doctrinam de fœdere* vocabimus. Liquet autem, hæc omnia, cum ſint communia & mixta, primæ illi diviſioni, *Scientiarum* circa *corpus*, & *ſcientiarum* circa *animam* verſantium, aſſignari non potuiſſe.

Do-

ris, & de ejuſdem *prærogativis*; *ſive ex-cellentiis*. Atque deploratio *humanarum ærumnarum* eleganter & copioſe à compluribus adornata eſt, tam in Scriptis Philoſophicis, quam Theologicis. Eſtque res & dulcis ſimul, & ſalubris.

At illa de *prærogativis*, digna viſa res nobis, quæ inter *Deſiderata* proponatur. Elegantiſſime certe Pindarus (ut plerunque ſolet) inter laudandum Hieronem ait, *Eum decerpere ſummitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimum ad magnanimitatem & humanum decus conferre poſſe putarem: ſi *Vltimitates* (ut loquuntur Scholaſtici) ſive *Summitates* (ut Pindarus) humanæ naturæ colligerentur; præcipue ex hiſtoriæ fide. Illud eſt, quid *Vltimum* & *Supremum* fuerit, quo unquam humana natura per ſe aſcenderit, in ſingulis & corporis & animi dotibus. Quanta res, quæ de Cæſare narratur, quod Amanuenſibus quinque ſimul *dictare* ſuffecerit? Quin & exercitationes illæ antiquorum Rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ; etiam Philoſophorum, Calliſthenis, Poſſidonii, Carneadis, ut de quovis

The-

rum nobilitant. Res autem alia minor,
at oſtentatione & facultate fortaſſe major, quam de Archia Magiſtro ſuo memorat Cicero; *Eum magnum numerum optimorum verſuum, de iis rebus, quæ tum agerentur, potuiſſe dicere ex tempore.* Tot millibus hominum nomina reddere potuiſſe Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoriæ* decus. At *virtutum moralium* palmæ non minus celebres, quam *Intellectualium*. Quantam rem in exercitio *Patientiæ* exhibet hiſtoria illa vulgata de Anaxarcho, qui quæſtioni & tormentis ſubjectus, linguam (indicii ſpem) dentibus præſcidit, & in os Tyranni expuit? Neque tolerantia cedit, (licet dignitate plurimum,) quod ſeculo noſtro accidit in Burgundo quodam, Principis Auraſionenſis interfectore; Is virgis ferreis flagellatus, & forcipibus ignitis laceratus, nullum prorſus gemitum edidit: Quin etiam cum forte fractum aliquid deſuper in caput aſtantis cujuſpiam incideret, uſtulatus jam nebulo, & in mediis tormentis, riſit; Qui tamen paulo ante, cum cincinni capillitii, quos geſtabat, ton-

is, cum a milite, qui eum ex imperato occiſurus eſſet, juberetur, ut cervices porrigeret fortiter, *Vtinam*, inquit ille, *tu tam fortiter ferias*. At Joannes Dux Saxoniæ, cum inter ludum ſcacchorum, Diploma, quo nex ejus in poſterum diem mandabatur, allatum eſſet, aſtantem quendam ad ſe vocavit, & ſubridens; *Specta*, inquit, *num non potiores partes ludi hujus teneam. Iſte, enim* (ad Colluſorem innuens) *me mortuo, jactabit, ſuas potiores partes fuiſſe.* Noſter vero Morus, Angliæ Cancellarius, cum pridie quo moriturus eſſet, tonſor ad eum veniret, (miſſus ſcilicet ad hoc, ne forte capillitio promiſſo eſſet apud populũ in ſpectaculo miſerabilior,) eumque interrogaret, num tonderi placeret; renuit; atque ad tonſorem verſus, *Mihi*, inquit, *cum Rege de capite meo controverſia eſt; Antequam vero illa terminata fuerit, ſumptus in illud non faciam*. Quin & idem, ſub ipſum mortis articulum, poſtquam jam caput in truncum fatalem reclinaſſet, rurſus ſe paululum erexit, & barba, quæ ei erat

pro-

naturæ humanæ, vireſque ejus & virtutes ultimæ, tam animi, quam corporis, in volumen aliquod colligantur; quod fuerit inſtar faſtorum de humanis triumphis. Qua in re inſtitutum Valerii Maximi & C. Plinii probamus, diligentiam & judicium eorum requirimus.

Quantum ad *doctrinam de fœdere*, ſive de *Communi vinculo animæ & corporis:* Ea in duas partes tribui poſſit. Quemadmodum enim inter fœderatos intercedunt, & mutua rerum ſuarum communicatio, & mutua officia; ſic fœdus iſtud animæ & corporis duabus ſimiliter rebus continetur: Nimirum ut deſcribatur; *quomodo hæc duo* (*anima* ſcilicet & *corpus*) *ſe invicem detegant, & quomodo invicem in ſe agant*; *notitia* ſive *indicatione*, & *impreſſione.* Harum prior, (deſcriptio ſcilicet, qualis poſſit haberi notitia de anima, ex habitu corporis: aut de corpore, ex accidentibus animi) duas nobis peperit *artes*, utramque prædictionis: Inquiſitionibus alteram Ariſtotelis, alteram

in integrum reſtitutæ, & fundamentum habent in natura ſolidum, & fructum edunt ad vitam communem utilem. Prima eſt *Phyſiognomia*, quæ per corporis lineamenta, animi indicat propenſiones: Altera *ſomniorum naturalium interpretatio*, quæ corporis ſtatum, & diſpoſitionem, ex animi agitationibus detegit. In harum priore, partem nonnullam deſiderari perſpicio. Siquidem Ariſtoteles ingenioſe & ſolerter corporis fabricam, dum quieſcit, tractavit; eandem in motu (nimirum geſtus corporis) omiſit; qui tamen non minus artis obſervationibus ſubjiciuntur, & majoris ſunt uſus. Etenim lineamenta corporis, animi inclinationes & propenſiones generales oſtendunt; Oris autem & partium motus & geſtus, inſuper aditus, & tempora, & præſentis diſpoſitionis & voluntatis ſigna, declarant. Ut enim aptiſſimis atque elegantiſſimis Majeſtatis tuæ verbis utar, *Lingua aures ferit, Geſtus vero oculos alloquitur.* Hoc vero bene norunt Veteratores complures, & aſtuti homines,

nes,

Nec ſane negari poteſt, hoc ipſum, ſimulationis in altero Indicem eſſe myſticum, & monere homines optime de electionibus temporum & opportunitatum, adeundi perſonas; quæ civilis prudentiæ pars eſt non parva. Nemo autem putet, hujuſmodi ſolertiam aliquid quidem valere circa homines individuos, ſub regulam autem non cadere: Nam ad unum fere modum omnes ridemus, & ploramus, & erubeſcimus, & frontem contrahimus; & ſic (ut plurimum) de motibus ſubtilioribus. Si quis autem hic *Chiromantiæ* meminit, ſciat, rem eſſe prorſum vanam; & in hujuſmodi ſermonibus, quos tractamus, nec dignam quidem quæ nominetur. Quod vero ad *ſomniorum naturalium interpretationem* attinet: Res eſt quorundam laboribus pertractata, ſed plurimis ineptiis ſcatens. Illud tantum in præſentia innuo, Baſim illam huic rei, quæ maxime eſt ſolida, non ſubſterni. Ea hujuſmodi eſt; ubi idem ſit ab interna cauſa, quod fieri quoque ſolet ab externa, actus ille externus

poni, magno cum apparatu circumſtantiarum, ſomniant. Similis viſcerum penſilitas, ex fluctuum agitatione in mari, & ex flatu circa præcordia collecto: Itaq; Hypochondriaci ſæpius Navigationes & Agitationes ſuper aquas ſomniant. Sunt & innumera id genus.

Poſterior pars *doctrinæ fœderis*, (quam *impreſſionem* nominavimus) in Artem nondum redacta eſt, ſed obiter tantum, & carptim, inter alios tractatus, aliquando intervenit. Illa eandem Antiſtrophen cum priori habet. Quippe duo conſiderat: *Aut quomodo & quouſque humores & temperamentum corporis immutent animam, in eamque agant? Aut rurſus, quomodo & quouſque, animæ paſſiones, vel apprehenſiones, immutent corpus, & in illud agant?* Horum prius in re medica interdum tractari videmus: at id ipſum ſe miris modis religionibus inſeruit. Pharmaca enim præſcribunt Medici, quæ *morbis animæ* perſanandis inſerviant, ut in curationibus maniæ, & melancholiæ: quinetiam medicinas porrigunt, ad animum exhila-

ctus ciborum & potuum,& ablutiones, & aliæ circa corpus obſervantiæ, in ſecta Pythagoræorum & in Hæreſi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modum ſuperant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, *Sanguinis* & *Adipis* eſum prohibentes, ac *animalia munda* ab *immundis* diſtinguentes, (quatenus ad cibi uſum) & plurimæ ſunt,& præciſæ. Imo Chriſtiana fides ipſa (quamvis à Cæremoniarum nube libera & ſerena)uſum tamen retinet jejuniorum, abſtinentiarum,& aliarum, quæ ad corporis macerationem & humiliationem ſpectant, tanquam rerum non mere ritualium, ſed etiam fructuoſarum. Atqui radix omnium hujuſmodi præceptionum,pręter ipſam cæremoniam, & exercitium obedientiæ, in hac re conſiſtit, de qua loquimur: Nimirũ quod anima compatiatur corpori.Si quis autem judicio infirmior exiſtimet, iſtas Corporis in Animam Impreſſiones,aut Immortalitatem Animæ in dubium revocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare;

N 2 levi

pore matris ſuo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à ſervorum impetu quandoque flectuntur, ſalva interim Majeſtate ſua Regia.

Jam quod ad partem reciprocam, (de *anima* & *affectibus* ejus in *corpus* agentibus) illa quoque in medicina locum invenit. Nemo enim Medicus eſt paulò prudentior, quin *accidentia animi*, ut rem maximi ad ſanationes ſuas momenti, quæque omnia alia remedia plurimum vel adjuvet, vel impediat, conſideret&tractet. At aliud quippiam, quod huc pertinet, parce admodum, nec pro rei vel ſubtilitate, vel utilitate, inquiſitum eſt; quatenus ſcilicet (miſſis affectibus) *ipſa imaginatio animæ, vel cogitatio perquam fixa, & veluti in fidem quandam exaltata, valeat ad immutandum corpus imaginantis*? Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifeſtam, haud tamen inde ſequitur, pari potentia præditum eſſe ad ſubveniendum. Non magis hercle, quam ſi quis concluſerit, quoniam reperitur aliquis aër ita peſtilens, ut ſubito interimat; debere quo-

crates) *Natatore Delio* indiget, quia mergitur in profundo. Rurſus inter has *doctrinas* de *fœdere*, ſive conſenſibus animæ & corporis, non alia fuerit magis neceſſaria, quam illa diſpoſitio de *ſedibus propriis* & *domiciliis*, quæ ſingulæ *animæ facultates* habent *in corpore* ejuſque *organis*. Quod genus *Scientiæ* qui ſectati fuerint, non deſunt, ſed quæ habentur in pleriſque, aut controverſa ſunt, aut leviter inquiſita; ut majori diligentia & acumine opus ſit. Nam ſententia introducta à Platone; qua *intellectus in cerebro*, tanquam in arce collocatus eſt, *animoſitas* (quam ille ſatis imperite *iracundiam* vocavit, cum *tumori* & *ſuperbiæ* ſit propior) *in corde*, *concupiſcentia autem & ſenſualitas in iecinore*; neque prorſus contemnenda eſt, neque cupide recipienda. Rurſus nec collatio *facultatum illarum intellectualium* (*Phantaſiæ*, *Rationis*, *Memoriæ*) ſecundum *ventriculos cerebri*, erroris expers eſt. Atque *Doctrinam* de *Natura Hominis indiviſa*, ac etiam de *Fœdere Animi & Corporis*, explicavimus.

 CAP.

… medicinam, & Voluptariam. Par-
titio medicinæ *in officia tria, vid. in* Conſervationem Sanitatis, Curationem Morborum, *&* Prolongationem Vitæ: *Quodque Pars poſtrema de* Prolongatione Vitæ *diſiungi debeat à duabus reliquis.*

D*Octrina* circa *corpus hominis* eandem recipit diviſionem, quam *bona corporis* ipſius, quibus inſervit: *bona corporis hnmani* quatuor ſunt: *Sanitas*, *forma* ſive *pulchritudo*, *vires*, *voluptas*. Totidem igitur *Scientiæ*: *Medicina*, *Coſmetica*, *Athletica*, & *Voluptaria*, quam Tacitus appellat *Eruditum luxum*.

Medicina ars in primis nobilis, & ex generoſiſſima proſapia, ſecundum Poëtas. Illi enim introduxerunt Apollinem primarium Mecidinæ Deum; cui Filium dederunt Æſculapium, Deum itidem, & Medicinæ Profeſſorem: Quippe cum Sol in Naturalibus ſit vitæ author, & fons, Medicus ejuſdem conſervator, & tanquam ſcaturigo altera. At decus longe illuſtrius accedit Medicinæ ex operibus Servatoris, qui

&

quam enim legimus, miraculum aliquod ab eo patratum circa honores, aut pecunias, (præter unicum, quo tributum redderetur Cæſari) ſed tantum circa corpus humanum, aut conſervandum, aut ſuſtentandum, aut perſanandum.

Subjectum iſtud *Medicinæ* (*corpus* nimirum *humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreavit, maxime eſt capax remedii; ſed viciſſim illud remedium, maxime eſt obnoxium errori. Eadem namque ſubjecti ſubtilitas & varietas, ut magnam medendi facultatem præbet, ſic magnam etiam aberrandi facilitatem. Quocirca quemadmodum Ars iſta (præſertim quo nunc habetur modo) inter præcipue conjecturales; ita inquiſitio ejus reponenda eſt inter ſumme arduas, & accuratas. Neque propterea cum Paracelſo & Alchymiſtis ita deſipimus, ut putemus, inveniri in corpore humano, quæ ſingulis Univerſitatis Rerum Speciebus (*Stellis, Mineralibus*, & aliis) reſpondeant, ſicut illi fabulantur, leviter & craſſa Minerva

… ut (quod occepimus di-
cere) non inveniatur inter corpora naturalia aliquod tam multipliciter compoſitum, quam *corpus humanum.* Videmus enim, herbas & plantas ex terra & aqua nutriri; animalia ex herbis & fructibus: hominem vero ex carnibus ipſorum animalium, (quadrupedum, avium, piſcium) etiam ex herbis, granis, fructibus, ſuccis & liquoribus variis, non ſine multiplici commixtione, conditura, & præparatione horum corporum, priuſquam homini ſint in cibum. Adde quod animalibus vivendi modus ſit ſimplicior, affectuſque, qui in corpus agant, pauciores, & ad unum fere modum operantes; ubi homo, locis habitationum, exercitationibus, affectibus, ſomno & vigiliis, vices prope infinitas variarum mutationum ſubit. Uſque adeo verum eſt, unam, inter res cæteras, *corporis humani* maſſam, maxime fermentatam, & ex plurimis coagmentatam eſſe. At *anima* contra ſubſtantiarum eſt ſimpliciſſima, ut non male cecinerit ille:

-- *Pu-*

ſic collocatam, requiem non invenire;
juxta axioma illud, *Motum rerum extra locum eſſe rapidum, placidum in loco*. Verum ut ad rem redeamus; Varia iſta & ſubtilis *corporis humani* compoſitio & fabrica effecit, ut ſit inſtar organi muſici operoſi & exquiſiti, quod harmonia ſua facile excidit. Quare apud Poëtas, ſumma ratione, Muſica cum Medicina in Apolline conjungitur; quia ſimilis fere ſit utriuſque artis Genius; atque in eo conſiſtat plane Medici officium, ut ſciat humani corporis Lyram ita tendere & pulſare, ut reddatur concentus minime diſcors, & inſuavis. Ergo demum iſta ſubjecti inconſtantia & varietas, artem reddidit magis conjecturalem: Ars autem tam conjecturalis cum ſit, locum ampliorem dedit non ſolum errori, verum etiam impoſturæ. Siquidem omnes aliæ propemodum artes, & ſcientiæ, virtute ſua & functione, non ſucceſſu aut opere, judicantur. Advocatum ipſa agendi & dicendi facultas, non exitus cauſæ, commendat; Gubernator navis, clavi te-

tutis ſuæ liquido exhibeant; ſed ab Eventu præcipue Honorem aut Dedecus reportant, iniquiſſimo prorſus judicio.

Quotus enim quiſque novit, ægroto mortuo, aut reſtituto, item Rep. ſtante, vel labante, utrum ſit res caſus, an conſilii? Fit itaque ſæpiſſime, ut impoſtor palmam, virtus cenſuram referat. Quin ea eſt hominum infirmitas, & credulitas, ut ſæpenumero Agyrtam, aut Sagam, docto Medico præponant. Quare Poëtæ oculati plane & perſpicaces fuiſſe videntur; cum Æſculapio Circem Sororem dederunt, utrumque è Sole prognatum; ſicut habetur in verſibus, De Æſculapio Phœbigena,

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.

Et ſimiliter de Circe, Solis filia;

Dives inacceſſis ubi Solis filia lucis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Omnibus enim Temporibus, fama & opinione vulgi, Sagæ, & Aniculæ, & Im-

ut Medici ita ſecum, quemadmodum Salomon in re graviori; *Si unus & ſtulti & meus eventus erit, quid mihi prodeſt, quod majorem ſapientiæ dedi operam?* Equidem Medicis minus ſuccenſeo, ſi ſæpenumero vacent alicui alteri ſtudio, quod adamant, magis, quam Arti ſuæ propriæ. Invenies etenim inter eos, Poëtas, Antiquarios, Criticos, Rhetores, Politicos, Theologos, atque in iis Artibus magis, quam in profeſſione propria eruditos. Neque hoc fit, ut arbitror, quia (ut quidam Declamator contra Scientias Medicis objicit) habeant quæ ſibi ōbverſentur objecta tam fœda & triſtia, ut animum ad alia abducere iis omnino ſit opus; (Nam qui homines ſint, *Nihil humani à ſe alienum putent*;) Sed ob hoc ipſum, de quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur, parum ipſis intereſſe, vel ad exiſtimationem, vel ad lucrum, utrum artis ſuæ mediocritatem, an perfectionem in ea majorem aſſequantur. Morbi enim tædia, vitæ dulcedo, ſpei fallacia, & amicorum commendatio, efficiunt, ut

excuſationem ſpectant. Neque enim ſpem abjicere, ſed vires potius intendere debuerant. Nam ſi cui placet obſervationem expergefacere ſuam, & paulatim circumſpicere, etiam ex exemplis obviis, & familiaribus, facile deprehendet, quantum obtineat imperii, *intellectus ſubtilitas & acumen*, in varietatem ſive *Materiæ*, ſive *Formæ rerum*. Nil magis varium, quam hominum facies & vultus; Eorum tamen Diſcrimina infinita retinet memoria: Imo Pictor ex pauculis colorum teſtis, acie oculi uſus, & vi phantaſiæ, & manus conſtantia, omnium facies, qui ſunt, fuerunt, atque etiam (ſi coram repræſentarentur) qui futuri ſunt, penicillo imitari ac deſcribere poſſet. Humana voce nil magis varium; Hujus tamen diſcrimina in ſingulis perſonis facile internoſcimus: Quinetiam non deſunt Moriones & Pantomimi quidam, qui, quotquot libuerit, reddere ſciunt, & ad vivum exprimere. Nil magis varium, quam ſoni articulati, verba ſcilicet: Via tamen inita eſt, ea reducendi ad paucas literas

Al-

provenire; ſed ex eo potius, quod Objectum nimis in remoto collocatū ſit. Sicut enim ſenſus, procul ab objecto diſſitus, plurimum fallitur; debite appropinquatus, non multum errat; ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam, tanquam ex præalta turri, & à longe deſpicere, & circa generalia nimium occupari; quando ſi deſcendere placuerit, & ad particularia accedere, reſque ipſas attentius & diligentius inſpicere, magis vera & utilis fieret comprehenſio. Itaque hujus incommodi remedium, non in eo ſolum eſt, ut organum ipſum vel acuant, vel roborent, ſed ſimul ut ad objectum propius accedant. Ideoque dubitandum non eſt, quin ſi Medici, miſſis pauliſper iſtis generalibus, Naturæ obviam ire vellent, compotes ejus fierent, de quo ait Poëta,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes;
Mille mali ſpecies, mille ſalutis erant.

Quod eo magis facere debent, quia Philoſophiæ ipſæ, quibus innituntur Medici, ſive Methodici, ſive Chymici, (Me-

non bene homines ad actionem deducant, certe majus eſt periculum ab illis generalibus, quæ in ſe falſa ſunt: atque, loco deducendi, ſeducunt.

Medicina igitur (uti perſpeximus) adhuc taliter comparata eſt, ut fuerit magis oſtentata, quam elaborata: etiam magis elaborata, quam amplificata, cum labores in eam inſumpti, potius in circulo, quam in progreſſu ſe exercuerint. Plurima enim in ea video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quæ tria ejus officia nominabimus. Primum eſt *Conſervatio Sanitatis*, ſecundum *Curatio Morborum*, tertium *Prolongatio Vitæ*. At iſtud poſtremum, non videntur Medici, tanquam partem principalem artis ſuæ agnoviſſe, verum idem reliquis duobus ſatis imperite immiſcuiſſe. Putant enim, ſi propulſentur morbi, antequam ingruant, & curentur poſtquam invaſerint, Prolongationem vitæ ultro ſequi. Quod licet minime dubium ſit, tamen parum acute proſpiciunt, horum utrumque ad morbos tantum per-

reſolutionem ſimplicem, & atrophiam ſenilem, ſenſim obrepentem, ad tempus ſummovere, Argumentũ eſt, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractavit. Neque vero ſubeat animos hominum ille ſcrupulus, ac ſi hæc res fato & divinæ Providentiæ commiſſa, in artis officium & munus jam primum à nobis revocaretur. Providentia enim proculdubio mortes quaſcunque, ſive ex violentia, ſive ex morbis, ſive ex decurſu ætatis, pariter regit: Neque tamen ideo præventiones & remedia excludit. Ars autem, & induſtria humana, naturæ & fato non imperant, ſed ſubminiſtrant. Verum de hac parte paulo poſt dicemus; hæc tantum interea præfati, ne quis tertium iſtud officium Medicinæ, cum duobus prioribus, (quod fere adhuc factum eſt) imperite confundat.

Quod ad officium *tuendæ Sanitatis* attinet, (ex officiis prædictis Medicinæ primum) multi de eo ſcripſerunt, cum in aliis rebus ſatis imperite, tum nimium (ut arbitramur) delectui ciborum, minus quam par eſt, quantitati

eorum

& victus liberalis, cui quis aſſueverit, melius ſanitatem tueantur, quam iſtæ mediocritates, quæ naturam ignavam fere reddunt, neque exceſſus, neque indigentiæ, cum opus fuerit, patientem. Exercitationum autem ſpecies, quæ in ſanitate tuenda plurimum pollent, nemo ex Medicis bene diſtinxit, aut annotavit; cum vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum, quæ non exercitatione quadam propria corrigi poſſit. Morbis renum globorum luſus convenit, pulmonum ſagittatio, ſtomachi deambulatio & geſtatio, atque aliis aliæ. Verum cum hæc pars, de *Valetudinis conſervatione*, ſecundum totum tractata ſit, defectus minores perſequi non eſt noſtri inſtituti.

Quod vero ad *Curationem Morborum* attinet, illa demum pars eſt *Medicinæ* in qua plurimum laboris inſumptum eſt, licet fructu ſatis tenui. Continet autem *Doctrinam* de *Morbis*, quibus corpus humanum ſubjicitur, una cum eorundem *Cauſis*, *Symptomatibus*, & *Medelis*. In hoc ſecundo officio *Medicinæ*,

methodi lege.

Primum eſt, *Intermiſſio diligentiæ* illius *Hippocratis*, utilis admodum & accuratæ, cui moris erat, narrativam componere, caſuum circa ægrotos ſpecialium; referendo qualis fuiſſet morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atque hujus rei nactis nobis jam exemplum, tam proprium atque inſigne, in eo ſcilicet viro, qui tanquam Parens Artis habitus eſt, minime opus erit, exemplum aliquod forinſecum ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Juriſconſultorum, quibus nihil antiquius, quam illuſtriores caſus, & novas deciſiones, ſcriptis mandare; quo melius ſe ad futuros Caſus muniant, & inſtruant. Iſtam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum deſiderari* video; præſertim in unum corpus cum diligentia & judicio digeſtam. Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, ut plane Vulgata, & quæ quotidie obveniant, excipiat; (Id enim infinitum quiddam eſſet, neque ad rem:) Nec rurſus tam anguſtam, ut

ſolum-

Genere ipſo nova non ſunt. Qui autem ad obſervandum adjiciet animum, ei etiam, in rebus, quæ vulgares videntur, multa obſervatu digna occurrent.

Item in *Disquiſitionibus Anatomicis* fieri ſolet, ut quæ *corpori humano in univerſum* competant, ea diligentiſſime, uſque ad curioſitatem, & in minimis quibuſque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diverſis corporibus* reperitur, Medicorum diligentia fatiſcit. Ideoque *Anatomiam ſimplicem* luculentiſſime tractari aſſero, *Anatomiam comparatam deſiderari* ſtatuo. *Partes* enim ſingulas recte perſcrutantur homines, earumque *Conſiſtentias, Figuras, Situs:* ſed *illarum Partium diverſam in diverſis hominibus figuram* & *conditionem* minus obſervant. Atque hujus omiſſionis cauſam non aliam eſſe arbitramur, quam quod ad primam inquiſitionem inſpectio unius aut alterius *Anatomiæ* ſufficere poſſit; ad poſteriorem vero (quæ comparativa eſt, & caſum recipit) neceſſe eſt, ut plurimarum diſſectionum attenta & perſpicax obſer-

tacita & diutina exper[illegible]
acquiri poteſt. Illud interea minime dubium eſt, quod internarum partium figura & ſtructura parum admodum externorum membrorum varietati & lineamentis cedat; quodque corda, aut jecinora, aut ventriculi, tam diſſimilia ſint in hominibus, quam aut frontes, aut naſi, aut aures. Atque in his ipſis differentiis partium internarum, reperiuntur ſæpius *Cauſſæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdum minime delinquentes criminantur: cum ipſa Mechanica partis alicujus fabrica in culpa ſit. In quorum Morborum cura, opera luditur, ſi adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) ſed emendanda res eſt, & accommodanda, ſeu pallianda, per victus regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ obſervationes, tam *Humorum omnigenum*, quam *Veſtigiorum & Impreſſionum Morborum*, in corporibus variis

quales & *quam multiplices* ſint *humorum* differentium ſpecies (non nimium in hac re tribuendo diviſionibus eorum receptis) qui in corpore humano aliquando inveniantur, & in quibus *Civitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipſorum, ſedes & nidulos ſuos figere potiſſimum ſoleat; quoque juvamento aut damno; atque his ſimilia. Itidem *Veſtigia* & *Impreſſiones morborum*, & *Interiorum Partium* ab iis *læſiones* & *devaſtationes*, in *diverſis Anatomiis* cum diligentia notanda; Nempe Apoſtemata, Ulcera, Solutiones Continuitatis, Putrefactiones, Exeſiones, Conſumptiones, rurſus Contractiones, Extenſiones, Convulſiones, Luxationes, Diſlocationes, Obſtructiones, Repletiones, Tumores, una cum omnibus Materiis Præter-Naturalibus, quæ in corpore humano inveniuntur, (veluti Calculis, Carnoſitatibus, Tuberibus, Vermibus, & hujuſmodi:) Hæc (inquam) omnia, & his ſimilia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta

in

teritur.

De illo vero altero defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri conſueverit in *corporibus vivis*) quid attinet dicere? Res enim hæc odioſa, & barbara, & à Celſo recte damnata. Neque tamē illud minus verum eſt, (quod annotatum fuit à Priſcis) poros complures, & meatus, & pertuſiones, quæ ſunt ex ſubtilioribus, in Anatomicis diſſectionibus non comparere; quippe quæ in cadaveribus occluduntur & latent; cum in Viventibus dilatentur, & poſſint eſſe conſpicui. Itaque, ut & uſui conſulatur ſimul & humanitati, non eſt omnino rejicienda *Anatomia Vivorum*, neque ad fortuitas Chirurgicorum inſpectiones (quod Celſus fecit) remittenda: cum hoc ipſum bene expediri poſſit, per diſſectionem Brutorum Vivorum, quæ, non obſtante ſuarum partium diſſimilitudine ab humanis, huic inquiſitioni, adhibito judicio, ſatisfacere poſſint.

Item in inquiſitione illorum de *Morbis*, inveniunt *Morbos* complures, quos *Inſa-*

nihili fuerint, præ Medicorum proſcriptionibus, per quas tot homines iniquiſſimis edictis morti dedunt; Quorum tamen plurimi minore cum difficultate evadunt, quam illi olim inter proſcriptiones Romanas. Neque igitur dubitabo inter *Deſiderata* reponere opus aliquod de *Curationibus Morborum*, qui habentur pro *Inſanabilibus*; ut evocentur & excitentur Medici aliqui egregii, & magnanimi, qui huic operi, quantum largitur natura rerum, incumbant; quando hoc ipſum, *Iſtos morbos pronunciare inſanabiles*, neglectum & incuriam veluti lege ſanciat, & ignorantiam ab infamia eximat.

Item ut paulo ulterius inſiſtam: Etiam plane cenſeo ad officium Medici pertinere, non tantum ut *Sanitatem reſtituat*: verum etiam ut *dolores & cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipſum ſolummodo, cum illa mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculoſi, *ad convaleſcentiam* faciat & conducat; imo vero cum abjecta prorſus omni ſanitatis ſpe, *Exceſſum* tantũ præbeat

etiam obſervata eſt in Exceſſu Antonini Pii, quando non tam Mori videretur, quam dulci & alto ſopore excipi. Scribitur etiam de Epicuro, quod hoc ipſum ſibi procuraverit. cum enim morbus ejus haberetur pro deſperato, ventriculum & ſenſus, meri largiore hauſtu & ingurgitatione obruit. unde illud in Epigrammate,

—— *Hinc Stygias ebrius hauſit aquas.*

Vino ſcilicet Stygii laticis amaritudinem ſuſtulit. At noſtris temporibus, Medicis quaſi Religio eſt, ægrotis, poſtquam deplorati ſint, aſſidere; ubi meo judicio, ſi officio ſuo, atque adeo humanitati ipſi deeſſe nolint, & artem ediſcere, & diligentiam præſtare deberent, qua animam agentes, facilius & mitius è vita demigrent. Hanc autem partem, inquiſitionem de *Euthanaſia exteriori* (ad differentiam ejus *Euthanaſiæ*, quæ animæ præparationem reſpicit) appellamus, eamque inter *Deſiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generaliter *deſiderari* reperio; Quod

Medici

aut non bene norunt, aut non religioſe obſervant. Nam Medici traditionum & experientiæ probatæ fructum Magiſtralitatibus ſuis deſtruxerunt, & ſuſtulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout iis libitũ fuerit; & fere Pharmacopœorum more *Quid pro Quo* ſubſtituendo; ita ſuperbe imperantes Medicinæ, ut Medicina non amplius imperet Morbo. Demptis enim Theriaca, & Mithridatio, & fortaſſe Diaſcordio, & Confectione Alkermes, & paucis aliis Medicinis, ad nulla fere certa Pharmaca ſe religioſe & ſevere aſtringunt. Nam Medicamenta illa, quæ in officinis proſtant venalia, potius in promptu ſunt ad intentiones generales, quam accommodata & propria ad curationes particulares; Siquidem ſpeciatim nullum morbum magnopere reſpiciunt, verum generatim ad obſtructiones aperiendas, concoctiones confortandas, intemperies alterandas pertinent. Atque hinc præcipue fit, ut Empirici & Vetulæ ſæpenume-

dicum quendam apud nos in Anglia Practica celebrem, Religione prope Judæum, Librorum lectione tanquam Arabem, ſolitum dicere, *Medici veſtri Europæi ſunt quidem viri docti, ſed non norunt particulares curationes morborum.* quinetiam idem ludere ſolebat, parum decore, dicendo, *Medicos noſtros ſimiles eſſe Epiſcopis, ligandi & ſolvendi claves habere, & nihil amplius.* Sed ut ſerio, quod res eſt, dicamus; Plurimum referre cenſemus, ſi Medici aliqui, & eruditione & practica inſigniores, opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad morbos particulares. Nam quod ſpecioſa quis ratione nixus, exiſtimet, decere, Medicum doctum (habita ratione complexionis ægrorum, ætatis, tempeſtatis anni, conſuetudinum, & hujuſmodi) potius Medicinas ex tempore aptare, quam certis aliquibus præſcriptis inſiſtere; id fallax res eſt, & experientiæ non ſatis attribuit, judicio plus nimis. Sane, quemadmodum in Rep. Roma-

O na,

favebant, aut Tribuni in partes Senatus inclinabant: ita in hac Materia, de qua agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magna eruditione, traditiones experientiæ plurimum faciunt; aut in Practica inſigni, Methodos & generalia Artis non aſpernantur. Modificationes vero Medicinarum (ſi quando ſit opus eas adhibere) potius in vehiculis earum exercendæ ſunt, quam in ipſo corpore Medicinarum; in quo nil novandum, abſque evidenti neceſſitate. Hanc igitur partem, quæ de *Medicinis Authenticis* & *Poſitivis* tractet, *deſiderari* ſtatuimus. Res autem eſt, quæ tentari non debet, abſque acri & ſevero judicio, & tanquam in Synodo Medicorum ſelectorum.

Item, inter præparationes Medicinarum, mirari ſubit, (præſertim cum *Medicinæ ex Mineralibus* à Chymicis in tantum evectæ & celebratæ ſint; cumque tales Medicinæ tutius adhibeantur ad exteriora, quam intro ſumantur) neminem adhuc inventum, qui per artem *thermas Naturales* & *fontes Medicinales* imitari annixus fuerit: cum tamen in confeſſo ſit, Thermas illas & fon-

quinetiam, in manifeſtum hujus rei documentum, bene norit humana induſtria diſcernere & diſtinguere per Separationes quaſdam, ex quo genere Mineralium hujuſmodi aquæ inficiantur, veluti an ex ſulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo ſimili. Quæ naturalis aquarum tinctura, ſi ad artificioſas compoſitiones reduci poſſet; fuerit in poteſtate hominis, & plura genera earum (prout uſus poſtulat) efficere, & temperamentum ipſarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de *Imitatione Naturæ in balneis Artificialibus* (re procul dubio & utili, & in promptu) *deſiderari* cenſemus.

Ne vero ſingula ſcrupuloſius exequamur, quam vel inſtituto noſtro, vel hujuſce Tractatus Naturæ convenit, claudemus hanc partem defectus alterius cujuſdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti: Nimirum quod *Medendi ratio*, quæ obtinuit, ſit *nimio plus compendioſa*, quam ut inſigne aliquid, aut arduum, præſtare poſſit. Etenim judicio noſtro, opinio fuerit magis blanda, quam vera, ſi quis exiſtimet, Medicamentum aliquod tam

fumciat. Mirabilis profecto foret Oratio, quæ pronunciata, aut etiam ſæpius repetita, vitium aliquod, animo penitus inſitum, aut inveteratum, corrigere aut tollere poſſit. Longe certe abeſt. Verum quæ in Natura eximie poſſunt & pollent, ſunt ordo, proſecutio, ſeries, viciſſitudo artificioſa. Quæ licet majus quoddam in præcipiendo judicium, majoremque in parendo conſtantiam, requirant; tamen effectuum magnitudine abunde rem compenſant. Etſi autem ex opera Medicorum quotidiana, quam, inviſendo, aſſidendo, præſcribendo, ægrotis præſtant, putaret quiſpiam, haud ſegniter ipſos curationem perſequi, atque in eadem, certa quadam via, inſiſtere: Tamen ſi quis ea, quæ præſcribere & miniſtrare ſoleant medici, acutius introſpiciat, inveniet pleraque vacillationis & inconſtantiæ plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in mentem illis veniant, abſque certo aliquo aut præviſo Curationis tramite. Debuerant autem etiam ab initio, poſt Morbum bene perſpectum & cognitum, ſeriem curandi ordinatam meditari, neque ab ea abſque gravi cauſa

fortaſſe aut quatuor Medicamenta ad morbum aliquem gravem curandum recte præſcribi, quæ debito ordine & debito intervallo ſumpta, curationem præſtent: quorum ſingula, ſi per ſe tantum ſumerentur, aut ſi ordo invertere-tur, aut intervallum non ſervaretur, fuerint prorſus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis ſcrupuloſa & ſuperſtitioſa curandi ratio in pretio ſit tanquam optima, (non magis, quam omnis *Via arcta*, *via* ſit ad *Cœlum*:) verum ut æque recta ſit via, ac arcta & difficilis. Hanc autem partem, quam *filum medicinale vocabimus*, *deſiderari* ponimus. Atque hæc illa ſunt, quæ in *Doctrina Medicinæ* de *Curatione Morborum deſideramus:* niſi quod reſtet unicum, quod pluris eſt, quam illa omnia. *Deſideratur* nimirum *Philoſophia naturalis vera* & *activa*, cui *Medicina Scientia* inædificetur. Cæterum illa non eſt hujusce Tractatus.

Tertiam partem *Medicinæ*, poſuimus illam de *Prolongatione vitæ*, quæ nova eſt, & *deſideratur:* Eſtque omnium nobiliſſima. Si enim tale aliquid inveniri poſſit, non verſabitur tantum Medici-

honorabuntur, ſed utique propter donum mortalibus, ex terrenis, quaſi maximum, cujus poterunt eſſe, ſecundum Deum, Diſpenſatores & Adminiſtri. Licet enim *Mundus* homini Chriſtiano, ad *terram promiſſionis* contendenti, tanquam *Eremus* ſit; tamen in *Eremo* ipſa proficiſcentibus, calceos & veſtes (Corpus ſcilicet noſtrum, quod animæ loco Tegminis eſt) minus atteri, Gratiæ divinæ Munus quoddam æſtimandum. Hac de re, quia eſt ex optimis, eamque inter *Deſiderata* poſuimus, ex more noſtro, & monita dabimus, & Indicia, & Præcepta.

Primo *monemus*, ex Scriptoribus, circa hoc Argumentum, neminem eſſe, qui aliquid magni, ne dicamus aliquid ſani, repererit. Ariſtoteles certe Commentarium de hoc edidit perpuſillum, in quo nonnihil ineſt acuti: quod ipſe omnia eſſe vult, ut ſolet. At Recentiores tam oſcitanter, & ſuperſtitioſe, de hoc ſcripſerunt, ut Argumentum ipſum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi cœperit.

Secundo *monemus*, ipſas intentiones, quæ huc ſpectant, medicorum, res nihili

rigere. Sermocinantur enim, mortem in deſtitutione calidi & humidi conſiſtere: Deberi itaque calorem naturalem confortari, humorem autem radicalem foveri: Perinde ac ſi hæc res juſculis, aut lactucis & malvis, aut amydo, aut jujubis, aut rurſus aromatibus, aut vino generoſo, aut etiam ſpiritu vini, & oleis Chymicis, confici poſſit. Quæ omnia obſunt potius, quam proſunt.

Tertio *monemus*, ut homines nugari deſinant, nec tam faciles ſint, ut credant, grande illud opus, quale eſt Naturæ, curſum remorari & retrovertere, poſſe hauſtu aliquo matutino, aut uſu alicujus pretioſæ medicinæ ad exitum perduci: non auro potabili, non margaritarum eſſentiis, & ſimilibus nugis: ſed ut pro certo habeant, *Prolongationem Vitæ* eſſe rem operoſam, & quæ ex compluribus remediis, atque eorum inter ſe connexione idonea, conſtet. Neque enim quiſquam ita ſtupidus eſſe debet, ut credat, quod nunquam factum eſt adhuc, id fieri jam poſſe, niſi per modos etiam nunquam tentatos.

Quarto *monemus*, ut homines rite a-

critatem, & functionũ Robur, & Morbos arcendos, proſunt: quæ tamen de ſumma vitæ detrahunt, & Atrophiam ſenilem abſque Morbis accelerant: Sunt & alia, quæ ad Prolongationem vitæ, & Atrophiam ſenilem longius ſummovendam juvant: ſed tamen non uſurpantur abſque periculo Valetudinis; Adeo ut qui iis utentur ad Prolongationem vitæ, debeant ſimul incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum uſu ſupervenire poſſint. Atque *Monita* hactenus dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet; Tale hujus rei (quam Animo metimur) planiſſima eſt. Conſervantur res & durant duobus modis: Aut in *Identitate*: Aut per *Reparationem*. In *Identitate ſua*, ut *muſca aut formica in ſuccino*: *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum*, in *Conſervatoriis Nivalibus*: *Cadaver* inter *balſama*. Per *Reparationem*, ut in *Flamma* & in *Mechanicis*. Operanti ad *Prolongationem Vitæ*, utroque genere utendum eſt, (disjuncta minus poſſunt) corpuſque humanum conſervandum, quemadmodum

chanica conſer…

ad *prolongandam Vitam* intentiones: *Retardatio Conſumptionis*: *Probitas Reparationis*, & *Renovatio* ejus, quod *cœpit veteraſcere*. *Conſumptio* fit à duabus *deprædationibus*: *Deprædatione ſpiritus innati*; & *deprædatione Aeris ambientis*. *Prohibitio* utriuſque duplex: Aut ſi *Agentia* illa fiant minus *Prædatoria*, aut ſi *Patientia* (*Succi* ſcilicet corporis) reddantur minus *Deprædabilia*. *Spiritus* fit minus *Prædatorius*, ſi aut *ſubſtantia denſetur*, ut in uſu *Opiatorum* & *Nitratorum*, & in *Contriſtationibus*: Aut *Quantitate minuatur*, ut in *Diætis Pythagoricis* & *Monaſticis*: Aut *Motu leniatur*, ut in *Otio* & *Tranquillitate*. *Aer* ambiens fit minus *Prædatorius*, ſi aut minus *incaleſcat* à *Radiis Solis*, ut in *Regionibus frigidioribus*, in *Speluncis*, in *Montibus*, & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *ſummoveatur à Corpore*, ut in *Cute denſa*, & in *plumis Avium*, & in *uſu Olei* & *Vnguentorum* abſque *Aromatibus*. *Succi Corporis* redduntur minus *deprædabiles*, ſi aut *Duri* facti ſint, aut *Roſcidi* ſive *oleoſi*. *Duri*, ut in *Victu aſpero*, *vita* in

ſtione Potus, quæ ſit Partium valde *tenuium* & ſubtilium, abſq; tamen omni *Acrimonia* aut *Acedine*. *Reparatio* fit per *Alimenta*: *Alimentatio* autem promovetur quatuor Modis: Per *Concoctionem Viſcerum* ad *Extruſionem Alimenti*, ut in *confortantibus viſcera principalia*: Per *excitationem partium exteriorum* ad *attractionem alimenti*, ut in *exercitationibus* & *fricationibus* debitis, atque *unctionibus* quibuſdam & *Balneis appropriatis*: Per *præparationem alimenti* ipſius, ut facilius ſe inſinuet, & digeſtiones ipſas quadamtenus anticipet, ut in variis & artificioſis modis *cibi condiendi*, *potus miſcendi*, *panis fermentandi*, & horum trium *virtutes in unum redigendi*: Per *confortationem* ipſius *ultimi actus aſſimilationis*, ut in *ſomno tempeſtivo*, & *applicationibus* quibuſdam *exterioribus*. *Renovatio* ejus, quod cœpit *veteraſcere*, fit duobus modis: Vel per *Intenerationem habitus corporis* ipſius, ut in uſu *Malaciſſationum* ex *Balneis*, *Emplaſtris*, & *Unctionibus*: quæ talia ſint ut *imprimant*, non *extrahant*:

Vel

Miſſionibus, & Diætis attenuantibus, & quæ florem corporis reſtituunt. Atque de *Indiciis* hactenus.

Præcepta, quanquam ex ipſis *Indiciis* plurima poſſint deduci; tria tamen veluti præcipua ſubjungere viſum eſt. *Præcipimus* primo, ut Prolongatio vitæ expectetur potius à Diætis ſtatis, quam à Regimine aliquo victus familiari; aut etiam à medicamentorum particularium excellentia. Etenim, quæ tanta virtute pollent, ut naturam retrovertere valeant; fortiora plerunque ſunt, & potentiora ad alterandum, quam ut ſimul in aliqua Medicina componi, multo minus in victu familiari interſpergi poſſint. Supereſt itaque ut ſeriatim, & regulariter, & ad tempora certa, & vicibus certis recurrentia, adhibeantur.

Secundo *præcipimus*, ut *Prolongatio Vitæ*, expectetur potius ab operatione in Spiritus, & à Malaciſſatione partium, quam à modis alimentandi. Etenim, cum Corpus humanum, ejuſque Fabrica (miſſis externis) à tribus patiatur; Spiritibus ſcilicet; Partibus; & Alimentis;

ſuper
partes, multo breviores ſunt, & quibus citius ad finem deſideratum pervenitur; Eo quod Spiritus ſubito patiantur, & à vaporibus, & ab affectibus, quæ miris modis in eos poſſunt: partes item, per Balnea, aut Unguenta, aut Emplaſtra, quæ ſubitas etiam impreſſiones faciunt.

Tertio *præcipimus*, quod Malaciſſatio partium per Exterius, fieri debet, per *Conſubſtantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Conſubſtantialia* enim benevolo partium amplexu libenter excipiuntur, & proprie malaciſſant. *Imprimentia* autem, & virtutem Malaciſſantium, tanquam vehicula, facilius & altius deducunt, atque ipſa partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, virtutem utrorumque retinent, & pauliſper figunt, & perſpirationem, quæ eſt res Malaciſſationi oppoſita, (quia humidum emittit,) cohibent. Itaque per hæc tria (ſed potius ordine diſpoſita, & ſuccedentia, quam commixta) res abſolvitur. Interim in hac parte monemus; non eam eſſe intentionem Mala-

ciſſa-

nim magis aridum eſt, minus eſt activum ad aſſimilandum. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ eſt pars tertia *Medicinæ*, noviter aſcripta, hæc dicta ſint.

Veniamus ad *Coſmeticam*, quæ certe partes habet civiles, partes rurſus effœminatas. Corporis enim munditia, & decor honeſtus, recte exiſtimatur promanare à modeſtia quadam morum, & à reverentia; inprimis erga Deum, cujus creaturæ ſumus; tum erga ſocietatem, in qua degimus; tum etiam erga noſmet ipſos, quos non minus, imo magis, quam alios revereri debemus. Verum adulterina illa decoratio, quæ fucos & pigmenta adhibet, digna certe eſt illis defectibus, qui eam ſemper comitantur, cum non ſit, aut ad fallendum ſatis ingenioſa, aut ad utendum ſatis commoda, aut ad ſalubritatem ſatis tuta & innocua. Miramur autem, pravam hanc conſuetudinem fucandi, leges cenſorias, tam Eccleſiaſticas, quam Civiles, quæ alias in luxuriam circa veſtes, aut cultus capillorum effœminatos, admodum fuerint ſeveræ, ita diu fugiſſe. Legimus certe de *Iezabele*, quod pigmen-

accipi conſuevit. Huc enim referimus, quicquid verſatur circa conciliandam qualemcunque (quam corpus humanum ſuſcipit) *Habilitatem*; ſive ſit *Agilitatis*, ſive *Tolerantiæ*. Quarum *Agilitas* duas habet partes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortitudinem*. Quorum omnium videmus ſæpenumero exempla inſignia, in practica funambulorum, in duro victu hominum quorundam Barbarorum, in ſtupendis viribus Maniacorum, & in conſtantia nonnullorum inter exquiſita Tormenta. Imo ſi aliqua alia reperiatur facultas, quæ in priorem partitionem non cadit, (qualis in *Vrinatoribus* ſæpe conſpicitur, qui mirifice Anhelitum cohibere poſſunt) ad hanc ipſam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandoque poſſint, manifeſtiſſimũ eſt: At Philoſophia & inquiſitio cauſarum circa eadem fere neglecta jacet: hanc arbitramur ob cauſam, quod hominibus perſuaſum ſit, hujuſmodi Magiſte-

ria

ſuetudine,(quæ potius imperari, quam doceri ſolet) obtinere. Quod etſi verum prorſus non ſit, tamen *defectus* hujuſmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diu ceſſarunt: Tum etiam in ejuſmodi rebus mediocritas ſufficit ad uſum: Excellentia autem mercenariæ cuidam oſtentationi fere inſervit,

Poſtremo accedimus ad *artes voluptarias*. Eæ ſecundum ſenſus ipſos diſpertitæ ſunt: oculos oblectat præcipue *Pictoria*, cum aliis artibus innumeris, quæ ad magnificentiam ſpectant, circa ædificia, hortos, veſtes, vaſa, calices, gemmas, & ſimilia. Aures demulcet *Muſica*, quæ tanta vocum, ſpiritus, chordarum, varietate, & apparatu, inſtructa eſt. Olim etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibuſdam Artis ejus habita ſunt, quæ nunc prope obſoleverunt. Atque Artes, quæ ad Viſum, aut Auditum ſpectant, præ aliis præcipue Liberales habitæ ſunt: Senſus hi duo magis caſti: Scientiæ magis eruditæ, quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam,

oblectationes , atque artes circa ipſos, minus in honore ſunt, veluti Luxuriæ, quam Magnificentiæ propiores. unguenta, odoramenta, Deliciæ & Cupediæ Menſarum, maxime autem Incitamenta Libidinis, rectius cenſore, quam Doctore indigent. Optime ſane à quibuſdam annotatum eſt, naſcentibus & creſcentibus Rebuſpub. Artes Militares florere; in ſtatu & culmine poſitis Liberales; at ad declinationem & decaſum vergentibus Voluptarias. Hæc vero ætas noſtra, vereor ne tanquam in decaſu felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare iſta miſſa faciamus. Cum *Artibus Voluptariis Ioculares* copulo. Deceptiones ſiquidem Senſuum, inter Delectationes Senſuum reponendæ ſunt.

Jam vero tranſcurſis *Doctrinis* illis, circa *corpus humanum*, (*Medicina* , *Coſmetica* , *Athletica* , *Voluptaria*) illud obiter monemus; Cum in *corpore humano* tot Res in conſiderationem veniant, *partes, humores, functiones, facultates, accidentia:* cumque (ſi nobis inte-

(nimirum *Doctrinæ de anima*; de qua mox dicemus :) tamen, ne artes nimis multiplicentur , neve veteres artium limites, pluſquam neceſſe fuerit, tranſponantur, *Doctrinam* de *partibus corporis humani*, de *functionibus*, de *humoribus*, de *reſpiratione*, de *ſomno*, de *generatione* , de *fœtu* & *geſtatione in utero* , de *Augmentis*, de *pubertate*, de *canicie* , de *impinguatione* , & ſimilibus , in *Corpus Medicinæ* recipimus ; licet ad officia illa tria non proprie pertineant ; ſed quia *corpus* ipſum *hominis* , ſit per omnia *Medicinæ* Subjectum. *Motum* autem *voluntarium* , & *ſenſum* , ad *Doctrinam* de *anima* reiicimus , ſiquidem *Animæ* partes in his duobus ſunt potiores. Atque ſic *Doctrinam*, quæ circa *corpus hominis* verſatur, quod *Animæ* pro tabernaculo duntaxat eſt, claudimus.

Cap. III.

Partitio Philoſophiæ humanæ *circa* animam, *in* Doctrinam *de* ſpiraculo; *&* doctrinam *de* anima ſenſibili *ſive* producta. *Partitio ſecunda ejuſdem* Philoſophiæ *in* Doctrinam *de* ſub-ſtan-

vinatione naturali, & doctrina *de* faſcinatione. *Diſtributio* facultatum animæ ſenſibilis *in* motũ & ſenſum.

VEniamus ad *doctrinam* de *anima humana*; è cujus theſauris, omnes cæteræ *doctrinæ* depromptæ ſunt. Ejus duæ ſunt partes; Altera tractat de *anima rationali*, quæ Divina eſt; Altera de *irrationali*, quæ communis eſt cum Brutis. Notavimus autem paulo ſuperius (ubi de *formis* loquebamur) differentes illas duas *animarum* emanationes, quæ in prima utriuſque creatione ſe dant conſpiciendas; Nimirum, quod altera ortum habuerit à *ſpiraculo Dei*, altera è *matricibus Elementorum*. Nam de *animæ rationalis* generatione primitiva, ita ait Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & ſpiravit in faciem ſpiraculum vitæ*. At generatio *animæ Irrationalis*, ſive *Brutorum*, facta eſt per verba illa, *Producat aqua, Producat terra*. Hæc autem *anima* (qualis eſt in homine) *animæ rationali* organum tantum eſt, atque originem habet & ipſa quo-

que,

minem, excepto ſpiraculo. Quamobrem partem primam *doctrinæ generalis* circa *animàm humanam*, *doctrinam* de *ſpiraculo* appellabimus; Secundam vero, *doctrinam* de *anima ſenſibili* ſive *producta*. Neque tamen, cum hactenus *Philoſophiam* ſolam tractemus, (quippe *Sacram Theologiam* in fine operis collocavimus) partitionem iſtam à *Theologia* mutuaremus, niſi etiam cum principiis *Philoſophiæ* conveniret. Plurimæ enim & maximæ ſunt *animæ humanæ* præcellentiæ ſupra *animas Brutorum*, etiam Philoſophantibus ſecundum ſenſum manifeſtæ. Ubicunque autem tot & tantarum invenitur Excellentiarum Symbolum, ibi merito ſemper conſtitui debet differentia ſpecifica. Itaque nobis non nimium placet confuſa illa & promiſcua philoſophorum de *animæ functionibus* tractatio; ac ſi *anima humana*, gradu potius, quam ſpecie, diſcriminata eſſet ab *anima Brutorum*: Non aliter, quam Sol inter Aſtra, aut Aurum inter Metalla.

Subjungenda eſt etiam partitio alia

doctri-

quamur. Etenim, quæ de ſpeciebus poſtea dicemus, utramque partitionem, tum illam, quam jam modo poſuimus, tum iſtam, quam nunc proponemus, ſimul tractabunt. Secunda igitur partitio ſit, in *doctrinam* de *ſubſtantia* & *facultatibus animæ*, & *doctrinam* de *uſu* & *objectis facultatum*.

Præmiſſis itaque his partitionibus geminis, ad ſpecies accedamus. *Doctrina* de *ſpiraculo*, eademque de *ſubſtantia animæ rationalis*, complectitur inquiſitiones illas de Natura ejus; Utrum *nativa ſit illa*, an *adventitia*: *ſeparabilis*, an *inſeparabilis*: *mortalis*, an *immortalis*: *quatenus legibus materiæ alligata, quatenus minime*: & ſimilia. Quæ vero hujus ſunt generis, licet etiam in Philoſophia, & diligentiorem & altiorem inquiſitionem ſubire poſſint, quam adhuc habetur, utcunque tamen in fine, Religioni determinanda & diffinienda rectius tranſmitti cenſemus: Aliter enim, erroribus haud paucis, & ſenſus illuſionibus omnino exponentur. Etenim, cum *Subſtantia animæ*, in creatione ſua, non fuerit extracta aut deducta ex maſſa Cœli & terræ, ſed immedia-

Philoſophiæ; quomodo poſſit cognitio de *ſubſtantia animæ rationalis* ex philoſophia peti & haberi? Quinimo ab eadem inſpiratione Divina hauriatur, à qua *ſubſtantia animæ* primo emanavit.

Doctrina vero de *anima ſenſibili*, ſive *producta*, etiam quatenus ad *ſubſtantiam* ejus, vere inquiritur: At ea inquiſitio nobis quaſi *deſiderari* videtur. Quid enim ad *doctrinam* de *ſubſtantia animæ* faciunt, *Actus ultimus*, & *forma corporis*, & hujuſmodi nugæ Logicæ? *Anima* ſiquidem *ſenſibilis*, ſive *Brutorum*, plane ſubſtantia corporea cenſenda eſt, à calore attenuata, & facta inviſibilis; Aura (inquam) ex natura flammea & aerea cōflata, aëris mollicie ad impreſſionem recipiendam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata; partim ex oleoſis, partim ex aqueis nutrita; Corpore obducta, atque in animalibus perfectis in capite præcipue locata; in nervis percurrens, & ſanguine ſpirituoſo arteriarum refecta & reparata. quemadmodum Bernardinus Teleſus, & Diſcipulus ejus Auguſtinus Donius, aliqua ex parte, non omnino inutiliter, aſſeruerunt. Itaque de hac *doctrina*, diligentior

peritiosas, & plane contaminatas, & dignitatem *animæ humanæ* peſſime conculcantes, de *Metempſychoſi*, & *luſtrationibus animarum* per periodos annorum, denique de nimis propinqua *animæ humanæ* erga *animas Brutorum* per omnia *cognatione*, peperit. Eſt autem hæc *anima* in Brutis *anima principalis*, cujus corpus Brutorum organum; In homine autem, organum tantum & ipſa *anima rationalis*, & *ſpiritus* potius appellatione quam *animæ* indigitari poſſit. Atque de *ſubſtantia animæ* hactenus.

Facultates autem *animæ* notiſſimæ ſunt; *Intellectus*, *Ratio*, *Phantaſia*, *Memoria*, *Appetitus*, *Voluntas*, denique univerſæ illæ, circa quas verſantur Scientiæ Logicæ, & Ethicæ: Sed in *doctrina de anima*, *origines* ipſarum tractari debent, idque phyſice, prout animæ innatæ ſint, & adhæreant: *uſus* tantum ipſarum, & *Objecta*, illis alteris *artibus* deputantur. Atque in hac parte nihil egregii (ut nobis videtur) adhuc repertum eſt; quanquam *deſiderari* eam haud ſane dixerimus. Habet etiam pars iſta *de facultatibus animæ* appendices

duas;

buerunt, quam nullam aliquam lu-
cidam veritatis : Altera harum eſt *do-
ctrina* de *divinatione* naturali ; Altera
de *faſcinatione*.

Divinationem ab Antiquis, nec ma-
le, in duas partes diviſam habemus ; *Artificialem*, & *Naturalem*. *Arcificialis* ratiocinando, ex indicatione ſignorum, prædictionem colligit. *Naturalis*, ex ipſa animi præſenſione interna, abſque ſignorum adminiculis, præſagit. *Artificialis* duplex. Altera argumentatur ex *cauſis*. Altera ex *experimentis* tantum, cœca quadam auctoritate. Quæ poſteſterior, ut plurimum, ſuperſtitioſa eſt. Quales erant Ethnicorum Diſciplinæ, circa *inſpectionem extorum*, *volatum avium*, & ſimilia. Etiam Chaldæorum *Aſtrologia* ſolennior, non multo melior. At *artificialis Divinatio* utraque, inter diverſas Scientias ſpargitur. Habet *Aſtrologus* prædictiones ſuas ex ſitu aſtrorum. Habet etiam *Medicus* ſuas; de morte ingruente ; de convaleſcentia ; de ſymptomatibus morborum ſuperventuris; ex urinis, pulſibus, aſpectu ægrorum, & ſimilibus. Habet & *Politicus* ſuas; *O urbem venalem, & cito peritu-*

ſare. Hujuſmodi igitur prædictiones, præſentis non ſunt Inſtituti, verum ad artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Divinatio*, ex vi ſcilicet interna animi ortum habens, ea demum eſt, de qua nunc agitur. Hæc duplex eſt; Altera *nativa*: altera per *influxum*. *Nativa* hoc nititur ſuppoſitionis fundamento: Quod anima in ſe reducta, atque collecta, nec in corporis organa diffuſa, habeat ex vi propria eſſentiæ ſuæ, aliquam prænotionem rerum futurarum: Illa vero optime cernitur, in ſomnis, ecſtaſibus, confiniis mortis, rarius inter vigilandum, aut cum corpus ſanum ſit ac validum. Hujuſmodi vero ſtatus animi, procuratur fere, aut adjuvatur, ex abſtinentiis, atque illis rebus, quæ animam à muneribus corporis exercendis maxime ſevocant, ut ſua natura abſque impeditionibus exteriorum gaudere poſſit. *Divinatio* vero per *influxum*, hoc altero ſuppoſitionis fundamento nititur; Quod anima, veluti ſpeculum, illuminationem quandam ſecundariam, à Præſcientia Dei & Spirituum excipiat; Cui etiam idem,

qui

efficit, ut & ſua natura impenſius utatur, & Divinorum Influxuum ſit magis ſuſceptiva: Niſi quod in *Divinationibus* per *Influxum* anima fervore quodam, atque tanquam Numinis præſentis Impatientia, (quæ apud Priſcos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripiatur: in *Divinatione* autem *Nativa*, quieti potius & vacationi propior ſit.

Faſcinatio autem; eſt vis & actus imaginationis intenſivus in corpus alterius: (vim enim imaginationis ſuper Corpus proprium ipſius imaginantis ſuperius perſtrinximus.) In hoc genere ſchola Paracelſi, & ementitæ *naturalis Magiæ* cultores, tam fuerunt immodici, ut imaginationis impetum & apprehenſionem *miracula patranti fidei* tantum non exæquarint. Alii ad ſimilitudinem veri propius accedentes; cum occultas rerum energias & impreſſiones, ſenſuum irradiationes, contagionum de corpore in corpus transmiſſiones, virtutum magneticarum delationes acutius intuerentur; in eam opinionem devenerunt, quod multo magis à Spiritu in Spiritum (cum Spiritus præ rebus omnibus ſit, & ad agendum ſtre-

non potuerunt. unde incre-
buerunt opiniones,factæ quaſi popula-
res, De Genio ſuperiori, De homini-
bus quibuſdam infauſtis & ominoſis,
De ictibus amoris & invidiæ, & aliæ
his ſimiles. Atque huic conjuncta eſt
diſquiſitio,quomodo *Imaginatio inten-
di & fortificari* poſſit? Quippe ſi imagi-
natio fortis tantarum ſit virium, ope-
ræpretium fuerit noſſe, quibus modis
eam exaltari, & ſe ipſa majorem fieri
detur? Atque hic oblique, nec minus
periculoſe, ſe inſinuat palliatio quæ-
dam & defenſio maximæ partis *Magiæ
cæremonialis.* Speciosus enim fuerit præ-
textus, cæremonias, characteres, in-
cantationes, geſticulationes, amuleta,
& ſimilia, non ex aliquo tacito aut
Sacramentali cum malis Spiritibus
contractu vires nanciſci; ſed eo perti-
nere tantum, ut Imaginatio illius, qui
his utitur, roboretur & exaltetur:
Quemadmodum etiam in Religione,
uſus imaginum, ad mentes hominum
in rerum contemplatione defigendas,
& devotionem Precantium excitan-
dam, invaluit. Attamen mea talis eſt
Sententia; Etiam ſi detur, vim imagina-
tionis

& roborare, poſito denique, quod ad-
hibeantur Cæremoniæ ad hanc intentionem ſincere, atque tanquam remedium Phyſicum, abſque aliqua vel minima cogitatione de invitandis per ipſas auxiliis Spirituum: haberi nihilominus debent pro illicitis, propterea quod ſententiæ illi Divinæ, adverſus hominem propter Peccatum latæ, repugnent & recalcitrent. *In ſudore vultus comedes panem tuum.* Siquidem Magia ejus generis, egregios illos fructus, quibus Deus Pretium Laborem conſtituit, adipiſcendos proponit, per paucas, eaſque faciles, & minime operoſas obſervantias.

Superſunt *Doctrinæ* duæ, quæ ad *facultates animæ inferioris*, ſive *ſenſibilis*, præcipue ſpectant, utpote quæ cum organis corporeis maxime communicant. Altera de *motu voluntario:* Altera de *ſenſu* & *ſenſibili*. In priori harum, etiam alias ſatis jejune inquiſita, unica pars fere integra *deeſt*. Etenim de officio & fabrica commoda nervorum & muſculorum, & aliorum quæ ad hunc motum requiruntur; quæque pars corporis quieſcat, dum alia moveatur;

ſtatim intercipiatur & ſiſtatur motus ipſe, (ut cum deambulamus, ſi alia ſubeat cogitatio acris & defixa, continuo conſiſtimus;) & aliæ nonnullæ ſubtilitates non malæ, in obſervationem & inquiſitionem jam pridem venerunt. Quomodo vero compreſſiones, & dilatationes, & agitationes Spiritus,(qui procul dubio motus fons eſt) corpoream & craſſam partium molem flectat, excitet,aut pellat, adhuc diligenter inquiſitum & tractatum non eſt. Neque mirum, cum *anima ipſa ſenſibilis* hactenus potius pro entelechia & functione quadam habita ſit,quam pro ſubſtantia. At quando jam innotuerit, ipſam eſſe ſubſtantiam corpoream & materiatam, neceſſe eſt etiam, ut, quibus nixibus aura,tam puſilla & tenera, corpora tam craſſa & dura in *motu* ponere poſſit, inquiratur. De hac parte igitur, cum *deſideretur*, fiat inquiſitio.

At de *ſenſu* & *ſenſibili* longe uberior & diligentior adhibita eſt inquiſitio, tam in Tractatibus circa ea generalibus, quam in artibus ſpecialibus, utpote *Perſpectiva, Muſica*, quam vere nihil

unt tamen duæ partes nobiles & inſi-
gnes, quas in hac doctrina *deſiderari* ſtatuimus; Altera de *differentia perce-ptionis* & *ſenſus*: Altera de *forma lucis*.

Atque differentiam inter *perceptionem* & *ſenſum*, bene enucleatam, debuerant Philoſophi Tractatibusſuis de *ſenſu* & *ſenſibili* præmittere,ut rem maxime fundamentalem. Videmus enim, quaſi omnibus corporibus naturalibus ineſſe vim manifeſtam *percipiendi*: etiam electionem quandam amica amplectendi, inimica & aliena fugiendi. Neque nos de ſubtilioribus *perceptionibus* tantum loquimur, veluti cum Magnes ferrum allicit. Flamma ad naphtham aſſilit; Bulla bullæ approximata coit; Radiatio ab objecto albo diſſilit; Corpus animalis utilia aſſimilat, inutilia excernit; Spongiæ pars (etiam ſuper aquam elevata) aquam attrahit, aerem expellit; Et hujuſmodi. Etenim quid attinet talia enumerare? Nullum ſiquidem corpus ad aliud admotum illud immutat, aut ab illo immutatur, niſi operationem præcedat *perceptio* reciproca. *Percipit* corpus meatus, quibus ſe inſinuat: *Percipit* impetũ

alterius corporis, cui cedit: *Percipit* amotionem alterius corporis, à quo detinebatur, cum ſe recipit: *Percipit* divulſionem ſui continui, cui ad tempus reſiſtit: Ubique denique eſt *Perceptio*. Aër vero calidum & frigidum tam acute *percipit*, ut ejus *Perceptio* ſit longe ſubtilior, quam tractus humani; qui tamen pro calidi & frigidi norma habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *doctrinam* hominum culpa: Alia, quod eam intactam & intractatam (cum tamen ſit res nobiliſſima) plerunque reliquerunt: Alia, quod qui huic contemplationi forte animum adjecerunt, longius, quam par eſt, provecti ſunt, & *Senſum* corporibus omnibus tribuerunt: ut piaculum fere ſit, ramum arboris avellere, ne forte inſtar Polydori ingemiſcat. At debuerant illi *differentiam Perceptionis* & *Senſus*, non tantum in comparatione ſenſibilium ad inſenſibilia, ſecundum corpus integrum, explorare, (veluti plantarum & animalium,) verum etiam in corpore ipſo ſenſibili animadvertere, quid in cauſa ſit, cur tot actiones expediantur, abſque omni tamen *Senſu*? Cur alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, ſurſum, deorſum, feran-

ferantur; Cor & Pulſus vibrent; Viſcera, ſua quæque opificia, ſicut officinæ, producant; Et tamen hæc omnia, & complura alia, abſque *Senſu* fiant? Verum homines non ſatis acute, qualis ſit actio *Senſus*, viderunt, atque quod genus corporis, quæ mora, quæ conduplicatio impreſſionis ad hoc requirantur, ut dolor vel voluptas ſequatur? Denique *differentiam* inter *Perceptionem* ſimplicem, & *Senſum*, nullo modo noſſe videntur; nec quatenus fieri poſſit *Perceptio* abſque *Senſu*. Neque enim hæc verborum tantũ controverſia eſt, ſed de re magni prorſus momenti. De hac igitur *doctrina* (ut in primis utili, & ad plurima ſpectante) melius inquiratur: Quandoquidẽ etiam circa hanc rem inſcitia tantum apud nonnullos ex Antiquis Philoſophis potuerit, ut omnibus ſine diſcrimine corporibus animam infundi putaverint: Neque enim videbant, quomodo *Motus* cum diſcretione fieri potuerit abſque *Senſu*; aut *Senſus* adeſſe abſque *Anima*.

De *Forma Lucis* quod debita non facta fuerit inquiſitio, (præſertim cum in *Perſpectiva* ſtrenue elaborarunt homines) ſtupenda quædam negligentia cenſeri poſſit. Etenim, nec in *Perſpe-*

tractantur, origines minime. Sed collocatio demum *Perſpivæ* inter *Mathematica*, hunc ipſum defectum, & alios ſimiles peperit; quia à Phyſicis præmature diſceſſum eſt. Tractatio autem de *Luce*, & cauſſis ejus, in Phyſicis rurſus ſuperſtitioſa fere eſt, tanquam de re inter Divina & Naturalia media; adeo ut quidam ex Platonicis, eam materia ipſa antiquiorem introduxerint. Cum enim ſpacium eſſet difflatum, id primum lumine, poſtea vero corpore impletum fuiſſe, vaniſſimo commento aſſeruerunt: quando tamen Scripturæ Sacræ, maſſam Cœli & Terræ, tenebroſam, ante Lucem creatam, diſerte poſuerint. Quæ vero phyſice & ſecundum ſenſum de ea tractantur, ea ſtatim ad Radiationes deſcendunt, ut parum Phyſicæ inquiſitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem homines contemplationes ſuas ſubmittere pauliſper, & quid ſit *Corporibus* omnibus *Lucidis* commune inquirere, tanquam de *Forma Lucis*. Etenim quam immenſa eſt corporis differentia (ſi ex dignitate conſiderentur) inter Solem & Lignum putridum, aut ſquamas etiam piſcium putri-

quid tandem in cauſa ſit, cur aliqua igneſcant, & *Lucem* ex ſe jaciant calefacta, alia minime? Ferrum, metalla, lapides, vitrum, ligna, oleum, ſevum, ab igne vel flammam vibrant, vel ſaltem rubeſcunt: At aqua, aër, acerrimo, & tanquam furenti calore fervefacta, nihil tamen *Lucis* adipiſcuntur, nec ſplendent. Quod ſi quis hoc eo fieri putet, quod proprium ſit Ignis *lucere*, Aqua autem & Aër Igni omnino inimica ſint; is ſane nunquam per obſcura Noctis in aqua ſalſa, tempeſtate calida, remigavit; cum guttulas aquæ ex remorum concuſſione ſubſilientes, micare & luceſcere videre potuiſſet. Quod etiam fit in ſpuma maris ferventiore, quam *Pulmonem marinum* vocant. Quid denique habent commune cum flamma & ignitis Cicendulæ & Luciolæ; & Muſca Indica, quæ Cameram totam illuſtrat; & oculi quorundam Animalium in tenebris; & Saccharum inter radendum, aut frangendum; & ſudor equi nocte æſtuoſa feſtinantis; & alia nonnulla? Quin & homines tam parum in hac re viderunt, ut plerique ſcintillas è ſilice aërem attritum putent. Attamen quando aër calore non

quomodo tandem fit, ut noctuæ, & feles, & alia nonnulla animalia, noctu cernant? Adeo ut ipſi aëri (quando viſio abſque *Luce* non tranſigatur) neceſſe ſit ineſſe *Lucem* aliquam nativam & genuinam, quamvis tenuem admodum & infirmam, quæ tamen ſit radiis viſivis hujuſmodi animalium proportionata, iiſque ad videndum ſufficiat. Verum hujuſce mali (ut plurimorum) cauſſa eſt, quod homines, ex Inſtantiis particularibus, *Formas* Naturarum *Communes* non elicuerunt; Id quod nos tanquam ſubjectum proprium *Metaphyſicæ* poſuimus: Quæ & ipſa *Phyſicæ*, ſive *Doctrinæ* de *Natura*, pars eſt. Itaque de *Forma* & *Originibus Lucis* fiat Inquiſitio, eaque interim inter *Deſiderata* ponatur. Atque de *Doctrina* circa *ſubſtantiã animæ*, tam *Rationalis* quam *Senſibilis*, cum *Facultatibus ſuis*, atque de ejuſdem *Doctrinæ Appendicibus*, hæc dicta ſint.

FRAN-

FRANCISCI BARONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

LIBER QUINTUS.

Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitio doctrinæ *circa* uſum & objecta facultatum animæ humanæ, *in* Logicam, & Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inveniendi, Judicandi, Retinendi, & Tradendi.

DOctrina *circa Intellectum*, (Rex optime) atque illa altera *circa Voluntatem hominis*, in natalibus ſuis tanquam Gemellæ ſunt. Etenim *illuminationis puritas*, & *arbitrii libertas*, ſimul inceperunt, ſimul corruerunt. Neque datur in Univerſitate Rerum, tam intima Sympathia, quam illa Veri & Boni. Quo magis rubori fuerit Viris doctis, ſi Scien-

tia

humi reptant; circumgerentes animas, inſtar ſpeculi ſane, ſed menſtruati.

Venimus jam ad *doctrinam* circa *uſum* & *objecta facultatum animæ humanæ.* Illa duas habet partes, eaſque notiſſimas, & conſenſu receptas; *Logicam* & *Ethicam:* Niſi quod *doctrinam civilem*, quæ vulgo ut pars *Ethicæ* collocatur, jam ante emancipaverimus, & in integram *doctrinam de homine congregato*, ſive in *ſocietate*, conſtituerimus; hic tantum de *homine ſegregato* tractantes. *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*; *Ethica* de *Voluntate*, *Appetitu*, & *Affectibus* diſſerit: altera *decreta*, altera *actiones* progignit. Verum quidem eſt, quod phantaſia in utraque provincia, tam Judiciali, quam Miniſteriali, Legati cujuſdam, aut Internuncii, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam ſenſus idola omnigena phantaſiæ tradit, de quibus poſtea ratio judicat. At ratio viciſſim idola electa & probata phantaſiæ tranſmittit, priuſquam fiat executio decreti. Siquidem motum voluntarium perpetuo præcedit, eumque incitat phantaſia: adeo ut phantaſia ſit utrique, tam rationi, quam voluntati, inſtru-

nus ille bifrons ſit, & duas obvertat facies: facies enim rationem aſpiciens, veritatis habet effigiem; facies autem actionem aſpiciens, effigiem Bonitatis: quæ tamen ſint facies,

— Quales decet eſſe ſororum.

Neque vero merus & nudus Internuncius eſt phantaſia; ſed auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel uſurpat, præter delationem ſimplicem mandati. Recte enim Ariſtoteles: *Id Imperii habet anima in corpus, quod Dominus in mancipium: Ratio vero in phantaſiam, quod in libera Civitate Magiſtratus in Civem*: Ad quem poſſit ſua vice redire Dominatio. Videmus enim quod in iis, quæ ſunt fidei & religionis, phantaſia ſupra ipſam rationem ſcandat & evehatur: Non quod illuminatio Divina locum habeat in phantaſia, (quin potius in ipſa arce mentis & intellectus:) verum quemadmodum gratia Divina in virtutibus, utitur motibus voluntatis; ita ſimiliter Gratia Divina in illuminationibus, utitur motibus phantaſiæ; unde fit ut Religio ſemper aditum ſibi ac viam ad animum quæſierit, per *ſimilitudines, typos, parabolas, viſiones, inſomnia.* Rurſus haud humile eſt re-

gnum

rationis artificia hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quamcunque partem pertrahuntur; totum illud fit per exuſcitationem phantaſiæ, quæ impotens jam facta, non ſolum rationi inſultat, verum eidem vim quodammodo facit, partim occæcando, partim extimulando. Neque tamen cauſſa videtur, cur à partitione priore diſcedamus. Nam phantaſia ſcientias vere non parit: Siquidem Poëſis (quæ à principio phantaſiæ attributa eſt) pro luſu potius ingenii, quam pro ſcientia, habenda. Poteſtatem autem phantaſiæ in naturalibus, doctrinæ de anima paulo ante aſſignavimus. Eam vero, quam habet cum Rhetorica cognationem, illi ipſi arti (de qua infra tractabimus) remitti par eſt.

Pars iſta *humanæ Philoſophiæ*, quæ ad *Logicam* ſpectat, ingeniorum plurimorum guſtui ac palato minus grata eſt; & nihil aliud videtur, quam ſpinoſæ ſubtilitatis laqueus ac tendicula. Nam ſicut vere dicitur, *Scientiam eſſe animi pabulum*: ita in hoc pabulo appetendo, & deligendo, plerique palatum nacti ſunt Iſraëlitarum ſimile in deſerto: quos

Quæ, licet cibus fuerit cœleſtis, minus tamen ſentiebatur almus & ſapidus. Eodem modo (ut plurimum) illæ *Scientiæ* placent, quæ habent infuſionem nonnullam carnium magis eſculentam. Quales ſunt *Hiſtoria Civilis*, *Mores*, *Prudentia Politica*, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunæ vertuntur & occupatæ ſunt. At iſtud *lumen ſiccum*, plurimorum mollia & madida ingenia offendit, & torret. Cæterum unamquamque rem propria ſi placet dignitate metiri, *Rationes Scientiæ* reliquarum omnino claves ſunt. Atque quemadmodum *Manus inſtrumentum inſtrumentorum*, *Anima forma formarum*, ita & illæ, *Artes artium* ponendæ ſunt. Neque ſolum dirigunt, ſed & roborant; ſicut ſagittandi uſus & habitus, non tantum facit, ut melius quis collimet, ſed ut arcum tendat fortiorem.

Artes Logicæ quatuor numero ſunt; diviſæ ex finibus ſuis, in quos tendunt. Id enim agit homo in *Rationalibus*: Aut ut *inveniat*, *qaod quæſiverit*: Aut *judicet*, *quod invenerit*: Aut *retineat*, *quod judicaverit*: Aut *tradat*, *quod retinue-*

ſeu *Inventionis* : Ars *Examinis*, ſeu *Iudicii* : Ars *Cuſtodiæ*, ſeu *Memoriæ*: & Ars *Elocutionis* ſeu *Traditionis*. De quibus jam ſigillatim dicemus.

CAP. II.

Partitio inventivæ, *in* inventivam artium, *&* argumentorum : *Quodque prior harum (quæ eminet)* deſideretur. *Partitio* inventivæ artium *in* experientiam literatam; *&* organum novum. *Delineatio* experientiæ literæ.

INventionis duæ ſunt ſpecies, valde profecto inter ſe diſcrepantes; Una *artium* & *ſcientiarum*; altera *argumentorum* & *ſermonum*. Priorem harum *deſiderari* prorſus, pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur eſſe defectus; ac ſi quis in inventario conficiendo bonorum alicujus Defuncti ita referat: *Numerata pecunia nihil*. Ut enim cætera omnia pecunia parantur; ita & per hanc *artem* reliquæ acquiruntur. Atque ſicut India Occidentalis nunquam nobis inventa fuiſſet, niſi præceſſiſſet Acus Nauticæ Inventio: licet Regiones illæ immenſæ, Verſoriæ Motus puſillus ſit:

dis ampliores progreſſus factos non eſſe; quandoquidem *Ars inveniendi & perluſtrandi ſcientias* hactenus ignoretur.

Hanc ſcientiæ *deſiderari* partem, plane in confeſſo eſt. Primo enim *Dialectica* nihil profitetur, imo ne cogitat quidem, de *inveniendis artibus*, ſive *Mechanicis*, ſive (quas vocant) *Liberalibus*, aut etiam de illarum *operibus*, harum vero *axiomatibus* eliciendis; ſed quaſi prætereiens homines alloquitur, & dimittit, edicens, ut *Cuique in ſua arte credant*. Celſus, vir prudens, non ſolum Medicus, (licet moris ſit omnibus, in laudes Artis propriæ effundi) graviter & ingenue, de Empiricis & Dogmaticis Medicorum ſectis loquens, fatetur; *Medicamenta & remedia prius fuiſſe inventa, de cauſis vero & rationibus poſterius diſceptatum, non ordine converſo, cauſas ex natura rerum primo erutas fuiſſe, eaſque inventioni remediorum præluxiſſe.* At Plato non ſemel innuit, *Particularia infinita eſſe maxime: rurſus, generalia minus certa documenta exhibere: Medullam igitur ſcientiarum, qua artifex ab imperito diſtinguitur, in mediis*

propo-

m. Quin & illi, qui de primis Rerum Inventoribus, aut Scientiarum Originibus, verba fecerunt, caſum potius, quam artem celebrarunt; Atque animalia Bruta, Quadrupedes, Aves, Piſces, Serpentes, amplius quam Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dictamnũ Genitrix Dictæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis & flore comantẽ
Purpureo. non illa feris incognita capris
Gramina, cũ tergo volucres hæſere ſagittæ.

Adeo ut minime mirum ſit, (cum in more apud Antiquos fuerit rerum utilium inventores conſecrare) apud Ægyptios, gentem priſcam, (cui plurimæ *Artes* initia ſua debent,) templa plena fuiſſe ſimulacris Brutorum; hominum vero ſimulachris prope vacua;

Omnigenumque Deum monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam, &c.

Quod ſi malis, ex traditione Græcorum, artes potius hominibus, ut inventoribus, tribuere: haudquaquam tamen dixeris, Prometheum ad ignis inventionem contemplationes adhibuiſſe:

illud incidiſſe,atque (ut aiunt) *Furtum Iovi feciſſe.* Ita ut, ad artium inventionem quod attinet , capræ ſylveſtri pro emplaſtris , philomelæ pro modulationibus Muſicis , ibidi lavationibus inteſtinorum, operculo ollæ,quod diſſiliit, pro re tormentaria, denique (ut verbo dicamus) Caſui , aut cuivis alteri rei , plus debeamus, quam Dialecticæ. Nec vero multo aliter ſe habet modus ille inveniendi , quem recte deſcribit Virgilius ,

Vt varias uſus meditando extunderet
Artes
Paulatim. ——

Non enim alia hic proponitur inveniendi methodus , quam cujus Bruta ipſa ſunt capacia, & quam crebro uſurpant:nimirum attentiſſima circa unam rem ſollicitudo,ejuſque perpetua exercitatio, quas ſui conſervandi neceſſitas hujuſmodi animantibus imponit.Cicero enim vere admodum ; *Vſus uni rei deditus , & Naturam , & Artem ſæpe vincit.* Quare ſi prædicetur de hominibus ,

—— Labor omnia vincit
Improbus , & durus urgens in rebus egeſtas:

Etiam

Corvo quis auctor fuit, ut magna ne-citate lapillos immitteret arbori cavæ, ubi aquam forte conſpexerit, ut ſurgentem laticem roſtro poſſet attingere? Quis viam monſtravit apibus, qui per aërem, tanquam vaſtum mare, agros floridos, licet multùm ab alvearibus diſſitos, ſolent petere, & favos ſuos denuo repetere? Quis formicam docuit, ut grana in colliculo ſuo reponenda circumroderet prius, ne repoſita germinarent, & ſpem ſuam illuderent? Quod ſi in verſu illo Virgiliano quis notet verbum illud *Extundere*, quod difficultatem rei; & verbum illud *Paulatim*, quod tarditatem innuit; redibimus, unde profecti ſumus, ad Ægyptiorum illos Deos; cum hactenus homines modice rationis facultate, neutiquam vero officio artis uſi ſint, ad inventa detegenda.

Secundo hoc ipſum quod aſſerimus, (ſi advertatur paulo diligentius) demonſtrat *Inductionis* forma, quam proponit *Dialectica*; qua ſcilicet ſcientiarum principia inveniantur, & probentur; quæ vitioſa plane eſt, & incompetens, & naturam tantum abeſt ut perfi-

ciat,

tiarum, ſimilis illi, de quo loquitur Poëta,

——*Aërei mellis cœleſtia dona,*

colligatur; (cum & Scientiæ ipſæ ex exemplis ſingulis, partim naturalibus, partim artificialibus, tanquam prati floribus & horti, extrahantur) reperiet profecto, animum ſuapte ſponte, & nativa indole, *inductionem* ſolertius conficere, quam quæ deſcribitur á Dialecticis: Siquidem ex nuda enumeratione particularium (ut Dialectici ſolent) ubi non invenitur inſtantia contradictoria, vitioſe concluditur; neque aliquid aliud hujuſmodi *Inductio* producit, quam conjecturam probabilem. Quis enim in ſe recipiet, cum particularia, quæ quis novit, aut quorum meminit, ex una tantum parte compareant; non deliteſcere aliquid, quod omnino repugnet? Perinde ac ſi Samuel acquieviſſet in illis Iſai filiis, quos coram adductos videbat in domo, & minime quæſiviſſet Davidem, qui in agro aberat. Atque hæc *Inductionis* forma (ſi verum omnino dicendum ſit) tam pinguis eſt & craſſa, ut incredibile videa-

trudere: Niſi illud in cauſſa fuiſſet, quod opera feſtinata ad Theorias & Dogmata contendiſſent: Particularia autem, (præſertim moram in iis longiorem) ex faſtu quodam & elatione animi, deſpexiſſent. Illi enim exempla, ſive inſtantias particulares, vice lictorum aut viatorum adhibuerunt ad ſummovendam turbam, ut dogmatibus ſuis viam aperirent; neutiquam autem ea inde ab initio in conſilium advocarunt, ut legitima fieret & matura de rerum veritate deliberatio. Certe perculſerit animos pia & religioſa quædam admiratio, cum videamus, eadem calcata veſtigia, ad errorem ducentia, in Divinis & humanis. Quemadmodum enim in Divina Veritate percipienda ægre quis in animum inducat, ut fiat tanquam parvulus; ita in Humana perdiſcenda provectos, utique puerorum more, prima inductionum elementa adhuc legere & retractare, res humilis exiſtimatur, & quaſi contemnenda.

Tertio, ſi concedatur, principia Scientiarum ex *Inductione*, qua utuntur, vel ſenſu & experientia, recte poſſe con-

non poſſe (in rebus *Naturalibus*) q
participant ex Materia) recte & tuto deduci. In *Syllogiſmo* enim fit reductio propoſitionum ad principia per propoſitiones medias. Hæc autem ſive *Inveniendi* ſive *Probandi* Forma in *Scientiis Popularibus* (veluti *Ethicis* , *Politicis*, *Legibus* , & hujuſmodi) locum habet: Imo & in *Theologicis*; quandoquidem Deo pro bonitate ſua placuerit captui humano ſe accommodare: At in *Phyſicis* , ubi natura opere , non adverſarius argumento conſtringendus eſt , elabitur plane veritas ex manibus ; propter longe majorem naturalium operationum , quam verborum ſubtilitatem: Adeo ut ſuccumbente *Syllogiſmo*, *Inductionis* (veræ ſcilicet & emendatæ) officio ubique opus ſit , tam ad Principia magis generalia , quam ad propoſitiones inferiores. Nam Syllogiſmi ex propoſitionibus conſiſtunt ; Propoſitiones ex verbis ; Verba Notionum teſſeræ ſunt. Quare ſi notiones ipſæ (quæ Verborum animæ ſunt) male & varie à rebus abſtrahantur ; tota Fabrica corruit. Neque laborioſa vel conſequentiarum argumentorum, vel veritatis pro-

prima; quæ à functionibus ſequentibus non rectificatur. Non igitur abſque magna & evidenti cauſa evenit, ut complures ex Philoſophis (aliqui autem eorum maxime inſignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiæ humanæ & Syllepſium certitudinem ſuſtulerunt, ultra veriſimilitudinem aut probabilitatem negantes, eam pertingere. Inficias non iverim, viſum eſſe nonnullis, Socratem, cum Scientiæ certitudinem à ſe amoveret, per Ironiam tantum hoc feciſſe; & *Scientiam diſſimulando ſimulaſſe*: Renunciando ſcilicet iis, quæ manifeſto ſciebat, ut eo modo, etiam quæ neſciebat, ſcire putaretur. Neque etiam in recentiore Academia (quam amplexus eſt Cicero) illa Opinio *Acatalepſiæ* admodum ſincere culta fuit. Etenim qui Eloquentia floruerunt, hanc fere ſectam ſibi deſumpſerunt, ut in utramque partem copioſe diſſerendi gloriam aſſequerentur: unde à via illa recta, per quam ad Veritatem pergere debuiſſent, tanquam ad deambulationes quaſdam amœnas, animi cauſa inſtitutas, deflexum eſt.

Con-

iſtam ſimpliciter & integre tenuiſſe. Verum in hoc maxime ab illis peccatum eſt; quod ſenſuum perceptiones calumniabantur; unde *Scientias* radicitus evellebant. Senſus vero, licet ſæpenumero homines aut fallant, aut deſtituant, poſſint tamen multa adiuti induſtria ad *Scientias* ſufficere; Idque non tam ope inſtrumentorum, (licet & hæc quoque aliqua ex parte proſint) quam Experimentorũ ejus generis, quæ Objecta ſubtiliora, quam pro ſenſus facultate ad objecta ſenſu comprehenſibilia, producere queant. Debuerant autem potius defectum hac in parte imputaſſe mentis tum erroribus, tum contumaciæ, quæ rebus ipſis morigera eſſe recuſat, & pravis demonſtrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione ſenſuum, perperam inſtitutis. Hæc autem loquimur, non quo intellectui detrahatur; aut negotium totum deſeratur; ſed quo intellectui auxilia commoda comparentur & ſubminiſtrentur, quibus rerum ardua & naturæ obſcuritatem vincere poſſit. Nemo enim tanta pollet manus con-

quod tamen ope regulæ, aut circini, facere in promptu eſt. Hæc igitur res ipſa eſt, quam paramus, & ingenti conatu molimur; ut ſcilicet mens per artem fiat rebus par; utque inveniatur *ars* quædam *indicii* & *directionis*, quæ cæteras artes, earumque axiomata atque opera detegat, & in conſpectum det. Hanc enim merito *deſiderari* poſuimus.

Ars iſta *indicii* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *indicium ab experimentis ad experimenta*: Aut *ab experimentis ad axiomata*, quæ & ipſa *nova experimenta* deſignent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, poſteriorem vero *Interpretationem naturæ*, ſive *novum organum*. Prior quidem (ut alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda eſt, aut *Parte Philoſophiæ*, ſed pro *ſagacitate* quadam; unde etiam eam *venationem Panis* (hoc nomen ex fabula mutuati) quandoque appellamus: Attamen quemadmodum poſſit quis, in via ſua, triplici modo progredi: aut cum *palpat ipſe in tenebris*: aut *cum alterius*

menta omnigena abſque ulla ſerie aut methodo tentet: ea demum mera eſt palpatio: Cum vero *nonnulla utetur in experimentando directione , & ordine,* perinde eſt ac ſi manu ducatur. Atque hoc illud eſt , quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *lumen ipſum,* quod tertium fuit , ab *Interpretatione naturæ* , ſive novo Organo , petendum eſt.

Literata experientia, ſive *venatio Panis*, modos experimentādi tractat: Eam (cum *deſiderari* poſuerimus, neque res ſit plane perſpicua) pro more & inſtituto noſtro aliquatenus adumbrabimus. *Modus Experimentandi* pręcipue procedit, Aut per *variationem experimenti:* Aut per *productionem experimenti* ; aut per *tranſlationem experimenti :* Aut per *inverſionem experimenti :* Aut per *compulſionem experimenti :* Aut per *applicationem experimenti* : Aut per *copulationem experimenti* : Aut denique per *ſortes experimenti.* Univerſa vero iſta cohibita ſunt, citra *terminos axiomatis* alicujus inveniendi. Illa enim altera pars de *novo Organo*, omnem *tranſlati-*

teria; ſcilicet, quando *experimentum* in jam cognitis, certæ materiæ fere adhæſit; nunc vero in illis, quæ ſimilis ſunt ſpeciei, tentatur: Veluti *confectio papyri*, in pannis linteis tantum probata eſt, in ſericis minime, (niſi forte apud Chinenſes;) Neque rurſus in filaceis, compoſitus ex ſetis & pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) camelotum; Neque denique in laneis, goſſypio, & pellibus; quanquam hæc tria poſtrema magis eſſe videntur heterogenea. Itaque admiſceri poſſint potius, quam per ſe utilia eſſe. Item *Inſitio in arboribus fructiferis* in uſu eſt: In arboribus ſylveſtribus raro tentata; licet perhibetur, ulmum in ulmum inſitam miras producere foliorum umbras. Inſitio etiam in floribus, rara admodum eſt; licet hoc jam cœperit fieri in roſis Muſcatellis, quæ roſis communibus feliciter inoculantur. Etiam *variationem in parte rei*, inter *variationes in materia* ponimus. Videmus enim, *ſurculum in trunco arboris inſitum* felicius pullulare, quam ſi terræ indatur. Cur non & ſemen cepæ, capiti alterius cepæ viridis

indi-

inſitio quædam in radice videri poſſit. *Variatio experimenti* fit ſecundo in *efficiente*: *Radii ſolis* per ſpecula comburentia, calore ita intenduntur, ut materiam, quæ ignem facile concipiat, accendere poſſint: Num & radii lunæ, per eadem, ad leniſſimum aliquem gradum teporis actuari poſſunt, ut videamus, utrum corpora omnia cœleſtia ſint poteſtate calida? Item *calores radioſi*, per ſpecula ſcilicet, intenduntur: Num etiam calores opaci (quales ſunt lapidum & metallorum antequam candeant) idem patiuntur; an potius ſunt luminis in hac re partes nõnullæ? Item *ſuccinum & gagates fricata* paleas trahunt: Num etiam & ad ignem tepefacta? *Variatio experimenti* fit tertio in *quanto*: circa quod diligens admodum eſt adhibenda cura, cum hoc multi circumſtent errores. Credunt enim homines, aucta aut multiplicata *quantitate*, pro rata augeri aut multiplicari virtutē. Et hoc fere poſtulant & ſupponunt, tanquam res ſit Mathematicę cujuſdam certitudinis: Quod omnino falſiſſimũ eſt. *Globus plumbeus* unius libræ

tus iſte, Motus (quem vocant) Naturalis, duplicari debet) ſpatio quinque pulſuum terram feriet ? At ille æquali fere tempore deſcendet, neque accelerabitur juxta rationem *Quanti*. Item *ſulphuris* (puta) *drachma una* ſemilibræ chalybis admiſta, eam fluere faciet & colliquari: Num igitur uncia ſulphuris, quatuor libris chalybis, ad colliquationem ſufficiet ? At illud non ſequitur. Certum enim eſt, *obſtinationem materiæ* in *patiente*, per quantitatem, augeri amplius, quam *activitatem virtutis* in *agente*. Porro nimium, æque fallit ac parum. Etenim in *excoctionibus*, & *depurationibus metallorum*, error eſt familiaris, ut ad excoctionem promovendam, aut calorem fornacis, aut additamenti quod injiciunt, molem augeant. At illa ſupra modum aucta operationem impediunt; propterea quod vi & acrimonia ſua multum ex metallo puro in fumos vertant & aſportent; ut & jactura fiat; & maſſa, quæ remanet, magis ſit obſtinata & dura. Debent igitur homines ludibrium illud mulieris Æſopi cogitare: quæ ſpera-

perit. Prorſus non tutum fuerit alicui *experimento naturali* confidere, niſi facta fuerit probatio, & in minore & in majore *Quanto*. Atque de *variatione experimenti* hactenus.

Productio experimenti duplex: *Repetitio*, & *Extenſio*: Nimirum; cum aut *experimentum iteratur*, aut ad *ſubtilius quiddam urgetur*. *Repetitionis* exemplum tale ſit. *Spiritus vini* fit ex vino per deſtillationem unicam: eſtque vino ipſo multo acrior & fortior: Num etiam ſpiritus vini ipſe deſtillatus, ſive ſublimatus, ſe ipſum fortitudine æque ſuperabit? At *Repetitio* quoq; non abſque fallacia eſt: Etenim, tum ſecunda exaltatio, prioris exceſſum non æquat: tum etiam ſæpenumero per *iterationem experimenti*, poſt ſtatum, ſive Acmen quandam operationis, tantum abeſt ut progrediatur natura, ut potius relabatur. Judicium igitur in hac re adhibendum. *Argentum vivum*, in linteo, aut alias in medio plumpi liquefacti, cum refrigeſcere cœperit, inſertum, ſtupefit: nec amplius fluit. Num & idem argentum vivum, ſi ſæpius im-

 miſſum

facta, & per roſtrum vitri oblongum in vinum dilutum immerſa, ſeparabit aquam à vino: vino in ſummum ſe paulatim recipiente, aqua in imo ſubſidente: Num etiam, quemadmodum vinum & aqua (corpora ſcilicet diverſa) hoc ingenio ſeparantur, poſſint quoque partes vini (corporis nimirum integri) ſubtiliores à craſſioribus ſeparari; ut fiat tanquam deſtillatio per pondus, & in ſummo reperiatur aliquid ſpiritui vini proximum, ſed forte delicatius? Item *magnes ferrum integrum* trahit: Num etiam fruſtum magnetis in diſſolutione ferri immerſum, ferrum ad ſe alliciet, & ſe ferro obducet? Item, *verſorium Acus Nauticæ* ſe ad polos mundi applicat: Num etiam eadem via & conſecutione, qua Cœleſtia? Videlicet, ut ſi quis acum in contrario ſitu, hoc eſt, in puncto Auſtrali ponat, & pauliſper teneat, ac deinde vim omittat: num forte acus ad Septentriones ſe conferet, eligendo potius rotare per Occidentem in Situm deſideratum, quam per Orientē? Item *Aurum Argentum vivum, juxta poſitum,*

dam ipſo auro ponderoſior? Item, *homines memoriæ ſerviunt, collocando imagines perſonarum in locis.* Num etiam idem aſſequentur miſſis locis, & affigendo actiones aut habitus perſonis? Atque de *Productione Experimenti* hactenus.

Tranſlatio experimenti triplex: Aut *à Natura vel caſu in artem:* Aut *ab arte vel practica alia in aliam:* Aut *à parte alicujus artis in partem diverſam ejuſdem. Tranſlationis à natura aut caſu in artem* innumera ſunt exempla: adeo ut omnes fere artes mechanicæ, à tenuibus initiis, natura aut caſu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erat, *botrum contra botrum citius matureſcere:* Id quod de mutuis amicitiæ operis & officiis increbuit. At noſtri, Cydræ (vini ſcilicet ex pomis) confectores, hoc optime imitantur. Cavent enim, ne poma tundantur, aut exprimantur, antequam nonnullo tempore in acervos conjecta mutuo contactu maturuerint; unde nimia potus aciditas emendetur. Item, *Iridum artificioſarum imitatio* ex aſperſione ſpiſſa gut-

ex imbribus ſcilicet, aut rore; vel ex humili illo experimento guttarum, in patinis, ollis aquæ bullientis ſuperimpoſitis, adhærentium, deſumi potuit. *Tonitrua* autem & *fulgura* imitari veritus quis eſſet, niſi operculum Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, ſubito in ſublime jactum, ſubmonuiſſet. Verũ quo hæc res magis exemplis abundet, eo pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, ſi illis utilia inquirere vacaret, naturalia opificia & operationes ſingulas, attente, & minutim, & ex compoſito intueri; & ſecum perpetuo & acriter cogitare, quænam ex ipſis ad artes transferri poſſint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora ſunt *experimenta*, quæ *ab arte in artem*, ſeu *à practica* in *practicam* transferri poſſunt; licet hoc rarius in uſu ſit. Natura enim ubique omnibus occurrit; at artes ſingulæ artificibus tantum propriis cognitę ſunt. *Specilla ocularia* ad viſum debilem juvandum inventa ſunt. Num & comminiſci quis queat aliquod inſtrumentum quod auribus appenſum, ſurdaſtris ad audien-

ferri,quod etiam vivis corporibus proſit? Item *ſigillorum practica in cera*, cæmentis,& plumbo,antiqua fuit:At hæc etiam impreſſioni in chartis, ſive arti typographicæ, viam monſtravit. Item *ſal in coquinaria carnes condit*, idque melius hyeme, quam æſtate. Annon hoc ad Balnea utiliter transferri poſſit, eorumque temperamentum, quando opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum. Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condenſandum obtinere reperitur: Annon poſſit hoc transferri ad Condenſationes metallorum: cum jampridem notum ſit, aquas fortes, ex nonnullis ſalibus compoſitas, deiicere & præcipitare arenulas Auri, ex metallis aliquibus, auro ipſo minus denſis? Item *Pictoria*, *Imagine Memoriam* rei renovat: Annon hoc traductum eſt in *artem* eam, quam vocant, *Memoriæ*? De his in genere monitum ſit: Quod nihil ad imbrē quendam inventorum utilium, eorundemque novorum,veluti cœlitus deducendum, tantum valere poſſit, quantum,ſi expe-

ſint, in noticiam veneriut:ut per hanc, quam dicimus, *experimentorum translationem*, artes ſe mutuo fovere, & veluti commixtione radiorum, accendere poſſint. Quamvis enim *via rationalis* per organum longe majora ſpondeat: attamen hæc *ſagacitas*, per *experientiam literatam*, plurima interim ex iis, quæ in proximo ſunt, in genus humanum, tanquam miſſilia apud Antiquos Donativa, projiciet & ſparget. Supereſt illa *tranſlatio de parte artis in partem diverſam*; quæ parum differt à tranſlatione de arte in artem: Verum quia *artes* nonnullæ ſpatia magna occupant, ut etiam *tranſlationem experimentorum* ferre intra ſe ipſas poſſint, hanc etiam ſpeciem *tranſlationis* ſubjungere viſum eſt. Præcipue, quia magni prorſus eſt in nonnulla arte momenti. Plurimum enim ad *artem medicinæ* amplificandam profuerit, ſi *experimenta partis* illius *medicinæ* de *curationibus morborum* ad partes illas de *tuenda ſanitate*, & *prolongatione vitæ*, transferantur. Si enim *opiatum aliquod inſigne*, ad ſpirituum, in morbo peſtilenti, furibundam incen-

ſionem

incenſionem eam gliſcentem, & obrepentem, quæ per ætatem fit, aliqua ex parte frænare & retardare poſſit. Atque de *tranſlatione experimenti* hactenus.

Inverſio experimenti fit, cum contrarium ejus quod *experimento* conſtat, probatur. Exempli gratia: *Calidum* per *ſpecula* intenditur: Num etiam frigidum? Item *calidum ſe diffundendo, fertur* tamen potius in *ſurſum*: Num etiam frigidum ſe diffundendo, fertur magis in deorſum? Exempli gratia, accipias *bacillum ferreum*; illudque in uno fine calefacias; & deinde erigas ferrum, parte calefacta ſubtus locata; in ſuperiore parte manu appoſita, actutum manum aduret: parte autem calefacta ſupra locata, & manu ſubtus, multo tardius aduret. Num etiam, ſi totum bacillum calefiat, & finis alter nive, vel ſpongia, in aqua frigida tincta, madefiat. Si nix aut ſpongia ſuperius locetur, num (inquam) frigus deorſum mittet citius, quam inferius locata, ſurſum? Item, *Radii ſolis ſupra album* diſſiliunt, ſupra nigrum congregantur: Num etiam umbræ ſuper nigrum diſperguntur,

videmus, ubi imagines rerum, quæ foras ſunt, ſuper papyrum, quæ alba eſt, excipiuntur, ſuper nigram minime. Item, *vena frontis* ad *dolorem hemicranicum* inciditur: Num etiam hemicranium ſcarificatur ad ſodam? Atque de *Inverſione experimenti* hactenus.

Compulſio experimenti fit, ubi urgetur & producitur *experimentum*, ad annihilationem, vel privationem virtutis: In reliquis enim venationibus, fera capitur tantum: At in iſta, occiditur. Exemplum *Compulſionis* tale eſt. *Magnes ferrum trahit:* Urge ergo ferrum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attractio: Veluti, num forte, ſi magnes uſtus fuerit, aut in aquis fortibus maceratus, virtutem ſuam deponet, aut ſaltem remittet? Contra, ſi chalybs aut ferrum in crocum martis redigantur, vel in chalybem, quem vocant præparatum, vel etiam in aqua forti ſolvantur, num adhuc ea alliciat magnes? Rurſus, *Magnes ferrum trahit per universa*, quæ novimus, *media*, nempe ſi interponatur aurum, argentum, vitrum. Urge igitur aliquod medium, ſi

fieri

quæ adhuc probata non ſunt. Item, *introducta ſunt nuper Perſpicilla*, quæ viſibilia minuta miris modis multiplicent. Urge uſum eorum, vel ad ſpecies tam puſillas, ut amplius non valeant; vel ita grandiuſculas, ut confundantur. Scilicet, Num poterunt illa in urina clare detegere ea, quæ alias non perſpicerentur? Num poterunt in gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana aut nubeculas conſpicienda dare? Num & pulviſcula in ſole (quæ Democrito pro Atomis ſuis, & principiis rerum, falſiſſime objiciebantur) tanquam corpora grandiuſcula monſtrare? Num pulverem craſſiuſculum, ex cinnabari, & ceruſſa, ita oſtendere diſtributum, ut appareant hic granula rubra, illic alba? Num rurſus, imagines majores (puta faciem, oculum, &c.) in tantum multiplicatas oſtendere, in quantum pulicem, aut vermiculum? Num byſſum, aut hujuſmodi textile linteum delicatius, & paulo apertius, ita foraminatum oſtendere, ac ſi eſſet rete? Verum in *compulſionibus experimentorum* minus moramur, quia fere extra limites *ex-*

perien-

ſpectant. ubicunque enim fit negativa, aut privativa, aut excluſiva; cœpit jam præberi lux nonnulla ad *inventionem formarum*. Atque de *compulſione experimenti* hactenus.

Applicatio experimenti nihil aliud eſt, quam ingenioſa traductio ejus, ad *experimentum* aliud aliquod utile. Exemplum tale ſit. *Corpora quæque ſuas habent dimenſiones, ſua pondera:* Aurum plus ponderis, minus dimenſionis, quam argentum: Aqua, quam Vinum. Ab hoc traducitur *experimentum* utile, ut ex menſura impleta, & pondere excepto, poſſis dignoſcere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vino. quod fuit Εὕρηκα illud Archimedis. Item, *Carnes in nonnullis cellis citius putreſiunt, quam in aliis:* Utile fuerit, *experimentum* hoc traducere ad dignoſcendos aëres, magis aut minus ſalubres; ad habitationem; ubi ſcil. carnes diutius vindicentur à putredine: poſſit idem applicari ad revelandas ſalubriores aut peſtilentiores tempeſtates anni. Verum innumera ſunt ejuſmodi. Evigilent modo homines, & oculos perpetuo, alias ad naturam rerum, a-

lias

Copulatio experimenti eſt applicationum nexus & catena; cum, quæ ſingula profutura non fuiſſent ad uſum aliquem, connexa valeant. Exempli gratia; *Roſas* aut *fructus ſerotinos habere cupis:* Hoc fiet, ſi gemmas præcociores avellas; Idem fiet, ſi radices, uſque ad ver adultum, denudes, & aëri exponas; At multo magis ſi copuletur utrumque. Item, *ad refrigerandum maxime faciunt glacies, & nitrum: utrunque commixtum* multo magis. Verum & hæc res per ſe perſpicua eſt. Attamen fallacia ei ſæpe ſubeſſe poſſit, (ut & omnibus, ubi deſunt *axiomata*) ſi copula fiat ex rebus, quæ diverſis, & quaſi pugnantibus modis, operantur. Atque de *copulatione experimenti* hactenus.

Reſtant *ſortes experimenti.* Hic vero experimentandi modus plane irrationalis eſt, & quaſi furioſus, cum aliquid experiri velle animum ſubit, non quia aut ratio, aut aliquod aliud *experimentum*, te ad illud deducat, ſed prorſus, quia ſimilis res adhuc nunquam tentata fuit. Haud tamen ſcio, an in hac ipſa re (de qua nunc agimus) non aliud magnum lateat; ſi inquam omnem lapi-

tas rei aliquando juvet. At ſi ratio ſimul comitetur, id eſt, ut & manifeſtum ſit, ſimile experimentum nunquam tentatum fuiſſe, & tamen cauſa ſubſit magnâ, cur tentetur, tum vero hæc res ex optimis eſt, & plane ſinus naturæ excutit. Exempli gratia: In *operatione ignis ſuper aliquod corpus naturale*, altèrum horum hactenus ſemper evenit, ut aut aliquid evolet, (veluti flamma, & fumus, in combuſtione vulgari) aut ſaltem fiat ſeparatio partium localis, & ad nonnullam diſtantiam, ut in deſtillatione, ubi feces ſubſident, vapores in receptacula, poſtquam luſerint, congregantur. At *deſtillationem clauſam* (ita enim eam vocare poſſumus) nemo mortalium adhuc tentavit: Veriſimile autem videtur, vim caloris, ſi intra clauſtra corporis ſua in alterando edat facinora; cum nec jactura fiat corporis, nec etiam liberatio; tum demum hunc materiæ Proteum, veluti manicis detentum, ad complures transformationes adacturam, ſi modo calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vaſorum confractio. Eſt enim hæc res matri-

reparatur. Nam quod
jungatur alimentatio: verum quatenus ad verſionem eadem res videtur. Tales igitur ſunt *ſortes experimenti.*

Illud interim, circa hujuſmodi experimenta, monemus; ut nemo animo concidat, aut quaſi confundatur, ſi experimenta, quibus incumbit, expectationi ſuæ non reſpondeant. Etenim quod ſuccedit, magis complaceat; at quod non ſuccedit, ſæpenumero non minus informat. Atque illud ſemper in animo tenendum, (quod perpetuo inculcamus) *experimenta lucifera* etiam adhuc magis quam fructifera ambienda eſſe. Atque de *literata Experientia* hæc dicta ſint, quæ (ut jam ante diximus) *ſagacitas* potius eſt, & odoratio quædam venatica, quam *ſcientia.* De *novo* Organo autem ſilemus, neque de eo quicquam prælibamus; Quoniam de eo (cum ſit res omnium maxima) opus integrum (annuente favore divino) conficere nobis in animo eſt.

CAP.

Promptuariam, & Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem, & Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquiſitione. De* Gravi *&* Levi.

INventio *Argumentorum*, *Inventio* proprie non eſt. *Invenire* enim eſt ignota detegere, non ante cognita recipere, aut revocare. Hujuſce autem *Inventionis* uſus atque officium non aliud videtur, quam ex maſſa Scientiæ, quæ in animo congeſta & recondita eſt, ea quæ ad rem aut quæſtionem inſtitutam faciunt, dextre depromere. Nam cui parum, ant nihil, de ſubjecto quod proponitur, innotuit, ei Loci *Inventionis* non proſunt; Contra, cui domi paratum eſt, quod ad rem adduci poſſit; is etiam abſque arte, & *Locis Inventionis*, argumenta tandem (licet non ita expedite & commode) reperiet & producet. Adeo ut hoc genus *Inventionis* (ſicut diximus) *Inventio* proprie non ſit; ſed reductio tantum in memoriam, ſive ſuggeſtio cum applicatione. Attamen, quoniam vocabulum invaluit, & receptum eſt, vocetur ſane *Inventio*; Siquidem etiam feræ alicujus vena-

ſit. Miſſis vero verborum ſcrupulis, illud conſtet, ſcopum & finem hujuſce rei, eſſe promptitudinem quandam, & expeditum uſum cognitionis noſtræ, potius quam ejuſdem amplificationem, aut incrementum.

Atque ut parata ſit ad diſſerendum copia, duplex ratio iniri poteſt. Aut ut deſignetur, & quaſi indice monſtretur, ad quas partes rem indagare oporteat; atque hæc eſt ea, quam vocamus *Topicam*. Aut ut jam antea compoſita ſint, & in uſum repoſita argumenta, circa eas res, quæ frequentius incidunt, & in diſceptationem veniunt. atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem poſterior tanquam *Scientiæ pars* vix dici meretur, cum in diligentia potius conſiſtat, quam in eruditione aliqua artificioſa. Veruntamen hac in parte Ariſtoteles, ingenioſe quidem, ſed tamen damnoſe, ſophiſtas ſui temporis deridet, inquiens: *Perinde illos facere, ac ſi quis calcearium profeſſus, rationem calcei conficiendi non doceret, ſed exhiberet tantum calceos complurimos, diverſæ tam formæ, quam magnitudinis.*

Atta-

beret, neque eos [illegible]
tus; egenum prorſus manſurum, & perpaucos inventurum emptores. Sed longe aliter *Salvator* noſter, de *Divina Scientia* verba faciens, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cœlorum, ſimilis eſt homini Patrifamilias, qui profert de Theſauro ſuo Nova & Vetera.* Videmus etiam, priſcos Rhetores oratoribus præcepiſſe, ut præſto haberent *Locos Communes* varios, jam pridem adornatos, & in utramque partem tractatos & illuſtratos: Exempli gratia, *pro ſententia Legis adverſus Verba Legis, & è contra: Pro Fide Argumentorum adverſus Teſtimonia, & è contra.* Cicero autem ipſe, longa doctus experientia, plane aſſerit, poſſe Oratorem diligentem & ſedulum jam præmeditata & elaboràta habere, quæcunque in diſceptationem venient: Adeo ut in cauſæ ipſius actione, nihil novum, aut ſubitum inſeri neceſſe fuerit, præter nomina nova, & circumſtantias aliquas ſpeciales. At Demoſthenis diligentia & ſollicitudo eo uſque proceſſit, ut quoniam primus ad cauſam aditus, & ingreſſus, ad animos auditorum præparandos,

nere & in promptu habere. Atque hæc exempla & auctoritates merito Ariſtotelis opinioni præponderare poſſint, qui nobis Auctor foret, ut *Veſtiarium* cum *Forſice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars *doctrinæ* circa *Promptuarium*, De qua hoc loco ſatis. Cum enim ſit utrique, tam Logicæ, quam Rhetoricæ, communis; viſum eſt eam hic inter Logica curſim tantum perſtringere; pleniorem ejus tractationem ad Rhetoricam rejicientibus.

Partem alteram *Inventivæ* (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem* & *Particularem*. *Generalis* illa eſt, quæ in *Dialectica* diligenter & abunde tractata eſt; ut in ejus explicatione morari non ſit opus. Illud tamen obiter monendum videtur, Topicam iſtam non tantum in Argumentationibus, ubi cum aliis manum conſerimus; verum & in meditationibus, cum quid nobiſcum ipſi commentamur, aut revolvimus, valere. Imo, neque ſolummodo in hoc ſitam eſſe, ut inde fiat ſuggeſtio, aut admonitio, quid *affirmare*, aut *aſſe-*

ſiquidem Plato, *Qui aliquid quærit, id ipſum, quod quærit, generali quadam notione comprehendit: aliter, qui fieri poteſt, ut illud, cum fuerit inventum, agnoſcat?* Idcirco. qno amplior & certior fuerit anticipatio noſtra; eo magis directa & compendioſa erit inveſtigatio. Iidem igitur illi loci, qui ad intellectus noſtri ſinus intra nos excutiendos, & congeſtam illic Scientiam depromendam, conducent, etiam ad Scientiam extrinſecus hauriendam juvabunt: Ita ut ſi præſto fuerit quis rei gnarus & peritus, commode & prudenter de ea interrogari à nobis poſſit, & ſimiliter auctores, & libri, & partes librorum, qui nos de iis, quæ quærimus, edoceant & informent, utiliter deligi & evolvi.

At *Topica particularis*, ad ea, quæ dicimus, longe confert magis, & pro re fructuoſiſſima habenda eſt. Illius certe mentio levis à nonnullis Scriptoribus facta eſt, ſed integre, & pro rei dignitate, minime tractata. Verum miſſum facientes vitium illud & faſtum, quæ nimium diu regnarunt in Scholis: videlicet, ut quæ præſto ſint, infinita ſubtilita-

rem apprime utilem, amplectimur, hoc eſt, *locos inquiſitionis* & *inventionis*, *particularibus ſubjectis* & *ſcientiis* appropriatos. Illi autem, mixturæ quædam ſunt ex *Logica* & *Materia ipſa*, *propria* ſingularum *Scientiarum*. Futilem enim eſſe conſtat, & anguſti cujuſdam animi, qui exiſtimet, *artem* de *Scientiis* inveniendis perfectam jam à principio excogitari & proponi poſſe, eandemque poſtea in opere poni & exerceri debere. At certo ſciant homines, *Artes inveniendi ſolidas & veras adoleſcere & incrementa ſumere cum ipſis inventis*: Adeo ut cum quis primum ad perſcrutationem *ſcientiæ* alicujus acceſſerit, poſſit habere *Præcepta Inventiva* nonnulla utilia: poſtquam autem ampliores in ipſa *Scientia* progreſſus fecerit, poſſit etiam & debeat nova *Inventionis Præcepta* excogitare, quæ ad ulteriora eum felicius deducant. Similis eſt ſane hæc res viæ initæ in planitie: poſtquam enim viæ partem aliquam fuerimus emenſi, non tantum hoc lucrati ſumus, ut ad exitum Itineris propius acceſſerimus; verum etiam ut, quod reſtat

R viæ,

etiam illa, quæ ſuperſunt, propius dat in conſpectum. Hujus autem *Topicæ* Exemplum, quoniam eam inter *Deſiderata* reponimus, ſubjungere viſum eſt.

Topica particularis, ſive Articuli Inquiſitionis de Gravi & Levi.

1. *Inquiratur, qualia ſint Corpora, quæ* motus gravitatis *ſunt ſuſceptibilia, qualia quæ* levitatis, *& ſi quæ ſint Mediæ, ſive* Adiaphoræ Naturæ?

2. *Poſt* inquiſitionem *de* Gravitate *&* Levitate ſimplicem, *procedatur ad* inquiſitionem comparatam; *Quæ nimirum ex* Gravibus plus, *quæ* minus ponderent *in eodem Dimenſo? Etiam, quæ ex Levibus* celerius ferantur *in altum, quæ* tardius?

3. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* Quantum Corporis *ad* Motum Gravitatis? *Atque videatur hoc primo aſpectu quaſi ſupervacuum, quia rationes* Motus *debeant ſequi Rationes* Quanti. *Sed res aliter ſe habet. Nam licet in Lancibus,* Quantitas Gravitatem Corporis *ipſius compenſet, (viribus corporis undique coeuntibus per repercuſſionem, ſive reſiſten-*

tu corporum *per aerem ;* Quantum Corporis *parum valet ad* incitationem Deſcenſus : *Cum viginti pondo plumbi, & libra una, eodem fere ſpatio cadant.*

4. *Inquiratur utrum* Quantum Corporis *ita augeri poſſit, ut* Motus Gravitatis prorſus deponatur ? *ut ſit in globo terræ, qui penſilis eſt, non cadit. Vtrum igitur poſſint eſſe aliæ maſſæ tam grandes, ut ſe ipſæ ſuſtentent ? Nam latio ad centrum terræ res fictitia eſt: Atque omnis maſſa grandis motum lationis quemcunque exhorret, niſi ab alio appetitu fortiori vincatur.*

5. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* reſiſtentia corporis medii, *vel occurrentis ad* regimen motus gravitatis. *Corpus vero deſcendens, aut* penetrat & *ſecat corpus occurrens: Aut ab eo* ſiſtitur. *Si* penetret, *ſit penetratio: Aut cum levi reſiſtentia, ut in Aere: Aut cum fortiori, ut in aqua.* Si ſiſtatur, *ſiſtitur, aut reſiſtentia diſpari, ubi ſit prægravatio, ut ſi lignum ſuperponatur ceræ. Aut æqua, veluti ſi aqua ſuperponatur aquæ, aut lignum, ejuſdem generis ligno. Id quod appellat Schola(apprehenſione quadam inani)* Non ponderare corpus niſi extra

Etiam aliter (quod mirum videri poſſit) in lancibus pendentibus in aere, aliter in lancibus immerſis in aqua: aliter in decaſu per aquam, aliter in natantibus ſive vectis ſuper Aquam.

6. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* Figura Corporis deſcendentis, *ad regendum modum gravitatis? veluti figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis. & quando ſe vertant corpora, quando eadem, qua dimittuntur, poſitura permaneant?*

7. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* Continuatio & progreſſio ipſius Caſus ſive Deſcenſus, *ad hoc, ut majori incitatione & impetu feratur? & qua proportione & quouſque invaleſcat illa incitatio? ſiquidem veteres levi contemplatione opinati ſunt, (cum motus naturalis ſit iſte) eum perpetuo augeri & intendi.*

8. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* Diſtantia aut proximitas Corporis deſcendentis à Terra, *ad hoc, ut celerius cadat, aut tardius, aut etiam non omnino, (ſi modo fuerit extra orbem activitatis globi terræ, quæ Gilberti opinio fuit:) Atque ſimul de eo, quid operetur* Im-

Etenim hæc res etiam motum variat, ut operantibus in Mineris perſpectum eſt.

9. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* Differentia Corporum, per quæ motus gravitatis diffunditur & communicatur: *atque utrum æque communicetur per corpora mollia & poroſa, ac per dura & ſolida: veluti ſi trabs Lancis ſit ex altera parte Lingulæ lignea, ex altera argentea, licet fuerint reductæ ad idem pondus, utrum non progignat variationem in lancibus? Similiter, utrum* Metallum, Lanæ, *aut* Veſicæ *inflatæ, ſuperimpoſitum, idem* ponderet, *quod in* Fundo Lancis?

10. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur, in communicatione Motus Gravitatis,* Diſtantia corporis à Libramine: *Hoc eſt, cita & ſera perceptio incubitus, ſive depreſſionis: Veluti in lancibus; ubi altera pars trabis eſt longior, (licet reducta ad idem pondus) an inclinet hoc ipſum lancem? Aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certe trahet aquam, licet brevior pars, facta ſcilicet capacior, majus contineat pondus aquæ.*

11. *Inquiratur de eo, quid poſſit* In-

 ter-

lium vivorum & mortuorum?

12. *Inquiratur de* ſecretis Aſcenſibus *&* Deſcenſibus partium leviorum & graviorum in uno corpore integro: *unde fiant ſæpe accuratæ ſeparationes? ut in ſeparatione vini & aquæ: in aſcenſione floris, lactis, & ſimilibus.*

13. *Inquiratur*, quæ ſit Linea *&* Directio motus Gravitatis, *& quatenus ſequatur vel centrum terræ, id eſt, maſſam terræ, vel centrum corporis ipſius, id eſt, Nexum partium ejus.* Centra *enim illa ad demonſtrationes apta ſunt, in Natura nihil valent.*

14. *Inquiratur de* Cõparatione Motus Gravitatis cũ Motibus aliis; *quos ſcilicet vincat, quibus cedat? Veluti in* Motu (*quẽ appellãt*) violento, *motus gravitatis compeſcitur ad tẽpus: Etiam, cũ pondus longe majus ferri ab exiguo magnete attollitur, cedit motus gravitatis motui ſympathiæ.*

15. *Inquiratur de* Motu Aëris, *utrum feratur ſurſum, an ſit tanquam adiaphorus? Quod difficile eſt inventu, niſi per experimenta aliqua exquiſita. Nam emicatio aeris in fundo aquæ, fit potius per plagam aquæ, quam per motum aeris, cum*

idem

vitatem aqua in aqua: In bulla autem, exili obducta pellicula, ad tempus ſtat.

16. *Inquiratur*, quis ſit Terminus Levitatis? *Neque enim quemadmodum centrum terræ poſuerunt centrum gravitatis, volunt (credo) ut ultima convexitas Cœli ſit terminus levitatis. An potius, veluti gravia videntur eouſque ferri, ut decumbant, & tanquam ad immobile, ita levia eouſque ferantur, ut rotari incipiant, & tanquam ad motum ſine termino?*

17. *Inquiratur, quid in cauſa ſit, cur* Vapores & Halitus *eouſque in altum, ac ſita eſt* Regio (*quam vocant*) *media aëris, ferantur? cum & craſſiuſculæ ſint Materiæ, & Radii ſolis per vices (noctu ſcilicet) ceſſent.*

18. *Inquiratur de* Regimine Motus Flammæ in ſurſum. *Quod eo abſtruſius eſt, quia ſingulis momentis flamma perit, niſi forte in medio Flammarum majorum: Etenim flammæ abruptæ, à continuitate ſua, parum durant.*

19. *Inquiratur de* Motu in ſurſum ipſius Activitatis Calidi. *veluti cum calor in ferro candente citius gliſcit in ſurſum, quam in deorſum.* Exem-

ut homines debeant *Topicas particulares* ſuas alternare, ita ut poſt majores progreſſus aliquos, in inquiſitione factos, aliam & ſubinde aliam inſtituant Topicam; ſi modo Scientiarum faſtigia conſcendere cupiant. Nos autem *Topicis particularibus* tantum tribuimus, ut proprium opus de ipſis, in ſubjectis naturalibus dignioribus, & obſcurioribus, conficere in animo habeamus. Domini enim quæſtionum ſumus, rerum non item. Atque de *Inventiva* hactenus.

Cap. IV.

Partitio artis Judicandi, *in* Judicium per Inductionem, *&* per Syllogiſmum. *Quorum prius aggregatur* Organo Novo. *Partitio prima* Judicii per Syllogiſmum, *in* Reductionem Rectam, *&* Inverſam. *Partitio ſecunda ejus in* Analyticam, *&* Doctrinam De Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis, *in* Elenchos Sophiſmatum, Elenchos Hermeniæ, *&* Elenchos Imaginum, ſive Idolorum. *Partitio* Idolorum, *in* Idola Tribus, Idola

tura Subjecti.

TRanſeamus nunc ad *Iudicium* , ſive *Artem Iudiciandi* , in qua agitur de *natura probationum* , ſive *demonſtrationum*. In *arte* autem iſta *Iudicandi* (ut etiam vulgo receptum eſt) aut *per Inductionem*, aut *per Sillogiſmum* concluditur. Nam *Enthymemata* , & *Exempla*, illorum duorum Compendia tantum ſunt. At quatenus ad *Iudicium* , quod fit per *Inductionem* , nihil eſt , quod nos detinere debeat : Uno ſiquidem eodemque mentis opere illud , quod quæritur, & invenitur, & judicatur. Neque enim per medium aliquod res tranſigitur, ſed immediate , eodem fere modo , quo fit in ſenſu. Quippe ſenſus in Objectis ſuis primariis ſimul & objecti ſpeciem arripit , & ejus veritati conſentit. Aliter autem fit in *Syllogiſmo* ; cujus probatio immediata non eſt, ſed per medium perficitur. Itaque alia res eſt *Inventio Medii* , alia *Iudicium* de *Conſequentia Argumenti*. Nam primo diſcurrit mens , poſtea acquieſcit. At *Inductionis* formam vitioſam

ſatis.

De illo altero per *Syllogiſmum* quid attinet dicere? cum ſubtiliſſimis ingeniorum limis hæc res fere attrita ſit, & in multas minutias redacta. Nec mirum, cum ſit res, quæ cum intellectu humano mgnam habeat ſympathiam. Nam animus humanus miris modis ad hoc contendit, & anhelat, ut non penſilis ſit, ſed nanciſcatur aliquid fixum & immobile, cui tanquam firmamento in tranſcurſibus & diſquiſitionibus ſuis innitatur. Sane quemadmodum Ariſtoteles probare conatur, inveniri in omni motu corporum aliquid quod quieſcit, & fabulam antiquam de Atlante, qui ipſe erectus Cœlum humeris ſuſtinuit, pereleganter ad Polos Mundi traducit, circa quos cõverſiones expediuntur: Similiter magno ſtudio appetunt homines, aliquem habere intra ſe cogitationum Atlantem, aut Polos, qui intellectus fluctuationes & vertigines aliquatenus regant; Timentes ſcilicet, ne Cœlum ipſorum ruat. Itaque ad Principia Scientiarum conſtituenda præpropere feſti-

cto, eum, qui certa nimis propere captaverit, & in dubiis finiturum: qui autem Judicium tempeſtive cohibuerit, ad certa perventurum.

Manifeſtum eſt igitur, *Artem* hanc *Iudicandi per Syllogiſmum*, nihil aliud eſſe, quam reductionem propoſitionum ad principia per medios *terminos*. Principia autem conſenſu recepta intelliguntur, atque à quæſtione eximuntur. At terminorum mediorum inventio libero ingeniorum acumini & inveſtigationi permittitur. Eſt autem *reductio* illa duplex, *directa* ſcilicet, & *inverſa*. *Directa* eſt, cum ipſa propoſitio ad ipſum principium reducitur: Id quod *probatio oſtenſiva* vocatur. *Inverſa* eſt, cum contradictoria propoſitionis reducitur ad contradictorium principii; quod vocant *probationem per incommodum*. Numerus vero terminorum mediorum, ſive ſcala eorum minuitur, aut augetur, pro remotione propoſitionis à principio.

His poſitis, partiemur *Artem Iudicii* (ſicut vulgo fere ſolet) in *Analyticam*, & *Doctrinam de Elenchis*: Altera indi-

ſive deflectatur, vitioſa deprehenditur eſſe concluſio. Atque hoc ipſum in ſe elenchum quemdam ſive redargutionem continet. *Rectum enim* (ut dicitur) *& ſui Iudex eſt, & obliqui.* Tutiſſimum nihilominus eſt, *Elenchos*, veluti monitores adhidere, quo facilius detegantur fallaciæ, Judicium alioquin illaqueaturæ. In *Analytica* vero nihil deſiderari reperimus. quin potius oneratur ſuperfluis quam indiget acceſſionibus.

Doctrinam de *Elenchis*, in tres partes dividere placet: *Elenchos Sophiſmatum*, *Elenchos Hermeniæ*, & *Elenchos Imaginum* ſive *Idolorum*. *Doctrina* de *elenchis Sophiſmatum* apprime utilis eſt: Quamvis enim pinguius fallaciarum genus, à Seneca, non inſcite comparetur cum præſtigiatorum technis: in quibus quo pacto res regeratur neſcimus; aliter autem ſe habere rem quam videtur, ſatis novimus: Subtiliora tamen *Sophiſmata* non ſolum id præſtant, ut non habeat quis quod reſpondeat; ſed & Judicium ipſum ſerio confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophiſmatum* præclare tractata eſt ab Ariſtotele, quoad

rum, (*Gorgiæ* , *Hippiæ* , *Protagoræ*, *Euthydemi* , & reliquorum) verum etiam in Perſona ipſius Socratis , qui cum illud ſemper agat,ut nihil affirmet, ſed à cæteris in medium adducta infirmet, ingenioſiſſime Objectionum, Fallaciarum , & Redargutionum Modos expreſſit. Itaque in hac parte nihil habemus quod *deſideremus*. Illud interim notandum ; quamvis uſum hujus doctrinæ probum , & præcipuum, in hoc poſuerimus,ut redarguantur ſophiſmata ; liquido nihilominus patere , uſum ejus degenerem & corruptum , ad captiones & contradictiones per illa ipſa ſophiſmata ſtruendas & concinnandas ſpectare. Quod genus facultatis etiam pro eximio habetur , & haud parvas affert utilitates. Licet eleganter introducta ſit à quopiam illa differentia inter oratorem & ſophiſtam ; quod alter tanquam Leporarius Curſu præſtet ; alter tanquam Lepus ipſe Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermeniæ*. ita enim (vocabulum potius,quam ſenſum ab Ariſtotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus

in

Philoſophia prima ageremus) ſuperius dicta ſint. Ea ſunt, *majus, minus, multum, paucum, prius, poſterius, idem, diverſum, potentia, actus, habitus, privatio, totum, partes, agens, patiens, motus, quies, ens, non ens*, & ſimilia. Inprimis autem meminerint & notent, differentes eas, quas diximus, harum rerum contemplationes: videlicet quod poſſint inquiri vel *Phyſice*, vel *Logice. Phyſicam* autem circa eas tractationem, *Philoſophiæ primæ* aſſignavimus. Supereſt *Logica*: Ea vero ipſa eſt res, quam in præſenti *Doctrinam de Elenchis Herméniæ* nominamus. Portio certe eſt hæc doctrinæ ſana & bona. Hoc enim habent notiones illæ generales & communes, ut in omnibus diſputationibus ubique intercurrant; adeo ut niſi accurate, & anxio cum judicio, bene jam ab initio diſtinguantur; univerſo diſputationum lumini caliginem miris modis offuſuræ ſint, & eo rem fere deducturæ, ut deſinant diſputationes in pugnas verborum. Etenim æquivocationes, & malæ acceptiones verborum, (præſertim hujus generis) ſunt *Sophiſmata Sophiſma-*

primam ſive *Metaphyſicam* recipere; vel ex parte *Analyticæ* ſubjicere, ut Ariſtoteles ſatis confuſe fecit. Dedimus autem ei nomen ex uſu, quia verus ejus uſus eſt plane redargutio, & cautio circa uſum verborum. Quinimo partem illam de *Prædicamentis*, ſi recte inſtituatur, circa cautiones de non confundendis aut tranſponendis definitionum & diviſionum terminis, præcipuum uſum ſortiri exiſtimamus, & huc etiam referri malumus. Atque de *Elenchis Hermeniæ* hactenus.

Ad *Elenchos vero Imaginum* ſive *Idolorum* quod attinet, ſunt quidem *Idola*, profundiſſimæ mentis humanæ fallaciæ. Neque enim fallunt in particularibus, ut cæteræ, Judicio caliginem offundendo, & tendiculas ſtruendo: ſed plane ex prædiſpoſitione mentis prava, & perperam conſtituta, quæ tanquam omnes intellectus anticipationes detorquet & inficit. Nam *mens humana* (corpore obducta & obfuſcata) tantum abeſt ut ſpeculo plano, æquali, & claro ſimilis ſit, quod rerum radios ſincere excipiat & reflectat, ut potius ſit

naturam ipſam generis humani generalem: aut per *naturam cujuſque individualem*: aut per *verba*, ſive *naturam communicativam*. Primum genus *idola tribus*, Secundum *idola ſpecus*, Tertium *idola fori* vocare conſuevimus. Eſt & quartum genus, quod *idola theatri* appellamus, atque ſuperinductum eſt à *pravis Theoriis*, ſive *Philoſophiis*, & *perverſis Legibus Demonſtrationum*: Verum hoc genus abnegari poteſt & deponi: Itaque illud in præſentia omittemus. At reliqua plane obſident mentem, neque prorſus evelli poſſunt. Igitur non eſt, quod quis in iſtis *Analyticam* aliquam expectet: ſed *Doctrina de Elenchis* eſt, circa ipſa *Idola*, Doctrina primaria. Neque (ſi verum omnino dicendum ſit) *Doctrina de Idolis*, in artem redigi poſſit: ſed tantum adhibenda eſt, ad ea cavenda, prudentia quædam contemplativa. Horum autem Tractationem plenam & ſubtilem ad *Novum Organum* amandamus: pauca generaliter tantum de iis hoc loco dicturi.

Idolorum Tribus exemplum tale ſit.

Natura

ſe utrique præbere debeat. At ille, ſi res quæpiam aliquando exiſtat & teneat: fortiorem recipit de ea impreſſionem, quam ſi eadem longe pluries fallat, aut in contrariũm eveniat. Id quod omnis ſuperſtitionis & vanæ credulitatis quaſi radix eſt. Itaque recte reſpondit ille, qui, cum ſuſpenſa tabula in templo monſtraretur eorum, qui vota ſolverant, quod naufragii periculum effugiſſent; atque interrogando premeretur, annon tum demum Neptuni Numen agnoſceret? quæſivit viciſſim, *At ubi ſunt illi depicti, qui poſt vota nuncupata perierunt?* Atque eadem eſt ratio ſuperſtitionum, ſimilium, ſicut in Aſtrologicis, Inſomniis, Ominibus, & reliquis. Alterum Exemplum eſt hujuſmodi: *Animus humanus* (cum ſit ipſe ſubſtantia æqualis & uniformis) *majorem præſupponit & affingit in natura rerum æqualitatem, & uniformitatem, quam revera eſt.* Hinc commentum Mathematicorum, *In cœleſtibus omnia moveri per Circulos perfectos*, rejiciendo lineas ſpirales: Hinc etiam fit, quod cum multa ſint in Natura

Mono-

hoc enim fonte elementum ignis cum orbe ſuo introductum eſt, ad conſtituendum quaternionem cum reliquis tribus, Terra, Aqua, Aere. Chymici autem fanaticum inſtruxerunt rerum univerſarum Phalangem, inaniſſimo commento inveniri fingentes, in quatuor illis ſuis elementis, (Cœlo, Aere Aqua, & Terra,) ſpecies ſingulas parallelas invicem, & conformes. Tertium Exemplum eſt ſuperiori finitimum; quod *homo fiat quaſi norma & ſpeculum Naturæ*: Neque enim credibile eſt, (ſi ſingula percurrantur & notentur) quantum agmen *Idolorum* Philoſophiæ immiſerit naturalium operationum ad ſimilitudinẽ actionum humanarum reductio: Hoc ipſum, inquam, quod putetur, talia naturam facere, qualia homo facit. Neque multo meliora ſunt iſta, quam hæreſis *Anthropomorphitarum*, in cellis ac ſolitudine ſtupidorum Monachorum orta: Aut ſententia Epicuri huic ipſi in paganiſmo reſpondens, qui Diis humanam figuram tribuebat. At non opus fuit Velleio Epicureo interrogare, *Cur*

Deus

ſtet, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem ſtellas digerere debuiſſet, operoſis Palatiorum Laquearibus conſimilem, cum è contra ægre quis oſtendat, in tam infinito Stellarum numero figuram aliquam vel quadratam, vel triangularem, vel rectilinearem. Tanta eſt Harmoniæ diſcrepantia; inter ſpiritum hominis, & ſpiritum mundi.

Quod ad *Idola Specus* attinet, illa ortum habent ex *propria cujuſque natura & animi & corporis*, atque etiam *ex educatione & conſuetudine*, *& fortuitis rebus*, quæ ſingulis hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblema eſt illud de *Specu Platonis*. Siquidem ſi quis (miſſa illa exquiſita Parabolæ ſubtilitate) à prima infantia, in antro, aut caverna obſcura & ſubterranea, ad maturam uſque ætatem degeret, & tunc derepente in aperta prodiret, & hunc cœli & rerum apparatum contueretur; dubium non eſt, quin animum ejus ſubirent & perſtringerent quampluri mæ miræ & abſurdiſſimæ phantaſiæ. Nos vero ſcilicet ſub aſpectu cœli degimus;

nes haurire neceſſe ſit, ſi è ſpecu ſua raro tantum & ad breve aliquod tempus prodeant, & non in contemplatione naturæ perpetuo, tanquam ſub dio morentur. Emblemati ſiquidem illi *de Specu Platonis* optime convenit Parabola illa Heracliti; Quod *homines ſcientias in Mundis propriis, & non in Mundo majore quærant.*

At *Idola Fori* moleſtiſſima ſunt, quæ ex *fœdere tacito inter homines, de verbis & nominibus impoſitis*, ſe in intellectum inſinuarunt. Verba autem plerunque ex captu vulgi induntur; atque per differentias, quarum vulgus capax eſt, res ſecant; Cum autem intellectus acutior, aut obſervatio diligentior res melius diſtinguere volet, verba obſtrepunt. Quod vero hujus remedium eſt, (definitiones ſcilicet) in plurimis huic malo mederi nequit, quoniam & ipſæ definitiones ex verbis conſtant, & verba gignant verba. Etſi autem putemus, verbis noſtris nos imperare; & illud facile dictu ſit, *Loquendum eſſe, ut vulgus, ſentiendum, ut ſapientes.* Quinetiam vocabula artium (quæ apud peritos

ſolum

prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravas acceptiones corrigere valeant, attamen hæc omnia non ſufficiunt, quo minus verborum præſtigiæ & incantationes plurimis modis ſeducant, & vim quandam intellectui faciant, & impetum ſuum (more Tartarorum ſagittationis) retro in Intellectum (unde profecta ſunt) retorqueant. Quare altiore, & novo quodam remedio, ad hoc Malum opus eſt. Verum hæc jam curſim perſtringimus, interim *deſiderari* pronunciantes hanc doctrinam, quam *Elenchos magnos*, ſive de *Idolis Animi humani nativis & adventitiis*, appellabimus. Ejus autem Tractationem legitimam ad *Organum novum* referimus.

Supereſt *Artis Iudicandi Appendix* quædam inſignis, quam etiam *deſiderari* ſtatuimus. Siquidem Ariſtoteles rem notavit, modum rei nullibi perſecutus eſt. Ea tractat, *quales demonſtrationes ad quales materias, ſive ſubjecta, applicari debeant:* ut hæc doctrina tanquam *judicationes judicationum* contineat. Optime enim Ariſtoteles, *Neque demon-*

ſtra-

judicatio ipſa non abſolvatur. Quando vero ſint quatuor demonſtrationum genera, vel per *conſenſum immediatum* & *notiones*, vel per *inductionem*, vel per *Syllogiſmum*, vel per eam (quam recte vocat Ariſtoteles) *demonſtrationem in orbem*, (non à Notioribus ſcilicet, ſed tanquam de Plano,) habent hæ demonſtrationes ſingulæ certa ſubjecta, & materias ſcientiarum in quibus pollent, alia, à quibus excluduntur. Etenim rigor & curioſitas, poſcendo probationes nimium ſeveras, in aliquibus, multò magis facilitas & remiſſio in acquieſcendo probationibus levioribus in aliis, inter ea ſunt numeranda, quæ detrimenti plurimum & impedimenti ſcientiis attulerunt. Atque de *Arte Indicandi* hæc dicta ſint.

Cap. V.

Partitio Artis Retinendi *ſive* Retentivæ, *in* doctrinam de adminiculis memoriæ, *&* doctrinam de Memoria ipſa. *Partitio* doctrinæ de Memoria ipſa, *in* Prænotionem, *&* Emblema.

Artem

& Doctrinam de Memoria ipſa. Adminiculum Memoriæ plane *Scriptio* eſt: Atque omnino monendum, quod *Memoria* ſine hoc adminiculo, rebus prolixioribus & accuratioribus, impar ſit; neque ullo modo, niſi de Scripto, recipi debeat. Quod etiam in *Philoſophia Inductiva*, & *Interpretatione Naturæ*, præcipue obtinet: Tam enim poſſit quis calculationes Ephemeridis, Memoria nuda, abſque ſcripto abſolvere, quam Interpretationi Naturæ per Meditationes & vires memoriæ nativas & nudas ſufficere; niſi eidem memoriæ per *Tabulas ordinatas* miniſtretur. Verum miſſa *Interpretatione Naturæ*, quæ Doctrina nova eſt, etiam ad Veteres & Populares Scientias haud quicquam fere utilius eſſe poſſit, quam Memoriæ adminiculum ſolidum & bonum; hoc eſt, *Digeſtum* probum, & eruditum; *Locorum Communium*. Neque tamen me fugit; quod relatio eorum, quæ legimus, aut diſcimus, in *Locos communes*, damno eruditionis ab aliquibus imputetur, ut quæ lectionis curſum remoretur, & *Memoriam* ad feriari-

is & multipliciter inſtructus; diligentiam & laborem in *locis communibus* congerendis magni prorſus rem eſſe uſus, & firmitudinis, in ſtudiis, judicamus; veluti quæ *Inventioni* copiam ſubminiſtret; & aciem *Iudicii* in unum contrahat. Verum eſt tamen, inter methodos & ſyntaxes *Locorum communium*, quas nobis adhuc videre contigit, nullam reperiri, quæ alicujus ſit pretii: quandoquidem in titulis ſuis faciem prorſus exhibeant magis ſcholæ, quam Mundi, vulgares & pædagogicas adhibentes diviſiones, non autem eas, quæ ad rerum medullas & interiora quovis modo penetrent.

Circa *Memoriam* autem *ipſam* ſatis ſegniter & languide videtur adhuc inquiſitum. Extant certe de ea *Arte* quæpiam: Verum nobis conſtat, tum meliora præcepta de *Memoriæ* confirmanda haberi poſſe, quam illa ars complectitur; tum Practicam illius ipſius artis meliorem inſtitui poſſe, quam quæ recepta eſt. Neque tamen ambigimus, (ſi cui placet hac arte ad oſtentationem abuti) quin poſſint præſtari per eam

non-

nos. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem Memoriam* deſtruat, & ſuperoneret, (ut vulgo objicitur,) ſed quod non dextre inſtituta ſit, ad auxilia memoriæ commodanda, in negotiis & rebus ſeriis. Nos vero hoc habemus, (fortaſſe ex genere vitæ noſtræ Politicæ) ut, quæ artem jactant, uſum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum aut verborum ſemel recitatorum, eodem ordine ſtatim repetere, aut verſus complures de quovis argumento extempore conficere, aut quicquid occurrit Satyrica aliqua ſimilitudine perſtringere; aut ſeria quæque in jocum vertere, aut contradictione & cavillatione quidvis eludere, & ſimilia, (quorum in facultatibus animi haud exigua eſt copia, quæque ingenio & exercitatione ad miraculum uſque extolli poſſunt,) hæc certe omnia & his ſimilia nos non majoris facimus, quam funambulorum & mimorum agilitates & ludicra. Etenim eadem ferme res ſunt: cum hæc corporis, illa animi viribus abutantur; & admirationis forſi-

Prænotionem vocamus abſciſſionem quandam inveſtigationis infinitæ. Cum enim quis aliquid revocare in memoriam conatur; ſi nullam prænotionem habeat, aut perceptionem ejus quod quærit; quærit certe, & molitur, & hac illac diſcurrit, tanquam in Infinito. Quod ſi certam aliquam prænotionem habeat; ſtatim abſcinditur Infinitum, & fit diſcurſus memoriæ magis in vicino; Ut venatio damæ, intra ſepta. Itaque & ordo manifeſto juvat *Memoriam*. Subeſt enim *Prænotio*, id, quod quæritur, tale eſſe debere, ut conveniat cum ordine. *Similiter* carmina facilius diſcuntur memoriter, quam *proſa*. Si enim hæretur in aliquo verbo; ſubeſt *Prænotio*, tale debere eſſe verbum, quod conveniat cum verſu. Atque iſta *Prænotio* eſt *Artificialis Memoriæ* pars prima. Nam in *Artificiali Memoria Locos* habemus jam ante digeſtos & paratos: *Imagines* ex tẽpore, prout res poſtulat, conficimus. At ſubeſt *Prænotio*, talem eſſe debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conveniat cum *Loco*. Id quod vellicat Memoriam, & aliquo modo munit

Memoriam, atque in ea facilius imprimitur, quam intellectuale. Adeo ut etiam Brutorum memoria per ſenſibile excitetur; per intellectuale, minime. Itaque facilius retineas imaginem venatoris leporem perſequentis, aut pharmacopœi pyxides ordinantis, aut pedantii orationem habentis, aut pueri verſus memoriter recitantis, aut mimi in ſcena agentis; quam ipſas Notiones Inventionis, Diſpoſitionis, Elocutionis, Memoriæ, Actionis. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* juvandam (ut modo diximus;) ſed *Ars*, quæ jam habetur, ex his duobus jam præmiſſis conſiſtit. Particulares autem artium defectus perſequi, fuerit ab inſtituto noſtro recedere. Igitur de *Arte Retinendi*, ſive *Cuſtodiæ*, hæc dicta ſint. Jam vero ad quartum membrum *Logicæ*, quod *Traditionem* & *Elocutionem* tractat, ordine pervenimus.

Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

Liber Sextus.

Ad Regem ſuum.

Cap. I.

Partitio Traditivæ, *in* Doctrinam de Organo Sermonis: Doctrinam de Methodo Sermonis; & Doctrinam de Illuſtratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum: De Locutione: & De Scriptione. *Quarum duæ poſteriores* Grammaticam *conſtituunt, ejuſque* Partitiones *ſunt. Partitio* Doctrinæ de Notis Rerum, *in* Hieroglyphica, & Characteres Reales. *Partitio ſecunda* Grammaticæ, *in* Literariam, & Philoſophantem. *Aggregatio* Poeſeos, quoad Metrum, *ad* Doctrinam de Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris *ad* Doctrinam de Scriptione.

Con-

num forte opus iſtud noſtrum, non deſcriptum fuerit ex libro quodam veteri, reperto inter libros famoſiſſimæ illius Bibliothecæ *Sancti Victoris*; quorum Catalogum excepit Magiſter *Franciſcus Rabeleſius*? Illic enim invenitur liber, cui Titulus eſt, *Formicarium Artium*. Nos ſane puſillum acervum pulviſculi congeſſimus, & ſub eo complura Scientiarum & Artium grana condidimus, quo formicæ reptare poſſint, & paulatim conquieſcere, & ſubinde ad novos ſe labores accingere. At Regum ſapientiſſimus pigros quoſcunque remittit ad formicas: Nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus, acquiſitis uti tantum, cordi ſit; neque ſubinde novas Scientiarũ Sementes & Meſſes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, ſive *Proferendi*, & *Enunciandi*, ea, quæ Inventa, Judicata, ac in Memoria repoſita ſunt; quam nomine generali *Traditivam* appellabimus. Ea omnes *artes* circa *verba* & *ſermones* complectitur. Quamvis enim ratio, ſermonis veluti anima ſit, tamen in tractando

nam circa Organum Sermonis, *Doctrinam circa Methodum Sermonis*, & *Doctrinam circa Sermonis Illuſtrationem*, ſive *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgo recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex eſt: Altera de *Locutione*, Altera de *Scriptione*. Recte enim Ariſtoteles, *Cogitationum Teſſeræ verba*, *Verborum literæ*. Utrumque *Grammaticæ* aſſignabimus. Verum ut rem altius repetamus, antequam ad *Grammaticam* & partes ejus jam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditivæ* dicendum eſt. Videntur enim eſſe proles quædam *Traditivæ* aliæ præter *Verba* & *Literas*. Hoc igitur plane ſtatuendum eſt: Quicquid ſcindi poſſit in differentias ſatis numeroſas, ad notionum varietatem explicandam, (modo differentiæ illæ ſenſui perceptibiles ſint) fieri poſſe vehiculum cogitationum de homine in hominem. Nam videmus, Nationes *Linguis* diſcrepantes Commercia non male per *Geſtus* exercere. At in Practica nonnullorum, qui ſurdi & muti uſque à Nativitate fuerant, & alias erant in-

notiſſimum fieri jam cœpit, quod in China & Provinciis ultimi Orientis, in uſu hodie ſint *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*; qui ſcilicet nec literas, nec verba, ſed res & notiones exprimunt. Adeo ut Gentes complures, linguis prorſus diſcrepantes, ſed hujuſmodi Characteribus (qui apud illos latius recepti ſunt) conſentientes, ſcriptis communicent: Eouſque, ut librum aliquem hujuſmodi characteribus conſcriptum, quæque Gens, patria lingua legere & reddere poſſit.

Notæ igitur *Rerum*, quæ abſque ope, aut medio *Verborum*, Res ſignificant, duplicis generis ſunt: Quarum prius genus ex *congruo*; Alterum ad *placitum* ſignificat. Prioris generis ſunt, *Hieroglyphica* & *Geſtus:* Poſterioris vero, ii, quos diximus, *Characteres Reales. Hieroglyphicorum* uſus vetuſtus admodum, & in veneratione quadam habitus: Præcipue apud Ægyptios Gentem valde antiquam: Adeo ut videantur *Hieroglyphica*, fuiſſe *Scriptio* quædam Antenata, & ſenior ipſis *Elementis Literarum*, niſi forte apud Hebræos. *Geſtus*

& *Hieroglyphica, Geſtibus* expreſſa, tranſeunt, depicta durant. Cum enim Periander, conſultus de conſervanda Tyrannide, Legatum aſtare juberet; atque ipſe in horto deambulans, ſummitates florum eminentiorum carperet, ad ſedem Procerum innuens; non minus uſus eſt *Hieroglyphico*, quam ſi id in charta depinxiſſet. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Geſtus*, ſemper cum re ſignificata aliquid ſimilitudinis habere; & Emblemata quædam eſſe; unde eas *Notas Rerum ex congruo* nominavimus. At *Characteres reales*, nihil habent ex Emblemate, ſed plane ſurdi ſunt, non minus, quam ipſa elementa literarum, & ad *placitum* tantum efficti, conſuetudine autem tanquam pacto tacito recepti. Illud interim liquet, vaſta ipſorum multitudine ad ſcribendum opus eſſe: tot enim eſſe debent, quot ſunt vocabula radicalia. Hæc igitur portio *Doctrinæ de Organo Sermonis*, quæ eſt de *Notis Rerum*, nobis ponitur pro *Deſiderato*. Etſi autem tenuis poſſit videri eſſe ejus uſus, cum verba & ſcriptio per literas ſint Organa *Traditivæ*

longe

ctamus enim hic, veluti numiſmata rerum intellectualium. Nec abs re fuerit, noſſe, quod, ſicut nummi poſſint confici ex alia materia præter aurum & argentum, ita & *Notæ Rerum* aliæ poſſint cudi, præter *Verba* & *Literas*.

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea vero, veluti viatoris locum erga cæteras ſcientias obtinet, non nobilem illum quidem, ſed inprimis tamen neceſſarium, præſertim cum ſcientiæ, noſtris ſeculis, ex linguis eruditis, non vernaculis, potiſſimum hauriantur. Neque tamen dignitas ejus parva cenſenda eſt, quandoquidem antidoti cujuſdam vicibus fungatur contra maledictionem illam confuſionis linguarum. Sane hoc agit induſtria humana, ut ſe reſtituat & redintegret in benedictionibus illis, quibus culpa ſua excidit. Atque contra maledictionem primam generalem de ſterilitate terræ, *Comedendo panem ſuum in ſudore vultus ſui*, reliquis artibus omnibus ſe munit & inſtruit. At contra ſecundam illam de confuſione linguarum, advocat in auxilium *Grammaticam*: Ejus, in linguis

quæ vulgares eſſe deſierunt, & in libris tantum perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus, ut alia ſit *literaria*, alia *philoſophica*. Altera adhibetur ſimpliciter ad linguas, nempe ut eas quis, aut celerius perdiſcat, aut emendatius & purius loquatur: Altera vero aliquatenus Philoſophiæ miniſtrat: Qua in parte occurrit nobis*, Cæſarem libros *de Analogia* conſcripſiſſe: atque dubitatio ſubiit, utrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philoſophicam* tractarint? Suſpicamur tamen, nil admodum in illis fuiſſe ſubtilius, aut ſublimius, ſed tantum præceptiones tradidiſſe de oratione caſta & integra, neque à conſuetudine loquendi prava, neque ab affectatione aliquorum vitiata & polluta. in quo genere ipſe excelluit. Veruntamen hac ipſa re moniti, cogitatione complexi ſumus *Grammaticam* quandam, quæ non analogiam verborum ad invicem, ſed analogiam inter verba, & res, ſive rationem, ſedulo inquirat: citra tamen eam, quæ Logicæ ſubſervit, Hermeniam, Veſtigia certe rationis

tenuem dabimus. Primo autem minime probamus curioſam illam inquiſitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempſit, nimirum de impoſitione & Originali Etymologia nominum, ſupponendo, ac ſi illa jam à principio ad placitum indita minime fuiſſent, ſed ratione quadam & ſignificanter derivata & deducta. Materiam certe elegantem, & quaſi ceream, quæ apte fingi & flecti poſſit; quoniam vero antiquitatum penetralia perſcrutari videtur, etiam quodam modo venerabilem; ſed nihilominus parce veram, & fructu caſſam. Illa demum, ut arbitramur, foret nobiliſſima *Grammaticæ* ſpecies, ſi quis in *linguis* plurimis, tam eruditis, quam vulgaribus, eximie doctus, de variis *linguarum* proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in quibus deficiat, oſtendens. Ita enim & *linguæ* mutuo commercio locupletari poſſint; & fiet ex iis, quæ in ſingulis *Linguis* pulchra ſunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipſius quædam formoſiſſima imago, & exemplar quoddam inſigne, ad ſenſus animi

rite

moribus populorum & nationum; ex *linguis* ipſorum. Equidem libenter audio Ciceronem, notantem, quod apud Græcos deſit verbum, quod Latinum illud (*Ineptum*) reddat; *Propterea* (inquit) *quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit, ut illud in ſe ne agnoſcerent quidem:* Digna certe gravitate Romana Cenſura. Quid illud quod Græci in compoſitionibus verborum tanta licentia uſi ſunt, Romani contra magnam in hac re ſeveritatem adhibuerunt? Plane colligat quis, Græcos fuiſſe artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Artium enim diſtinctiones, verborum compoſitionem fere exigunt: At res & negotia, ſimpliciora verba poſtulant. Quin Hebræi tantum compoſitiones illas refugiunt, ut malint Metaphora abuti, quam compoſitionem introducere. Quinetiam verbis tam paucis & minime commixtis utuntur, ut plane ex *lingua* ipſa quis perſpiciat, Gentem fuiſſe illam Nazaræam, & à reliquis gentibus ſeparatam. Annon & illud obſervatione dignum, (li-

cet

temporum, & ſimilium fuiſſe: modernas, his fere diſtitutas, plurima per præpoſitiones & verba auxiliaria ſegniter expedire. Sane facile quis coniiciat, (utcunque nobis ipſi placeamus) ingenia priorum ſeculorum noſtris fuiſſe multo acutiora & ſubtiliora. Innumera ſunt ejuſmodi, quæ juſtum volumen complere poſſint. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philoſophantem* à *Simplici* & *literaria* diſtinguere, & *deſideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia ſunt *ſonus, menſura, accentus.* At prima illa literarum ſimplicium cunabula (nempe qua percuſſione linguæ, qua apertura oris, qua adductione labiorum, quo niſu gutturis, ſingularum literarum ſonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, ſed portio ſunt *doctrinæ de ſonis, ſub ſenſu & ſenſibili* tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonias* tantum pertinet, & *Dyſphonias.* Illarum quædam communes ſunt: Nulla enim eſt *Lingua*, quin vocalium

con

quæ ſcilicet diverſorum populorum auribus gratæ aut ingratæ accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis ſcatet: *Latina* longe parcius. *Lingua Hiſpanica* literas Tenues odit, easque ſtatim vertit in medias. *Linguæ* quæ *ex Gothis* fluxere, aſpiratis gaudent: Multa ſunt ejuſmodi. Verum hæc ipſa fortaſſe plus ſatis.

At *Menſura Verborum* ingens nobis corpus artis peperit, *Poeſim* ſcilicet, non quatenus ad materiam, de qua ſupra, ſed quatenus ad ſtylum & figuram verborum, Verſus nimirum, ſive Carmina. Circa quæ ars habetur quaſi puſilla, exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen ars illa (quam *Proſodiam Grammatici* appellant) ad carminum genera & menſuras edocendas tantum reſtringi debet: Adiicienda enim ſunt præcepta, quod carminum genus, cuique materiæ, ſive ſubjecto, optime conveniat. Antiqui heroica carmina hiſtoriis & encomiis applicaverunt: Elegos querimoniis, iambos invectivis, lyricos odis & hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus

Poëtis

dernas, ad menſuras antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, & c.) traducere conati ſunt, quas ipſarum *Linguarum* fabrica reſpuit, nec minus aures exhorrent. In hujuſmodi rebus, ſenſus judicium, artis præceptis præponendum, ut ait ille,

——Cœnæ fercula noſtræ
Mallem convivis quam placuiſſe Cocis.

Neque vero ars eſt, ſed artis abuſus, cum illa naturam non perficiat, ſed pervertat. Verum quod ad *Poeſim* attinet: ſive de *Fabulis*, ſive de *Metro* loquamur, eſt illa, ut ſuperius diximus, tanquam herba luxurians, ſine ſemine nata, ex vigore ipſius terrę germinans. Quare ubique ſerpit, & latiſſime diffuſa eſt, ut ſupervacuum foret de defectibus ejus ſollicitum eſſe. De illa igitur cura eſt abiicienda. Quod vero ad *accentus verborum*, nil opus eſt de re tam puſilla dicere: niſi forte illud quis notatu dignum putęt; quod *Accentus Verborum* exquiſite, *Accentus* autem *Sententiarum* neutiquam in obſervationem venit. Attamen illud fere univerſo generi humano commune eſt, ut

vocem

ticæ parte, quæ ad *Locutionem* ſpectat, hactenus.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto vulgari* perficitur, (quod ubique recipitur,) aut *occulto* & *privato*, de quo inter ſingulos convenit, quod *Ciphras* vocant. At *Orthographia vulgaris* etiam controverſiam & quæſtionem nobis peperit: Utrum ſcilicet eodem verba ſcribere oporteat, quo pronnunciantur modo, an potius ex more conſueto? At illa *Scriptio* quæ reformata videri poſſit, (ut ſcilicet *Scriptio pronunciationi* conſona ſit,) eſt ex genere inutilium ſubtilitatum. Nam & ipſa *pronunciatio* quotidie gliſcit, nec conſtans eſt: & derivationes verborum, præſertim ex linguis extraneis, prorſus obſcurantur: denique cum ex more recepto ſcripta, morem pronunciandi nullo modo impediant, ſed liberum relinquant, quorſum attinet iſta novatio?

Ad *Ciphras* igitur veniendum. Earum genera haud pauca ſunt. *Ciphræ ſimplices*: *Ciphræ non ſignificantibus Characteribus intermixtæ*; *Ciphræ duplices Literas*

tres ſunt: Ut ſint expeditæ, non nimis operoſæ ad ſcribendum: Ut ſint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum: Addo denique, ut, ſi fieri poſſit, ſuſpicione vacent. Si enim epiſtolæ in Manus eorum devenient, qui in eos, qui ſcribunt, aut ad quos ſcribuntur, poteſtatem habeant, tametſi Ciphra ipſa fida ſit, & deciphratu impoſſibilis, tamen ſubjicitur hæc Res Examini & Quæſtioni. niſi Ciphra ſit ejuſmodi, quæ aut ſuſpicione vacet, aut examinationem eludat. Quod vero ad eluſionem examinis attinet, ſuppetit inventum ad hoc novum atque utile. quod cum in promptu habeamus, quorſum attinet illud inter *deſiderata* referre, nec potius id ipſum proponere? Hoc hujuſmodi eſt; ut habeat quis duo Alphabeta: unum literarum verarum, alterum non ſignificantium: Et ſimul duas Epiſtolas involvat: unam quæ ſecretum deferat: alteram, qualem veriſimile fuerit ſcribentem miſſurum fuiſſe, abſque periculo tamen. Quod ſi quis de ciphra ſevere interrogetur, porrigat ille Alphabetum non-ſignifican-

... aminator in Epiſtolam illam exteriorem, quam cum probabilem inveniet, de interiori Epiſtola nihil ſuſpicabitur. Ut vero ſuſpicio omnis abſit, aliud inventum ſubiiciemus. quod certe, cum adoleſcentuli eſſemus Pariſiis, excogitavimus, nec etiam adhuc viſa nobis res digna eſt, quæ pereat. Habet enim gradum ciphræ altiſſimum: nimirum ut *omnia per omnia* ſignificari poſſint: ita tamen, ut ſcriptio quæ involvitur, quintuplo minor ſit; quam ea cui involvatur: Alia nulla omnino requiritur conditio, aut reſtrictio. Id hoc modo fiet. Primo, univerſæ literæ *Alphabeti* in duas tantummodo literas ſolvantur, per tranſpoſitionem earum. Nam tranſpoſitio duarum literarum, per locos quinque, differeutiis triginta duabus, multo magis viginti quatuor, (qui eſt numerus *Alphabeti* apud nos) ſufficet. Hujus *Alphabeti* exemplum tale eſt.

Exem-

Aaaaa. aaaab. aaaba.

F G H I K

aabab. aabba. aabbb. abaaa. abaab.

L M N O P

ababa. ababb. abbaa. abbab. abbba.

Q R S T V

abbbb. baaaa. baaab. baaba. baabb.

babaa. babab. babba. babbb.

VV X Y Z.

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum eſt. Etenim ex hoc ipſo patet modus, quo ad omnem loci diſtantiam, per objecta, quæ vel viſui, vel auditui ſubjici poſſint, ſenſa animi proferre, & ſignificare, liceat: ſi modo objecta illa duplicis tantum differentiæ capacia ſunt, veluti per campanas, per buccinas, per flammeos, per ſonitus tormentorum, & alia quæcunque. Verum ut inceptum perſequamur, cum ad ſcribendum accingeris, Epiſtolam interiorem in *Alphabetum* hoc *Biliterarium* ſolves. Sit epiſtola interior,

Exemplum *Solutionis.*

F V G E

A ab ab. b aabb. a abba. aabaa.

Præſto

minores, dupliciforma, prout cuique commodum ſit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti biformis.*

F	V	G	E
aabab.	*baabb.*	*aabba:*	*aabaa.*

Manere te volo donec venero.

Tum demum epiſtolæ interiori, jam factæ *biliteratæ*, epiſtolam exteriorem *biformem* literatim accommodabis, & poſtea deſcribes. Sit epiſtola exterior;

Manere te volo, donec venero.

Exemplum *Accommodationis.*

N	O	P	Q
abbaa.	*abbab.*	*abbba.*	*abbbb.*
R	S	T	V
baaaa.	*baaab.*	*baaba.*	*baabb.*
VV	X	Y	Z
babaa.	*babab.*	*babba.*	*babbb.*

Appoſuimus etiam exemplum aliud largius ejuſdem ciphræ, *ſcribendi omnia per omnia.*

Epiſtola interior, ad quam delegimus *Epiſtolam Spartanam*, miſſam olim in Scytale.

Perdita res. Mindarus cecidit. Milites eſuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutius manere poſſumus.

E. E. e. e. F. F. f. f. G. G. g. g. H. H. h. h.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
I. I. i. i. K. K. k. k. L. L. l. l. M. M. m. m.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
N. N. n. n. O. O. o. o. P. P. p. p. Q. Q. q. q.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
R. R. r. r. S. S. s. s. T. T. t. t. V. V. v. v.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
u. u. VV. VV. vv. vv. X. X. x. x.
a. b. a. b. a. b. a. b.
Y. Y. y. y. Z. Z. z. z.

Epiſtola exterior, ſumpta ex epiſtola *prima Ciceronis*, in qua *epiſtola Spartana* involvitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te, cæteris ſatisfacio omnibus. Mihi ipſe nunquam ſatisfacio. Tanta eſt enim magnitudo tuorum erga me meritorum, ut, quoniam tu, niſi perfecta re, de me non conquieſti; ego, quia non idem in tua cauſa efficio, vitam mihi eſſe acerbam putem. In cauſa hæc ſunt. Ammonius Regis *Legatus aperte pecunia nos oppugnat.* Res *agitur per eoſdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur.* Regis *cauſa, ſi qui ſunt qui velint, qui parati ſunt, omnes ad Pompeium rem deferri volunt.*

Senatus

cum traxit *doctrinam* erga ipſam relativam. Illa eſt de *Deciphratione*, ſive reſeratione Ciphrarum: licet quis Alphabetum Ciphræ aut pactum de latebra penitus ignoret. Res ſane eſt illa, laborioſa ſimul & ingenioſa, & arcanis Principum, veluti & illa prior, dicata. Attamen præcautione ſolerti fieri poſſit inutilis; etſi quomodo Res nunc ſe habent, magni prorſus ſit uſus. Etenim ſi ciphræ introductæ eſſent bonæ & fideles, plurimæ fuerint, quæ operam Deciphratoris prorſus eluderent, & excluderent; quæ tamen ſint ſatis commodæ, & expeditæ, ad legendum, aut ſcribendum. Verum imperitia & inſcitia Secretariorum & Amanuenſium, in aulis Principum tanta eſt, ut maxima plerunque negotia ciphris infirmis & futilibus committantur.

Interea fieri poteſt, ut ſuſpicetur quiſpiam, nos in enumeratione, & quaſi cenſu artium, id agere, ut ſcientiarum copiæ (quas veluti in aciem adducimus) auctæ & multiplicatæ, magis ſint admirationi; cum tamen numerus ea-

rum

mus, atque, in hoc globo ſcientiarum conficiendo, etiam inſulas minores, aut remotiores, omitti nolumus. Neque vero (ut arbitramur) perfunctorie, licet curſim, eas artes attingimus; ſed potius nucleos & medullas ipſarum, ex multa materiæ maſſa, ſtylo acuto excerpimus. Cujus rei judicium ipſis illis, qui in hujuſmodi artibus peritiſſimi ſunt, permittimus. Cum enim plerique, qui multiſcii videri volunt, hoc fere habeant; ut vocabula & exteriora artium paſſim jactantes, illarum ignaris admirationi, Magiſtris ludibrio ſint; ſperamus, noſtra contrarium prorſus eventum habitura, ut peritiſſimi cujuſque in artibus ſingulis judicium maxime detineant, cæteris minoris ſint. Quod vero ad artes illas, quæ minorum quaſi gentium videri poſſunt; ſi quis exiſtimet, nos, nimium quid ipſis tribuere; circumſpiciat ille, & videbit, homines in provinciis ſuis, magnos ſane & celebres, cum ad Metropolim aut ſedem imperii forte migraverint, turbæ fere immiſceri, & inferioris notæ eſſe: ſimiliter mirum non eſt, artes iſtas leviores,

impenderint, res videantur utique magnæ & præclaræ. Atque de *organo* ſermonis hæc dicta ſint.

Cap. II.

Doctrina *de* Methodo ſermonis *conſtituitur ut pars* traditivæ *ſubſtantiva & principalis: Nomen ei inditur* Prudentia traditivæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diverſa*; *& ſubjunguntur eorum commoda & incommoda.*

VEniamus ad *doctrinam de methodo ſermonis*. Ea pars Dialecticæ tractari conſuevit. Etiam locum in *Rhetorica* per nomen *Diſpoſitionis* reperit. Verum collocatio ejus in famulitio aliarum artium, in cauſa fuit, ut plurima quæ ad ipſam ſpectant, cognitu utilia, prætermiſſa ſint. Viſum igitur eſt nobis, *Doctrinam Subſtantivam* & *Principalem de Methodo* conſtituere, quam nomine generali *Prudentiam Traditivæ* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cum variạ ſint) enumerabimus potius, quā partiemur. Atque de unica *Methodo*, & Dichotomiis perpetuis, nil attinet dicere:

ma. Etenim hujuſmodi homines, cum *Methodi* ſuæ Legibus res torqueant; & quæcunque in Dichotomias illas non apte cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, ut quaſi Nuclei & Grana Scientiarum exiliant, ipſi aridas tantum & deſertas Siliquas ſtringant. Itaque inania compendia parit hoc genus *Methodi*, ſolida ſcientiarum deſtruit.

Conſtituatur igitur prima differentia *methodi*, *ut* ſit aut *magiſtralis*, aut *initiativa*. Neque vero verbum *initiativæ* ita intelligimus, quaſi hæc initia ſcientiarum tantum ita traderet, illa doctrinam integram; Verum contra (vocabulum à ſacris mutuantes) eam dicimus *methodum initativam*, quę ipſa ſcientiarum myſteria recludat, & denudet. *Magiſtralis* ſiquidem docet uti iis quæ dicuntur; *initiativa* vero potius ut examen ſubeant: Altera ſcientias diſcentium vulgo; Altera tanquam filiis ſcientiarum tradit: Denique, altera pro fine habet, ſcientiarum (quales jam ſunt) uſum; Altera earundem continuationem, & ulteriorem progreſſum.

docens quam diſcens, errores aſciſcere cupiant. Etenim qui docet, eo docet modo, quo maxime dictis ſuis fides aſtruatur, non quo illa commodiſſime examini ſubjiciantur: & qui diſcit, ſibi exemplo fieri, non legitimam diſquiſitionem præſtolari expetit; ut magis ſit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *non Errare*. Ita ut & Magiſter, amore gloriæ infirmitatem ſcientiæ ſuæ prodere caveat, & Diſcipulus, laboris odio, vires proprias experiri nolit. Scientia vero, quæ aliis tanquam tela pertexenda traditur, *Eadem Methodo* (ſi fieri poſſit) *animo alterius eſt inſinuanda, qua primitus inventa eſt*. Atque hoc ipſum fieri ſane poteſt in ſcientia per *inductionem* acquiſita: Sed in anticipata iſta & præmatura ſcientia (qua utimur) non facile dicat quis, quo itinere ad eam, quam nactus eſt, ſcientiam pervenerit. Attamen ſane ſecundum majus & minus, poſſit quis ſcientiam propriam reviſere, & veſtigia ſuæ cognitionis ſimul & conſenſus remetiri, atque hoc pacto ſcientiam ſic tranſplantare in animum alienum, ſicut crevit in ſuo. Arti-

bus

ferre cupias in aliud ſolum, tutius eſt radicibus uti, quam ſurculis. Sic traditio, (quæ nunc in uſu eſt) exhibet plane tanquam truncos (pulchros illos quidem) ſcientiarum, ſed tamen abſque radicibus, fabro lignario certe commodos, at plantatori inutiles. Quod ſi, Diſciplinæ ut creſcant, tibi cordi ſit, de truncis minus ſis ſollicitus; ad id curam adhibe, ut radices illæſæ, etiam cum aliquantulo terræ adhærentis, extrahantur. Cujus quidem generis traditionis, *Methodus* Mathematicorum, in eo ſubjecto, ſimilitudinem quandam habet; generatim autem non video, quid aut in uſu ſit, aut quid quis inquiſitioni ejus dederit operam; proinde eam inter *deſiderata* numerabimus, eamque *Traditionem Lampadis*, ſive *Methodum ad filios* appellabimus.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, priori intentioni affine, reipſa fere contrarium. Hoc enim habet utraque *Methodus* commune, ut vulgus auditorum à ſelectis ſeparet. Illud oppoſitum, quod prior introducit modum Tra-

Exoterica, altera *Acroamatica*. Etenim quam antiqui adhibuerunt præcipue in edendis libris differentiam, eam nos transferemus ad ipſum modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipſa apud Veteres in uſu fuit, atque prudenter, & cum judicio, adhibita. At *Acroamaticum* ſive *Ænigmaticum* iſtud dicendi genus, poſterioribus temporibus dehoneſtatum eſt, à plurimis, qui eo tanquam lumine ambiguo & fallaci abuſi ſunt, ad merces ſuas adulterinas extrudendas. Intentio autem ejus ea eſſe videtur, ut traditionis involucris vulgus (profanum ſcilicet) à Secretis Scientiarum ſummoveatur; atque illi tantum admittantur, qui aut per manus Magiſtrorum, parabolarum interpretationem nacti ſunt, aut proprio ingenii acumine & ſubtilitate intra velum penetrare poſſint.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, magni prorſus ad Scientias momenti; cum ſcilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphoriſmos*, aut *Methodice*. Notatu enim inprimis dignum eſt, in conſuetudinem plerunque veniſſe, ut homines

artem conſtituant quaſi completam & ſolennem, eam ingenii quibuſdam Commentationibus ſuffarcinando, Exemplis illuſtrando, & *Methodo* revinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphoriſmos*, plurima ſecum fert commoda, ad quæ *traditio methodica* non attingit. Primum enim de Scriptore ſpecimen dat, utrum ille leviter & perfunctorie Scientiam hauſerit, an penitus imbiberit. *Aphoriſmi* enim, niſi prorſus forent ridiculi, neceſſe eſt, ut ex medullis & interioribus Scientiarum conficiantur. Abſcinditur enim illuſtratio & excurſio; Abſcinditur varietas exemplorum; Abſcinditur deductio & connexio; Abſcinditur deſcriptio Practicæ: ut ad materiem *Aphoriſmorum* nihil relinquatur, præter copiam obſervationum bene amplam. Igitur ad *Aphoriſmos* non ſufficiet quiſpiam, imo de eis nec cogitabit ſane, qui ſe neutiquam copioſe & ſolide inſtructum ad ſcribendum perſpexerit. At in *Methodis*

—— *Tantum ſeries juncturaque pollet,*
Tantū de medio ſumptis accedit honoris;

ut ſpeciem artis, neſcio cujus, præcla-

do, *Traditio Methodica*, ad fidem & conſenſum valet; Ad indicationes de Praxi minus innuit, Siquidem demonſtrationem quandam iu orbe præ ſe fert, partibus ſe invicem illuminantibus, ideoque intellectui ſatisfacit magis; quia vero actiones in vita communi ſparguntur, non ordine componuntur, ideo magis iiſdem conducunt etiam ſparſa documenta. Poſtremo, *Aphoriſmi*, cum Scientiarum portiones quaſdam & quaſi fruſta tantum exhibeant, invitant ut alii etiam aliquid adjiciant & erogent; Traditio vero *Methodica*, dum Scientiam integram oſtentat, ſecuros illico homines reddit, quaſi jam ſumma adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, magni & illud quoque momenti: cum ſcilicet Scientiæ traduntur, aut per *aſſertiones adjectis probationibus*, aut per *quæſtiones una cum determinationibus*. Hanc autem poſteriorem *Methodum* ſi immoderatius quis perſequatur; Scientiarum profectui non minus illa officit, quam fortunis & progreſſibus exercitus cujuſpiam impedimento & damno foret,

& ſummæ belli ſedulo incumbat, minora illa loca ultro ſe ſubmittent. Illud tamen inficias non ierim, urbem aliquam magnam & munitam à tergo relinquere, haudquaquam ſemper tutum eſſe: Eodem modo, confutationibus in Scientiarum traditione temperandum, iiſque parce utendum: & ad hoc tantum, ut majores præoccupationes animorum & præjudicia frangantur, minime autem ut leviores dubitationes excitentur & provocentur.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, ut ſcilicet *Methodus* ſit *ſubjectæ materiæ quæ tractatur accommoda.* Alio enim modo traduntur Mathematica, (quæ ſunt inter Scientias maxime abſtracta & ſimplicia:) alio Politica, quæ maxime ſunt immerſa & compoſita. Neque (ut jam diximus) *Methodus* uniformis in materia multiformi commode ſe habere poteſt. Equidem quemadmodum *Topicas particulares* ad inveniendum probavimus, ita *Methodos particulares* ad tradendum ſimiliter aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, in

(quæ tradenda eſt) in animis diſcentium prius infuſas & impreſſas. Aliter enim tradi debet Scientia, quæ ad animos hominum nova & peregrina prorſus accedit, aliter ea, quæ opinionibus jam pridem imbibitis & receptis & affinis & familiaris. Ideoque Ariſtoteles Democritum ſugillare cupiens, revera eum laudat; *Si* (inquit) *ſerio diſputare velimus, non ſectari ſimilitudines, &c.* id vitio vertens Democrito, quod in comparationibus eſſet nimius. At illi, quorum documenta in opinionibus popularibus jam ſedes ſuas collocarunt, non aliud habent, quod agant, niſi ut diſputent & probent. Illis contra, quorum dogmata opiniones populares tranſcendunt, gemino labore opus eſt: primo ut intelligantur, quæ afferunt; deinde ut probentur: Ita ut neceſſum habeant confugere ad auxilia ſimilitudinum & translationum, quo ſe captui hominum inſinuent. Videmus igitur, ſub infantia doctrinarum, ſæculis rudioribus, cum Syllepſes illæ, quæ jam factæ ſunt vulgares & tritæ, novæ fuerant & inauditæ, omnia parabolis & ſimi-

tranſmiſſa, aut pro paradoxis rejecta fuiſſent. Etenim Regula quædam eſt Traditivæ, *quod Scientia omnis quæ Anticipationibus ſive præſuppoſitionibus non eſt conſona, à ſimilitudinibus & comparationibus ſuppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diverſis generibus hæc dicta ſint; iis videlicet, quæ antehac ab aliis notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos*, *Analyticam*, *Syſtaticam*, *Diareticam*, etiam *Crypticam*, *Homericam*, & ſimiles, recte ſunt eæ inventæ & diſtributæ; Neque cauſa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* hujuſmodi ſunt. *Partes* autem duæ; Altera de *diſpoſitione totius operis, vel argumenti* libri alicujus; Altera de *limitatione propoſitionum.* Etenim ad Architecturam ſpectat, non ſolum fabrica totius ædificii, ſed etiam efformatio & figura columnarum, trabium, & ſimilium. *Methodus* vero, veluti Scientiarum Architectura eſt. Atque hac in parte melius meruit Ramus, in optimis illis Regulis (*καθόλȣ πρῶτον, κατὰ παντὸς, καθ' αὐτὸ*, &c.)

nis (ſicut ſæpius fingunt Poetæ) *rebus pretioſiſſimis ſemper adhibeantur pernicioſiſſimi quique cuſtodes.* Certe conatus Rami, circa illam propoſitionum limam, conjecit eum in epitomas illas, & Scientiarum vada. Auſpicato enim & felicis cujuſdam Genii ductu proceſſerit oportet, qui *Axiomata* Scientiarum *convertibilia* facere attentaverit, & non ſimul ea reddiderit *Circularia*, aut in ſemet recurrentia. Conatum nihilo ſecius Rami in hac parte utilem fuiſſe non inficiamur.

Superſunt duæ adhuc *Propoſitionum Limitationes*, præter eam ut fiant *Convertibiles*: Altera de *Extenſione*; altera de *Productione* ipſarum. Sane habent *Scientiæ*, ſi quis recte advertat, præter profunditatem, alias duas dimenſiones; Latitudinem ſcilicet, ac Longitudinem ſuam. Ac profunditas quidem ad ipſarum Veritatem & Realitatem refertur: Hæ enim ſunt, quæ ſoliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi & computari poteſt de Scientia in Scientiam; Longitudo vero ſumitur à ſumma propoſitione

ad

promiſcue tractentur; & evitetur repetitio, excurſio, confuſio omnis: Altera normam præſcribit, quouſque & ad quem particularitatis gradum propoſitiones Scientiarum ſint deducendæ. Sane dubium eſt, quin aliquid exercitationi & Practicæ ſit relinquendum; Oportet ſiquidem *Antonini Pii* vitium evitari, ne ſimus *Cumini Sectores in Scientiis*, neve diviſiones ad infima quæque multiplicemus. Itaque qualiter in hac parte nobis ipſi temperemus, inquiſitione plane dignum eſt. Videmus enim nimium Generalia (niſi deducantur) parum informare, quin potius hominum Practicorum ludibrio Scientias exponere, cum nihilo magis ad Practicam faciant, quam Chorographia Ortelii univerſalis ad viam monſtrandam quæ Londino ducit Eboracum. Certe Regulæ optimæ ſpeculis ex Metallo non inſcite aſſimilantur, in quibus cernuntur utique imagines, ſed non antequam expolita fuerint; Sic juvant demum Regulæ & Præcepta, poſtquam Exercitationis limam ſubierint. Quod ſi tamen, uſque à principio, Regulæ il-

læ

indigebunt. Atque de *Scientia Methodi* (quam *Prudentiam Traditivæ* nominavimus) hæc dicta ſint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi, quam docti, inſudarunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cum potius ſit *Methodus* Impoſturæ; quæ tamen quibuſdam Ardelionibus acceptiſſima procul dubio fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicujus guttulas aſpergit, ut quis ſciolus ſpecie nonnulla Eruditionis ad oſtentationem poſſit abuti. Talis fuit *Ars Lullii*; talis *Typocoſmia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerunt, quam vocabulorum artis cujuſque maſſa & acervus; ad hoc, ut qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipſas perdidiciſſe exiſtimentur. Hujus generis Collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præſegmina multa reperiuntur, ſed nihil quod alicuius ſit pretii.

CAP.

Appendices tres Rhetoricæ, *qua ad* Promptuariam *tantummodo pertinent:* Colores Boni & Mali, tam ſimplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.

VEnimus jam ad *Doctrinam de Illuſtratione Sermonis.* Ea eſt, quæ *Rhetorica* dicitur, ſive *Oratoria. Scientia* certe & in ſe egregia, & egregie à Scriptoribus exculta. Eloquentia autem, ſi quis vere rem æſtimet, Sapientia procul dubio eſt inferior. Videmus enim, quanto intervallo hæc illam poſt ſe relinquat, in verbis quibus allocutus eſt Moſem Deus, cum ille munus ſibi delatum propter defectum Elocutionis recuſaſſet, *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu vero ei Vice Dei.* At fructu, & populari exiſtimatione, Sapientia Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, *Sapiens corde appellabitur prudens, ſed dulcis eloquio majora reperiet.* Haud obſcure innuens, Sapientiam famam quandam & admirationem cuipiam conciliare: at in rebus gerendis, & vita com-

Rhetores ſui temporis Æmulatio, atque Ciceronis ſtudium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo uſu conjunctum, in cauſſa fuerunt, ut in libris ſuis de hac *Arte* conſcriptis ſe ipſos vicerint. Dein *Exempla* illa luculentiſſima hujuſce *Artis*, quæ in *Orationibus Demoſthenis* & *Ciceronis* habentur, Præceptorum acumini & diligentiæ addita, profectus ipſius geminarunt. Quare, quæ in hac *Arte deſiderari* invenimus, verſabuntur potius in *Collectionibus* quibuſdam, quæ tanquam Pediſſequæ huic Arti præſto ſint, quam in Diſciplina & uſu Artis ipſius. Nam etiam tum, cum *Promptuariæ* cujuſdam inter *Logica* mentionem faceremus, uberiora ejus rei Exempla in *Rhetoricis* polliciti ſumus.

Veruntamen ut more noſtro, circa radices hujus *Artis*, glebam paululum aperiamus & ſubigamus; *Rhetorica* certe *Phantaſiæ*, quemadmodum *Dialectica Intellectui* ſubſervit. Eſtque, ſi quis altius rem penetret, *Officium & munus Rhetoricæ* non aliud, quam ut *ratio-*

voluntatem. Regimen enim rationis impeti & perturbari videmus tribus modis: Vel per *illaqueationem ſophiſmatum*, quod ad *Dialecticam* pertinet; vel per *præſtigias verborum*, quod ad *Rhetoricam*; vel per *affectuum violentiam*, quod ad *Ethicam*. Quemadmodum enim in negotiis, quæ cum aliis contrahimus, vinci quis & perduci ſolet, vel *Aſtu*, vel *Importunitate*, vel *Vehementia*; ita etiam in illa negotiatione interna, quam nobiſcum exercemus, aut *argumentorum fallaciis* ſubruimur, aut *impreſſionum* & *obverſationum aſſiduitate* ſollicitamur & inquietamur, aut *affectuum impetu* concutimur & rapimur. Neque vero tam infeliciter agitur cum natura humana, ut illæ artes & facultates ad rationem deturbandam valeant, neutiquam vero ad eandem roborandam & ſtabiliendam: Verum ad hanc rem longe magis. Finis enim *Dialecticæ* eſt, docere formam argumentorum, ad præſidia intellectus, non ad inſidias. Finis itidem *Ethicæ*, affectus ita componere, ut rationi militent, non autem eam invadant. Finis denique *Rhetoricæ*, Phantaſiam implere

tis ex obliquo tantum interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quapropter in Platone ſumma fuit iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* ſui temporis odio orta) cum *Rhetoricam* inter artes voluptarias collocavit: eam ſimilem eſſe dicens *Coquinaræ*, quæ non minus cibos ſalubres corrumperet, quam inſalubres gratiores redderet, condimentorum varietatę & deliciis abutens. Abſit autem, ut oratio non frequentius verſetur in rebus honeſtis ornandis, quam in turpibus oblinendis: Hoc enim ubique præſto eſt: Siquidem nemo eſt, quin honeſtius loquatur, quam aut ſentiat, aut faciat. Sane à Thucydide optime notatum eſt, tale quidpiam ſolitum fuiſſe obiici Cleoni; quod, cum ſemper deteriorem partem tueretur, in hoc multus eſſet, ut eloquentiam & ſermonis gratiam carperet. Probe quippe; cum ſciret, de rebus ſordidis & indignis non poſſe quempiam pulchre loqui; at de rebus honeſtis, facillime. Eleganter Plato (licet jam in Trivio decantetur) *Virtus ſi conſpici daretur, ingentes ſui amores*

effigie, illa ſenſui monſtrari nequeant, ſupereſt ut per ornatum verborum, Phantaſiæ, repræſentatione, quantum fieri poteſt, viva, coram ſiſtantur. Siquidem mos Stoicorum, merito deriſus eſt à Cicerone; qui conciſis & argutis ſententiis & concluſionibus, virtutem animis hominum imponere ſatagebant; quę res parvum habet cum phantaſia & voluntate conſenſum.

Porro, ſi affectus ipſi in ordinem compulſi, & rationi prorſus morigeri eſſent; verum eſt, nullum magnopere futurum perſuaſionum & inſinuationum, quæ aditum ad mentem præbere poſſint, uſum; ſed ſatis fore, ſi res ipſæ nude & ſimpliciter proponantur, & probentur. Verum Affectus contra, tantas ſeceſſiones faciunt; quinetiam tantas turbas & ſeditiones movent, (ſecundum illud,

—— *Video meliora, proboque,*
Deteriora ſequor)

ut ratio prorſus in ſervitutem & captivitatem abrepta foret, niſi Eloquentiæ Suada efficeret, quo minus Phantaſia à partibus affectuum ſtaret, ſed potius

pios ad bonum apparens ſemper ferri, atque hac ex parte aliquid habere cum ratione commune: verum illud intereſt; quod *Affectus intuentur præcipue bonum in præſentia*; *Ratio proſpiciens in longum*, *etiam futurum*, *& in ſumma*. Ideoque cum quæ in præſentia obverſentur, impleant Phantaſiam fortius, ſuccumbit plerunque ratio, & ſubjugatur. Sed poſtquam eloquentia & ſuaſionum vi effectum ſit, ut futura & remota conſtituantur & conſpiciantur tanquam præſentia, tum demum abeunte in partes rationis phantaſia, ratio fit ſuperior.

Concludamus igitur, non deberi magis vitio verti *Rhetoricæ*, quod deteriorem partem cohoneſtare ſciat; quam *Dialecticæ*, quod Sophiſmata concinnare doceat. Quis enim neſcit, contrariorum eandem rationem eſſe, licet uſu opponantur? Porro non eo tantum differt *Dialectica* à *Rhetorica*, quod (ut vulgo dicitur) altera inſtar pugni, altera inſtar palmæ ſit; (altera ſcilicet preſſe, altera fuſe tractet;) verum multo magis, quod *Dialectica* rationem

les *Rhetoricam* inter *Dilecticam* & *E-thicam cum Politica*, collocat, cum ex utriſque participet. Siquidem probationes & demonſtrationes *Dialecticæ*, univerſis hominibus ſunt communes; at probationes & ſuaſiones *Rhetoricæ*, pro ratione auditiorum variari debent; ut quis tanquam Muſicus, auribus diverſis ſe accommodans, ſit demum

Orpheus in Sylvis, inter Delphinas Arion.

Quæ quidem applicatio & variatio orationis (ſi quis ejus perfectionem & culmen deſideret) eo uſque extendi debet; ut ſi eadem ipſa apud diverſos homines ſint dicenda, apud ſingulos tamen aliis atque aliis verbis ſit utendum. Quanquam hac parte eloquentię (Politica ſcilicet & Negotioſa, in privatis ſermonibus) maximos oratores plerunque deſtitui certum ſit; dum ornatum & formulas elegantes orationis captantes, volubili illa applicatione, & characteribus ſermonum, quibus verſus ſingulos uti conſultius foret, excidunt. Certe, non abs re fuerit, circa hoc ipſum, de quo nunc dicimus, no-

vam

nere: Rem certe, quam quo attentius quis recogitet, eo pluris faciet. Utrum vero hæc inter *Rhetorica*, an *Politica* collocetur, haud magni refert.

Deſcendamus modo ad *deſiderata* in hac *arte*, quæ (ut ante diximus) ejus ſunt generis, ut pro *appendicibus* potius cenſeri debeant, quam pro *portionibus artis* ipſius, & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primo igitur non invenimus, qui Prudentiam illam, ſimul & diligentiam Ariſtotelis, bene perſecutus ſit, aut ſuppleverit. Hic nimirum cœpit colligere, *ſigna popularia*, ſive *colores boni ac mali apparentis, tam ſimplicis, quam comparati.* qui ſunt vere *Sophiſmata Rhetorica.* Sunt autem eximii uſus, præſertim ad negotia, & prudentiam ſermonis privati. Labores vero Ariſtotelis circa colores iſtos in tribus claudicant. Primo, quod cum multi ſint, paucos admodum recenſeat. Secundo, quod *Elenchos* ſuos non habeant adjunctos. Tertio, quod videtur ille uſum eorum ex parte ignoraſſe. Uſus enim eorum, non magis ad probandum, quam ad afficiendum & commoven-

longe fortius penetrat, quod acuminatum eſt, quam quod obtuſum; licet in ipſa percuſſione vires æqualiter indantur. Nemo eſt certe, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tuí de hoc miros triumphos agent*;

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ;

quam ſi ſimpliciter dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit.* Itaque mucrones iſti & aculei ſermonum, minime ſunt negligendi. Cum vero hanc rem, ut *Deſideratam*, proponamus, ex conſuetudine noſtra, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minus rem illuſtraverint.

Exempla *colorum boni & mali, tam ſimplicis, quam comparati.*

Sophiſma.

1. *Quod laudant homines & celebrant, Bonum, quod vituperant & reprehendunt, Malum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* quatuor modis, ſcilicet, Aut propter *ignorantiam*; Aut propter *malam fidem*; Aut propter *ſtudia & factiones*; Aut propter *ingenia laudato-*

qui, cum populus ei præter ſolitum applauderet, quæſivit, *Num forte deliquiſſet?* Propter *malam fidem*; Laudantes enim & vituperantes ſuam rem ſæpius agunt, neque loquuntur ut ſentiunt.

Laudat venales, qui vult extrudere, merces.

Item, *malum eſt, malum eſt, inquit Emptor; ſed cum receſſerit, tum gloriabitur.* Propter *factiones*; Cuivis enim patet, conſueſcere homines, eos qui ſuarum partium ſunt, immodicis efferre laudibus, qui autem contrariarum ſunt, infra meritum deprimere. Propter *ingenia*; Alii enim natura facti ſunt, & compoſiti, ad adulationem ſervilem; Alii contra momi & tetrici; Ut laudando & vituperando, ſuis *Ingeniis* tantum obſecundent, parum de veritate ſolliciti.

Sophiſma.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, magnum bonum, quod vero etiam ab amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophiſma fundamento hoc niti videtur, quod quæ ingratiis & contra animi

Fallit *Sophiſma* propter *aſtutiam*, tam *inimicorum*, quam *amicorum*. *Inimici* enim laudes quandoque tribuunt, non invite, nec à vi veritatis coacti, ſed eas tamen deligentes, quæ inimicis ſuis invidiam & pericula conflare poſſint. Itaque apud Græcos, ſuperſtitio quædam invaluit, ut crederent, ſi quis ab altero laudaretur, animo malevolo, & propoſito nocendi, *naribus ejus puſtulam annaſci ſolere*. Fallit iterum, quia laudes interdum impertiunt *inimici*, tanquam præfatiunculas quaſdam, ut poſtea liberius & malitioſius calumniarentur. Ex altera parte, fallit etiam hoc Sophiſma propter aſtutiam *Amicorum*. Solent enim & illi vitia amicorum interdum agnoſcere, & prædicare, non quod aliqua vis Veritatis eos cogat, ſed ea eligentes, quæ minimum amicos ſuos lædere poſſunt, ac ſi cætera quidem viri optimi eſſent. Fallit iterum, quia *Amici* quoque reprehenſionibus ſuis (ſicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibuſdam utuntur, quo paulo poſt in laudes effuſius excurrant. So-

Fallit *Sophiſma* duobus modis : Aut propter *comparationem boni & mali:* Aut propter *ſucceſſionem boni ad bonum, aut mali ad malum.* Propter *comparationem :* Si bonum fuerit generi humano , privari eſu glandium , non ſequitur, quod malus ille erat,ſed *Dodona* bona,*Ceres* melior. Neque ſi malum fuit Populo Syracuſano,Dionyſio Seniore privari, ſequitur quod Dionyſius ille bonus fuerit,ſed minus malus, quam Junior. Propter *Succeſſionem:*Etenim privatio boni alicujus non ſemper dat locum malo, ſed quandoq; majori bono. ut cum flos decidit, fructus ſuccedit. Nec privatio alicujus mali dat ſemper locum bono,ſed interdum majori malo. Nam ſublato inimico Clodio, Milo ſimul & ſegetem gloriæ perdidit.

Sophiſma.

4. *Quod bono aut malo vicinum eſt , id ipſum itidem bonum,aut malum :quod vero remotum eſt à bono , malum ; quod à malo, bonum.*

Habet hoc fere rerum natura,ut quæ

natura

ſingula, amica ſibi aſſociare, inimica ſummovere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophiſma* tribus modis: Primo propter *deſtitutionem*, ſecundo propter *obſcurationem*, tertio propter *protectionem*. Propter *deſtitutionem*; Fit, ut quæ in ſuo genere ampliſſima ſunt, & maxime excellunt, omnia, quantum fieri poteſt, ad ſe trahant, & in vicino quæque poſita deſtituant, ac quaſi inedia conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium virgulta nunquam læta reperies. Recte etiam ille, *Divitis ſervi maxime ſervi*. Nec male cavillatus eſt, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Feſtorum vigiliis* comparavit; quæ, Feſta ſua in proximo attingunt, ipſæ autem jejuniis addicuntur. Propter *obſcurationem*; Etenim & hoc habent quæque, in ſuo genere, præſtantiſſima, ut licet proxima non extenuent, aut deſtituant, tamen obſcurent, & obumbrent. Quod etiam de *Sole* notant Aſtronomi, quod ſit ſcilicet aſpectu bonus, conjunctione & approximatu malus. Propter *protectio-*

V *nem;*

ad bonum, ut lateat, & protegatur. Itaque ſcelerati homines petunt Aſyla Divorum, & vitium ipſum ſe in virtutis umbram recipit;

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Contra & bonum ſe aggregat ad malum, non propter conſortium, ſed ut illud convertat, & reformet in bonum. Itaque & medici magis accedunt ad ægrotos, quam ad ſanos; & Servatori noſtro objectum eſt, quod *Converſaretur cum publicanis & peccatoribus.*

Sophiſma.

5. *Cui cæteræ partes, vel ſectæ, ſecundas unanimiter deferunt, (cum ſingulæ Principatum ſibi vendicent) melior reliquis videtur: Nam primas quæque ex Zelo videtur ſumere, ſecundas autem ex vero & merito tribuere.*

Ita Cicero argumentatur, ſectam Academicorum, quæ Acatelepſiam tenuit, Philoſophiam fuiſſe præſtantiſſimam: *Interroga enim* (inquit) *Stoicum, quæ ſecta ſit potior; ille ſuam cæteris anteponet: Deinde quæ ſecundas teneat, Academicam fatebitur. Age ſimiliter*

te aliqua, Princeps ſi competitores ſingulos interrogaret, quem poſt ſe potiſſimum commendare vellent, veriſimile eſt, ſecunda illorum vota, in eum qui præcipue dignus, & optime meritus fuerit, concurſura.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proxime poſt ſe, & factionem ſuam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maxime ſint enerves & imbelles, quique eis minimum moleſtiæ exhibuerunt, in odium illorum, qui illis plurimum inſultarunt, aut incommodarunt.

Sophiſma.

6. *Cujus excellentia vel exuperantia melior, id toto genere melius.*

Huc pertinent *formulæ* illæ uſitatæ; *Ne pervagemur in generalibus : Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophiſma* ſatis nervoſum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum*. Attamen interdum

plus periclitantur & excidunt ; indivi-
duo autem nobiliores. In hoc numero eſt *gemma Martia*, de qua Gallicum Adagium; *Filius Pariſiorum , & Gemma Menſis Martii , ſi ex illis evadat unus, erit inſtar decem aliorum.* Adeo ut in genere Gemma Maij Gemmæ Martij præſtet , ſed tamen in individuo optima Gemma Martii optimæ Gemmæ Maij præferatur. Fallit ſecundo ; propter *naturam rerum* , in aliquibus *generibus aut ſpeciebus magis æqualem , in aliquibus magis inæqualem :* Quemadmodum in obſervationem venit , climata calidiora generaliter ingenia producere acutiora ; at in frigidioribus ingenia illa , quæ eminent, etiam acutiſſimis calidarum regionum præſtare. Similiter, in exercitibus compluribus, ſi res duello inter ſingulos tranſigeretur , fortaſſe ad unam partem accederet Victoria; ſi copiis univerſis , in alteram. Etenim excellentiæ & exuperantiæ caſum recipiunt ; at genera natura aut diſciplina reguntur. Quinetiam in genere metallum lapide pretio-

recipere non poſſe, impotentiæ genus eſt; Potentia autem bonum.

Hinc confinxit Æſopus fabulam de duabus ranis; quæ in magna ſiccitate, cum aquæ ubique deficerent, deliberarunt, quid ſibi demum agendum eſſet. Prior autem; *Deſcendamus* (inquit) *in puteum profundum, neque enim veriſimile eſt ibi aquam defuturam.* Cui altera ita regerit; *Quin ſi forte ibi quoque aqua deficiet, quomodo exinde rurſus aſcendere poterimus?* Firmamentum autem hujus ſophiſmatis eſt; Quod actiones humanæ adeo ſint incertæ, & periculis expoſitæ, ut illud optimum videatur, quod plurima habeat effugia. Huc ſpectant formulæ illæ, quæ in uſu ſunt; *Obligatum plane & obſtrictum te reddes: Non tantum, quantum voles, ſumes ex fortuna*, &c.

Elenchus.

Fallit *ſophiſma* primo, quia in *actionibus* humanis fortuna urget, ut aliquid demum decernatur. Etenim ut eleganter à quopiam dictum eſt; *Etiam non ſtatuere, eſt aliquid ſtatuere*: Adeo ut ſæpenumero conſilii ſuſpenſio plu-

a cupiditate retinendi opes, ad cupidi-
tatem retinendi arbitrium & poteſta-
tem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de ſumma; Ita & hujuſmodi ſcepticus nil exequi vult, ut omnia ei ſint integra. Fallit ſecundo, quia neceſſitas, & illud (quod aiunt) *Iacta eſt alea*, ſtimulos addit animis; ſicut inquit ille, *Cæteris pares, neceſſitate certe ſuperiores eſtis.*

Sophiſma.

8. *Quod quis culpa ſua contraxit, majus malum, quod ab externis imponitur, minus malum.*

Hujus rei cauſſa eſt, quod morſus conſcientiæ adverſa conduplicet: Contra, conſcium ſibi eſſe, quod culpa quis vacet, magnum præbet in calamitate ſolatium. Itaque Poëtæ ea pathemata maxime exaggerant, tanquam deſperationi propiora, ubi quis ſe ipſum accuſet, & diſcruciet;

Seque unum clamat cauſſamque caputque malorum.

Contra, calamitates virorũ inſignium elevat & diluit innocentiæ & meriti con-

ſunt, indignari ſolemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemeſim Divinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, ſi à fortuna ipſa inflictum quid ſit, tamen datur quædam cum fatis ipſis expoſtulatio;

Atque Deos, atque Aſtra vocat crudelia Mater.

Contra, ubi quis malum aliquod ſua culpa contraxerit, ſtimuli doloris introvertuntur, animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit iſtud *Sophiſma*, primo propter *ſpem*; quæ malorum magnum eſt Antidotum. Etenim culpæ emendatio, ſæpe in noſtra poteſtate ſita eſt; Fortunæ vero minime. Itaque Demoſthenes, non ſemel cives ſuos hujuſmodi verbis affatus eſt; *Quod ad præterita peſſimum, id ad futura optimum eſt. Quid hoc tandem ſit? Hoc ipſum ſcilicet, quod veſtra incuria & culpa res veſtræ male ſe habeant: Nam ſi vos officio veſtro per omnia perfuncti eſſetis, & nihilominus*

plane, vos, iis emendatis, priſti-num ſtatum veſtrum recuperaturos. Similiter Epictetus de gradibus tranquillitatis animi verba faciens; Infimũ locum illis attribuit, *qui alios accuſant:* Superiorem iis, *qui ſe ipſos*; Supremum vero illis, *qui nec alios, nec ſe ipſos.* Fallit ſecundo, propter inſitam animis humanis *ſuperbiam*; qua ægre adducuntur homines, ut errores proprios agnoſcant. Hoc vero ut evitent, patientiam adhibent longe majorem, in iis malis, quæ culpa ſua contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut cum culpa admiſſa ſit, neque de Auctore conſtiterit, ſupra modũ excandeſcant homines & tumultuentur: quod ſi poſtea in notitiam pervenerit, culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratioſum aliquem pertinere, ſtatim ſedantur turbæ & conſileſcunt: Eodem modo fit, cum res aliqua accidit, propter quam neceſſitas incumbit, culpam in nos ipſos recipiendi. Id quod in mulieribus ſæpiſſime conſpicitur, quæ ſi quid infeliciter egerunt, contra con-

ſen-

9. *Gradus privationis major videtur, quam gradus diminutionis: & rurſus; gradus inceptionis major videtur quam gradus incrementi.*

Canon eſt in Mathematicis; *nullas eſſe rationes nihili ad aliquid.* Itaq; gradus nullitatis, & quidditatis, majores videntur gradibus incrementi, & decrementi. Sicut monoculo durius eſt, unum perdere oculum, quam utrumque oculum habenti. Similiter, complures liberos habenti, gravius eſt, ultimum, qui ſuperſtes fuerit, filium amittere, quam reliquos priores. Itaque & Sibylla, cum duos priores libros combuſſiſſet, pretium tertii duplicavit: Siquidem illius amiſſio *gradus* fuiſſet *privationis*, non *diminutionis*.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primo, propter eas res, quarum uſus in ſufficientia quadam, ſive competentia, hoc eſt. Quantitate determinata, conſiſtit. Si quis enim obligetur pœnaliter ad ſolutionem certæ pecuniæ ſummæ, ad diem certum; gravius ei fuerit, nummo uni-

videtur gradus obærationis, qui primus ſortem minuit; quam extremus, qui ad egeſtatem redigit. Huc ſpectant formulæ illæ uſitatæ; *Sera in fundo parſimonia: Parum intereſt, utrum nihil habeas, an quod nihil juvet, &c.* Fallit ſecundo, propter illud Principium in natura, quod *corruptio unius, ſit generatio alterius.* Adeo ut *gradus* ipſe *privationis* ultimæ, minus interdum incommodet, quoniam anſam & ſtimulum præbet novæ alicui rationi ineundæ. Unde etiam Demoſthenes ſæpius conqueritur apud Cives ſuos; *Conditiones minus utiles, & honorificas, quas à Philippo impoſitas ſubibant, nihil aliud eſſe, quam alimenta quadam ipſorum ignaviæ & ſocordiæ; ut multo iis fuiſſet ſatius illis omnino carere, propterea quod hoc pacto induſtria illorum melius acui poſſit ad alia paranda remedia.* Novimus certe Medicum quemdam, qui, mulieribus delicatis, querentibus ſe male habere, ſed tamen à medicamentis omnibus abhorrere, ſolebat dicere, non minus facete, quam moroſe: *Vobis omnino*

opus

poſit, non tantum ad excitandam induſtriam, verum etiam ad imperandam patientiam.

Quod ad ſecundum membrum hujus *Sophiſmatis*, illud eodem, quo prius, fundamento (de gradibus quidditatis & nullitatis) nititur. Hinc tanta uſurpantur, de initiis negotiorũ, præconia. *Dimidiũ facti, qui bene cœpit, habet, &c.* Hinc Aſtrologorum ſuperſtitio, qui judicium faciunt de diſpoſitione aut fortuna hominis, ex momento ſive articulo nativitatis, aut conceptus.

Elenchus.

Fallit ſophima primo, quoniam in nonnullis primæ rerum inceptiones nihil aliud ſunt, quam quæ Epicurus, in Philoſophia ſua, appellat *tentamenta*; id eſt, rudimenta quædam, quæ nihili ſunt, niſi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc caſu, gradus ſecundus dignior videtur & potentior, quam primus: Quemadmodum in plauſtris, equus qui penultimus eſt, plus confert ad motum plauſtri, quam primus. Etiam non inepte dici ſolet; *Convitium rege-*

dedit, ſed poſterius modum abſtulit. Fallit Sophiſma ſecundo, propter dignitatem perſeverantiæ; quæ in progreſſu, non in aggreſſu ſita eſt. Etenim caſus, aut natura, primum impetum progignere poſſunt; at affectus tantummodo maturus, & judicium, conſtantiam. Fallit tertio in iis rebus, quarũ natura & curſus ordinarius in contrarium rei inceptæ fertur. Ita ut prima inceptio perpetuo evacuetur, niſi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis uſitatis dicitur; *Non progredi, eſt regredi:* Et, *Qui non proficit, deficit:* Ut in curſu in adverſum montis; Remigatione in adverſum gurgitis: At contra, ſi in declivi montis motus incipiat; aut ſecundo Flumine remigatio fiat; tum *gradus inceptus* longe potiores partes tenet. Porro iſte *color*, non tantum extenditur ad *gradum inceptionis, qui ſit à potentia ad actum, comparatum cum gradu, qui ſit ab actu ad incrementum: Verum etiam ad gradum qui ſit ab Impotentia ad potentiam, comparatum cum gradu, qui ſit à potentia ad actum. Etenim gradus ab impo-*

tentia

10. *Quod ad veritatem refertur, majus eſt: quam quod ad opinionem. Modus autem, & probatio ejus, quod ad opinionem pertinet, hæc eſt, quod quis, ſi clam putaret fore, facturus non eſſet.*

Ita pronunciant Epicurei de *felicitate Stoicorum, in virtute collata,* quod ſimilis ſit *felicitati* Hiſtrionis in Scena; qui ſi à Spectatoribus & plauſu eorum deſtitueretur, animis ſtatim concideret. Itaque virtutem per ignominiam, *bonum theatrale* vocant. Aliter ſit in divitiis. de quibus ille,

Populus me ſibilat; At mihi plaudo.
Itidem Voluptate.

——— Grata ſub imo
Gaudia corde premens, vultu ſimulante pudorem.

Elenchus.

Fallacia hujus *Sophiſmatis* ſubtilior paulo eſt; licet reſponſio ad exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim virtus eligitur *propter auram popularem.* Cum etiam illud præceptum ſit, *Vt quis maxime omnium ſe ipſum revereatur.* Ita ut vir bonus, idem fuerit in ſolitudine, idem in theatro. Licet forte

per reflexionem. Sed hoc ſuppoſitionem negat, non fallaciam redarguit. *Elenchus* vero talis eſt. Dato, quod virtus (præſertim ea, quæ labores & conflictus ſubit) non eligeretur, niſi quod laudes & fama eam comitari ſoleant; haud inde ſequitur, quod appetitus & motus ad virtutem, non ſit præcipue propter ſe. Siquidem fama, poſſit eſſe cauſſa tantum *impulſiva*, aut *ſine qua non*; neutiquam *efficiens*, aut *conſtituens*. Exempli gratia: Si duo fuerint equi, quorum unus, calcaribus non admotis, quævis haud ſegniter præſtaret: at alter, calcaribus admotis, priorem longe ſuperaret: Poſterior iſte (arbitror) palmam referet, & pro equo meliore judicabitur. Neque quenquam judicii ſani commmoverit formula illa; *Apage iſtum equum, cujus ſpiritus ſiti ſunt in calcaribus.* Quandoquidem enim inſtrumentum ordinarium equitanti ſit calcar, neque ullo modo oneri aut impedimento ei ſit; non minoris propterea æſtimandus eſt equus, qui calcari incitatur: Neque etiam ille alter, qui abſque calcaribus mira præſtet, eo ipſo melior, ſed delicatior

mulis & calcaribus, ſubſerviunt: Ac licet virtus, ſine illis, paulo futura eſſet languidior; tamen cum ſemper illa præſto ſint ei, etiam non invitata; nil officit, quo minus virtus propter ſe quoque expetatur. Itaque recte redarguitur illa poſitio; *Nota ejus rei, quod propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hæc eſt, quod quis, ſi clam putaret fore, facturus non fuiſſet.*

Sophiſma.

11. *Quod opera & virtute noſtra partum eſt, majus bonum; Quod ab alieno beneficio, vel ab indulgentia fortunæ delatum eſt, minus bonum.*

Cauſæ hujus rei hæ ſunt. Primo, propter *ſpem de futuro*. Siquidem in aliorum gratia, aut fortunæ ipſius ventis ſecundis, non multum ineſt certitudinis; Propria vero induſtria, aut virtus, ſemper domi adſunt. Adeo ut, poſtquam boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiam eadem inſtrumenta, in novos uſus parata, quin & conſuetudine & ſucceſſu reddita validiora. Secundo, quia quod *alieno beneficio adipiſcimur*, ejus etiam *aliis debitores ſumus*: cum, quæ per nos ipſi com-

na in nos cumulaverit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat. quod homines pravos & improbos mordet, ubi in priore genere illud Prophetæ uſu venerit, *Lætantur, & exultant, immolant plagis ſuis, & ſacrificant reti ſuo.* Tertio, quia *ea, quæ à virtute noſtra minime profecta ſunt, nulla ſequitur laus & exiſtimatio.* Quæ enim felicitatis ſunt, admirationem quandam pariunt, laudem minime. Sicut ait Cicero ad Cæſarem: *Quæ miremur, habemus; quæ laudemus, expectamus.* Quarto, quia quæ *induſtria propria* acquiruntur, cum *laboribus* & *contentione* fere conjuncta ſunt; quod nonnullam habet in ſe *Suavitatem*; uti Salomon, *Suavis cibus à venatu.*

Elenchus.

At quatuor inveniuntur *colores oppoſiti*, qui rem in contrariam partem inclinant, poſſintque eſſe prioribus inſtar *Elenchorum.* Primo, quia *felicitas* videtur eſſe *ſignum quoddam & character favoris divini*: & propterea, tum in nobiſmet ipſis confidentiam & alacritatem generat, tum apud alios auctoritatem & reverentiam. Felicitas autem

iſta

Cæſar ad Navis Gubernatorem, animos addendo, dixit: *Cæſarem portas, & fortunam ejus.* Quod ſi dixiſſet, *Cæſarem portas, & virtutem ejus*, frigidum prorſus fuiſſet ſolatium periclitanti in procella. Secundo, quia *ea, quæ virtute* aut *induſtria procedunt, ſunt imitabilia,* & aliis patent; cum felicitas ſit res inimitabilis, & prærogativa quædam hominis individui. Itaque, in genere videmus, res naturales artificialibus præponi, quia imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile eſt, potentia vulgatum eſt. Tertio, quæ ex felicitate proveniunt, *bona videntur gratuita, nec laboribus empta*: at quæ virtute propria, pretio veluti acquiſita. Itaque eleganter Plutarchus, de rebus Timoleontis, hominis longe fortunatiſſimi, cum rebus Ageſilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuiſſe ſimiles, quæ cum alias excellant, ſponte etiam fluere videantur, & quaſi Genium ſapere.* Quarto, quia, quod *præter ſpem* aut *præter expectatum contingit, gratius, & majore cum voluptate in hominum animos influit.* Illud vero neutiquam competit

petit

12. *Quod ex pluribus conſtat & diviſibilibus, eſt majus eo, quod ex paucioribus, & magis unum: Nam omnia per partes conſiderata majora videntur: Quare & pluralitas partium, magnitudinem præ ſe fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, ſi ordo abſit: Nam inducit ſimilitudinem infiniti; & impedit comprehenſionem.*

Sophiſma iſtud videtur etiam primo intuitu fallax, & quaſi palpabile: Siquidem, non pluralitas partium tantum, ſed majoritas earundem, poterit conſtituere totum auctius. Attamen abripit hoc ipſum *Sophiſma* ſæpius phantaſiam; quinetiam inſidiatur ſenſui. Etenim aſpectui ipſi brevior videtur via in planitie, ubi nihil intercurrat quod viſum frangat, quam in tali tractu terræ, ubi ſimul conſpiciuntur arbores, aut ædificia, aut aliud aliquod ſignum, quod ſpatium metiri & dividere poſſit. Sic enim bene nummato, poſtquam arcas ſuas, & marſupia, diviſerit, & digeſſerit, major etiam quam antea ſubit divitiarum phantaſia. Habet etiam vim in amplificationibus, ſi res in plures portiones

phantaſiam implet; ſi fiat promiſcue, & ſine ordine. Confuſio enim multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine oſtenduntur, aut proponuntur, tum ipſa magis finita apparent, tum certum præbent argumentum, nihil eſſe prætermiſſum. At contra, quæ confuſe repræſentantur, non ſolum in ſe numeroſa putantur, ſed & ſuſpicioni locum relinquunt, reſtare adhuc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma.* Primo, ubi quis ampliorem præceperit de re aliqua opinionem, quam pro vera rei ipſius magnitudine. Etenim cum hoc fit, diſtributio falſam illam opinionem deſtruet, & rem in veritate ſua, non autem cum amplificatione, monſtrabit. Itaque ſi quis morbo aut dolore corripiatur, horæ longiores ei videbuntur, abſque horologio, aut clepſydra, quam ſi iiſdem menſurentur. Nam ſi tædium & vexatio morbi, tempus videri longius faciunt, quam revera eſt, at computatio temporis errorem illum corrigit, & brevius facit, quam opinio illa falſa conceperat. Etiam in planitie, contra quam

viam oſtentet breviorem ſenſui, quia indiviſa eſt: tamen ſi ex eo obrepat opinio de longe minori intervallo quam reperitur: opinionis ejus vanæ fruſtratio efficiet, ut videatur demum etiam, quam revera eſt, productior. Itaque ſi quis opinioni alicujus falſæ de magnitudine rei cujuſpiam velificari cupiat, caveat à diſtributionibus, ſed rem integram utique extollat. Fallit *Sophiſma* ſecundo, ſi diſtributio ea diſtrahatur, non autem ſimul obverſetur, aut uno aſpectu viſum feriat. Itaque ſi flores in horto aliquo in plures torulos diſtinguantur, majoris quantitatis ſpeciem præbebunt, quam ſi omnes in uno toto ſimul creſcerent; Modo toruli illi, oculis ſimul ſubiiciantur; Aliter enim unio diſtributioni diſtractæ prævalebit. Sic reditus eorum majores videntur, quibus prædia & latifundia ſua vicina aut conjuncta ſunt. Nam ſi ſparſim ſita ſint, non veniunt tam facile ſub aſpectum. Fallit *Sophiſma* tertio, propter dignitatem unitatis, ſupra multitudinem. Omnis enim compoſitio, indigentiæ in ſingulis ſignum eſt certiſſimum; ubi illud uſu venit,

Et

Itaque Mariæ partes potiores, *Martha, Martha, attendis ad plurima, unum ſufficit.* Hinc illa fabula Æſopi de vulpe & feli. Jactabat enim vulpes, quantas artes haberet, & effugia, quibus ſe à canibus eriperet; Felis autem ſe unico tantum confidere auxilio dixit, utpote quæ tenuem ſcandendi facultatem haberet. Quod tamen reliquis illis vulpinis longe præſtantius præſidium fuit: unde Adagium; *Multa novit vulpes, ſed felis unum magnum.* Quin etiam in hujus fabulæ ſignificatione morali idem cernitur: Nam potenti & fido amico niti, plus præſidii habet, quam artes & aſtutiæ complurimæ.

Atque hæc exempli loco ſufficient. Supereſt autem nobis ejuſmodi *colorum* numerus etiam magnus, quos olim adoleſcentes congeſſimus: attamen ſine illuſtrationibus ſuis, atque *Elenchis*; Quos hoc tempore concinnare non vacat: ideoque *colores* illos nudos, abſque illuſtrationibus ſuis, (cum ſuperiores iſti veſtiti prodeant,) proponere, minime nobis conſentaneum videtur. Illud interim monemus, rem iſtam, qualiscunque ea videri poſſit, haud

Politica, & ex *Rhetorica*, participet. Atque de *ſignis popularibus*, ſive *coloribus boni* ac *mali apparentis*, tam *ſimplicis*, quam *comparati*, hactenus.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *Promptuariam*, & *deſideratur*, ea eſt, quam Cicero (ut ſuperius in *Logica* diximus) innuit; cum præcipit, ut in promptu habeantur *Loci communes* in utramque partem diſputati & tractati. Quales ſunt, *Pro verbis legis*, & *Pro ſententia legis*, & c. Nos vero hoc præceptum, etiam ad alia extendimus; ut non ſolum ad genus judiciale, ſed etiam ad deliberativum & demonſtrativum adhibeatur. Omnino hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens eſt uſus, (ſive ad probationes & refutationes, ſive ad ſuaſiones, & diſſuaſiones, ſive ad laudes & vituperia ſpectent;) meditatos jam haberi, eoſque ultimis ingenii viribus, & tanquam improbe, & prorſus præter veritatem, attolli & deprimi. Modum autem hujus *Collectionis*, tam ad uſum, quam ad brevitatem, optimum fore cenſemus, ſi hujuſmodi Loci contrahantur in ſententias quaſdam acutas & conciſas; tan-

ſtulat, explicari poſſint. Atque ſimilem quandam diligentiam in Seneca repe-rimus, ſed in hypotheſibus ſive caſibus. Ejus generis cum plurima parata habeamus, aliqua ad exemplum proponere viſum eſt. Ea autem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exempla *Antithetorum*.

NOBILITAS I.

Pro.

QVibus virtus à Genere penitus inſita eſt; iijam non mali eſſe nolunt, ſed nequeunt.

Nobilitas Laurea, qua tempus homines coronat.

Antiquitatē etiam in monumentis mortuis veneramur; quanto magis in vivis?

Si Nobilitatem familiarum contemnas, quæ tandem erit differentia, inter ſobolem hominum, & brutorum?

Nobilitas virtutem invidiæ ſubducit, gratiæ tradit.

Contra.

RAro ex virtute Nobilitas; rarius ex Nobilitate Virtus.

Nobiles

ad honores.

Tanta ſolet eſſe induſtria hominum novorum, ut Nobiles præ illis tanquam Statuæ videantur.

Nobiles in ſtadio reſpectant nimis ſæpe; quod mali curſoris eſt.

Forma II.

Pro.

Deformes naturam ulciſci ſolent.

Et Virtus nil aliud, quam interna forma; & forma nil aliud, quam externa virtus.

Deformes ſe à contemptu, per malitiam utique ſuam, vindicare cupiunt.

Forma virtutes ſplendere facit, vitia rubere.

Con.

Virtus, ut gemma nobilis, melius inſeritur ſine multo auro & ornatu.

Quod veſtis lauta deformi, hoc forma improbo.

Similiter plerunque leves ſunt, quos forma ornat, & quos movet.

Juventus III.

Pro.

Primæ cogitationes, & juvenum conſilia, plus habent è Numine.

Senes ſibi ſapiunt magis: aliis, & Reipublicæ, minus. Si

... quam corporis ſenectus.

Senes omnia metuunt, præter Deos.

Con.

Iuventus pœnitentiæ campus.

Ingenitus eſt juvenibus ſenilis auctoritatis contemptus; ut quiſque ſuo periculo ſapiat.

Tempus, ad quæ conſilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus veneres mutantur in gratias.

Valetudo. IV.

Pro.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori ſupplicem.

Corpus ſanum, hoſpes animæ eſt; Ægrum, ergaſtularius.

Nil tam ſummas actionum promovet, quam proſpera valetudo: at contra, infirma, feriatur nimis.

Con.

Sæpe convaleſcere, eſt ſæpe juveneſcere.

Excuſatio valetudinis polychreſta; ad quam etiam ſani confugimus.

Nimis arcto fœdere corpus animæ jungit ſanitas.

Et lectus magna imperia adminiſtravit, & Lectica magnos exercitus.

Uxor & Liberi. V.

Pro.

X *Cha-*

manitatis, at cœlibes tetrici & ſeveri.

Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud conferunt, quam ad fugam.

Morti ſacrificat, qui liberos non procreat.

Cætera felices, in liberis fere infortunati ſunt: ne Divinæ Sorti nimium appropinquent homines.

Contra.

Qui uxorem duxit, & liberos ſuſcepit, obſides fortunæ dedit.

Generare, & liberi, humana ſunt; creare, & opera, Divina.

Brutorum æternitas ſoboles: Virorum fama, merita, & inſtituta.

Oeconomicæ rationes, publicas plerunque evertunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui ſuis omnibus ſuperſtes fuit.

Divitiæ VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui deſperant.

Invidia divitiarum, virtutem effecit Deam.

Dum Philoſophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia ſint referenda, collige inſtrumenta utriuſque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum. Cætera

manifeſtationem, at certa ſoli generationi.

Contra.

Divitiarum magnarum vel cuſtodia eſt, vel diſpenſatio quædam, vel fama, at nullus uſus.

Annon vides lapillis, & id genus deliciis, fingi pretia, ut poſſit eſſe aliquis magnarum divitiarum uſus?

Multi, dum divitiis ſuis omnia venalia fore crediderunt, ipſi in primis venierunt.

Non aliud divitias dixerim, quam impedimenta virtutis. Nam virtuti & neceſſariæ ſunt, & graves.

Divitiæ bona ancilla, peſſima domina.

Honores VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) ſed Providentiæ Divinæ calculi ſunt.

Honores faciunt & virtutes & vitia conſpicua: Itaque illas provocant, hæc refrænant.

Non novit quiſpiam, quantum in virtutis curſu profecerit: niſi honores ei campum præbeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus eſt ad locum, placidus in loco: Eſt autem virtutis locus honos.

Contra.

Dum honores appetimus, libertatem exuimus.

proxima Non poſſe.

Honorum aſcenſus arduus, ſtatio lubrica, regreſſus præceps.

Qui in Honore ſunt, vulgi opinionẽ mutuentur oportet, ut ſe ipſos beatos putent.

Imperia. VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum eſt, ſed eam & aliis impertiri poſſe, adhuc majus.

Reges non hominum inſtar, ſed aſtrorum ſunt. Nam & in ſingulos, & in tempora ipſa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis reſiſtere, non tantum læſæ Majeſtatis Crimen eſt, ſed Theomachia quædam.

Contra.

Quam miſerum, habere nil fere quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperiis ſunt, ſimiles ſunt Corporibus Cœleſtibus, quæ magnam venerationem habent, requiem nullam.

Nemo humanæ ſortis ad Deorum convivia admittitur, niſi ad Ludibrium.

Laus, Exiſtimatio, IX.

Pro.

Virtutis radii reflexi laudes.

Laus Honoris eſt, ad quem liberis ſuffragiis pervenitur.

Hono-

Vox populi habet aliquid Divinum. Nam quomodo aliter tot capita in unum conſpirare poſſint?

Ne mireris, ſi vulgus verius loquatur, quam honoratiores: quia etiam tutius loquitur.

Contra.

Fama deterior Iudex, quam Nuncia.

Quid viro bono cum ſaliva vulgi?

Fama veluti fluvius, levia attollit, ſolida mergit.

Infimarum virtutum apud vulgus laus eſt, mediarum admiratio, ſupremarum ſenſus nullus.

Laus magis ex oſtentatione, quam ex merito: & ventoſis magis accedit, quam realibus.

Natura. X.

Pro.

Conſuetudinis progreſſus eſt Arithmeticus, Naturæ Geometricus.

Vt in Rebuſpublicis ſe habent Leges communes erga conſuetudines, eodem modo in ſingulis ſe habet Natura ad Conſuetudinem.

Conſuetudo contra naturam, quaſi Tyrannis quadam eſt: & cito ac levi occaſione corruit.

X 3 Contra.

mur ſecundum Præcepta: ſed agimus ſecundum Conſuetudinem.

Natura Pedantius quidam eſt, Conſuetudo Magiſtratus.

Fortuna. XI.

Pro.

Virtutes apertæ laudes pariunt, occultæ fortunas.

Virtutes officiorum laudes pariunt: facultatum, fortunas.

Fortuna veluti galaxia, hoc eſt, nodus quarundam obſcurarum virtutum, ſine Nomine.

Fortuna ſaltem ob filias ſuas honoranda eſt, confidentiam ſcilicet, & auctoritatem.

Contra.

Stultitia unius, fortuna alterius.

In Fortuna illa præcipue laudaverim, quod cum non eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiam virtutum ſuarum declinarunt, inter fortunæ cultores reperti ſunt.

Vita. XII.

Pro.

Abſurdum eſt, Accidentia Vitæ magis amare, quam Vitam ipſam.

Præſtat ad omnia, etiam ad virtutem, cur-

ſicere datur, nec perdiſcere, nec pœnitere.

Contra.

Philoſophi, dum tantum apparatum adverſus mortem colligunt, ipſam magis timendam effecerunt.

Mortem homines timent, quia neſciunt, ut pueri tenebras.

Non invenias inter humanos affectum tam puſillum, qui ſi intendatur paulo vehementius, non mortis metum ſuperet.

Mori velle, non tantum fortis, aut miſer, aut prudens, ſed etiam faſtidioſus poteſt.

Superſtitio. XIII.

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, ſed tamen amandi ſunt.

Mediocritates moralibus debentur: extremitates Divinis.

Superſtitioſus, Religioſus Deſignatus.

Fabuloſiſſima quæque Portenta cujuſvis Religionis, citius crediderim: quam hæc omnia ſine Numine fieri.

Contra.

Vt Simiæ; ſimilitudo cum homine, deformitatem addit: ita Superſtitioni, ſimilitudo cum Religione.

Quale odium eſt affectationis in civi-

nem, quam contumelioſam.

Non Epicuri Schola, ſed Stoa, veteres Reſpublicas perturbavit.

Non cadit in mentem humanam, ut ſit merus Atheiſta Dogmate: ſed magni Hypocritæ, ſunt viri Atheiſtæ: qui Sacra perpetuo contrectant, ſed numquam verentur.

Superbia. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitiis inſociabilis: atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia ſuperbia expelluntur.

Facilis, etiam alienis vitiis obnoxius: Superbus, tantum ſuis.

Superbia, ſi ab aliorum contemptu ad ſui contemptum aſcendet, fiet demum Philoſophia.

Contra.

Hedera virtutum ac bonorum omnium ſuperbia.

Cætera vitia virtutibus tantum contraria: Superbia ſola contagioſa.

Superbia optima vitiorum conditione caret, id eſt, latebris.

Superbus, cum cæteros contemnit, ſe interim negligit.

Ingratitudo. XV.

Pro.

quam perſpicacia quadam in cauſam beneficii collati.

Dum grati erga quoſdam eſſe volumus: nec cæteris Iuſtitiam præſtamus, nec nobis ipſis Libertatem.

Beneficii gratia eo minus reddenda eſt, quod de pretio non conſtat.

Contra.

Crimen ingrati animi, non ſuppliciis coercetur, ſed furiis permittitur.

Arctiora ſunt vincula beneficiorum, quam officiorum: quare, qui ingratus, etiam injuſtus, & omnia.

Ea eſt conditio humana. Nemo tam publica fortuna natus eſt, quin privatæ & Gratiæ, & Vindictæ, ſe omnino debeat.

Invidia. XVI.

Pro.

Naturale eſt exprobrationem fortunæ ſuæ odiſſe.

Invidia in Rebuſpub. tanquam ſalubris oſtraciſmus.

Contra.

Invidia Feſtos dies non agit.

Nemo virtuti invidiam reconciliaverit præter mortem.

Invidia virtutes laboribus exercet, ut Iuno Herculem.

Zelotypiæ debetur, quod caſtitas ſit facta virtus.

Multa triſtitia opus eſt, ut quis Venerem rem ſeriam putet.

Quid vel diætæ partem, vel munditiæ ſpeciem, vel ſuperbiæ filiam, inter virtutes collocas?

Amorum, ut avium ſylveſtrium, nulla proprietas eſt, ſed jus poſſeſſione transfertur.

Contra.

Peſſima Circes transformatio impudicitia.

Impudicus prorſus reverentiam ſui perdidit: quod frænum eſt omnium vitiorum.

Omnes, ut Paris, qui formæ optionem faciunt, prudentiæ & potentiæ jacturam faciunt.

In Veritatem non vulgarem incidit Alexander: cum Somnum & Venerem, Mortis Arrhabones eſſe dixit.

Crudelitas. XVIII.

Pro.

Nulla virtutum tam ſæpe rea eſt, quam Clementia.

Crudelitas, ſi à vindicta eſt, Iuſticia eſt: ſi à periculo, prudentia.

Qui Miſericordiam inimico impertit, ſibi denegat.

Non

Contra.

Cædibus graſſari, aut Feræ, aut Furiæ eſt.

Crudelitas viro bono ſemper fabuloſa eſſe videtur, & fictio Tragica.

Gloria vana. XIX.

Pro.

Qui ſuas laudes appetit, aliorum ſimul appetit utilitates.

Qui tam ſobrius eſt, ut nihil alienum curet, vereor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane eſt, facilius curam Reipub. recipiunt.

Contra.

Glorioſi ſemper factioſi, mendaces, mobiles, nimii.

Thraſo Gnathonis præda.

Turpe eſt proco ſollicitare ancillam: eſt autem virutis ancilla Laus.

Juſtitia. XX.

Pro.

Imperia & Politiæ, Iuſtitiæ tantum additamenta ſunt: Si enim Iuſtitia aliter poſſit exerceri, illis minime fuerit opus.

Iuſtitiæ debetur, quod homo homini ſit Deus, non lupus.

Iuſtitia etſi vitia tollere non poſſit, tamen hoc efficit, ut non lædant.

Contra.

Si

mum Iuſtitia eſt.

Si ſuum cuique tribuendum eſt, certe & venia humanitati.

Quid mihi æquitatem narras, cum ſapienti omnia inæqualia ſint?

Conſidera qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia, Iuſtitiam è Repub. non eſſe.

Vulgaris iſta Iuſtitia Politiarum, Philoſophus in aula: hoc eſt, facit tantum ad Reverentiam Imperantium.

Fortitudo. XXI.

Pro.

Nil terribile niſi ipſe timor.

Nil aut in voluptate ſolidum, aut in virtute munitum, ubi timor infeſtat.

Qui pericula apertis oculis intuetur, ut excipiat, advertit & ut evitet.

Cæteræ virtutes nos à dominatu liberant vitiorum, fortitudo ſola à dominatu fortunæ.

Contra.

Præclara virtus velle perire, ut perdas.

Præclara virtus quam etiam ebrietas inducit.

Vitæ ſuæ prodigus, alienæ periculoſus.

Virtus ferreæ ætatis fortitudo.

Temperantia. XXII.

Pro.

Vniformitates, concordia, & menſura motuum, cœleſtia ſunt, & characteres æternitatis.

Temperantia, velut frigora ſalubria, animi vires colligit & firmat.

Exquiſiti & vagi ſenſus Narcoticis indigent: ſimiliter & affectus.

Contra.

Negativæ iſtæ virtutes non placent: nam Innocentiam præſtant, non merita.

Languet mens, quæ exceſſibus caret.

Amo virtutes, quæ excellentiam actionis inducunt, non hebetudinem paſſionis.

Cum conſonantes animi motus ponis, paucos ponis: Nam pauperis eſt numerare pecus.

Iſta (non uti, ut non appetas: Non appetere, ut non timeas) puſillanimi ſunt & diffidentis.

Conſtantia. XXIII.

Pro.

Baſis virtutum conſtantia.

Miſer eſt, qui qualis ipſe futurus ſit, non novit.

Imbecillitas humani judicii, rebus ipſis conſtare non poteſt: quare ſaltem ſibi conſtet.

Etiam vitiis decus aſpirat conſtantia.

Si

Fortuna, tanquam Proteus, ſi perſeveres, ad formam redit.

Contra.

Conſtantia, ut janitrix moroſa, multa utilia judicia abigit.

Æquum eſt, ut conſtantia res adverſas bene toleret; nam fere inducit.

Stultitia breviſſima optima.

Magnanimitas. XXIV.

Pro.

Si animus ſemel generoſos fines optaverit, ſtatim non modo virtutes circumſtant, ſed & Numina.

Virtutes ex habitu, aut præceptis, gregales ſunt: ex fine, Heroicæ.

Contra.

Magnanimitas eſt virtus poetica.

Scientia, Contemplatio. XXV.

Pro.

Ea demum voluptas eſt ſecundum Naturam, cujus non eſt ſatietas.

Dulciſſimus proſpectus in errores aliorum ſubjacentes.

Quam bonum eſt, orbes mentis habere concentricos univerſo?

Omnes affectus pravi, falſæ æſtimationes ſunt: atq; eadē ſunt bonitas & veritas.

Contra.

Bene cogitare, non multo melius eſt, quam bene ſomniare.

Orbem Numen curat, tu patriam.

Vir politicus etiam Contemplationes ſerit.

Literæ. XXVI.

Pro.

Si de rebus minutis, libri ſcripti forent, vix ullus eſſet experientiæ uſus.

Lectio eſt converſatio cum prudentibus: Actio fere cum ſtultis.

Non inutiles ſcientiæ exiſtimandæ ſunt, quarum in ſe nullus eſt uſus, ſi ingenia acuant, & ordinent.

Contra.

In Academiis diſcunt credere.

Quæ unquam ars docuit tempeſtivum artis uſum?

Sapere ex regula, & ex experientia, plane contrariæ rationes ſunt: ut qui alteri aſſuefactus ſit, ad alterum ſit ineptus.

Artis ſæpiſſime ineptus uſus eſt, ne ſit nullus.

Hoc fere omnes Academici habent, ut ex qualibet re ſoleant agnoſcere quod faciant, & non addiſcere quod neſciant.

Promptitudo. XXVII.

Pro.

Qui cito errat, cito errorem emendat.

Qui ex compoſito & non obiter prudens eſt, nil magni facit.

Contra.

Prudentia non alte petitur, quæ præſto eſt.

Prudentia, ut veſtis, levis, quæ expedita.

Cujus conſilia non maturat deliberatio, nec prudentiam ætas.

Quæ ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

Taciturnitas in Secretis. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur, quia omnia tuto communicantur.

Qui facile loquitur quæ ſcit, loquitur & quæ neſcit.

Secretis etiam myſteria debentur.

Contra.

Varietas morum optime animum collocat in ſecreto.

Taciturnitas confeſſoris virtus.

Taciturno omnia reticentur, quia ſilentium rependitur.

Tectus, ignoto proximus.

Facilitas. XXIX.

Pro.

Amo

tem.

Flexibilem eſſe, ad naturam auri proxime accedit.

Contra.

Facilitas, Iudicii quædam inepta privatio.

Facilium beneficia, debita videntur; negationes, injuriæ.

Sibi gratiam habet, qui à facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt; nam omnibus ſe implicat.

Facilis fere ſe recipit cum pudore.

Popularitas. XXX.

Pro.

Prudentibus eadem fere placent, at ſtultorum varietati occurrere, prudentia eſt.

Colere populum, eſt coli.

Qui ipſi magni viri ſunt, neminem unum fere habent, quem vereantur, ſed populum.

Contra.

Qui valde cum ſtultis congruit, ipſe ſuſpectus eſſe poteſt.

Qui turbæ placet, fere & Turbas miſcet.

Nil moderatum vulgo gratum eſt.

Infima

Qui ſilet, aut alios habet pro ſuſpectis, aut ſuſpectus eſt ipſe ſibi.

Cuſtodiæ omnes infelices; miſerrima ſilentii.

Silentium ſtultorum virtus: Itaque recte illi ſilent. Si prudens es, ſtultus es: ſi ſtultus, prudens.

Silentium, veluti nox, inſidiis opportunum.

Cogitationes in profluente ſaniſſimæ.

Silentium ſolitudinis genus. Opinioni ſe venditat, qui ſilet. Silentiũ, nec pravas cogitationes egerit, nec bonas diſtribuit.

Contra.

Silentium verbis, & gratiam addit, & auctoritatem.

Silentium, veluti ſomnus quidam, alit prudentiam.

Silentium fermentatio cogitationum.

Stylus, prudentiæ ſilentium.

Silentium ambit veritatem.

Diſſimulatio. XXXII.

Pro.

Diſſimulatio, compendiaria ſapientia.

Non idem dicere, ſed idem ſpectare debemus.

Etiam in animo deformis nuditas.

Diſſi-

Aliqui bono ſuo falluntur.

Qui indiſſimulanter omnia agit, æque decipit: nam plurimi, aut capiunt, aut non credunt.

Indiſſimulatio nihil aliud, quam animi impotentia.

Contra.

Cum cogitare ſecundum rerum veritatem non poſſimus, at loquamur ſecundum cogitationem.

Quibus artes civiles ſupra captum ingenii ſunt, iis diſſimulatio pro prudentia erit.

Qui diſſimulat, præcipuo ad agendum inſtrumento ſe privat, Fide.

Diſſimulatio diſſimulationem invitat.

Qui diſſimulat, liber non eſt.

Audacia. XXXIII.

Pro.

Docet improbare, qui verecundatur.

Quod actio oratori, id audacia viro civili, primum, ſecundum, tertium.

Confitentem verecundiam amo, accuſantem odi.

Confidentia morum, animos promptius ſociat.

Placet obſcurus vultus, & perſpicua oratio.

Contra.

Inverecundia inutilis, niſi ad impoſturã.

Confidentia, ſtultorum imperatrix, prudentium ſcurra.

Audacia eſt ſtupor quidam ſenſus, cum malitia voluntatis.

Ceremoniæ. Puncti. Affectatio.

XXXIV.

Pro.

Vultus & geſtus decora moderatio, verum condimentum virtutis.

Si & in verbis vulgo paremus, quid ni in habitu, & geſtis?

Qui in levibus, & quotidiana conſuetudine, decus non retinent, ſit licet vir magnus, noris tamen, hunc tantum certis horis ſapere.

Virtus & prudentia ſine punctis, velut peregrinæ linguæ ſunt; nam vulgo non intelliguntur.

Qui vulgi ſenſum per congruitatem non novit, is, ſi nec per obſervationem noverit, omnium ſtultiſſimus eſt.

Puncti Tranſlatio ſunt, virtutis in linguam vernaculam.

Contra.

Quid deformius, quam ſcenam in vitam transferre.

Ex ingenuitate decorum, ex arte odiũ.

Magis

miſtrati mores.

Qui animum ad tam exiles obſervationes applicat, magnæ cogitationis capax non eſt.

Affectatio Ingenuitatis, putredo lucens.

Joci. XXXV.

Pro.

Oratorum ara jocus.

Qui in omnibus modeſtum leporem miſcet, libertatem animi retinet.

Res eſt ſupra opinionem Politica, facile tranſire à joco ad ſerium, à ſerio ad jocum.

Veritatis, alias non perventuræ, ſæpe vehiculum jocus.

Contra.

Iſtos deformitatum ac concinnitatum aucupes quis non contemnat?

Rerum magnitudinem eluere joco, improbum artificium eſt.

Iocos tum conſidera, cum riſu deſtituti ſunt.

Faceti iſti fere non penetrant ultra ſuperficiem rerum, ubi joci ſedes eſt.

Vbi jocus ad ſeria momenti aliquid habet, ibi levitas puerilis eſt.

Amor. XXXVI.

Pro.

Annon

Non eſt melior ordinatio animi, quam ex imperio affectus alicujus inſignis.

Qui ſapit, Deſiderium quærat: nam qui non aliquid inſigniter appetit, ei omnia ingrata ſunt, & tædio plena.

Quid ni in Vnitate acquieſcat Vnus?

Contra.

Amori multum debet ſcena, nihil vita.

Nil tam varii nominis eſt, quam amor: Nam res, aut tam ſtulta eſt, ut ſe neſciat, aut tam turpis, ut ſe fuco cõdat.

Odi iſtos monophrontiſtas.

Anguſta admodum contemplatio amor.

Amicitia. XXXVII.

Pro.

Eadem facit amicitia, quæ fortitudo, ſed ſuavius.

Suave Condimentum omnium bonorum amicitia.

Peſſima ſolitudo, non veras habere amicitias.

Digna malæ fidei ultio, amicitiis privari.

Contra.

Qui amicitias arctas copulat, novas neceſſitates ſibi imponit.

Animi imbecilli eſt, partiri fortunam.

Adulatio. XXXVIII.

Pro.

malitia.

Laudando inſtituere, ſemper formula fuit debita potentioribus.

Contra.

Adulatio ſtylus ſervorum.

Adulatio calx vitiorum.

Adulatio aucupii illud genus, quod, ſimilitudine vocis, Aves fallit.

Adultationis deformitas comica, nocumentum tragicum.

Auribus mederi, difficillimum.

Vindicta. XXXIX.

Pro.

Vindicta privata Iuſtitia agreſtis.

Qui vim rependit, legem tantum violat, non hominem.

Vtilis metus ultionis privatæ; Nam leges nimium ſæpe dormiunt.

Contra.

Qui injuriam fecit, principium malo dedit, qui reddidit, modum abſtulit.

Vindicta, quo magis naturalis, eo magis coërcenda.

Qui facile injuriam redidit, is fortaſſe tempore, non voluntate, poſterior erat.

Innovatio. XL.

Pro.

Omnis medicina innovatio.

Qui

Novator maximus tempus; quidni igitur tempus imitemur?

Exempla remota inepta ſunt; Recentia corrupta & ambitioſa.

Imperitis & contentioſis permitte, ut ad exempla res agant.

Sicut qui nobilitatem in familiam introducunt, digniores fere ſunt poſteris: ita novationes rerum plerunque præſtant iis, quæ ad exempla fiunt.

Moroſa morum retentio, res turbulenta eſt, æque ac novitas.

Cum per ſe res mutentur in deterius, ſi conſilio in melius non mutentur, quis finis erit mali?

Moris ſervi, temporis ludibria.

Contra.

Novi partus deformes ſunt.

Nullus auctor placet, præter tempus.

Nulla novitas abſque injuria; nam præſentia convellit.

Quæ uſu obtinuere, ſi non bona, at ſaltem apta inter ſe ſunt.

Quis novator tempus imitatur, quod novationes ita inſinuat, ut ſenſus fallant?

Quod præter ſpem evenit, cui prodeſt, minus acceptum; cui obeſt, magis moleſtum.

Mora-

Fortuna multa feſtinanti vendidit, quibus morantem donat.

Dum initia rerum amplecti properamus, umbras prenſamus.

Fluctuantibus rebus advertendum, inclinantibus agendum.

Prima actionum Argo committenda ſunt, extrema Briareo.

Contra.

Occaſio primum anſam vaſis porrigit, deinde ventrem.

Occaſio inſtar Sibyllæ minuit oblatum, pretium auget.

Celeritas, orci galea.

Quæ mature fiunt, judicio fiunt; quæ ſero, per ambitum.

Præparatio. XLII.

Pro.

Qui parvis copiis rem magnam aggreditur, fingit opportunitatem, ut ſperet.

Parvis apparatibus non fortuna, ſed prudentia emitur.

Con.

Optimus terminus parandi, prima occaſio agendi.

Nemo ſperet, ſe fortunam apparatu ligare poſſe.

Alteratio apparatus & actionis, Poli-

ris, & rerum.

Principiis obſtare. XLIII.

Pro.

Plura pericula fallunt, quam vincunt.

Minus operis eſt, periculo remedium adhibere, quam progreſſus ejus obſervare & cuſtodire.

Non jam leve eſt periculum, ſi leve videatur.

Contra.

Docet, periculum progredi, qui accingitur, & periculum figit remedio.

Etiam in remediis periculorum, levia pericula ſubſiſtunt.

Præſtat cum paucis remediis, quæ invaluerunt, rem habere: quam cum minis ſingulorum.

Conſilia violenta. XLIV.

Pro.

Qui lenem iſtam prudentiam amplectuntur, iis augmenta mali ſalubria ſunt.

Neceſſitas, quæ violenta conſulit, eadem exequitur.

Contra.

Omne remedium violentum, prægnans novi mali.

Violenta conſilia nemo dat, præter iram & metum.

Suſpi-

Diffidentia, nervi prudentiæ, at ſuſpicio medicamentum arthriticum.

Merito ejus fides ſuſpecta eſt, quam ſuſpicio labefacit. Suſpicio fragilem fidem ſolvit, fortem intendit.

Contra.

Suſpicio fidem abſolvit.

Suſpicionum intemperies eſt Mania quædam Civilis.

Verba Legis. XLVI.

Pro.

Non eſt interpretatio, ſed divinatio, quæ recedit à litera.

Cum receditur à litera judex tranſit in legiſlatorem.

Contra.

Ex omnibus verbis eliciendus eſt ſenſus, qui interpretetur ſingula.

Peſſima tyrannis lex in equuleo.

Pro Teſtibus contra Argumenta.

XLVII.

Pro.

Secundum Oratorem, non ſecundum auſam pronunciat, qui argumentis nititur. Qui argumentis potius credit, quam eſtibus: etiam Ingenio magis debet fidere, quam ſenſui.

Tutum foret argumentis credere, ſi homines

nia, hoc præſtant, ut res mira videatur, non autem ut vera.

Contra.

Si teſtibus credendum ſit contra argumenta, ſufficit, tantum judicem eſſe, non ſurdum.

Argumenta antidotum contra venena teſtimoniorum.

Iis probationibus tutiſſimo creditur, quæ rariſſime mentiuntur.

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc propoſuimus) fortaſſe tanti non fuerint. Sed cum jam olim parata & collecta à nobis eſſent, noluimus diligentiæ noſtræ juvenilis fructum perire: Præſertim cum, (ſi quis acutius introſpiciat) *ſemina* ſint, non *flores*. In illo autem adoleſcentiam plane ſpirant, quod ſint in *morali*, ſive *demonſtrativo genere*, uberiora; in *deliberativo*, & *judiciali*, perpauca.

Tertia *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuariam*, atque etiam *deſideratur*, eſt ea, quam vocare placet, *Formularum Minorum*. Illæ autem ſunt, veluti veſtibula, poſticæ, ante-cameræ, re-cameræ, tranſitus, &c. Orationis, quæ indiſ-

tiones, *concluſiones*, *digreſſiones*, *tranſitiones*, *promiſſiones*, *declinationes*, & plurima ejuſmodi. Quemadmodum enim in ædificiis, plurimum facit & ad voluptatem, & ad uſum, ut frontiſpicia, gradus, oſtia, feneſtræ, aditus, tranſitus, & hujuſmodi, commode diſtribuantur; eodem modo etiam in oratione fit, ut additamenta & interpoſitiones iſtæ, (ſi decore & perite formentur & collocentur) plurimum tum gratiæ, tum commoditatis, univerſæ orationis ſtructuræ adiiciant. Harum *Formularum* Exemplum unum aut alterum proponemus, neque diutius iiſdem immorabimur. Etſi enim ſint res haud exigui uſus, tamen cum nihil in his addamus de noſtro, ſed tantum *formulas* nudas, ex Demoſthene, aut Cicerone, aut alio quopiam ſelecto Auctore, deſcribamus, inferius quiddam videntur, quã ut in eo tempus teramus.

Exempla *Formularum minorum*.

Concluſio Deliberativæ.

Sic & culpam præteritam fas erit redimere, & futuris incommodis eadem opera proſpicere.

Partitionis accuratæ Corollarium.

dicendo.

Tranſitio cum Monito.

Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes & reſpectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra opinionem inveteratam.

Faciam, ut intelligatis in tota cauſa, quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflaverit.

Hæc pauca enumeraſſe, ad Exempla, ſatis fuerit: cum quibus, *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuariam* ſpectant, concludimus.

Cap. IV.

Appendices generales duæ Traditivæ: Critica, & Pædagogica.

Superſunt duæ appendices *Traditivæ* in genere; Altera *Critica*, Altera *Pædagogica*. Sicut enim pars *Traditivæ* præcipua in *Scriptione Librorum* conſiſtit, ita pars ejus relativa in *Librorum* verſatur *Lectione*: *Lectio* autem, vel Magiſtrorum ope regitur, vel induſtria cujuſque propria perficitur; Atque huic rei inſerviunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad

mendata Editio; quibus & ipſorum Authorum honor vindicatur, & Studioſis lumen præfertur. Qua tamen in re ſtudiis haud parum detrimenti intulit quorundam hominum diligentia temeraria. *Criticis* enim haud paucis mos eſt, ubi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, vitium ſtatim in exemplari ſupponere. Veluti in illo loco Taciti: Cum quædam Colonia jus Aſyli apud Senatum aſſereret, narrat Tacitus, non æquis admodum auribus, quæ ab iis proferebantur, fuiſſe ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati, cauſa diffiſi, bonam pecuniæ ſummam Tito Vinio dederunt, ut eis patrocinaretur. Hoc itaque pacto res obtinuit: *Tum* (inquit Tacitus) *Dignitas & Antiquitas Coloniæ valuit*: quaſi Argumenta, quæ antea levia videbantur, accedente pretio novum tum pondus accepiſſent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, verbum *Tum* expunxit, & *Tantum* repoſuit. Atque hac prava *Criticorum* conſuetudine factum eſt, ut (quod non nemo prudenter notavit) *Exemplaria maxime caſtigata ſint ſæpenumero minime omnium caſta*. Quinimo, ut verum

Scientiis illis, de quibus Libri ab ipſis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundo ad *Criticam* ſpectant, *Authorum Interpretatio* & *Explicatio*, *Commentarii*, *Scholia*, *Notæ*, *Spicilegia*, & ſimilia. In iſtiuſmodi autem laboribus, peſſimus ille *Criticorum* nonullos quaſi morbus invaſit, ut multa ex obſcurioribus tranſiliant, in ſatis vero perſpicuis ad faſtidium uſque immorentur, & expatientur. Scilicet, non tam illud agitur, ut Author ipſe illuſtretur, quam ut *Criticus* ille multiplicem ſuam eruditionem, & variam lectionem, ubique arrepta occaſione, oſtentet. Optandum inprimis foret, (licet hæc res ad Traditivam principalem, non ad appendices pertineat) ut qui Argumenta obſcuriora & nobiliora pertractet Scriptor, ſuas ipſe explicationes ſubjungat; ut & textus ipſe digreſſionibus aut explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris mente non recedant. Cujuſmodi quidpiam ſuſpicamur de *Theone Euclidis*.

Tertio, ad Criticam ſpectat, (quod etiam nomen eidem indidit) *de Authoribus, quos edunt, breve aliquot judicium*

Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; ut per hujuſmodi cenſuram ſtudioſi & de librorum delectu moneantur, & ad ipſam lectionem eorum inſtructiores accedant. Atque hoc ultimum, eſt *Criticorum* tanquam Cathedra, quam certe noſtra ætate obliteraverunt Viri nonulli magni, majores certe, noſtro judicio, quam pro modulo *Criticorum*.

Ad *Pædagogicam* quod attinet, breviſſimum foret dictu; *Conſule Scholas Ieſuitarum*: Nihil enim, quod in uſum venit, his melius. Nos tamen pauca more noſtro monebimus, tanquam ſpicas legentes. Omnino *inſtitutionem pueritiæ & juventutis collegiatam probamus*; Non in ædibus privatis; Non ſub Ludimagiſtris tantum. Adeſt adoleſcentulis in *Collegiis* æmulatio major erga æquales; Adeſt quoque ipſe vultus & aſpectus virorum gravium; quod facit ad verecundiam, & teneros animos etiam à principio conformat ad exemplar: Denique ſunt quidem plurima *educationis collegiatæ* commoda. In *ordine* autem & *modo* diſciplinæ, illud inprimis conſuluerim; ut caveatur à *compendiis*; & à *præcocitate quadam do-*

magnos, profectus potius oſtentet, quam faciat. Quin & *favendum nonnihil ingeniorum libertati*, ut ſi quis, quæ ex more diſciplinæ ſunt, faciat, & ſimul tempus ac alia, in quæ propenſus eſt, ſuffuretur, ne utique cohibeatur. Porro operæ pretium fuerit, diligenter animadvertere, (quod fortaſſe adhuc non fuerit notatum) eſſe duos *aſſuefaciendi* & *exercendi* & *præparandi ingenia* modos, eoſque tanquam antiſtrophos. *Alter incipit à facilioribus*, & ad *magis ardua paulatim deducit*; Alter *ab initio duriora imperat & urget*, ut iis obtentis, facilioribus quis etiam ſuaviter perfungi poſſit. Alia enim eſt *Methodus*, incipere natare cum utribus, qui ſublevent; Alia, incipere ſaltare cum calceis ponderoſis, qui aggravent. Neque facile eſt dictu, quantum *Methodorum* prudens intermixtio conferat ad promovendas, tam animi quam corporis, facultates. Item *applicatio & delectus ſtudiorum*, pro natura ingeniorum quæ erudiuntur, res eſt ſingularis & uſus & judicii; quam etiam bene & vere notatam & perſpectam Magiſtri parentibus adoleſcentium debent; ut de genere vitæ, cui filios ſuos deſti-

[illegible]; conferre poſſunt. Verum, & illud attentius paulo obſervandum, non tantum in iis, ad quæ natura quiſque ſua fertur, longe maximos fieri profectus; ſed etiam ad ea, ad quæ vitio naturæ quis maxime fuerit inhabilis, reperiri in ſtudiis; ad hoc proprio delectis, remedia & curationes. Exempli gratia; Si cuipiam ingenium tale ſit, quale eſt avium, ut facile abripiatur, nec per moram (qualem oportet) inventum eſſe ſuſtineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus ſi evagatur paulo mens, de integro renovanda eſt demonſtratio. Etiam *exercitiorum*, in erudiendo, partes liquet eſſe vel maximas. At illud à paucis notatum eſt, quod *exercitiorum* debeat eſſe non ſolum prudens inſtitutio, ſed etiam prudens intermiſſio. Optime ſiquidem Cicero notavit, *quod in exercitiis plerunque excerceri contingat, non minus vitia, quam facultates*; adeo ut malus habitus, quandoque ſimul acquiratur, & ſe inſinuet cum bono. Itaque tutius eſt, intermittere *exercitia*, & ſubinde repetere, quam aſſidue continuare & urgere. Verum de his ſatis. Sunt certe hæ res primo aſpectu minus grandes & ſolennes, ſed fructuoſæ tamen

enim in plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipſarum, plurimum faciunt injuriæ, aut auxilia, quæ iiſdem, cum teneræ fuiſſent, intervenerint; quemadmodum etiam incrementa illa immenſa Imperii Romani, merito à quibuſdam attibuuntur virtuti & prudentiæ ſex illorum Regum, qui eidem in pueritia ſua veluti Tutores fuerunt, aut Nutritii: Sic certe cultura & inſtitutio annorum puerilium, aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minime in cujuſvis obſervationem incurrentes, quas neque temporis diuturnitas, neque laborum aſſiduitas & contentio, poſtea, ætate maturiore, poſſint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam, notare, facultates vel mediocres, ſi in magnos Viros aut res magnas inciderint, graves & inſignes interdum producere effectus. Ejus rei ponemus exemplum memorabile; Quod eo magis adducimus, quia Jeſuitæ eandem diſciplinam non videntur aſpernari, ſano (ut nobis videtur) judicio. Atque res, quæ ſi ſit Profeſſoria, infamis eſt: Verum diſciplinaria facta, ex optimis eſt. Intelligimus autem *Actionem Theatralem*. Quippe quæ memo-

tionis tonum atque efficaciam tempe-
rat; Vultum & geſtum ad decorum componit, Fiduciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes aſſuefacit. Erit autem exemplum è Tacito deſumptum, *Vibuleni* cujuſdam, olim Hiſtrionis, tunc temporis autem militantis in Legionibus Pannonicis. Ille, ſub exceſſu Auguſti, ſeditionem moverat; ita ut Blæſus præfectus aliquos ex ſeditioſis in carcerem conjiceret. Milites vero impreſſione facta, illos effractis carceribus liberarunt. At Vibulenus, apud Milites concionabundus, ſic orſus eſt; *Vos* (inquit) *his innocentibus & miſerrimis lucem & ſpiritum reddidiſtis: Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos à Germanico exercitu, de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores ſuos, quos in exitium Militum habet atque armat. Reſponde, Blæſe, ubi cadaver abjeceris. Ne hoſtes quidem ſepulturam invident. Cum oſculis, cum lachrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube, dum interfectos, nullum ob ſcelus, ſed quia utilitati Legionum conſulebamus, hi ſepeliant.* Quibus verbis invidiæ
ac

conceivit. Adeo ut, niſi brevi poſtea in-
notuiſſet, nihil horum fuiſſe, quin etiam fratrem eum nunquam habuiſſe, vix à Præfecto Milites manus abſtinuiſſent: Ille vero rem totam, tanquam fabulam, in ſcena peregit.

Nunc vero, ad Colophonem pervenimus tractatus noſtri de *doctrinis rationalibus*. In quibus licet à *partitionibus* receptis interdum receſſerimus; nemo tamen exiſtimet, nos illas omnes improbare *partitiones*, quibus uſi non ſumus. Duplex enim nobis imponitur neceſſitas partitiones mutandi: Una, quia hæc duo, nimirum, res natura proximas in unam claſſem redigere, & res ad uſum promendas conjicere in unum cumulum, ſine ipſo, & intentione, ſunt omnino diverſa. Exempli gratia, Secretarius aliquis Regis aut Reip. in muſæo chartas ſuas ita procul dubio diſtribuit, ut quæ ſimilis ſint Naturæ, ſimul componat, veluti fœdera ſeorſum, ſeorſum mandata, literas ab Exteris, literas domeſticas, & ſimilia, ſeorſum omnia. Contra, in ſcrinio aliquo particulari, illas ſimul componit, quas licet diverſi generis ſunt, ſimul tamen uſui fore exiſtimet:

ſcientiæ Repoſitorio nobis, pro natura rerum ipſarum, *partitiones* erant inſtituendæ: cum tamen, ſi particularis aliqua Scientia fuiſſet pertractanda, *Partitiones* fuiſſemus ſecuti, uſui & praxi potius accommodatas. Altera neceſſitas partitiones mutandi eſt, quia *Deſideratorum* ad Scientias adjectio, & eorum cum reliquis in integrū corpus redactio, etiam, per conſequentiam, *Scientiarum* ipſarum partitiones tranſtulit, Nam (demonſtrationis gratia) eſto, quod artes, quæ habentur, rationem habeant Numeri 15, adjectis autem *Deſideratis* Numeri 20. Dico quod partes Numeri 15. non ſunt eædem partes, quæ Numeri 20. Nam partes Numeri 15. ſunt 3. & 5. Partes vero Numeri 20. ſunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet, quod hæc aliter fieri non potuerint. Atque de *Scientiis Logicis* hæc dicta ſint.

FRAN-

Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

Liber Septimus.

Ad Regem ſuum.

Cap. I.

Partitio Ethicæ, *in* Doctrinam de Exemplari, *&* Georgica animi. *Partitio* Exemplaris, (*ſcilicet* Boni) *in* Bonum Simplex, *&* Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Individuale, *&* Bonum Communionis.

PErventum eſt (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem humanam* intuetur & tractat. Voluntatem gubernat recta ratio, ſeducit bonum apparens; Voluntatis ſtimuli affectus, miniſtri organa & motus voluntarii. De hac Salomon, *Ante omnia* (inquit) *cuſtodi, Fili, cor tuum, nam inde procedunt actiones vitæ.*

In

videntur, ac ſi quis *ſcribendi artem* tradere pollicitus, pulchra tantum exhibeat *exemplaria*, literarum tam ſimplicium quam copulatarum, de *calamo* vero *ducendo*, aut modis characteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & iſti propoſuerunt nobis exemplaria bella, & luculenta, atque deſcriptiones ſive imagines accuratas, *boni, virtutis, officiorum, felicitatis*, tanquam vera objecta, & ſcopos voluntatis & appetitus humani: Verum quomodo quis poſſit optime ad hos ſcopos (excellentes ſane, & bene ab illis poſitos) collimare, hoc eſt, quibus inſtitutis animus ad illa aſſequenda ſubigi & componi poſſit, aut nihil præcipiunt, aut perfunctorie, & minus utiliter. Diſſeramus, quantum libuerit, virtutes morales in animo humano eſſe habitualiter, non naturaliter: Diſtinguamus ſolenniter, inter ſpiritus generoſos, & vulgus ignobile, quod illi rationum momentis, hi præmio aut pœna, ducantur: Præcipiamus ingenioſe, animum humanum, ut rectificetur, inſtar bacilli, in contrariam partem inclinationis ſuæ flecti oportere: Aliaque inſuper

genus, abſentiam rei excuſent, quam modo requirimus.

Hujuſce neglectus cauſam haud aliam eſſe reor, quam latentem illum ſcopulum, ad quem tot *Scientiæ* naviculæ impingẽtes, naufragia paſſæ ſunt: Nimirum, quod faſtidiant Scriptores verſari in rebus vulgatis, & plebeiis, quæ nec ſatis ſubtiles ſint ad diſputandum, nec ſatis illuſtres ad ornandum. Sane haud facile quis verbis aſſequatur, quantam calamitatem attulerit hoc ipſum, quod dicimus: quod homines ingenita ſuperbia, & gloria vana, eas materias tractationum, eoſque modos tractandi ſibi delegerint, quæ ingenia ipſorum potius commendent, quam Lectorum utilitatibus inſerviant. Optime Seneca, *Nocet illis eloquentia, quibus non rerum facit cupiditatem, ſed ſui:* Siquidem Scripta talia eſſe debent, ut amores documentorum ipſorum, non doctorum, excitent. Ii igitur recta incedunt via, qui conſiliis ſuis id prædicare poſſint, quod fecit Demoſthenes, atque hac clauſula ea concludere, *Quæ ſi feceritis, non Oratorem duntaxat in præſentia laudabitis, ſed voſmet ipſos*

etiam

veſtrarum meliore. Ego certe, (Rex optime) ut de me ipſo, quod res eſt, loquar, & in iis quæ nunc edo, & in iis, quæ in poſterum meditor, Dignitatem ingenii & nominis mei (ſi qua ſit) ſæpius ſciens & volens projicio, dum commodis humanis inſerviam: Quique Architectus fortaſſe in Philoſophia & Scientiis eſſe debeam, etiam Operarius & Bajulus, & quidvis demum fio; cum haud pauca, quæ omnino fieri neceſſe ſit, alii autem ob innatam ſuperbiam ſubterfugiant, ipſe ſuſtineam, & exequar. Verum (ut ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt ſibi Philoſophi in *Ethica* maſſam quandam materiæ ſplendidam & nitentem, in qua potiſſimum vel ingenii acumen, vel eloquentiæ vigorem venditare poſſint. Quæ vero Practicam maxime inſtruunt, quandoquidem tam belle ornari non poſſint, maxima ex parte omiſerunt.

Neque tamen debuerant Viri tam eximii deſperaſſe de fortuna, ſimili ei, quam Poëta Virgilius, & ſibi ſpondere auſus, & revera conſequutus eſt; qui non minorem, eloquentiæ, ingenii, & eruditionis, gloriam adeptus eſt, in expli-

rando.

Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quam ſit, & anguſtis his addere rebus honorem.

Certe, ſi ſerio hominibus cordi ſit, non in otio ſcribere, quæ per otium legantur, ſed revera vitam activam inſtruere & ſubornare: *Georgica* iſta *animi humani* non minore in pretio apud homines haberi debebant, quam Heroicæ illæ effigies *virtutis, boni*, & *felicitatis*, in quibus tam operoſe eſt inſudatum.

Partiemur igitur *Ethicam* in doctrinas principales duas; Alteram de *exemplari* ſive *imagine boni*; Alteram de *regimine* & *cultura animi*, quam etiam partem *Georgica animi* appellare conſuevimus: Illa *naturam boni* deſcribit, hæc *regulas de animo ad illa conformando* præſcribit.

Doctrina de *exemplari* (quæ *boni naturam* intuetur & deſcribit) *bonum* conſiderat, aut *ſimplex*, aut *comparatum*; aut *genera* (inquam) *boni*, aut *gradus*. In poſteriore horum, diſputationes illas infinitas, & ſpeculationes circa

num vocitarunt, (quæ Ethnicis inſtar Theologiæ erant) Chriſtiana tandem fides ſuſtulit, & miſſas fecit. Quemadmodum enim Ariſtoteles ait, *Adoleſcentes poſſe etiam beatos eſſe, ſed non aliter, quam ſpe*; eodem modo, à Chriſtiana Fide edocti, debemus nos omnes minorum & adoleſcentum loco ſtatuere, ut non aliam felicitatem cogitemus, quam quæ in Spe ſita eſt.

Liberati igitur, bonis avibus, ab hac *doctrina*, tanquam de cœlo Ethnicorum; (Qua in parte procul dubio elevationem naturæ humanæ attribuerunt majorem quam cujus illa eſſet capax: Videmus enim quali Cothurno Seneca; *Vere magnum, habere fragilitatem hominis, ſecuritatem Dei*) Reliqua certe ab illis, circa *doctrinam exemplaris*, tradita, minore aut veritatis aut ſobrietatis jactura, magna ex parte recipere poſſumus. Etenim, quod ad *naturam boni poſitivi* & *ſimplicis* ſpectat, illam certe pulcherrime, & ad vivum, veluti in tabulis eximiis, depinxerunt; *Virtutum* & *officiorum figuras, poſituras, genera, affinitates, partes, ſubjecta, provincias, actiones, diſpenſationes*, diligentiſſime

humano, magno quoque argumentorum acumine & vivacitate, & ſuaſionum dulcedine, commendarunt atque inſinuarunt: Quinetiam, (quantum verbis præſtari poſſit) eadem contra pravos & populares Errores, & inſultus, fideliſſime muniverunt. Quatenus vero ad *naturam boni comparati*, huic rei etiam nullo modo defuerunt; *In conſtituendis trinis illis ordinibus bonorum, in collatione vitæ contemplativæ cum activa, in diſcriminatione virtutis cum reluctatione, & virtutis jam ſecuritatem nactæ, & confirmatæ, in conflictu & pugna honeſti & utilis, in virtutum inter ſe libramine, nimirum cui quæque præponderet*, & ſimilibus. Adeo ut hanc partem de *exemplari*, inſigniter excultam jam eſſe, & Antiquos, in ea re, mirabiles ſe viros præſtitiſſe, reperiam: Ita tamen, ut Philoſophos longo poſt ſe intervallo reliquerit, quia & ſtrenua Theologorum diligentia, in *officiis, & virtutibus moralibus*, & *caſibus conſcientiæ, & peccati circumſcriptionibus* penſitandis & determinandis, exercitata.

Nihilo ſecius (ut ad Philoſophos redeamus) ſi illi (antequam ad populares

ſe applicaſſent) ſuperſediſſent pauliſper, & radices ipſas boni & mali, & radicum illarum fibras indagaſſent; ingentem, meo judicio, lucem illis omnibus, quæ poſtea in inquiſitionem ventura fuiſſent, affudiſſent: Ante omnia, ſi *naturam rerum* non minus quam *axiomata moralia* conſuluiſſent; *doctrinas* ſuas minus prolixas, magis autem profundas reddidiſſent. Quod cum ab illis, aut omnino omiſſum, aut confuſe admodum tractatum fuerit, nos breviter retractabimus; & *fontes* ipſos *rerum moralium* aperire & purgare conabimur, antequam ad *doctrinam* de *cultura animi*, quam ponimus, ut *Deſideratam*, perveniamus. Hoc enim (ut arbitramur) *doctrinam de exemplari* novis quodammodo viribus donabit.

Inditus eſt atque impreſſus unicuique rei appetitus, ad duplicem *naturam boni*; Alteram, qua *res totum quiddam eſt in ſe ipſa:* Alteram, qua eſt *pars totius alicujus majoris.* Atque poſterior hæc illa altera dignior eſt, & potentior, cum tendat ad conſervationem *formæ amplioris.* Nominetur prima,

Sympathia particulari fertur ad magnetem:at ſi paulo ponderoſius fuerit, Amores illos deſerit, & tanquam Bonus civis & amator patriæ, terram petit, regionem ſcilicet connaturalium ſuorum. Ulterius paulo pergamus; Corpora denſa & gravia terram petunt, congregationem magnam corporum denſorum: Attamen, potius quam natura rerum divulſionem patiatur, & detur (ut loquuntur) *vacuum*, corpora hujuſmodi in ſurſum ferentur, & ceſſabunt ab officio ſuo erga *terram*, ut præſtent Officium ſuum *Mundo* ipſi debitum. Ita quaſi perpetuo obtinet, ut Conſervatio *Formæ* magis *Communis* minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogativa iſta *Bonis Communionis* ſignatur præcipue in homine, ſi non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeii Magni dictum, qui, quo tempore Romam fames premeret, annonæ importandæ Præpoſitus, vehementiſſime autem ab amicis interpellatus, ne Mari, atroce tempeſtate ingruente, ſe committeret, illud tantum reſpondit, *Neceſſe eſt, ut eam, non, ut vivam:* Adeo ut vitæ deſiderium (quod

non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus ſeculis, reperta eſt vel Philoſophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex, aut Diſciplina, quæ in tantum communionis bonum exaltavit, *Bonum* vero *individuale* depreſſit, quantum *Sancta Fides Chriſtiana:* unde liquido pateat, unum eundemque *Deum* fuiſſe, qui creaturis Leges illas naturæ, hominibus vero Legem Chriſtianam dediſſet. Propterea legimus, nonnullos ex Electis & Sanctis Viris, optaſſe ſe potius eraſos ex *Libro Vitæ*, quam ut ſalus ad fratres ſuos non perveniret; Ecſtaſi quadam charitatis & impotenti deſiderio *boni communionis* incitatos.

Hoc poſitum, ita ut immotum maneat & inconcuſſum, nonnullis ex graviſſimis in *Morali Philoſophia* controverſiis finem imponit. Primo enim *Quæſtionem* illam determinat; de *vita contemplativa activæ præferenda*; idque contra ſententiam Ariſtotelis. Omnes ſiquidem rationes, quæ ab illo pro *contemplativa* afferuntur, *bonum privatum* reſpiciunt, atque *individui* tantum ipſius voluptatem, aut dignitatem,

 quibus

plativa non abſimilis eſt comparationi, qua uſus eſt Pythagoras, ut Philoſophiæ & contemplationi honorem ac decus aſſereret. Qui ab Hierone, quiſnam eſſet, interrogatus, reſpondit; *Hieronem non latere, (ſi forte unquam Olympicis certaminibus interfuiſſet) id ibi loci contingere, ut veniant eo; Alii fortunæ ſuæ in agonibus periculum facturi: Alii vero ut mercatores, ad merces diſtrahendas: Alii ut amicos undique confluentes convenirent, & epulis ac hilaritati indulgerent: Alii denique ut cæterorum eſſent ſpectatores: Se autem unum eſſe ex illis, qui ſpectandi gratia venerit*. Verum homines noſſe debent, in hoc humanæ vitæ theatro, Deo & Angelis ſolum convenire, ut *Spectatores* ſint. Neque ſane fieri potuit, ut hac de re dubitatio in Eccleſia unquam ſuſcitaretur: (utcunque plurimis in ore fuerit dictum illud, *pretioſa in oculis Domini mors Sanctorum ejus:* Ex quo loco mortem illam civilem & inſtituta vitæ monaſticæ & regularis attollere ſolebant:) niſi illud etiam una ſubeſſet, quod vita illa monaſtica mere contemplativa non ſit, verum plane in officiis Eccle-

oblata: Librorum item Theologicorum, multo in otio, conſcriptio, ad Legis Divinæ doctrinam propagandam: quemadmodum & Moſes fecit, cum per tot dies in montis ſeceſſu moratus eſſet. Quinetiam Henoch, *ab Adamo Septimus*, qui videtur fuiſſe princeps *Vitæ contemplativæ*, (etenim *cum Deo ambulaſſe* perhibetur) nihilominus Eccleſiam *Prophetiæ Libro* (qui etiam à Sancto Juda citatur) dotavit. *Contemplativam* vero quod attinet meram, & in ſe ipſa terminatam, quæque radios nullos, ſive caloris ſive luminis, in ſocietatem humanam diffundat, neſcit eam certe Theologia.

Determinat etiam quæſtionem, tanta contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis* & *Socratis* ex una parte, qui felicitatem in virtute, aut ſola, aut adornata, (cujus ſemper in officiis vitæ partes potiſſimæ) collocarunt: & reliquas complures Sectas & Scholas, ex altera parte: veluti *Scholas Cirenaicorum & Epicuræorum:* qui eam in voluptate conſtituerunt, Virtutem autem (ſicut fit in Comœdiis aliquibus, ubi Hera cum famula veſtem mutat)

non poſſet: nec minus illam alteram *Epicuri Scholam*, quaſi *reformatam*; quæ felicitatem nihil aliud eſſe prædicabat, quam animi tranquillitatem & ſerenitatem, à perturbationibus liberi, & vacui; ac ſi Jovem de ſolio deturbare vellent, & Saturnum cum aureo ſeculo reducere, quando neque æſtas nec bruma fuiſſent, non ver, nec autumnus, ſed una & æquabilis aëris temperies: denique & illam explosam *Pyrrhonis & Herilli Scholam*, qui ſitam autumaverunt felicitatem in ſcrupulis quibuſque animi prorſus eliminandis, nullam ſtatuentes fixam & conſtantem boni aut mali naturam, ſed actiones pro bonis aut malis habentes, prout ex animo, motu puro & irrefracto, aut contra, cum averſatione & reluctatione, prodirent; quæ tamen opinio in *Hæreſi Anabaptiſtarum* revixit, qui cuncta metiebantur juxta motus & inſtinctus Spiritus, & conſtantiam vel vacillationem fidei. Liquet autem, iſta, quæ recenſuimus, omnia ad privatam animorum tranquillitatem, & complacentiam, nullo modo autem ad *bonum communionis*, ſpectare.

Por-

Felicitatem in iis poni debere, quæ in poteſtate noſtra ſunt, ne ſcilicet fortunæ & caſibus ſimus obnoxii: quaſi vero non multo fuerit felicius, in rectis & generoſis intentionibus, & finibus, qui publicum bonum amplectantur, ſucceſſu deſtitui, & fruſtrari, quam in omnibus, quæ ad privatam tantum fortunam noſtram referuntur, Voti perpetuo compotes fieri! Sicut Conſalvus, Neapolim digito Militibus indicans, generoſa voce teſtatus eſt, *Multo ſibi optatius fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum ruere, quam unius pedis receſſu vitam in multos annos producere.* Cui etiam concinit cœleſtis Dux & Imperator, qui pronunciavit, *Conſcientian bonam juge eſſe Convivium*; Quibus verbis aperte ſignificat, mentem bonarum intentionum ſibi conſciam, utcunque ſucceſſu careat, verius & purius, & naturæ magis conſentaneum præbere gaudium, quam univerſum illum apparatum, quo inſtrui poſſit homo, vel ut deſideriis ſuis fruatur, vel ut animo conquieſcat.

Redarguit itidem *Philoſophiæ abuſum illū*, circa Epicteti tempora graſſari cœ-

rium,& tanquā in Artem; Quaſi ſcilicet inſtitutum Philoſophiæ eſſet, non ut perturbationes compeſcerentur & extinguerentur; ſed ut cauſę & occaſiones ipſarum evitarentur & ſummoverentur: Ideoque particularis quædam vitæ ratio ad hoc obtinendum ineunda eſſet: introducendo ſane, tale genus ſanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore: cujus meminit Ariſtoteles; illum ſcilicet nihil aliud per totam vitam egiſſe, quam ut valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abſtineret, corporis interim uſu quaſi multatus. Ubi ſi hominibus officia ſocietatis conſectari cordi ſit, illa demum valetudo maxime eſt expetenda, quæ quaſlibet mutationes & impetus quoſcunque ferre & vincere queat. Eodem modo & animus ille demum vere & proprie ſanus & validus cenſendus eſt, qui per plurimas & maximas tentationes & perturbationes perrumpere poteſt. Ita ut optime Diogenes dixiſſe viſus ſit; qui eas vires animi laudarit, *quæ non ad caute abſtinendum, ſed ad fortiter ſuſtinendum valerent*; quæque animi impetum, etiam in maximis præ-

datur) præſtent, ut breviſſimo ſpatio, & ſiſtere ſe, & vertere poſſint.

Poſtremo, redarguit idem *teneritudinem quandam & ineptitudinem ad morigerandum*, in nonnullis ex antiquiſſimis Philoſophis, & maxime in veneratione habitis, notatam: Qui nimis facile ſe à rebus civilibus ſubduxerint, ut indignitatibus & perturbationibus ſe exuerent, atque magis, ſua opinione, illibati, & tanquam Sacroſancti, viverent: Ubi conſentaneum eſſet, conſtantiam hominis vere Moralis talem fore, qualem idem Conſalvus in homine militari requirebat; Nimirum ut honor ejus contexeretur tanquam è *tela craſſiore*: minimeque tam tenui, ut quidvis illud vellicare & lacerare poſſit.

Cap. II.

Partitio Boni Individualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Activum, *&* Bonum Paſſivum. *Partitio* Boni Paſſivi, *in* Bonum Conſervativum, & Bonum perfectivum. *Partitio* Boni Communionis, *in* Officia Generalia, *&* Reſpectiva.

ſimilitis. Illud partiemur in *bonum activum*, & *bonum paſſivum*. Etenim hæc quoque differentia *boni* (non abſimilis certe illis appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiares, *Promi* ſcilicet, & *Condi*) in univerſa rerum natura impreſſa reperitur: Præcipue autem ſe prodit in duplici rerum creatarum appetitu: altero, ſe *conſervandi* & *muniendi*: altero, ſe *multiplicandi* & *propagandi*: Atque hic poſterior, qui *activus* eſt, & veluti *Promus*, potetior videtur & dignior: Ille autem prior, qui *paſſivus* eſt, & veluti *Condus*, inferior cenſeri poteſt. Etenim in univerſitate rerum natura cœleſtis præcipue *agens* eſt; at natura terreſteris, *Patiens*. Etiam in delectationibus animantium, major voluptas eſt generandi, quam paſcendi. In oraculis quoque Divinis pronunciatur, *Beatius eſſe dare, quam accipere.* Quin & in vita communi, nemo invenitur ingenio tam molli & effœminato, quin pluris faciat aliquid quod ei in votis erat, perficere, & ad exitum perducere, quam ſenſualitatem aliquam, aut delectamentum. Atque iſta quidem *boni activi* præeminentia

mortalis, & fortunæ ictibus expoſita. Nam ſi in voluptatibus hominum poſſet obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet, propter ſecuritatem & moram. Quandoquidem autem rem videmus huc recidere; *Magni æſtimamus mori tardius*: &, *Ne glorieris de craſtino*; *neſcis partum diei*: mirum minime eſt, ſi omni contentione feramur ad ea quæ temporis injurias non reformident. Ea vero nulla eſſe poſſunt, præter opera noſtra: ſicut dicitur, *Opera eorum ſequuntur eos.* Eſt & altera præeminentia *boni activi* haud exigua, indita & ſuſtentata ex eo affectu, qui humanæ naturæ, ut comes individuus, lateri adhæret: Amor ſcilicet novitatis, aut varietatis. Ille vero in ſenſuum voluptatibus (quæ *boni paſſivi* pars ſunt vel maxima) anguſtus admodum eſt, nec latitudinem habet aliquam inſignem: *Cogita quamdiu eadem feceris; Cibus, ſomnus, ludus; per hunc circulũ curritur. Mori velle, non tantum fortis, aut miſer, aut prudens, ſed etiam faſtidioſus poteſt.* At in actis vitæ noſtræ, & inſtitutis, & ambitionibus, inſignis eſt varietas; Eaque multa cum volu-

mur,ut vires augeamus, appropinquamus, denique obtinemus, & hujuſmodi; Ut vere admodum dictum ſit, *Vita ſine propoſito, languida & vaga eſt.* Quod ſimul & prudentibus & ſtultiſſimis competit, ut ait Salomon; *Pro deſiderio quærit cerebroſus, omnibus immiſcet ſe.* Quinetiam videmus, Reges potentiſſimos, ad quorum nutum, quæcunque ſenſibus grata ſunt, parari poſſent, nihilominus procuraſſe ſibi interdum deſideria humilia & inania (quẽadmodum Cithara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo, Antonino Aurigatio,* & alia aliis) quæ tamen ipſis fuerint omni affluentia voluptatum ſenſualium potiora. Tanto voluptatem majorem affert ut aliquid agamus, quam ut fruamur,

Illud interim paulo attentius notandum eſt, *bonum activum, individuale; à bono communionis* prorſus differre; quanquam nonnunquam ambo coincidant. Quamvis enim *bonum iſtud individuale, activum,* ſæpe opera beneficentiæ (quæ ex *virtutibus communionis* eſt) pariat & producat; illud tamen intereſt, quod illa opera ab homini-

ter ſe atque poteniam & amplitudinem propriam. Id quod optime cernitur, quando *bonum activum* in aliquid impingit, quod ſit *bono communionis* contrarium. Siquidem Gigantea illa animi conditio, qua abripiuntur magni iſti orbis terrarum perturbatores, (qualis fuit L. Sylla, & plurimi alii, licet in modulo longe minore: qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices & ærumnoſi ſint, prout ſibi fuerint amici, vel inimici; atque ut mundus tanquam ipſorum præferat imaginem: quæ vera eſt *Theomachia,*) hæc inquam ipſa aſpirat ad *bonum activum*, individuale, ſaltem *apparens*, etſi à *bono communionis* omnium maxime recedat.

At *bonum Paſſivum* partiemur, in *Bonum Conſervativum*, & *Bonum perfectivum*. Etenim inditus eſt unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad *Bonum Suitatis, ſive individui.* Primus, ut ſe *conſervet:* Secundus, ut ſe *perficiat.* Tertius, ut *ſe multiplicet*, ſive *diffundat.* Atque hic poſtremus appetitus ad *bonum activum* refertur, de quo jam modo diximus. Superſunt igitur reliqua tantum duo, quæ diximus, *bona.* Ex qui-

ſuo ſtatu. Majus vero, eandem ad na-
turam ſublimiorem evehere. Repe-
riuntur ſiquidem per res univerſas, na-
turæ aliquæ nobiliores, ad quarum di-
gnitatem & excellentiam, naturæ infe-
riores aſpirant, veluti ad origines &
fontes ſuos. Sic de hominibus non
male cecinit ille:

Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo.
Homini enim, aſſumptio aut approxi-
matio ad Divinam aut Angelicam na-
turam, eſt formæ ſuæ perfectio. Cujus
quidem *boni perfectivi* prava & præ-
poſtera imitatio, peſtis eſt ipſa vitæ hu-
manæ, & turbo quidam rapidus, qui
omnia abripit, & ſubvertit. Nimirum,
dum homines, exaltationis vice for-
malis atque eſſentialis, cœca ambitio-
ne advolant ad exaltationem tantum-
modo localem. Quemadmodum enim
ægri, remedium mali ſui non invenien-
tes, de loco in locum corpus agitant
& volvunt; quaſi mutatione loci à
ſe ipſis abſcedere, & internum malum
effugere poſſint: Eodem modo evenit
in ambitione, ut homines, ſimulachro
quodam falſo naturæ ſuæ exaltandæ
abrepti, nihil aliud adipiſcantur, quam
loci

ud eſt, quam *receptio & fruitio rerum naturæ noſtræ congruentium.* Hoc vero *bonum*, licet maxime ſit ſimplex, & nativum; tamen ex *bonis* videtur molliſſimum atque infimum. Quin & hoc ipſum *Bonum* recipit differentiam nonnullam, circa quam partim vacillavit judicium hominum, partim omiſſa eſt inquiſitio. *Boni* ſiquidem *fruitionis*, ſive, quod vulgo dicitur, *jucundi* dignitas, & commendatio, aut in *ſinceritate fruitionis* ſita eſt, aut in ejuſdem *vigore*: Quorum alterum inducit & præſtat *æqualitas*, alterum autem *varietas* & *viciſſitudo*: Alterum minorem habet mixturam mali, alterum impreſſionem magis fortem & vividam *boni*. Cæterum, horum utrum melius, *ambigitur*: Dein, num natura humana utrumque ſimul apud ſe retinere poſſit, *non inquiritur*.

Atque quantum ad id, de quo *ambigitur*, ventilari cœpit illa controverſia inter Socratem & Sophiſtam quendam. Ac Socrates quidem aſſerebat, *felicitatem ſitam eſſe in animi pace conſtante, & tranquillitate*: ſophiſta vero in hoc, *Vt quis multum appetat, & multum frua-*

felicitatem ; è contra Socrate, *Sophiſtæ felicitatem, felicitatē eſſe ſcabioſi, qui perpetuo pruriret*, *&* *ſcalperet*. Neque tamen deſunt utriq; ſententiæ ſua firmamenta. Nam *Socrati* aſſentitur vel *Epicuri Schola* ipſa, quæ virtutis, ad felicitatem, partes eſſe maximas, non diffitebatur. Quod ſi ita ſit, certo certius eſt, virtutis majorem eſſe uſum in perturbationibus ſedandis, quam rebus cupitis adipiſcendis. *Sophiſtæ* autem nonnihil ſuffragari videtur *aſſertio* illa, cujus à nobis mentio modo facta eſt, quod videlicet *bonum perfectivum bono conſervativo ſit ſuperius* ; Quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videantur ſenſim perficere : Quod licet vere non faciant: tamen & motus ipſe in circulo, ſpeciem nonnullam præ ſe fert *motus progreſſivi.*

At ſecunda *quæſtio*, (*Num* ſcilicet *natura humana non poſſit & animi tranquillitatem*, *&* *fruendi vigorem*, *ſimul retinere?*) rite diffinita, priorem illam reddit otioſam & ſupervacaneam. Annon enim videmus, haud raro animos nonnullorum ita factos & compoſitos, ut

non gravate ferant? Ita ut ſeries illa Philoſophica, *Non uti, ut non appetas; Non appetere, ut non metuas*, videatur eſſe puſilli cujusdam animi, & diffidentis, Sane, *Doctrinæ* pleræque Philoſophorum videntur eſſe paulo timidiores, & cavere hominibus, pluſquam natura rerum poſtulat. Veluti, cum mortis formidinem medendo augent. Etenim, cum nihil aliud fere vitam humanam faciant, quam mortis quandam præparationem & diſciplinam, quomodo fieri poſſit, ut ille hoſtis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem muniendi nullus ſit finis? Melius Poeta, (inter Ethnicos;)

Qui finem vitæ extremum inter munera ponit Naturæ.

Similiter & in omnibus annisi ſunt Philoſophi animum humanum reddere nimis uniformem & harmonicum: cum motibus contrariis & extremis minime aſſuefaciendo. Cujus cauſam arbitror fuiſſe, quod ipſi vitæ ſe privatæ dedicarunt, à negotiis & aliorum obſequiis immuni & liberæ. Quin potius imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui ſi forte in gemma inve-

cula, quæ ita poſſet eximi, ut magnitudini lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt; aliter vero intactam eam relinquunt: Pari ratione, ſerenitati animorum ita conſulendum eſt, ut non deſtruatur magnanimitas. Atque de *bono individuali* hactenus.

Poſtquam igitur de *bono ſuitatis* (quod etiam *particulare, privatum, individuale*, appellare ſolemus) jam dixerimus repetamus *bonum communionis*, quod *ſocietatem* intuetur. Iſtud nomine *officii* vocari conſuevit: Siquidem vocabulum *officii* magis proprie attribuitur animo bene diſpoſito erga alios: vocabulum *virtutis* animo intra ſe recte formato & compoſito. Verum iſta pars, primo intuitu, *Scientiæ civili* deberi videtur: Attamen, ſi diligentius attendas, non ita: Siquidem tractat regimen & imperium uniuſcujuſque in ſe ipſum, neutiquam vero in alios. Atque ſicut in architectura, alia res eſt, poſtes, trabes, & cæteras ædificii partes efformare, & ad ædificandi uſum præparare; alia autem, eaſdem ad invicem aptare & compaginare: Sicut etiam in mechanicis, inſtrumentum aut machinam fabricare & conficere, non idem eſt,

& in opere ponere: Sic *doctrina* de *conjugatione ipſa hominum in civitate*, ſive *ſocietate*, differt ab ea, quæ eos reddit ad hujuſmodi *Societatis* commoda conformes, & bene affectos.

Iſta *pars de officiis*, etiam in duas portiones tribuitur. quarum altera tractat de *officio hominis in communi*: altera de *officiis ſpecialibus & reſpectivis*, pro ſingulorum profeſſione, vocatione, ſtatu, perſona, & gradu. Harum primam, ſatis excultam, diligenterque à veteribus & aliis explicatam, jam antea retulimus: Alteram quoque, ſparſim quidem tractatam, licet non in corpus aliquod integrum Scientiæ digeſtam, reperimus. Neque tamen hoc ipſum, quod ſparſim tractetur, reprehendimus; quinimo de hoc argumento per partes ſcribi longe conſultius exiſtimamus. Quis enim tanta fuerit vel perſpicacia, vel confidentia, ut de *officiis peculiaribus & relativis*, ſingulorum ordinum & conditionum, perite & ad vivum diſceptare & diffinire poſſit, aut ſuſtineat? Tractatus autem, qui experientiam non ſapiunt, ſed ex notitia rerum generali & Scholaſtica tantummodo deprompti ſunt de rebus hujuſ-

tere, quæ luſorem fugiant; atque jactetur proverbium quoddam magis audaculum, quam ſanum, de cenſura vulgi circa actiones principum, *ſtantem in valle optime perluſtrare montem*; optandum tamen inprimis eſſet, ut non niſi expertiſſimus & verſatiſſimus quiſque ſe hujuſmodi argumentis immiſceret. Hominum enim ſpeculativorum, in materiis activis, lucubrationes, iis, qui in agendo fuerint exercitati, nihilo meliores videntur, quam diſſertationes Phormionis de bellis æſtimatæ ſunt ab Hannibale, qui eas habuit pro ſomniis & deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus, ad ſuum munus, aut artem, pertinentibus, libros conſcribunt; quod ſcilicet in illis ipſis *Spartis* ſuis ornandis, atque attollendis, modum tenere neſciant.

In hoc genere Librorum, piaculum foret, non meminiſſe (honoris cauſa) excellentiſſimi illius operis, à Majeſtate tua elucubrati, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos inrra ſe cumulavit ac recondidit Theſauros, tam conſpicuos, quam occultos, *Theologiæ*,

giæ,

judicio, inter Scripta, quæ mihi p[illegible]
gere contigerit, præcipue ſanum & ſolidum. Non illud ullo loco, aut inventionis fervore æſtuat, aut in diligentiæ frigore torpet aut dormitat: Non vertigine aliquando corripitur, unde in ordine ſuo ſervando confundatur aut excidat: Non digreſſionibus diſtrahitur, ut illa, quæ nihil ad rhombum ſunt, expatiatione aliqua flexuoſa complectatur: Non odoramentorum aut pigmentorum fucis adulteratur; qualibus illi utuntur, qui Lectorum potius delectationi, quam argumenti naturæ inſerviunt: Ante omnia vero, ſpiritu valet iſtud opus, non minus, quam corpore, utpote quod & cum veritati optime conſentiat, & ad uſum ſit accommodatiſſimum. Quinetiam vitio illo, de quo paulo ante diximus, (quod, ſi in alio quopiam, in Rege certe, & Scripto de Majeſtate Regia, tolerandum fuerit) omnino caret: Nempe, quod culmen & faſtigium Regium non immodice aut invidioſe extollat: ſiquidem Majeſtas tua Regem non depinxit aliquem, *Aſſyriæ* aut *Perſiæ*, gloria & externo faſtu nitentem, &
coruſ-

quæ vero mihi unquam memoria exci-
det dictum quoddam vere regium, quod in lite graviſſima terminanda, Majeſtas tua, pro ſacro illo, quo præditus es, Spiritu, ad populos regendos pronunciavit; Nimirum, *Reges juxta Leges Regnorum ſuorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus juxta Leges Naturæ: & æque raro prærogativam illam ſuam, quæ Leges tranſcendit, ab illis uſurpandam, ac à Deo videmus uſurpari poteſtatem Miracula patrandi.* Nihilo tamen ſecius, ex Libro illo altero, à Majeſtate tua conſcripto de *Libera Monarchia*, ſatis omnibus innoteſcit, non minus Majeſtati tuæ cognitam eſſe & perſpectam plenitudinem poteſtatis Regiæ, atque *Vltimitates* (ut Scholaſtici loquuntur) Jurium Regalium, quam Officii & Muneris Regii Limites & Cancellos. Non dubitavi igitur in medium adducere Librum illum à Majeſtatis tuæ calamo exaratum, tanquam exemplum primarium & maxime illuſtre, *Tractatuum de peculiaribus & reſpectivis officiis.* Quo de Libro, quæ à me jam dicta ſunt, dixiſſem profecto, ſi ante Annos mille à

Rege

quod vulgo præſcribitur, ne quis coram laudetur: modo Laudes illæ nec modum excedant, nec intempeſtive, aut nulla data occaſione, tribuantur. Cicero certe, in luculentiſſima illa Oratione ſua pro M. Marcello, nihil aliud agit, quam ut exhibeat tabulam quandam, ſingulari artificio depictam, de Laudibus Cæſaris, licet coram ipſo Oratio illa haberetur. Quod & Plinius ſecundus erga Trajanum. Itaque jam ad propoſitum revertamur.

Pertinet porro ad hanc *partem de officiis reſpectivis vocationum, & profeſſionum ſingularum*, *doctrina* alia, tanquam priori relativa, ſive oppoſita; nimirum de *fraudibus*, *cautelis*, *impoſturis*, & *vitiis* ipſarum: Siquidem depravationes & vitia officiis & virtutibus opponuntur. Neque omnino de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, ſiletur: ſed ſæpe, ad illa notanda, ſaltem obiter excurritur. At quo tandem modo? Per Satyram ſcilicet, & Cynice (more Luciani) potius, quam ſerio & graviter. Etenim, plus operæ impenditur, ut pleraque in artibus, etiam utilia & ſana, maligno dente vellicentur,

tur,

[illegible], quam ut, quæ in iiſdem cor-
rupta ſunt & vitioſa, ſecernantur à ſalubribus & incorruptis. At optime Salomon: *Quærenti deriſori ſcientiam, ipſa ſe abſcondit, ſed ſtudioſo fit obviam.* Quicunque enim ad ſcientiam accedit animo irridendi & aſpernandi, inveniet proculdubio quæ cavilletur plurima, ex quibus vero doctior fiat, perpauca. Verum, Tractatio hujus, de quo loquimur, argumenti, gravis & prudens, atque cum integritate quadam & ſinceritate conjuncta, inter munitiſſima virtutis ac probitatis propugnacula videtur numeranda. Nam ſicut fabuloſe perhibetur de *Baſiliſco*, ſi primus quempiam conſpexerit, illico hominem perimit; ſi quis illum prior, Baſiliſcus perit: pari ratione, fraudes, impoſturæ, & malæ artes, ſi quis eas prior detexerit, nocendi facultate privantur; quod ſi illæ prævenerint, tum vero, non alias, periculum creant. Eſt itaque quod gratias agamus *Machiavello*, & hujuſmodi Scriptoribus, qui aperte & indiſſimulanter proferunt, quid homines facere ſoleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo poteſt, ut conjungatur *ſerpentina* illa *prudentia* cum

mali ipſius naturam penitus pernoſcat. Abſque hoc enim deerunt virtuti ſua præſidia & munimenta. Imo, neque ullo modo poſſit vir bonus & probus malos & improbos corrigere & emendare, niſi ipſe prius omnia malitiæ latibula & profunda exploraverit. Etenim, qui judicio plane corrupto ſunt, & depravato, hoc habent, ut præſupponant, Honeſtatem in hominibus ab inſcitia & ſimplicitate quadam morum oriri, atque ab eo tantum, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis, item libris, præceptis moralibus, & iis, qui vulgo prædicantur & decantantur, ſermonibus: Adeo ut, niſi plane perſpiciant, opiniones ſuas pravas, ac corrupta & detorta principia, non minus illis qui hortantur & admonent, quam ſibi ipſis, eſſe explorata, & cognita, Probitatem omnem morum & conſiliorum aſpernentur: Juxta Oraculum illud Salomonis mirabile: *Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ejus.* Hanc autem partem, de *cautelis*, & *vitiis reſpectivis*, inter *Deſiderata* numeramus; eamque nomine *Satyræ ſeriæ*, ſive *Tractatus de interioribus rerum*, appellabimus.

Etiam

& uxorem , parentes & liberos, dominum & ſervum: Similiter leges amicitiæ, & gratitudinis: Nec non civiles obligationes fraternitatum collegiorum; etiam vicinitatis; ac ſimilium: Verum intelligatur hoc ſemper, illa iſtic tractari, non quatenus ſunt partes *ſocietatis civilis*, (id enim ad *Politicam* refertur,) ſed quatenus animi ſingulolorum, ad illa *ſocietatis vincula* tuenda, inſtrui & prædiſponi debeant.

At *doctrina de bono communionis* (quemadmodum & illa de *individuali*) *bonum* tractat, non tantum ſimpliciter, ſed & comparate: Quo ſpectat, officia perpendere, inter hominem & hominem ; inter caſum & caſum ; inter privata & publica ; inter tempus præſens & futurum. Sicut videre eſt in animadverſione illa ſevera & atroci L. Bruti, contra filios ſuos, illam à pleriſque in cœlum laudibus efferri ; At alius quiſpiam dixit;

Infelix, utcunque ferent ea fata minores.

Id ipſum licet intueri in cœna illa, ad quam invitati ſunt M. Brutus, C. Caſſius, & alii. Illic enim, cum ad animos explorandos, circa conſpirationem in caput

rannum occidere?) Ibant Convivæ in opiniones diverſas; Dum alii dicerent, plane licere, *Quod Servitus ultimum eſſet malorum:* Alii minime, *Quod Tyrannis minus exitialis eſſet, quam bellum civile.* Tertium autem genus, veluti ex Schola Epicuri, aſſerebat, *Indignum eſſe, prudentes periclitari pro ſtultis.* Verum plurimi ſunt caſus de *officiis comparatis.* inter quos frequenter ille intervenit: *Vtrum à Iuſtitia deflectendum ſit, propter ſalutem Patriæ, aut hujuſmodi aliquod inſigne bonum in futuro?* Circa quem Jaſon Theſſalus dicere ſolebat: *Aliqua ſunt injuſte facienda, ut multa juſte fieri poſſint:* Verum replicatio in promptu eſt: *Authorem præſentis Iuſtitiæ habes: Sponſorem futuræ non habes.* Sequantur homines, quæ in præſentia bona & juſta ſunt; futura divinæ Providentiæ remittentes. Atque circa *doctrinam de exemplari,* ſive de *bono*, hæc dicta ſint.

Cap. III.

Partitio Doctrinæ de Cultura Animi; *in* Doctrinam de Characteribus Animorum; De Affectibus; *&* De Remediis

inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

NUnc igitur, poſtquam de *fructu vitæ* (ſenſu intelligimus Philoſophico) verba fecerimus; ſupereſt, ut de *Cultura Animi*, quæ ei debetur, dicamus: Sine qua pars prior nihil aliud videtur, quam imago quædam, aut ſtatua, pulchra quidem aſpectu, ſed motu & vita deſtituta. Cui ſententiæ Ariſtoteles ipſe diſertis verbis ſuffragatur: *Neceſſe eſt igitur de virtute dicere, & quid ſit, & ex quibus gignatur. Inutile enim fere fuerit, virtutem quidem noſſe, acquirendæ autem ejus modos & vias ignorare. Non enim de virtute tantum, qua ſpecie ſit, quærendum eſt, ſed & quomodo ſui copiam faciat: Vtrunque enim volumus, & rem ipſam noſſe, & ejus compotes fieri: Hoc autem ex voto non ſuccedet, niſi ſciamus, &* ex *quibus, & quo modo*. Verbis adeo expreſſis, atque etiam iterato, hanc partem inculcat; quam tamen ipſe non perſequitur. Hoc ſimiliter illud eſt, quod Cicero Catoni Juniori, veluti laudem non vulgarem, attribuit; quod ſcilicet Philoſophiam

Quamvis autem, pro temporum, in quibus vivimus, ſocordia, paucis curæ ſit, ut animum ſedulo colant, & componant, & vitæ rationem ad normam aliquam inſtituant; (ſecundum illud Senecæ, *de partibus vitæ quiſque deliberat; de ſumma nemo:* adeo ut hæc pars cenſeri poſſit ſupervacua:) illud tamen minime nos movet, ut eam intactam relinquamus, quin potius cum illo Hippocratis Aphoriſmo concludimus; *Qui gravi morbo correpti, dolores non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Medicina illis hominibus opus eſt, non ſolum ad curandum morbum, ſed ad ſenſum expergefaciendum. Quod ſi quis obiiciat, animorum curationem, Theologiæ Sacræ munus eſſe, veriſſimum eſt quod aſſerit; At tamen *Philoſophiam Moralem* in famulitium Theologiæ recipi, inſtar ancillæ prudentis, & pediſſequæ fidelis, quæ ad omnes ejus nutus præſto ſit, & miniſtret, quid prohibeat? Etenim quemadmodum in Pſalmo habetur, quod *Oculi ancillæ perpetuo ad manus dominæ reſpiciunt:* cum tamen minime dubium ſit, quin haud pauca ancillæ judicio & curæ relinquantur:

que præceptis morigera eſſe,ita tamen ut & ipſa, intra ſuos limites, haud pauca ſana & utilia documenta continere poſſit.

Hanc igitur partem (quando præſtantiam ejus in animo recolo) in *corpus doctrinæ* nondum redactam, non poſſum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more noſtro, cum inter *Deſiderata* collocemus, aliqua ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hac re (ſicut & in univerſis, quæ ſpectant ad Practicam) ratio nobis eſt ſubducenda, quid in noſtra ſit poteſtate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero vero applicatio tantum. Agricolæ nullum eſt imperium, aut in naturam ſoli, aut in aëris temperies; Itidem nec Medico, aut in craſin & conſtitutionē naturalem ægri, aut in accidentium varietatem. At in *cultura animi*, & morbis ejus perſanandis, tria in conſiderationem veniunt; *Characteres diverſi diſpoſitionum*; *Affectus*, & *Remedia*: Quemadmodum & in corporibus medicandis proponuntur illa tria; *complexio*, ſive *conſtitutio ægri*, *morbus*, & *curatio*.

tantum in noſtra poteſtate ſitum eſt, priora duo non item. Verum & in illis ipſis, quæ in poteſtate noſtra non ſunt, non minus diligens facienda eſt inquiſitio, quam in illis, quæ poteſtati noſtræ ſubjiciuntur. Etenim illorum perſpicax & accurrata cognitio ſubſternenda eſt *doctrina de remediis*, ut eadem commodius & felicius applicentur. Neque enim veſtis corpori aptari poſſit, niſi menſura corporis ante excipiatur.

Primus igitur articulus, *doctrina de cultura animi*, verſabitur circa *diverſos charecteres ingeniorum* ſive *diſpoſitionum*. Neque tamen loquimur de vulgatis illis propenſionibus in virtutes & vitia, aut etiam in perturbationes, & affectus: ſed de magis intrinſecis, & radicalibus. Sane ſubiit animum, etiam in hac parte, nonnunquam admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politicis*, ut plurimum neglecta aut prætermiſſa ſit; cum utrique ſcientiæ clariſſimum luminis jubar affundere poſſit. In *Traditionibus Aſtrologiæ* non inſcite omnino diſtincta ſunt ingenia, & diſpoſitiones hominum, ex prædominantiis Planetarum; quod

tiones ; *alii ad res civiles* ; *alii ad mili-tiam:* alii *ad ambitum* ; alii *ad amores* ; alii *ad artes* ; alii *ad genus vitæ varium*. Item apud *Poetas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) ſparguntur ubique ſimulachra ingeniorum, licet fere cum exceſſu, & præter modum veritatis. Quin & hoc ipſum argumentum, de *diverſis characteribus ingeniorum*, eſt ex iis rebus, in quibus ſermones hominum communes (quod valde raro, interdum tamen contingit) libris ipſis ſunt prudentiores. At longe optima hujus Tractatus ſupellex & ſylva peti debet ab *Hiſtoricis* prudentioribus: Neque tamen ab Elogiis tantum, quæ ſub obitum perſonæ alicujus illuſtris ſubnectere ſolent, ſed multo magis ex corpore integro *Hiſtoriæ*, quoties hujuſmodi perſona veluti Scenam conſcendit. Illa enim intertexta imago, potior videtur deſcriptio, quam Elogii Cenſura: Qualis habetur apud T. Livium, *Africani*, & *Catonis Majoris:* Apud Tacitum, *Tiberii, Claudii*, & *Neronis:* Apud Herodianum, *Septimii Severi:* Apud Philippum Comineum, *Lodovici undecimi* Gallorum Regis: Apud Franciſcum

Guic-

mentis, Pontificum. Iſti enim Scriptores, harum Perſonarum, quas ſibi depingendas delegerunt, Effigies quaſi perpetuo intuentes, nunquam fere Rerum Geſtarum ab ipſis mentionem faciunt, quin & aliquid inſuper de Natura ipſorum inſpergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, *relationes de conclavibus Pontificum*, characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: ſicut & Literæ Legatorum, de Conſiliariis Principum. Fiat itaque ex ea, quam diximus, materia (quæ certe fertilis eſt & copioſa) Tractatus diligens, & plenus. Neque vero volumus, ut *characteres* iſti in Ethicis (ut fit apud Hiſtoricos, & Poetas, & in ſermonibus communibus,) excipiantur, tanquam imagines Civiles integræ: ſed potius ut imaginum ipſarum lineæ, & ductus magis ſimplices. quæ inter ſe compoſitæ & commixtæ quaſcunque effigies conſtituunt. quot & quales eæ ſint, & quomodo inter ſe connexæ, & ſubordinatæ; ut fiat tanquam artificioſa & accurata ingeniorum & animorum diſſectio, atque ut diſpoſitionum, in hominibus individuis, ſecreta prodantur,

Neque vero *characteres ingeniorum*, ex natura impreſſi, recipi tantum in hunc Tractatum debent; ſed & illi, qui alias animo imponuntur, ex *ſexu, ætate, patria, valetudine, forma*, & ſimilibus: atque inſuper illi, qui ex *fortuna*, veluti *Principum*, *Nobilium*, *ignobilium*, *divitum*, *pauperum*, *Magiſtratuum*, *idiotarum*, *felicium*, *ærumnoſorum*, & hujuſmodi. Videmus enim, Plautum miraculi loco habere, quod Senex quis ſit beneficus; *Benignitas hujus, ut Adoleſcentuli eſt*. D. autem Paulus, ſeveritatem diſciplinæ erga Cretenſes præcipiens (*Increpa eos dure*) ingenium Gentis ex Poeta accuſat, *Cretenſes ſemper mendaces, malæ Beſtiæ, Ventres pigri.* Saluſtius id in Regum Ingeniis notat, quod apud eos frequens ſit, Contradictoria appetere. *plerunque Regiæ voluntates, ut vehementes ſunt, ſic mobiles, ſæpeque ipſæ ſibi adverſæ.* Tacitus obſervat, honores & dignitates ingenia hominum in deterius ſæpius flectere, quam in melius; *Solus Veſpaſianus mutatus eſt in melius.* Pindarus illud animadvertit, Fortunam ſubitam & indulgentem, animos plerunque enervare, &

innuit, facilius eſſe modum adhibere & temperamentum, in fortunæ ſtatu, quam in incremento: *Divitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.* De ſimilibus quibuſdam obſervationibus ab Ariſtotele in *Rhetoricis* mentionem obiter factam, non inficior, nec non in aliorum Scriptis nonnullis ſparſim: Verum nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philoſophiam:* Ad quam principaliter pertinent. Non minus certe quam ad *Agriculturam,* Tractatus de diverſitate ſoli & glebæ: Aut ad *Medicinam,* Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diverſis. Id autem nunc tandem fieri oportet, niſi forte imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iiſdem utuntur medicamentis ad ægrotos omnes, cujuſcunque ſint conſtitutionis.

Sequitur *doctrinam de characteribus doctrina de affectibus, & perturbationibus*, qui loco morborum animi ſunt, ut jam dictum eſt. Quemadmodum enim Politici priſci de Democratiis dicere ſolebant; Quod *populus eſſet mari ipſi ſimilis, Oratores autem ventis*: Quia ſicut *Mare* per ſe placidum foret

tura ſua pacatus & tractabilis, niſi à *ſeditioſis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similiter vere affirmari poſſit, *naturam mentis humanæ* ſedatam fore, & ſibi conſtantem, ſi *affectus*, tanquam *venti*, non tumultuarentur, ac omnia miſcerent. Et hic rurſus ſubiit nova admiratio, Ariſtotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conſcripſit, *Affectus*, ut membrum *Ethicæ* Principale, in illis non tractaſſe; in *Rhetoricis* autem, ubi tractandi interveniunt ſecundario (quatenus ſcilicet Oratione cieri aut commoveri poſſint) locum illis reperiſſe: (In quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acute & bene diſſeruit:) Nam diſceptationes ejus de *voluptate* & *dolore* huic Tractatui nullo modo ſatisfaciunt: non magis, quam, qui de luce & *lumine tantum* ſcriberet, de *particularium colorum natura* ſcripſiſſe diceretur: Siquidem *voluptas* & *dolor* erga *affectus particulares* ita ſe habent, ut *lux erga Colores*. Meliorem certe in hoc argumento (quatenus ex his, quæ nunc extant, coniicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potius in

diffi-

ſtatu aliquo pleno, & raro, conſcribere.
Equidem reperio etiam libellos, quoſdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*; veluti de *ira*, *de inutile verecundia*, & aliis perpaucis. Sed ſi verum omnino dicendum ſit, Doctores hujus *Scientiæ* præcipui ſunt *Poetæ* & *Hiſtorici*, in quibus ad vivum depingi & diſſecari ſolet, Quomodo *Affectus* excitandi ſunt & accendendi? Quomodo leniendi & ſopiendi? Quomodo rurſus continendi ac refrænandi, ne in actus erumpant? Quomodo itidem ſe, licet compreſſi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices ſubeant? Qualiter ſibi mutuo implicentur? Qualiter inter ſe digladientur & opponantur? Et innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimum plurimi eſt uſus in *moralibus* & *civilibus*; *Qualiter* (inquam) *affectus affectum in ordinem cogat; & alterius auxilio, ad alterum ſubjugandum, uti liceat?* Venatorum & aucupum more, qui beſtiæ opera ad beſtias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: Quod fortaſſe aliter ex ſeſe, abſque Brutorum auxilio, homo tam facile præſtare non poſſit. Quin & hoc fundamento nititur excellens ille, & per

men ſunt; cum *affectus* illi prædominantes, *formidinis* & *ſpei*, alios omnes *affectus* noxios coerceant & ſupprimant. Etiam, ſicut in regimine Status, non raro fit ut factio factione in officio contineatur, ſimiliter fit & in regimine mentis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in noſtra ſunt poteſtate, quæque operantur in animum, voluntatemque & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoque ad immutandos mores plurimum valent. Qua in parte debuerant Philoſophi ſtrenue & gnaviter inquirere, *De viribus & energia conſuetudinis, exercitationis, habitus, educationis, imitationis, æmulationis, convictus, amicitiæ, laudis, reprehenſionis, exhortationis, famæ, legum, librorum, ſtudiorum*, & ſi quæ ſunt alia. Hæc enim ſunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab iſtis agentibus animus patitur & diſponitur; Ab iſtis veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad conſervandam & recuperandam animi ſanitatem conducant, quatenus remediis humanis id præſtari poſſit. Ex quorum numero unum aut alterum ſeligemus, in

quibus

igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Ariſtotelis plane mihi videtur anguſtias quaſdam contemplationis & negligentiam ſapere: cum aſſerit, in illas actiones, quæ naturales ſunt, *Conſuetudinem* nihil poſſe: exemplo uſus, Quod *ſi lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationem quidem ſponte aſcendendi acquirit:* quinetiam, quod *ſæpius videndo aut audiendo, nihilo melius aut videmus, aut audimus*. Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura eſt peremptoria; (cujus rei cauſas reddere in præſentia non vacat) aliter tamen in illis fit, in quibus natura, ſecundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remiſſionem. Sane videre potuit, *Chirothecam* paulo arctiorem, manui ſæpius inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* uſu & mora in contrarium flexus ſui naturalis incurvari, & in eodem ſtatu paulo poſt durare; *Vocem* exercitando, magis fieri robuſtam & ſonoram; *Frigora Æſtumque conſuetudine* tolerari; & ejuſdem generis complura. Quæ quidem poſteriora duo exempla propius accedunt ad rem, quam quæ ab ipſo adducta ſunt.

tutes, quam vitia, in habitu conſiſtere; eo magis ei contendendum fuerat, ut normas præſcriberet, quomodo hujuſmodi habitus fuerint acquirendi, aut amovendi. Plurima ſiquidem confici poſſint præcepta de prudenti inſtitutione exercitationum, animi non minus quam corporis. Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus à *penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis*, quam res poſtulat: Nam ſi oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre bene ſperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiduciæ plenum opinionem concitabis, qua plus ſibi polliceatur, quam præſtare poſſit; Quod ſecum trahit ſocordiam. In utroque autem ingenii temperamento fiet ut experimentum expectationi non ſatisfaciat: Id quod animum ſemper dejicit, & confundit. Quod ſi penſa leviora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſumma, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo habitus comparetur, duo* inprimis *tempora obſerventur*: Alte-

peſſime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obiceſque animi contentione ſtrenua deteramus, unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Ariſtoteles obiter meminit; *Vt totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur*; Sicut cum in adverſum gurgitis remigamus, aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod veriſſimum eſt; *Animum ad quæcunque felicius trahi & ſuavius; ſi illud, quo tendimus, in intentione operantis non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur*; quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium durum ferme oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi poſſint, de Regimine *Conſuetudinis: Conſuetudo* enim, ſi prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) *altera natura*: Quod ſi imperite & fortuito adminiſtretur, erit tantum *ſimia* naturæ, quæ nihil ad vivum imitetur, ſed inſcite tantum, & deformiter. Si-

Similiter, ſi de *Libris* & *Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentia, verba facere vellemûs; numnam deſunt plurima præcepta, & conſilia fructuoſa, eo ſpectantia? Annon unus ex patribus, magna cum indignatione, *Poeſim* appellavit *vinum dæmonum*: cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum, & digna, quæ bene perpendatur, eſt Sententia Ariſtotelis, *Iuvenes non eſſe idoneos moralis Philoſophiæ auditores*: quia in illis perturbationum æſtuatio nondum ſedata eſt, nec tempore & rerum experientia conſopita? Atque ut verum dicamus, an non ideo fit, ut Scriptorum priſcorum præſtantiſſimi libri & ſermones (quibus ad virtutem homines efficaciſſime invitati ſunt: *tam auguſtam ejus majeſtatem* omnium oculis repræſentando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitu Paraſitorum* indutas, deriſui propinando) tam parum proſint, ad vitæ honeſtatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non conſueverunt à viris ætate & judicio maturis, ſed pueris tantum & tironibus relinquuntur? Annon & hoc verum eſt, Juvenes

venes multo minus *Politicæ* quam *Ethicæ* auditores idoneos eſſe, antequam *religione* & *doctrina de moribus* & *officiis* plane imbuantur : ne forte judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non eſſe rerum differentias morales veras & ſolidas, ſed omnia ex utilitate, aut ſucceſſu metienda. ſicut Poëta canit ;

Proſperum & felix ſcelus virtus vocatur.

& rurſus,

Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyrice & per indignationem loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici* idem ſerio & poſitive ſupponunt. Sic enim Macciavello dicere placet, *Quod ſi contigiſſet Cæſarem Bello ſuperatum fuiſſe, Catilina ipſo fuiſſet odioſior :* Quaſi vero nihil interfuiſſet, præter fortunam ſolam, inter Furiam quandam, ex libidine & ſanguine conflatam, atque animum excelſum, & inter homines naturales, maxime omnium (ſi ambitio abfuiſſet) ſuſcipiendum. Videmus etiam ex hoc ipſo, quam neceſſarium ſit, homines *doctrinas pias* & *ethicas*, antequam *Politicam* deguſtent, plenis faucibus haurire : Nimirum, quod qui in aulis Principum,

cipum, & negotiis civilibus, à teneris (ut aiunt) unguiculis innutriti ſunt, nunquam fere ſinceram & internam morum probitatem aſſequantur: quanto minus ſi acceſſerit etiam librorum diſciplina? Porro, & in documentis ipſis moralibus, vel ſaltem aliquibus eorum, annon cautio pariter eſt adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & inſociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nonnunquam requirimus, ea ſunt omnia non à natura, ſed à Magiſtris.* Sunt & axiomata alia complura, de iis, quæ à *ſtudiis* & *libris*, hominum animis ingenerantur. Verum eſt enim quod dicit ille, *Abeunt ſtudia in mores:* Quod pariter affirmandum de cæteris illis rebus, *convictu*, *fama*, *legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recenſuimus.

Cæterum *animi* quædam eſt *cultura*, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in ſtatu perfectiore, aliis, in ſtatu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit & inſtitutum, ut

bona

bonæ illa *tempora* foveantur; *Prava* vero tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum fixatio* duobus modis procuratur: *votis*, aut ſaltem *conſtantiſſimis animi decretis*, & *obſervantiis* atque *exercitationibus*; quæ non tantum in ſe valent, quantum in hoc, quod animum in officio & obedientia jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio* duplici itidem ratione perfici poteſt: *Redemptione aliqua*, vel *expiatione præteritorum*, & *novo Vitæ inſtituto*, veluti *de integro*. Verum hæc pars ad religionem plane ſpectare videtur; Nec mirum; cum *Moralis Philoſophia* vera & genuina (ſicut ante dictum eſt) ancillæ tantum vices erga Theologiam ſuppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de *cultura Animi* cum eo *Remedio*, quod omnium eſt maxime compendioſum, & ſummarium, & rurſus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in ſtatu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem eſt, *Vt fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipſis proponamus, rectos, & virtuti congruos, qui tamen tales ſint, ut eos aſſequendi nobis aliquatenus ſuppe-*

ſuppetat facultas. Si enim hæc duo ſupponantur: ut & *fines actionum ſint honeſti, & boni*, & *decretum animi de iis aſſequendis, & obtinendis, fixum* ſit & *conſtans*, ſequetur, ut continuo vertat & efformet ſe animus, una opera, in virtutes omnes. Atque hæc certe illa eſt operatio, quæ *Naturæ ipſius opus* referat, cum reliquæ, quæ diximus, videantur eſſe ſolummodo ſicut *opera manus*. Quemadmodum enim *Statuarius*, quando ſimulachrũ aliquod ſculpit aut incidit, illius ſolummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata eſt, non autem cæterarum: (veluti ſi faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe ſaxum, donec ad illud quoque pervenerit:) Econtra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium ſimul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem aut reliquas parum proficimus; quando autem *rectis & honeſtis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo noſtro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum

dum

dum imbutos, & prædiſpoſitos habilitate & propenſione nonnulla, ad eam aſſequendam & exprimendam. Atque hic poſſit eſſe ſtatus ille animi, qui egregie ab Ariſtotele deſcribitur: & ab eo, non *virtutis*, ſed *divinitatis* cujuſdam charactere inſignitur. Ipſa ejus verba hæc ſunt: *Immanitati autem conſentaneum eſt, opponere eam, quæ ſupra humanitatem eſt, heroicam* ſive *divinam Virtutem*. Et paulo poſt, *Nam ut feræ, neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei. Sed hic quidem ſtatus altius quiddam virtute eſt: ille aliud quiddam à vitio.* Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquam imitamentum, ſed tanquam exemplar, proponit, cum ait: *Opus non eſſe hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios ſe dominos mortalibus præſtarent; ac Trajanus præſtitiſſet.* Verum hæc profanam Ethnicorum Jactantiam ſapiunt, qui umbras quaſdam corpore majores prenſabant. At Religio vera, & ſancta fides Chriſtiana, rem ipſam petit: imprimendo animis hominum charitatem; quæ appoſitiſſime *vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes

tes omnes ſimul colligat, & revincit. Sane elegantiſſime dictum eſt à Menandro, de *amore ſenſuali,* qui *Divinum* illum perperam imitatur: *Amor, melior Sophiſta Lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophiſta & præceptore inepto, quem *Lævum* appellat. Siquidem univerſis ſuis operoſis Regulis & Præceptionibus hominem tam dextre & expedite effingere nequeat, ut ſe ipſum & in pretio habeat, & ſe belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, ſi animus cujuſpiam, fervore *Charitatis* veræ incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per univerſam *Ethicam Doctrinam;* Quæ *Sophiſtæ* profecto habet rationem, ſi cum altera illa conferatur. Quinetiam, ſicut Xenophon recte obſervavit, *cæteros affectus, licet animam attollant, eum tamen diſtorquere & diſcomponere per ecſtaſes & exceſſus ſuos: amorem vero ſolum, eum ſimul & dilatare, & componere:* Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant, exceſſui interim ſunt obnoxiæ: ſola autem *Charitas* non admittit exceſſum. Angeli,

geli, dum ad potentiam, divinæ parem, aſpirarent, prævaricati ſunt, & ceciderunt: *Aſcendam, & ero ſimilis Altiſſimo.* Homo dum ad Scientiam Divinæ parem aſpiraret, prævaricatus eſt, & lapſus: *Eritis ſicut Dii: ſcientes bonum & malum.* Verum ad ſimilitudinem, Divinæ *Bonitatis* aut *Charitatis* aſpirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipſam *Imitationem* etiam invitamur: *Diltgite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Quin & in ipſo Archetypo Naturæ Divinæ, verba ſic collocat Religio Ethnica, (*Optimus Maximus,*) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Miſericordia ejus ſuper omnia opera ejus.*

Hanc itaque *moralis doctrinæ* partem, de *Georgicis animi*, jam abſolvimus. In qua, ſi ex intuitu portionum ejus, quas perſtrinximus, quis exiſtimet, operam noſtram in hoc tantummodo ſitam eſſe, ut ea in *artem* ſeu *doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis ſcriptoribus prætermiſſa ſint, tanquam vulga-

vulgata & obvia, & per ſe ſatis clara & perſpicua; ſuo judicio libere utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propoſitum à nobis eſſe, non rerum pulchritudinem, ſed uſum & veritatem ſectari. Recordetur etiam pauliſper commentum illud Parabolæ antiquæ, de *geminis ſomni portis*.

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quæ veris facilis datur exitus umbris;
Altera candēti perfecta nitens Elephanto,
Sed falſa ad cœlū mittūt inſomnia Manes.

Inſignis ſane magnificentia *Portæ eburneæ*; tamen *ſomnia vera* per *corneam* commeant.

Additamenti vice poni poſſit circa *Doctrinam Ethicam* obſervatio illa, inveniri nimirum relationem & congruitatem quandam, inter *bonum animi*, & *bonum corporis*. Nam ſicut *bonum corporis* conſtare diximus ex *ſanitate*, *pulchritudine, robore*, ac *voluptate*; ſic *animi bonum*, ſi juxta *moralis doctrinæ* ſcita illud contemplemur, huc tendere perſpiciemus; ut animum reddat *ſanum*, & à perturbationibus immunem; *Pulchrum*; verique decoris ornamentis excultum; *Fortem*, ac agilem ad omnia vitæ

vitæ munia obeunda ; denique non *ſtupidum*, ſed *voluptatis* & ſolatii honeſti ſenſum vivide retinentem. Hæc autem, ſicut in *corpore*, ita & in *animo*, raro ſimul omnia conjunguntur. Facile enim videre eſt multos, ingenii viribus & fortitudine animi pollentes, quos infeſtant tamen perturbationes; quorunque etiam moribus vix aliquid elegantiæ aut venuſtatis aſpergitur: Alios, quibus abunde eſt in moribus elegantiæ & venuſtatis, illis tamen non ſuppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vires, ut poſſint recte agere: Alios, animo præditos honeſto, atque à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec ſibi ipſis ornamento ſunt, nec Reip utiles: Alios, qui iſtorum fortaſſe trium compotes ſunt, ſed tamen Stoica quadam triſtitia & ſtupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quod ſi contingat, ex quatuor iſtis duo aut tria aliquando concurrere, rariſſime tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam vero Principale iſtud membrum *philoſophiæ humanæ*, quæ *hominem* contemplatur, quatenus ex *corpore* conſiſtit atque *anima*, ſed tamen *ſegregatum*, & citra *ſocietatem*, à nobis pertractatum eſt.

Francisci Baronis
de Verulamio,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De dignitate & augmentis ſcientiarum,
Liber Octavus.
Ad Regem ſuum.
Cap. I.

Partitio Doctrinæ Civilis, *in* Doctrinam de Converſatione: Doctrinam de Negotiis: *&* Doctrinam de Imperio, *ſive* Republica.

Vetus eſt narratio, (Rex Optime) conveniſſe complures Philoſophos ſolenniter, coram Legato Regis exteri, atque ſingulos pro virili parte Sapientiam ſuam oſtentaſſe; ut haberet Legatus, quæ referret de mirabili ſapientia Græcorum. Unus tamen ex eorum numero *ſilebat*, & nihil adducebat in medium: adeo ut Legatus ad eum converſus diceret: *Tu vero quid habes, quod referam?* Cui ille: *Refer* (inquit) *Regi tuo,*

tuo, te inveniſſe apud Græcos aliquem, qui tacere ſciret. Et quidem oblitus eram, in hac artium Synopſi, artem *tacendi* interſere: Quam tamen (quoniam plerunque *deſideretur*) Exemplo jam proprio docebo. Etenim, cum me tandem ordo rerum ad illud deduxerit, ut paulo poſt de *arte Imperii* tractandum ſit, cumque ad tantum Regem ſcribam, qui perfectus adeo in ea arte ſit Magiſter, ipſamque ab incunabulis ſuis hauſerit: Nec omnino immemor eſſe poſſim, qualem apud Majeſtatem tuam locum ſuſtinuerim: conſentaneum magis exiſtimavi, me ipſum *tacendo* de hac re, apud Majeſtatem tuam, quam ſcribendo, probare. Cicero vero, non ſolum artis, verum etiam eloquentiæ cujuſdam, quæ in *tacendo* reperiatur, meminit. Cum enim ſermones nonnullos ſuos, cum alio quodam ultro citroque habitos, in epiſtola quadam ad Atticum commemoraſſet, ſic ſcribit: *Hoc loco, ſumpſi aliquid de tua eloquentia; nam tacui.* Pindarus vero, (cui illud peculiare eſt, animos hominum inopinato, ſententiola aliqua mirabili, veluti virgula Divina, percutere) hujuſmodi quidpiam ejaculatur: *Interdum magis afficiunt non dicta, quam dicta.* In hac

parte igitur, *tacere,* aut quod ſilentio proximum eſt, *brevis* admodum eſſe decrevi. Verum, antequam ad *artes imperii* perveniam, haud pauca de aliis *doctrinæ civilis portionibus* ſunt præmittenda.

Scientia civilis, verſatur circa ſubjectum, quod cæterorum omnium maxime eſt Materiæ immerſum: ideoque difficillime ad axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc difficultatem levant. Primo enim, quemadmodum *Cato* ille *Cenſorius* de Romanis ſuis dicere ſolitus eſt: *Ovibus eos ſimiles eſſe, quarum gregem integrum minore quis moleſtia ageret, quam unam aliquam: quoniam ſi paucas ex grege, ut rectam ineant viam, propellere poſſis, cætera ultro ſequentur:* Similiter, hoc quidem reſpectu, Ethicæ munus eſt quodammodo illo politicæ difficilius. Secundo, proponit ſibi *Ethica*, ut animus *bonitate interna* imbuatur, & cumuletur: At *civilis ſcientia* nihil amplius poſtulat præter bonitatem externam: Hæc enim ad *ſocietatem* ſufficit. Itaque non raro accidit, ut regimen ſit bonum, tempora mala: Siquidem in Sacra Hiſtoria illud non ſemel occurrit (cum de Regibus bonis & piis narratur) *Sed adhuc*

adhuc populus non direxerat cor ſuum ad Dominum Deum Patrum ſuorum. Itaque, & hoc quoque reſpectu, duriores partes ſunt *Ethicæ.* Tertio, hoc habent Reſpub., ut tanquam machinæ grandiores tardius moveantur, nec ſine magno molimine; unde haud tam cito labefactantur: Sicut enim in Ægypto ſeptem anni fertiles, ſteriles ſeptem ſuſtentarunt: ita in Rebuſpub. priorum temporum bona inſtitutio efficit, ut ſequentium errores non ſtatim perniciem inferant: At ſingulorum hominum decreta, & mores, magis ſubito ſubverti ſolent. Hoc denique *Ethicam* gravat, *Politica* ſuccurrit.

Scientia civilis tres habet partes, juxta tres ſocietatis actiones ſummarias: *Doctrinam de converſatione*; *Doctrinam de negotiis: & doctrinam de Imperio* ſive *Republ.* Tria ſiquidem ſunt *bona*, quæ ex *ſocietate civili* homines ſibi parare expetunt: *Solamen contra ſolitudinem, adjumentum in negotiis, & protectio contra injurias.* Suntque iſtæ tres prudentiæ plane inter ſe diverſæ, & ſæpenumero disjunctæ; *Prudentia in converſando, prudentia in negotiando, & prudentia in gubernando.*

Enim vero, quod ad *converſationem*

attinet, illa certe affectata eſſe non debet, at multo minus neglecta: cum prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in ſe ipſa præ ſe ferat, & ad negotia, tam publica, quam privata, commode adminiſtranda, plurimum juvet. Etenim ſicut actio oratori tanti habetur, (licet ſit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores & interiores videntur, anteponatur; eodem fere modo, in viro civili, *converſatio*, ejuſque regimen, (utcunque in exterioribus occupetur) ſi non ſummum, at certe eximium locum invenit. Quale enim pondus habet *vultus* ipſe, ejuſque compoſitio? Recte Poëta;

— Nec vultu deſtrue verba tuo.

Poterit enim quis *vim orationis, vultu* labefactare, & plane prodere. Quin & *facta*, non minus quam *verba, vultu* pariter deſtrui poſſint, ſi Ciceroni credamus. Qui, cum fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales, non in hoc eam potiſſimum ſitam dixit, ut aditus præberet ad ſe faciles, niſi etiam *vultu* ipſo comiter accedentes exciperet. *Nil intereſt habere oſtium apertum, vultum clauſum.* Videmus quoque, Atticum, ſub primum Ciceronis cum Cæ-

ſare

ſare congreſſum, bello adhuc fervente, diligenter & ſerio Ciceronem per Epiſtolam monuiſſe, de *vultu* & *geſtu* ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod ſi tantum poſſit *oris* & *vultus* ſolius moderatio, quanto magis *ſermo familiaris*, & alia, quæ ad *converſationem* pertinent? Atque ſane ſumma & compendium decori & elegantiæ morum in hoc fera ſita ſunt, ut quaſi æqua lance & propriam Dignitatem & aliorum metiamur & tueamur: Quod etiam non male expreſſit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo perſonæ charactere; *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius: quorum alterum eſt alienæ libertatis obliti, alterum ſuæ.* Ex contraria vero parte, ſi *urbanitati*, & elegantiæ morum externæ, impenſius ſtudeamus, tranſeunt illæ in affectationem quandam Deformem, & Adulterinam. *Quid enim deformius, quã Scenam in Vitam transferre?* Quinetiam, licet in exceſſum illum vitioſum minime prolabantur; temporis tamen nimium in hujuſmodi leviculis abſumitur, animuſque ad curam ipſarum, magis quam oportet, deprimitur. Ideoque ſicut in Academiis, adoleſcentes literarum ſtudioſi, at ſodalium con-

greſſibus plus ſatis indulgentes, moneri ſolent à præceptoribus, *Amicos eſſe fures temporis*: ſic certe aſſidua iſta, in *converſationibus* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum faciunt. Deinde, qui primas adeo in *urbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quaſi nati videntur, hoc fere habent, ut ſibi ipſis in illa ſola complaceant, & ad virtutes ſolidiores, & celſiores, vix unquam aſpirent: Quando econtra, qui ſibi in hac parte defectus ſunt conſcii, decus ex bona exiſtimatione quærunt: Ubi enim adeſt bona exiſtimatio, omnia fere decent: ubi vero illa deficit, tum demum à commoditate morum, atque *urbanitate*, ſubſidium petendum eſt. Porro, ad res gerendas, vix gravius aut frequentius reperias impedimentũ, quam hujuſce decori externi curioſam nimis obſervationem, atque illud alterum, quod huic ipſi inſervit, nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregie enim Salomon: *Qui reſpicit ad ventos, non ſeminat; qui reſpicit ad nubes, non metit.* Creanda ſiquidem nobis eſt opportunitas ſæpius quam opperienda. Ut verbo dicamus, *urbana* iſta morum *compoſitio*, veluti

veſtis

veſtis animi eſt, & proinde veſtis commoditates referre debet. Primum enim talis eſſe debet, ut ſit in uſu communi: Rurſus, ut non ſit nimis delicata aut ſumptuoſa: Deinde, ita conficienda, ut ſi qua ſit in animo virtus, eam exhibeat maxime conſpicuam; ſi qua deformitas, eandem ſuppleat, & occultet: Poſtremo, & ſuper omnia, ne ſit nimis arcta, atque ita animum anguſtet, ut ejuſdem motus in rebus gerendis cohibeat & impediat. Verum hæc pars *ſcientiæ civilis de converſatione* eleganter profecto à nonnullis tractata eſt, neque ullo modo tanquam *deſiderata* reponi debet.

Cap. II.

Partitio Doctrinæ de Negotiis; *in* Doctrinam de Occaſionibus Sparſis, *&* Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ de Occaſionibus Sparſis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta* de Ambitu Vitæ.

DOctrinam de negotiis* partiemur in *doctrinam de occaſionibus ſparſis*, & *doctrinam de ambitu vitæ*: Quarum altera univerſam *negotiorum* varietatem complectitur, & vitæ communis tan-

quam *Amanuenſis* eſt; Altera, ea tantum, quæ ad *propriam cujuſque fortunam* amplificandam ſpectant, excerpit, & ſuggerit, quæ ſingulis, pro intimis quibuſdam rerum ſuarum *tabellis* aut *codicillis* eſſe poſſint. Verum antequam ad ſpecies deſcendamus, aliquid circa *doctrinam de negotiis* in genere præfabimur. *Doctrinam de negotiis*, pro rei momento, tractavit adhuc nemo, cum magna, tam literarum, quam literatorum, exiſtimationis jactura. Ab hac enim radice pullulat illud malum, quod notam eruditis inuſſit; nimirum *eruditionem & prudentiam civilem raro admodum conjungi*. Etenim ſi quis recte advertat, ex prudentiis illis tribus, quas modo diximus ad vitam civilem ſpectare, illa *converſationis* ab eruditis fere contemnitur, tanquam ſervile quiddam, atque inſuper meditationibus inimicum. Quod vero ad illam de *Repub. adminiſtranda*, ſane, ſi quando rerum gubernaculis admoveantur eruditi, munus ſuum incommode ſuſtinent; Verum ea promotio contingit paucis. De *prudentia* autem *negotiandi*, (qua de nunc loquimur) in qua vita humana plurimum verſatur, nulli omnino libri conſcripti habentur: præter

pauca

pauca quædam *monita civilia* in faſciculum unum aut alterum collecta, quæ amplitudini hujus ſubjecti nullo modo reſpondent. Etenim ſi libri aliqui extarent de hoc argumento, ſicut de cæteris, minime dubitaverim, quin viri eruditi, aliquo experientiæ manipulo inſtructi, ineruditos, licet diutina experientia edoctos, longe ſuperarent, & *proprio illorum* (quod dicitur) *arcu uſi*, magis è longiquo ferirent.

Neque vero eſt cur vereamur, ne *ſcientiæ* hujus tam varia ſit materia, ut ſub præceptionibus non cadat: Multo ſiquidem anguſtior eſt, quam illa *Reip. adminiſtrandæ ſcientia*; quam tamen apprime videmus excultam. Hujus generis *prudentiæ*, apud Romanos, optimis temporibus, extitiſſe videntur nonnulli profeſſores. Teſtatur enim Cicero, moris fuiſſe, paulo ante ſua ſecula, ut Senatores, prudentia, & rerum uſu maxime celebres, (*Coruncanii, Curii, Lælii*, & alii,) ſtatis horis in foro deambularent, ubi civibus copiam ſui facerent, & conſulerentur, non de jure, ſed de negotiis omnigenis: Veluti *de filia elocanda, ſive de filio educando, ſive de prædio coemendo, de contractu, accuſatione, defenſione*, aut alia quacunque

que re, quæ in vita communi interveniat. Ex quo liquet, prudentiam quandam eſſe *conſilium dandi*, etiam in negotiis privatis, ex univerſali rerum civilium cognitione & experientia promanantem, quæ exerceatur quidem in caſibus particularibus, extrahatur autem ex generali caſuum conſimilium obſervatione. Sic enim videmus, in eo libro, quem ad fratrem conſcripſit Q. Cicero, *de petitione conſulatus*, (quẽ unicum à veteribus habemus, quantum memini, tractatum, de *negotio aliquo particulari*) quanquam ad conſilium dandum, de re tum præſenti, potiſſimum ſpectaret, plurima tamen contineri axiomata politica, quæ non uſum ſolum temporaium, ſed normam quamdam perpetuam, circa electiones populares præſcribant. In hoc genere autem nihil invenitur, quod ullo modo comparandum ſit cum *aphoriſmis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo teſtatur Scriptura, *Cor illi fuiſſe inſtar arenæ maris*: Sicut enim arenæ maris univerſas orbis oras circundant, ita & Sapientia ejus omnia humana, non minus quam divina, complexa eſt. In *aphoriſmis* vero illis, præter alia magis Theologica, reperies liquido haud

pauca

pauca præcepta & monita civilia præſtantiſſima, ex profundis quidem ſapientiæ penetralibus ſcaturientia, atque in ampliſſimum varietatis campum excurrentia. Quoniam vero *doctrinam de occaſionibus ſparſis* (quæ *doctrina de negotiis* portio eſt prior) inter *deſiderata* reponimus, ex more noſtro pauliſper in illa immorabimur: Atque exemplum ejuſdem, ex *aphoriſmis* ſive *parabolis* illis Salomonis deſumptum, proponemus. Neque vero quis, ut arbitramur, nos merito ſugillare poſſit, quod ex Scriptoribus Sacræ Scripturæ aliquem ad ſenſum politicum trahamus: Equidem exiſtimo, ſi extarent commentarii illi Solomonis ejuſdem, de *natura rerum*, (in quibus de *omni vegetabili*, *à muſco ſuper murum ad cedrum libani*, itemque de *animalibus*, conſcripſit) non illicitum eſſe, eos ſecundum ſenſum naturalem interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politicis*.

Exemplum portionis doctrinæ de occaſionibus ſparſis, *ex* parabolis aliquibus Salomonis.

Parabola.

1. *Mollis Reſponſio frangit iram.*

Explicatio.

Si incendatur *ira* Principis vel Superio-

perioris adverſus te, & tuæ jam ſint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat reſponſio*; Alterum, ut *eadem ſit mollis*. Prius continet tria præcepta. Primo, ut *caveas à ſilentio triſti & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac ſi nihil habeas, quod reſpondere poſſis; aut Dominum occulte iniquitatis inſimulat, ac ſi aures ejus, defenſioni, licet juſtæ, non paterent. Secundo, ut *caveas à re comperendinanda*, neque tempus aliud ad defenſionem poſtules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione efferri; aut plane ſignificat, te artificioſam quandam defenſionem meditari, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum ſemper fuerit, aliquid in præſentia, & è re nata, in excuſationem tui adducere. Tertio, ut *fiat prorſus reſponſio*: *Reſponſio*, inquam, non mera *confeſſio*, aut mera *ſubmiſſio*, ſed aliquid apologiæ & excuſationis inſpergatur: Neque enim aliter tutum eſt facere, niſi apud ingenia valde generoſa & magnanima; quæ rara admodum ſunt. Sequitur poſteriore loco, ut *Reſponſio ſit mollis*, minime præfracta, aut aſpera.

Para-

Parabola.

2. *Servus prudens dominabitur in filium ſtultum; Et partietur hæreditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familia, turbata & diſcordi, ſemper exurgit aliquis *ſervus*, aut *humilis amicus*, præpotens, qui pro arbitrio ſe gerat, ad lites familiæ componendas, cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipſe, ſunt obnoxii. Ille, ſi ſuam rem agat, familiæ mala fovet, & aggravat: ſin fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur: Adeo ut etiam tanquam inter *fratres* haberi debeat, aut ſaltem *procurationem hæreditatis* accipere *fiduciariam*.

Parabola.

3. *Vir Sapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur, ſive rideat, non inveniet requiem.*

Explicatio.

Monemur ſæpius, ut *congreſſum imparem fugiamus*, eo ſenſu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minus utile eſt monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contendamus*. Iniqua enim prorſus ſorte hæc res tranſigitur. Siquidem, ſi ſuperiores ſimus, nulla ſequitur victoria: ſi ſuperemur, magna

magna indignitas. Neque juvat etiam, in hujuſmodi contentione exercenda, ſi interdum veluti *per jocum* agamus; interdum cum *faſtu & contemptu*. Nam quocunque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Peſſime autem fit, ſi hujuſmodi perſona, qui cum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *ſtulto*, hoc eſt, ſi ſit audaculus, & temerarius.

Parabola.

4. *Sed & cunctis ſermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne forte audias ſervum tuum maledicentem tibi.*

Explicatio.

Vix credi poſſit, vitam quantum perturbet *inutilis curioſitas*, circa illas res, quæ noſtra interſunt: Nimirum, quando ſecreta illa rimari ſatagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad conſilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim ſequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia perfidiæ & ingratitudinis plena ſint. Adeo ut, ſi comparari poſſet ſpeculum aliquod magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri

eri poſſemus, melius nobis foret, ſi protinus projiceretur & collideretur. Hujuſmodi enim res, veluti foliorum murmura ſunt, & brevi evaneſcunt. Secundo *curioſitas illa animum ſuſpicionibus nimiis onerat*; quod conſiliis inimiciſſimum eſt, eaque reddit inconſtantia, & complicata. Tertio eadem, *mala ipſa ſæpiſſime figit, alias prætervolatura*: Grave enim eſt conſcientias hominum irritare; qui, ſi latere ſe putent, facile mutantur in melius, ſin deprehenſos ſe ſentiant, malum malo pellunt. Merito igitur ſummæ prudentiæ tribuebatur Pompeio Magno, quod Sertorii chartas univerſas, nec à ſe perlectas, nec aliis permiſſas, igni protinus dediſſet.

Parabola.

5. *Advenit veluti viator pauperies, & egeſtas quaſi vir armatus.*

Explicatio.

Eleganter deſcribitur in parabola, quomodo *prodigis*, & circa rem familiarem incurioſis, ſuperveniant *naufragia fortunarum*. A principio enim pedetentim, & paſſibus lentis, inſtar *viatoris*, advenit *obæratio*, & *ſortis diminutio*, neque fere ſentitur: At non multo poſt invadit *egeſtas*, tanquam *vir armatus*,

matus, manu ſcilicet tam forti, & potente, ut ei amplius reſiſti non poſſit: cum apud Antiquos recte dictum ſit, *neceſſitatem ex omnibus rebus eſſe fortiſſimam.* Itaque *viatori* occurrendum, contra *armatum* muniendum.

Parabola.

6. *Qui erudit deriſorem, ipſe ſibi injuriam facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat.*

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris, *Vt non mittamus margaritas noſtras ante porcos.* Diſtinguuntur autem in hac *parabola* actiones *præceptionis*, & *reprehenſionis*; Diſtinguuntur itidem perſonæ *deriſoris*, & *impii*: Diſtinguitur poſtremo *id quod rependitur*. In priore enim *rependitur opera luſa*; in poſteriore, etiam & *macula*. Cum enim quis erudit & inſtituit *deriſorem*, *jactura* primum *fit temporis*; Deinde & alii *conatum irrident*, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Poſtremo *deriſor* ipſe *ſcientiam, quam didicit, faſtidio habet*. At majore cum periculo tranſigitur res in *reprehenſione impii*; qui non ſolum *impius* non auſcultat; ſed & cornua obvertit, & reprehenſorem, odioſum ſibi jam factum, aut confeſtim

feſtim convitiis proſcindit, aut ſaltem poſtea apud alios criminatur,

Parabola.

7. *Filius ſapiens lætificat patrem: Filius vero ſtultus mœſticia eſt matri ſuæ.*

Explicatio.

Diſtinguuntur ſolatia atque ægritudines œconomicæ, *patris* videlicet & *matris*, circa *liberos* ſuos. Etenim *filius prudens* & *frugi*, præcipuo *ſolatio* eſt *patri*, qui *virtutis* pretium melius novit, quam *mater*; ac propterea *filii* ſui indoli, ad virtutem propenſæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortaſſe affert inſtitutum ſuum, quod *filium* tam probe educarit, illique honeſtatem morum, præceptis & exemplo, impreſſerit. Econtra *mater calamitati filii plus compatitur* & indolet; tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tum fortaſſe indulgentiæ ſuæ conſcia, qua eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria juſti cum laudibus; at nomen impiorum putreſcet.*

Explicatio.

Diſtinguitur inter *famam virorum bonorum*, & *malorum*, qualis eſſe ſoleat poſt *obitum*. *Viris* enim *bonis*, extincta

ᵭa invidia, (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) *nomen* continuo efflorescit, & *laudes* magis indies invaleſcunt: At *viris malis* (licet fama eorum, per gratiam amicorum & factionis ſuæ hominum, ad breve tempus manſerit) paulo poſt faſtidium *nominis* oboritur, & poſtremo *laudes* illæ *evanidæ* in *infamiam*, & veluti in *odorem gravem* & *tetrum*, deſinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodum monitum, de *diſcordiis* & *turbis domeſticis*. Plurimi enim, ex *diſſidiis uxorum*, aut *exhæredationibus filiorum*, aut *mutationibus frequentibus familiæ*, magna ſibi ſpondent; ac ſi inde, vel animi tranquillitas, vel rerum ſuarum adminiſtrato felicior, ſibi obventura foret. Sed plerunque abeunt ſpes ſuæ in *ventos*. Etenim, tum mutationes illæ, ut plurimum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores iſti familiæ ſuæ, moleſtias varias, & ingratitudinem eorum, quos, aliis præteritis, adoptant, & deligunt, ſæpenumero experiuntur. Quin & hoc pacto rumores ſibi progignunt non opti-

optimos, & famas ambiguas: Neque enim male à Cicerone notatum eſt; *Omnem famam à domeſticis manare.* Utrunque autem malum per *ventorum poſſeſſionem* eleganter à Salomone exprimitur: Nam & *expectationis fruſtratio*, & *rumorum ſuſcitatio*, *ventis* recte comparantur.

Parabola.

10. *Melior eſt finis orationis, quam principium.*

Explicatio.

Corrigit *parabola* errorem frequentiſſimum, non ſolum apud eos, qui verbis præcipue ſtudent, verum etiam apud prudentiores. Is eſt, quod homines de *ſermonum* ſuorum *aditu* atque *ingreſſu* magis ſint ſolliciti, quam de *exitu*, & accuratius exordia & præfatiunculas meditentur, quam extrema orationum. Debuerant autem nec illa negligere, & iſta, ut longe potiora, præparata & digeſta apud ſe habere; revolventes ſecum, &, quantum fieri poteſt, animo proſpicientes, quis tandem *exitus ſermonis* ſit futurus, & quamodo negotia inde promoveri & maturari poſſint. Neque hic finis. Quinimo non *epilogos* tantum, & *ſermonum*, *qui ad ipſa negotia ſpectant, egreſſus*, meditari

tari oportet; verum etiam & illorum *ſermonum* cura ſuſcipienda, *quos ſub ipſum diſceſſum commode & urbane iniicere poſſint*, licet à *negotio prorſus alienos*. Equidem novi Conſiliarios duos, viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipue incumbebat; quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus ſuis de negotiis ipſorum communicarent, colloquia in rebus ad ipſa negotia ſpectantibus nunquam terminarent; verum ſemper, aut ad jocum, aut aliud aliquid quod audire erat volupe, diverticula quærerent; atque ut adagio dicitur, *ſermones marinos aqua fluviatili ſub extremum abluerent*. Neque hoc illis inter artes poſtremum erat.

Parabola.

11. *Sicut muſcæ mortuæ fœtere faciunt unguentum optimum, ſic hominem pretioſum ſapientia & gloria, parva ſtultitia.*

Explicatio.

Iniqua admodum & miſera eſt conditio *hominum virtute præcellentium*, (ut optime notat *parabola*) quia *erroribus* eorum, quantumvis leviſſimis, nullo modo ignoſcitur. Verum, quemadmo-

admodum in gemma, valde nitida, minimum quodque granulum, aut nubecula, oculos ferit, & moleſtia quadam afficit: quod tamen ſi in gemma vitioſiore repertum foret, vix notam ſubiret: Similiter in *viris ſingulari virtute præditis*, minima quæque vitia ſtatim in oculos & ſermones hominum incurrunt, & cenſura perſtringuntur graviore: quæ in *hominibus mediocribus* aut omnino laterent, aut veniam facile reperirent. Itaque viro valde prudenti parva ſtultitia; valde probo parvum peccatum; urbano & moribus eleganti paululum indecori, de fama & exiſtimatione multum detrahit. Adeo ut non peſſimum foret *viris egregiis*, ſi nonnulla *abſurda* (quod citra vitium fieri poſſit (actionibus ſuis immiſcerent; ut libertatem quandam ſibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

Parabola.

12. *Homines deriſores civitatem perdunt, ſapientes vero avertunt calamitatē.*

Explicatio.

Mirum videri poſſit, quod in deſcriptione hominum, qui ad Reſpubl. labefactandas & perdendas veluti natura comparati & facti ſunt, delegerit Salo-

Salomon Characterem; Non hominis ſuperbi & inſolentis; Non tyrannici & crudelis; Non temerarii & violenti; Non impii & ſcelerati; Non injuſti & oppreſſoris; Non ſeditioſi & turbulenti; Non libidinoſi & voluptuarii; Non denique inſipientis & inhabilis: Sed *deriſoris.* Verum hoc ſapientia ejus Regis, qui Rerumpubl. conſervationes & everſiones optime norat, digniſſimum eſt. Neque enim ſimilis fere eſt peſtis Regnis & Rebuſpub., quam ſi Conſiliarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, ſint ingenio *deriſores.* Hujuſmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, ſemper extenuant; iiſque, qui pericula, prout par eſt, ponderant, veluti timidis inſultant: Conſultandi & deliberandi maturas moras, & meditatas diſceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad ſummas rerum nihil facientem, ſubſannant: Famam ad quam Principum Conſilia præcipue ſunt componenda, ut *ſalivam vulgi*, & rem cito prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quædam, quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur:

Conſi-

Conſilia & præcautiones, in longum proſpicientes, ut ſomnia quædam, & apprehenſiones melancholicas, reiiciunt: Viris revera prudentibus, & rerum peritis, atque magni animi, & conſilii, dicteriis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia regiminis politici ſimul labefactant. Quod magis attendendum eſt, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: Neque cœpit eſſe inter homines (prout meretur) ſuſpecta.

Parabola.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes ſervos habet improbos.*

Explicatio.

Cum *Princeps* talis fuerit, ut ſuſurronibus, & ſycophantis, abſque judicio faciles & credulas aures præbeat, ſpirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura peſtilens, quæ omnes *ſervos* ejus corrumpit, & inficit. Alii metus *Principis* rimantur, eoſque narrationibus fictitiis exaggerant: Alii invidiæ furias concitant, præſertim in optimos quoſque: Alii criminationibus aliorum, proprias ſordes, & conſcientias malas, eluunt: Alii amicorum ſuorum honoribus & deſideriis velificant, competi-

tores eorum calumniando, & mordendo: Alii fabularum argumenta, contra inimicos ſuos, tanquam in ſcena, componunt. & innumera hujuſmodi. Atque hæc illi, qui ex *ſervis Principis* ingenio ſunt magis improbo. At illi etiam, qui Natura probiores ſunt, & melius morati, poſtquam in innocentia ſua parum præſidii eſſe ſenſerint, (quoniam *Princeps* vera à falſis diſtinguere non novit) morum ſuorum probitatem exuunt, & ventos aulicos captant, iiſque ſervilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (ut ait Tacitus de Claudio) *tutum eſt apud Principem, cujus animo omnia ſunt tanquam indita & juſſa.* Atque bene Cominæus; *Præſtat, ſervum eſſe Principis, cujus ſuſpicionum non eſt finis, quam ejus, cujus credulitatis non eſt modus.*

Parabola.

14. *Iuſtus miſeretur animæ jumenti ſui; ſed miſericordiæ impiorum crudeles.*

Explicatio.

Inditus eſt, ab ipſa Natura, homini, *miſericordiæ* affectus nobilis, & excellens; qui etiam ad *animalia bruta* extenditur; quæ, ex ordinatione divina, ejus imperio ſubiiciuntur. Itaque habet iſta *miſericordia* analogiam quandam

dam cum illa Principis erga ſubditos. Quinetiam illud certiſſimum eſt, quod quo dignior eſt anima, eo pluribus compatiatur. Etenim animæ anguſtæ, & degeneres, hujuſmodi res ad ſe nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior eſt portio univerſi, ex communione afficitur. Quare videmus, ſub veteri lege haud pauca fuiſſe præcepta, non tam mere *cæremonialia*, quam *miſericordiæ inſtitutiva*: Quale fuit illud, de *non comedendo carnem cum ſanguine ejus*; & ſimilia. Etiam in ſectis Eſſæorum, & Pythagoræorum, ab eſu animalium omnio abſtinebant. Quod etiam hodie obtinet (ſuperſtitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii Mogollenſis. Quin & Turcæ (Gens licet, & ſtirpe & diſciplina, crudelis, & ſanguinaria) Brutis tamen eleemoſynas largiri ſolent; neque animalium vexationes & torturas fieri ſuſtinent. Verum, ne forte hæc quæ diximus, omnis generis *miſericordiæ* patrocinari videantur, ſalubriter ſubjungit Salomon, *impiorum miſericordias eſſe crudeles*. Eæ ſunt, quando hominibus ſceleratis & facinoroſis parcitur, juſtitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujuſmodi *miſericordia*, quam

crudelitas ipſa. Nam crudelitas exercetur in ſingulos: at miſericordia illa univerſum facinoroſorum exercitum, conceſſa impunitate, in homines innocentes armat & immittit.

Parabola.

15. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus; at ſapiens reſervat aliquid in poſterum.*

Explicatio.

Corrigit parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui dicenda, tacenda, facile proferunt: non Parrheſiam illam, qua abſque diſcrimine & judicio in omnes & omnia involant: non garrulitatem; qua ad nauſeam uſque aliis obſtrepunt: ſed vitium aliud magis occultum; nempe ſermonis regimen minime omnium prudens & politicum; hoc eſt, cum quis ita ſermonem (in colloquiis privatis) inſtituit, ut, quæcunque in animo habet, quæ ad rem pertinere putet, ſimul, & tanquam uno ſpiritu, & oratione continuata, proferat. Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *oratio interciſa*, & per partes infuſa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata pondus rerum non diſtincte & ſigillatim

tim excipitur, nec per moram nonnullam inſidet, ſed ratio rationem, antequam penitus inſederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti & felici eloquentia valet, ut primo ſermonis impetu eum, quem alloquitur, *mutum & elinguem plane reddat:* quin & alter aliquid viciſſim reſpondebit, & fortaſſe objiciet. Tum vero accidit, ut quæ in refutationem aut replicationem reſervanda fuiſſent, præmiſſa jam, & antea delibata, vires ſuas & gratiam amiſerint. Tertio, ſi quis ea, quæ dicenda ſunt, non ſimul effundat, ſed per partes eloquatur, aliud primo, aliud ſubinde injiciens; ſentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & reſponſo, quomodo ſingula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut, quæ adhuc reſtant dicenda, cautius aut ſupprimat, aut excerpat.

Parabola.

16 *Si Spiritus poteſtatem habentis adſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris, quia curatio faciet ceſſare magna peccata.*

Explicatio.

Præcipit *parabola*, quomodo ſe quis gerere debeat, cum iram atque indignationem *principis* incurrerit. Præcep-

tum duplex: Primo, *ut non dimittat locum ſuum*: Secundo, ut *curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute *attendat.* Conſueverunt enim homines, poſtquam commotos contra ſe *Principes* ſuos ſenſerint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus obverſando refricent, partim ut triſtitiam & humilitatem eorum Principes ſui perſpiciant, ſe à muneribus & functionibus ſuis ſubducere, quinetiam interdum ipſos Magiſtratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* manus reſtituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque ſumma profecto ratione. Primo enim, *dedecus ipſum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiores ad ſubveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortaſſe, ſi non evulgaretur, ſponte concideret, *magis figatur*, &, veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius feratur. Poſtremo, *Seceſſus* iſte, *aliquid ſapit ex malevolo*, & temporibus infenſo; Id quod malum indignationis, malo ſuſpicionis cumulat. Ad *curationem* autem pertinent iſta. Primo, caveat ante omnia, ne

ſtudi-

ſtupiditate quadam, aut etiam *animi elatione, indignationem Principis minime ſentire*, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc eſt, ut & vultum, non ad triſtitiam contumacem, ſed ad mœſtitiam gravem atque modeſtum componat: & in rebus quibuſcunque agendis ſe minus ſolito hilarem & lætum oſtendat: Quin & in rem ſuam erit, amici alicujus opera, & ſermone, apud *Principem* uti, qui, quanto doloris ſenſu in intimis excrucietur, tempeſtive inſinuet. Secundo, *occaſiones omnes*, vel *minimas*, ſedulo *evitet*, per quas aut *res* ipſa, quæ indignationi cauſam præbuit, *refricetur*, aut *Princeps* denuo excandeſcendi, & ipſum, quacunque de cauſa, coram aliis objurgandi, anſam arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter occaſiones omnes, in quibus *opera ejus principi grata eſſe poſſit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam oſtendat; & *Princeps* ſuus ſentiat, quali tandem ſervo, ſi eum dimittat, privari ſe contigerit. Quarto, *Culpā ipſam*, aut *ſagaciter in alios tranſferat*; aut *animo* illam non *malo commiſſam* eſſe inſinuet; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipſum Regi detulerunt, vel rem ſupra modum aggravarunt,

tiatur. Denique in omnibus evigilet, & *curationi* ſit intentus.

Parabola.

17. *Primus in cauſa ſua juſtus: tum venit altera pars, & inquirit in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaque *cauſa informatio*, ſi pauliſper animo judicis inſederit, altas radices agit, eumque imbuit, & occupat; adeo ut ægre elui poſſit, niſi aut manifeſta aliqua falſitas in materia informationis, aut artificium aliquod in eadem exhibenda deprehendatur. Etenim nuda & ſimplex defenſio, licet juſta ſit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ compenſare, aut libram juſtitiæ ſemel propendentem ad æquilibrium reducere, per ſe valet. Itaque & judici tutiſſimum, ut nihil, quod ad merita cauſæ ſpectat, prælibetur, priuſquam utraque pars ſimul audiantur; & defenſori optimum, ſi judicem ſenſerit præoccupatum, in hoc potiſſimum (quantum dat cauſa) incumbere, ut verſutiam aliquam, & dolum malum, ab adverſa parte, in judicis abuſum adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit ſervum, poſtea ſentiet eum contumacem.*

Expli-

Servandus eſt, *Principibus* & *Dominis*, ex conſilio Salomonis, in gratia & favore ſuo, erga *ſervos modus*. Is triplex eſt. Primo, ut *promoveantur per gradus, non per ſaltus*: Secundo, ut *interdum aſſueſiant repulſæ*: Tertio, (quod bene præcipit Macciavellus) ut *habeant præ oculis ſuis ſemper aliquid, quo ulterius aſpirare poſſint*. Niſi enim hæc fiant, reportabunt proculdubio *Principes*, in fine, à *ſervis* ſuis, loco animi grati, & officioſi, faſtidium & contumaciam. Etenim, ex promotione ſubita, oritur *inſolentia*; ex perpetua deſideratorum adeptione *impatientia repulſæ*; Deniq; ſi vota deſint, deerit itidem alacritas & *induſtria*.

Parabola.

19. *Vidiſti virum velocem in opere ſuo; coram Regibus ſtabit, nec erit inter ignobiles.*

Explicatio.

Inter virtutes, quas *Reges*, in delectu *ſervorum*, potiſſimum ſpectant & requirunt, gratiſſima eſt præ cunctis *celeritas*, & in *negotiis expediendis ſtrenuitas*. Viri profunda prudentia *Regibus* ſuſpecti, utpote qui nimium ſint inſpectores, & dominos ſuos, inſcios & invitos,

ingenii ſui viribus (tanquam machina) circumagere poſſint. Populares, inviſi; utpote qui Regum Luminibus officiunt, & oculos populi in ſe convertunt. Animoſi, pro turbulentis ſæpe habentur, & ultra, quam par eſt, auſuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles exiſtimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non eſt virtus alia, quæ non habeat aliquam quaſi umbram, qua *Regum* animi offendantur; Sola *velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Inſuper, motus animorum regiorum celeres ſunt, & moræ minus patientes. Putant enim, ſe quidvis efficere poſſe; Illud tantum deeſſe, ut cito fiat. Itaque ante omnia iis grata eſt *celeritas*.

Parabola.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant ſub ſole, cum adoleſcente ſecundo, qui conſurgit pro eo.*

Explicatio.

Notat *parabola* vanitatem hominum, qui ſe agglomerare ſolent ad *ſucceſſores deſignatos principum*. Radix autem hujus rei eſt inſania illa, hominum animis penitus à natura inſita; nimirum ut ſpes ſuas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectetur magis

gis

gis iis, quæ *ſperat*, quam iis, quæ *tur*. Quinetiam *novitas* humanæ naturæ grata eſt, & avide expetitur. In *ſucceſſore* autem *Principis* iſta duo concurrunt; *Spes* & *Novitas*. Innuit autem *parabola* idem, quod olim dictum erat; primo à Pompeio ad Syllam; poſtea à Tiberio de Macrone; *Plures adorare ſolem orientem, quam occidentem*. Neque tamen *imperantes* multum hac re commoventur, aut eam magni faciunt, ſicut nec Sylla, nec Tiberius fecit, ſed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum ſomniis: *Eſt autem* (ut aiebat ille) *ſpes vigilantis inſomnium*.

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, inſtruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio: inventuſque eſt in ea vir pauper & ſapiens, & liberavit eam per ſapientiam ſuam; & nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis*.

Explicatio.

Deſcribit *parabola ingenium hominum pravum* & *malevolum*. Ii in rebus duris, & anguſtis, confugiunt fere ad viros prudentes, & ſtrenuos, licet antea con-

autem tempeſtas tranſierit, ingrati demum erga conſervatores ſuos reperiuntur. Macciavellus vero, non ſine cauſa, inſtituit quæſtionem, *Vter ingratior eſſet erga benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim utrunque ingratitudinis arguit. Attamen hoc non ſolum ex *ingratitudine Principis* aut *populi* oritur, ſed accedit plerunque his *invidia procerum*, qui ſecreto indolent eventui, licet felici & proſpero, quia ab ipſis profectus non ſit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipſum deprimunt.

Parabola.

22. *Iter pigrorum, quaſi ſepes ſpinarũ.*

Explicatio.

Elegantiſſime oſtendit *parabola*, *pigritiam* in fine *laborioſam* eſſe. Diligentia enim, & ſedula præparatio, id præſtant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat; ſed ut complanetur via, antequam ineatur: At qui piger eſt, & omnia in extremum momentum executionis differt, neceſſe eſt, ut perpetuo, & ſingulis paſſibus, quaſi per rubos & ſentes incedat, qui eum ſubinde detineant, & impediant. Idem obſervari poſſit etiam in familia regenda; in qua,

omnia placide & veluti ſponte procedunt, abſque ſtrepitu & tumultu: Sin hæc deſint, ubi major aliquis motus intervenerit, omnia ſimul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur ſervi, ædes perſonant.

Parabola.

23. *Qui cognoſcit in judicio faciem, non bene facit; Iſte & pro buccella panis deſeret veritatem.*

Explicatio.

Prudentiſſime notat *Parabola*, in *judice* magis pernicioſam eſſe *facilitatem morum*, quam *corruptelam munerum*. *Munera* enim haudquaquam ab omnibus deferuntur: at vix ulla eſt cauſa, in qua non inveniatur aliquid, quod flectat judicis animum, ſi *perſonas reſpiciat*. Alius enim reſpicietur, ut popularis; Alius, ut maledicus; Alius, ut dives; Alius, ut gratus; Alius, ut ab amico commendatus. Denique omnia plena ſunt iniquitatis ubi dominatur *reſpectus perſonarum*; & levi omnino de cauſa, veluti pro *buccella panis*, *judicium* pervertetur.

Parabola.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames.* Ex-

Parabola iſta antiquitus expreſſa & depicta fuit ſub fabula *Hirudinis*, *utriuſque* nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppreſſio* longe gravior eſt, quam *oppreſſio* per *divitem* & *repletum*; quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos, perquirit. Solebat hoc ipſum etiam ſpongiis aſſimilari, quæ aridæ fortiter ſugunt, madidæ, non item. Monitum autem utile continet; tum erga Principes, ne præfecturas provinciarum, aut Magiſtratus, viris indigentibus, & obæratis, committant; tum erga populos, ne Reges ſuos cum nimia egeſtate conflictari permittant.

Parabola,

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, eſt juſt us cadens coram impio.*

Explicatio.

Præcipit *parabola*, rebuſpublicis ante omnia cavendum eſſe de *iniquo* & *infami judicio*, in *cauſa aliqua celebri* & *gravi*, præſertim ubi non abſolvitur innoxius, ſed condemnatur inſons. Etenim injuriæ inter privatos graſſantes, turbant quidem & polluunt *latices juſtitiæ*, ſed tanquam in *rivulis*. Verum judicia iniqua, qualia diximus, à quibus

bus exempla petuntur, ju...
ſtitiæ inficiunt, & inquinant. Poſtquam enim tribunal ceſſerit in partes injuſtitiæ, ſtatus rerum vertitur tanquam in latrocinium publicum: Fitque plane, ut *homo homini ſit lupus.*

Parabola.

26. *Noli eſſe amicus homini iracundo, nec ambulato cum homine furioſo.*

Explicatio.

Quanto religioſius amicitiæ jura inter bonos ſervanda & colenda ſunt, tanto magis cavendum eſt, jam uſque à principio, de *prudente amicorum delectu.* Atque amicorum natura & mores, quantum ad nos ipſos ſpectant, omnino ferendi ſunt. Cum vero neceſſitatem nobis imponunt, qualem erga alios perſonam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, amicitiæ conditio eſt. Itaque intereſt inprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præſidia, ne res noſtras cum *hominibus iracundis,* & qui facile lites & jurgia provocant, aut ſuſcipiunt, commiſceamus. Iſtud enim genus amicorum perpetuo nos contentionibus & factionibus implicabit: ut aut amicitiam abrumpere, aut incolumitati propriæ deeſſe, cogamur.

Para-

27. *Qui celat delictum, quærit amicitiam: ſed qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.*

Explicatio.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amneſtia*; Altera, quæ à *repetitione injuriarum*, ſubjungendo apologias, & excuſationes. Equidem memini ſententiam viri admodum prudentis & politici, *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus diſſidii, is magis animos dulcedine concordiæ fallit, quam æquitate componit.* Verum Salomon, illo ſcilicet prudentior, in contraria opinione eſt; & *amneſtiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc inſunt mala; tum quod ea ſit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*, (ſiquidem de injuriarum rationibus inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*; At utraque pars malit videri potius offenſam remiſiſſe, quam admiſiſſe excuſationem.

Parabola.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.*

Ex-

Separat Salomon hac *parabola* fru-
ctum *laboris linguæ*, & *laboris manuum*; quaſi ex altero proveniat *egeſtas*, ex altero *abundantia*. Etenim fit fere perpetuo, ut, qui multa effutiunt, jactant multa, multa promittunt, egeni ſint, nec emolumentum capiant ex illis rebus de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, induſtrii minime ſunt, aut impigri ad opera; ſed tantummodo ſermonibus ſe, tanquam vento, paſcunt & ſatiant. Sane, ut poëta loquitur, *Qui ſilet, eſt firmus*. Is qui conſcius eſt, ſe in opere proficere, ſibi plaudit, & tacet: Qui vero econtra conſcius eſt, auras ſe inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior eſt correptio manifeſta, quam amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit *parabola mollitiem amicorum*, qui amicitiæ privilegio non utuntur in admonendo libere & audacter amicos, tam de erroribus, quam de periculis ſuis. *Quid enim faciam* (ſolet hujuſmodi *mollis amicus* dicere) *aut quo me vertam? Amo illum quantum quis, maxime; meque, ſi quid illi adverſi*

conti-

rim : Sed novi ingenium ejus ; ſi libere cum eo egero, animum illius offendam; ſaltem contriſtabo : Neque tamen proficiam: Atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam. Hujuſmodi *amicum*, tanquam enervem, & inutilem, redarguit Salomon ; atque plus utilitatis ab inimico *manifeſto* , quam ab ejus generis *amico*, ſumi poſſe pronunciat. Siquidem ea fortaſſe audire ei contigerit ab *inimico* per contumeliam , quæ *amicus* muſſat præ nimia indulgentia.

Parabola.

30. *Prudens advertit ad greſſus ſuos ; Stultus divertit ad dolos.*

Explicatio.

Duæ ſunt *prudentiæ* ſpecies. Altera vera & ſana : Altera degener & falſa , quam Salomon *ſtultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori ſe dederit, viis & veſtigiis propriis cavet, periculis proſpiciens , meditans remedia : proborum opera utens, contra improbos ſe ipſum muniens; cautus inceptu, receptu non imparatus ; in occaſiones attentus , contra impedimenta ſtrenuus : cum innumeris aliis, quæ ad ſui ipſius *actiones* & *greſſus regendos* ſpectant.

ciant. At altera ſpecies, ta ex *fallaciis & aſtutiis*, ſpemque ponit omnino in aliis circumveniendis, iiſdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit *parabola*, non tantum ut improbam, ſed etiam ut *ſtultam*. Primo enim, minime eſt ex iis rebus, quæ *in noſtra ſunt poteſtate*, nec etiam aliqua *conſtanti regula nititur*: Sed nova quotidie comminiſcenda ſunt ſtrategemata, prioribus fatiſcentibus, & obſoletis. Secundo, qui vafri & ſubdoli hominis famam & opinionem ſemel incurrerit, præcipuo ſe, ad res gerendas *inſtrumento* prorſus privavit, hoc eſt, *fide*: Itaque omnia parum votis ſuis conſentientia experietur. Poſtremo, *artes iſtæ, utcunque pulchræ videantur*, & *complaceant*; attamen ſæpius fruſtrantur. quod bene notavit Tacitus: *Conſilia callida & audacia, expectatione læta, tractatu dura, eventu triſtia.*

Parabola.

31. *Noli eſſe juſtus nimium, nec ſapientior, quam oportet. cur abripiare ſubito?*

Explicatio.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus certiſſimum eſt exitium.* Atque hoc viris virtute & juſtitia egregiis, aliquando ſubito, aliquando

quando diu ante prævisum, contingit. Quod ſi adjungatur etiam prudentia, hoc eſt, ut cauti ſint, & ad própriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum ſubito obveniat ex occultis omnino & obſcuris conſiliis, quibus & evitetur invidia, & pernicies ipſos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimium*, quod in *Parabola* ponitur, (quandoquidem non Periandri alicujus, ſed Salomonis verba ſunt iſta; Qui mala in hominum vita ſæpius notat, nunquam præcipit) intelligendum eſt, non de virtute ipſa, (in qua *Nimium* non eſt,) ſed de vana ejus atque invidioſa affectatione, & oſtentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido, Miraculi loco ponens, quod nunquam ſervilis alicujus ſententiæ auctor fuiſſet, & tamen tam ſævis temporibus incolumis manſiſſet: *Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hæc fato regantur, an etiam ſit in noſtra poteſtate, curſum quendam tenere, inter deforme obſequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo ſimul & indignitate vacuum.*

Parabola.

32. *Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia.*

Expli-

Diſtinguit *Parabola* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit, & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut ſermone jactatur, ſed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occaſione, in qua exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur, adeo ut ſe ipſa major videatur: Poſterior vero, quæ ante occaſionem alacris erat, occaſione data, fit attonita & confuſa, ut etiam ipſi, qui ea ſe præditum arbitrabatur, in dubium vocetur, annon præceptiones de ea fuerint inſomnia mera, & ſpeculationes inanes.

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce alta, ſurgendo mane, erit illi loco maledictionis.*

Explicatio.

Laudes moderatæ, & tempeſtivæ, & per occaſionem prolatæ, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt; At immoderatæ, & ſtreperæ, & importune effuſæ, nihil proſunt; imo potius, ex ſententia *Parabolæ*, impenſe nocent. Primo enim manifeſto ſe produnt, aut ex *nimia benevolentia oriundas*, aut ex *compoſito affectatas*, quo *collaudatum* potius falſis præconiis demerean-

reantur; quam veris attributis orient.
Secundo, *laudes parcæ & modeſtæ, invitant* fere *præſentes*, ut *ipſis etiam aliquid adiiciant*; profuſæ contra & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei eſt) conflatur illi invidia, qui *nimium laudatur*; cum *laudes* omnes *nimiæ*, videantur ſpectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

Parabola.

34. *Quomodo in aquis reſplendent facies: ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.*

Explicatio.

Diſtinguit *Parabola* inter *mentes prudentium*, & *cæterorum hominum*; Illas *aquis* aut *ſpeculis* comparans, quæ ſpecies & imagines rerum recipiunt; cum alteræ ſimiles ſint *terræ*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur *animus hominis prudentis* ad *ſpeculum*; quia in *ſpeculo imago* propria ſpectari poſſit, una cum *imaginibus aliorum*: Id quod *oculis* ipſis ſive *ſpeculo* non conceditur. Quod ſi *animus prudentis* adeo capax ſit, ut innumera ingenia & mores obſervare & internoſcere poſſit; ſupereſt, ut detur opera, quo reddatur non minus *varius*

appli-

applicatione, quam *repræſentatione*,
Qui ſapit, innumeris moribus aptus erit.

ATque his *Salomonis Parabolis*, diutius fortaſſe immorati ſumus, quam pro modo exempli; dignitate & rei ipſius, & auctoris, longius provecti.

Neque tantum in uſu erat apud Hebræos, ſed alibi etiam Priſcorum ſapientibus frequentiſſimum; ut ſi cujuſpiam obſervatio in aliquid incidiſſet, quod vitæ communi conducibile fuiſſet, id redigeret & contraheret in brevem aliquam *ſententiam*, vel *Parabolam*, vel etiam *Fabulam*. Verum, quod ad *fabulas*, (ſicut alias dictum eſt) illæ exemplorum vicarii, & ſupplementa, olim extiterunt: Nunc quando tempora *hiſtoriarum* copia abundent, ad animatum ſcopum rectius & alacrius collimatur. At modus ſcribendi, qui optime convenit argumento tam vario & multiplici, (quale eſt *tractatus* de *negotiis* & *occaſionibus ſparſis*) aptiſſimus ille eſſet, quem delegit Macciavellus, ad tractandas res Politicas; nimirum per obſervationes, ſive *diſcurſus* (ut loquuntur) ſuper *hiſtoriam* & *exempla*. Nam ſcientia, quæ recenter, & quaſi in conſpectu noſtro, ex particularibus elici-

elicitur, viam optime novit particularia denuo repetendi: Atque certe ad Practicam longe conducit magis, cum diſcurſus ſive diſceptatio ſub exemplo militat, quam cum exemplum diſceptationi ſubjungitur. Neque enim hic ordo tantum ſpectatur, ſed res ipſa. Cum enim exemplum ſtatuitur tanquam diſceptationis baſis, univerſo cum circumſtantiarum apparatu proponi ſolet, quæ diſcurſum interdum corrigant, interdum ſuppleant; unde fit loco exemplaris ad imitationem, & practicam: Ubi econtra exempla, in gratiam diſceptationis adducta, ſuccincte & nude citantur, & tanquam mancipia, nutus tantum diſceptationis obſervant.

Hoc vero diſcriminis operæ pretium fuerit obſervaſſe; quod ſicut *hiſtoriæ temporum* optimam præbent materiam ad *diſcurſus* ſuper *Politica*, quales ſunt illi Macciavelli, ita *hiſtoriæ vitarum* optime adhibentur ad *documenta* de *negotiis*; Quoniam omnem occaſionum & negotiorum, tam grandium quam leviorum, varietatem complectuntur. Imo reperire eſt baſin ad *præceptiones* de *negotiis* utraque illa *hiſtoria* adhuc commodiorem: Ea eſt, ut diſcurſus

diſcurſus fiant ſuper *epiſtolas*, ſed prudentiores, & magis ſerias; quales ſunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidem *epiſtolæ* magis in proximo, & ad vivum, negotia ſolent repræſentare, quam vel *Annales*, vel *vitæ*. Quare jam, & de materia, & de forma, portionis primæ, *doctrinæ* de *negotiis*, quæ tractat *occaſiones ſparſas*, diximus, eamque inter *deſiderata* numeramus.

Eſt & alia portio ejuſdem *doctrinæ*, quæ tantum differt ab illa altera, de qua diximus, quantum *ſapere*, & *ſibi ſapere*. Altera enim movere videtur tanquam à centro ad circumferentiam; Altera tanquam à circumferentia ad centrum. Eſt enim *prudentia* quædam *conſilii aliis impertiendi*, eſt vero & alia *ſuis rebus proſpiciendi:* Atque hæ nonnunquam conjunguntur, ſæpius ſeparantur. Multi ſiquidem in ſuis ipſorum rationibus inſtituendis prudentiſſimi ſunt, qui tamen in rebuſpub. adminiſtrandis, aut etiam conſiliis dandis, nihil valent: Formicæ ſimiles; quæ creatura ſapiens eſt ad ſeſe tuendum, ſed horto plane noxia. Hæc virtus *ſibi ſapiendi*, Romanis ipſis, licet patriæ optimis curatoribus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nam pol ſapiens fingit*

fortunam ſibi. Quin & in Adagium apud ipſos verſum eſt, *Faber quiſque fortunæ propriæ.* Et Livius hanc ipſam Catoni Majori tribuit: *In hoc viro tanta vis animi & ingenii inerat, ut quocunque loco natus eſſet, ſibi ipſe fortunam facturus videretur.*

Hoc genus *prudentiæ*, ſi quis ipſum profiteatur, & palam venditet, ſemper habitum eſt, non modo non Politicum, verum etiam infauſtum quiddam, & inauſpicatum: Sicut in Timotheo Athenienſi obſervatum eſt: Qui, poſt quam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis ſuæ, ediſſet, atque Adminiſtrationis ſuæ (ſicut tum moris erat) populo rationem redderet; ſingula concluſit hac clauſula; *Atque in hac re fortunæ partes fuerunt nullæ.* Contigit vero ut poſt id temporis nunquam ei quicquam feliciter ceſſerit. Sane nimis elatum hoc, & altum ſapiens. eodem ſpectans, quo Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, Fluvius eſt meus, & ego feci memet ipſum.* aut illud Habacuc prophetæ; *Exultant, & ſacrificant reti ſuo.* aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deum Mezentio:

Dextra

Dextra mihi, Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. ——

Denique, Julius Cæſar, nunquam (quod memini) impotentiam cogitationum ſuarum arcanarum prodidit, niſi ſimili dicto: Cum enim Aruſpex ei referret, exta reperta fuiſſe non bona, admurmuravit ſubmiſſe: *Erunt lætiora cum volo.* Quod etiam dictum, mortis ſuæ infortunium non diu præceſſit. Verum exceſſus iſte fiduciæ (ut diximus) res ut profana, ita ſemper infelix. Quapropter, Viris magnis, & vere ſapientibus, viſum, ſucceſſus quoſlibet felicitati ſuæ, non virtuti, aut induſtriæ, tribuere: Nam & Sylla, *felicem* ſe, non *Magnum* cognominavit; & Cæſar (melius quam ſupra) ad navis gubernatorem; *Cæſarem vehis, & Fortunam ejus.*

Attamen iſtæ ſententiæ; *Faber quiſque fortunæ ſuæ, Sapiens dominabitur aſtris, Invia virtuti nulla eſt via,* ac ſimiles; ſi intelligantur & adhibeantur potius pro calcaribus ad induſtriam, quam pro ſtapedibus ad inſolentiam, magiſque ut progignant in hominibus decretorum conſtantiam & robur, quam arrogantiam & jactantiam, tanquam ſanæ & ſalutares merito habitæ

ſunt, ac procul dubio in pectoribus hominum magnanimorum ſedem nonnullam occuparunt, eouſque ut cogitationes tales quandoque ægre diſſimulent. Videmus enim, Auguſtum Cæſarem (qui cum Avunculo ſuo comparatus, potius ab illo diverſus quam inferior fuit, ſed Vir certe paulo moderatior) ſub finem vitæ petiiſſe ab amicis, qui lectum ejus circumſtabant, ut, poſtquam expiraſſet, ſibi *plauderent*, quaſi conſcius ſibi fuiſſet, *mimun vitæ à ſe commode tranſactum*. Hæc quoque *doctrinæ* portio inter *deſiderata* numeranda eſt: Non quin in praxi, etiam nimio plus quam oportet, uſurpata ſit & frequentata: Verum quod libri de illa ſilent. Quamobrem ex more noſtro, ſicut in priore, nonnulla ejus capita recenſebimus: Eamque *fabrum fortunæ*, ſive (ut diximus) *doctrinam de ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quoddam & inſolitum argumentum tractare videbor: docendo homines, quomodo *fortunæ ſuæ fabri* fieri poſſint: Doctrinam certe, cui quivis libenter ſe diſcipulum addixerit, donec difficultatem ejuſdem habuerit perſpectam. Non enim leviora ſunt, aut

pau-

pauciora, aut minus ardua, quæ ad *fortunam* comparandam requiruntur, quam quæ ad *virtutem*: Reſque eſt æque difficilis ac ſevera, fieri vere *Politicum*, ac vere *Moralem*. At hujus *doctrinæ* pertractatio plurimum ad literarum, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *honoris* literarũ, ut homines iſti pragmatici ſciant, eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri, & cantillando ſe oblectare ſoleat; at nihil aliud: quinimo ex accipitris potius genere eſſe, ut qui in alto volare, ac ſubinde, cum viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit. Deinde & ad *perfectionem* literarum hoc ipſum ſpectat, quia legitimæ inquiſitionis vera norma eſt, ut *nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum in globo cryſtallino, ſive intellectu.* Hoc eſt, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non ſit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ hanc ipſam *fortunæ architecturam* aliter admirantur, aut æſtimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim *fortuna propria*, pro dono *eſſe ſui*, à Deo conceſſo, ullo modo digna retributio eſſe poſſit. Quin & non

 raro

raro fit, ut viri virtutibus egregii fortunæ ſuæ ſponte renuncient, ut rebus ſublimioribus vacent. Digna tamen eſt *fortuna*, quatenus virtutis ac benemerendi organum eſt, ſua quoque *ſpeculatione* & *doctrina*.

Ad hanc *doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *ſummaria*, nonnulla *ſparſa* & *varia*. Præcepta *ſummaria* verſantur, circa veram *notitiam*, & *aliorum*, & *ſui*. Primum igitur præceptum (in quo cardo *notitiæ aliorum* vertitur) illud conſtituatur, ut procuremus nobis (quantum fieri poſſit) *feneſtram* illam, quam olim requiſivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabrica tot angulos & receſſus conſpicatus eſſet, id reprehendit, quod defuiſſet *feneſtra*, per quam in obſcuros illos & tortuoſos anfractus inſpicere quis poſſit. Hanc autem *feneſtram* obtinebimus, ſi omni ſedulitate nobis informationem comparemus, & procuremus, de perſonis, quibuſcum intercedunt negotia, particularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis, quibus præcipue ſuffulciuntur & valent; & rurſus, defectibus & imbecillitatibus, quaque ex parte maxime pateant & obnoxii ſint; amicis,

cis, factionibus, patronis, clientelis; rurſuſque inimicis, invidis, competitoribus; etiam temporibus & aditibus;

(*Sola viri molles aditus & tempora noris*;)

denique inſtitutis, & normis, quas ſibi præſcripſerunt; & ſimilibus. Quinetiam, non ſolum informatio capienda eſt de *perſonis*, ſed inſuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu ſunt, & tanquam ſub incude; Quomodo regantur & ſuccedant, quorum ſtudiis foveantur, à quibus oppugnentur, cujuſque ſint ponderis & momenti, & quid ſecum trahant, & hujuſmodi. Etenim *actiones* præſentes noſſe, & in ſe plurimum prodeſt, & illud inſuper habet, quod abſque hoc, etiam perſonarum noticia valde futura ſit fallax & erronea. Mutantur enim homines ſimul cum actionibus: & alii ſunt, dum actionibus ipſis implicantur & obſidentur: alii, poſtquam redierint ad ingenium. Atque hæ de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *perſonas*, quam ad *actiones* ſpectant, ſunt tanquam propoſitiones minores in omni activo Syllogiſmo. Nulla enim obſervationum aut axiomatum (unde

conficiuntur majores propoſitiones politicæ) veritas, aut excellentia, ad concluſionis firmamentum ſufficere poſſit, ſi in minore propoſitione fuerit erratum. Quod vero hujuſmodi *notitia* comparari poſſit, fidejuſſor nobis eſt Salomon, qui ait; *Conſilium in corde viri, tanquam aqua profundâ, ſed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipſa *notitia* non cadat ſub præceptum, quoniam individuorum eſt; attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari poſſunt.

Notitia hominum ſex modis elici & hauriri poteſt: per *vultus* & ora ipſorum, per *verba*, per *facta*, per *ingenia* ſua; per *fines* ſuos; denique per *relationes aliorum.* Quantum ad *vultus* attinet, minime nos moveat vetus adagium, *fronti nulla fides:* Licet enim hoc ipſum non perperam dictum ſit, de *vultus* & *geſtus* compoſitione externa & generali; attamen ſubſunt ſubtiliores quidam motus, & labores *oculorum, oris, vultus,* & *geſtus:* Ex quibus reſeratur & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam animi.* Quis Tiberio Cæſare occultior? At Tacitus, notans characterem & modum loquendi diverſum, quo uſus eſt Tiberius in laudan-

laudando apud Senatum Res à Germanico & à Druſo geſtas, de laudibus Germanici ſic; *Magis in ſpeciem adornatis verbis, quam ut penitus ſentire videretur.* De laudibus Druſi ſic; *Paucioribus, ſed intentior, & fida oratione.* Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut nonnihil pellucidum, notans: *In aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum: ſolutius vero loquebatur, quando ſubveniret.* Sane difficile reperiatur ſimulationis artifex aliquis tam peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *juſſus:* qui à ſermone artificioſo & ſimulatorio poſſit iſtas notas ſejungere, quin aut ſermo ſit ſolito *ſolutior*, aut magis *vagus* & *oberrans*, aut magis *aridus* & quaſi *eluctans*.

Ad *verba hominum* quod attinet, ſunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed iſti *meretricii fuci* optime deprehenduntur duobus modis: Cum ſcilicet *proferuntur verba* aut *ex improviſo*, aut in *perturbatione.* Sic Tiberius, cum ex Agrippinæ vernæ verbis aculeatis ſubito commotus eſſet, & non nihil abreptus, extra innatæ ſimulationis terminos pedem protulit; *Audita* hæc (inquit Tacitus) *ra-*

ram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque, Græco verſu, admonuit, Ideo lædi, quia non regnaret. Quare Poëta perturbationes hujuſmodi non inſcite appellat *torturas*, quod ab iis ſecreta ſua prodere homines compellantur;

——— *Vino tortus & ira.*

Ipſa ſane teſtatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana ſua tam fidi ſint, animumque gerant adeo obfirmatum, quin interdum ex iracundia; interdum ex jactantia, interdum ex intima erga amicum benevolentia, interdum ex animi imbecillitate, qui ſe mole cogitationum onerari amplius non ſuſtineat, interdum denique ex alio quopiam affectu, intimas animi cogitationes revelent & communicent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit; juxta Adagium illud Hiſpanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *factis* ipſis, licet humani animi pignora ſint certiſſima, non prorſus tamen fidendum, niſi diligenter ac attente penſitatis prius illorum & *magnitudine*, & *proprietate*. Illud enim veriſſimum; *Fraus ſibi in parvis fidem præſtruit, ut majore emolumento fallat.* Italus

lus vero ſe ipſum *In ipſo ſtare lapide* putat, *ubi præco prædicat*, ſi melius ſolito tractetur, abſque cauſa manifeſta. Etenim officia iſta minora homines reddunt oſcitantes, & quaſi conſopitos, tam ad cautionem, quam ad induſtriam: Atque recte à Demoſthene appellantur *alimenta ſocordiæ*. Porro *proprietatem* & naturam nonnullorum *factorum*, etiam quæ *beneficiorum* loco habentur, ſubdolam & ambiguam, luculenter cernere licet ex eo quod Antonio Primo impoſuit Mutianus: Qui poſt reditum cum eo in gratiam, ſed fide peſſima, plurimos ex Antonii Amicis ad dignitates evexit; *Simul amicis ejus præfecturas & tribunatus largitur.* Hoc autem aſtu Antonium non munivit, ſed exarmavit penitus & deſolavit, amicitias ejus ad ſe transferendo.

Certiſſima autem clavis, ad animos hominum reſerandos, vertitur, in rimandis & pernoſcendis, vel *ingeniis* & *naturis* ipſorum, vel *finibus* & *intentionibus*. Atque imbecilliores certe & ſimpliciores, ex *ingeniis*; Prudentiores autem, & tectiores, ex *finibus* ſuis optime judicantur. Certe prudenter & facete (licet meo judicio minus vere) dictum fuit à nuntio quopiam Ponti-

ficis,

ficis, ſub reditu ejus à Legatione apud Nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius reſederat. Interrogatus de delectu Succeſſoris ſui, conſilium dedit; *nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens eſſet, ſed potius mediocriter tantum, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid veriſimile foret illius gentis homines facturos.* Sane non raro intervenit ille error, & maxime familiaris eſt Viris Prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii alios metiantur, ac proinde ultra ſcopum ſæpius jaculentur, ſupponendo quod homines majora quædam meditentur, & ſibi deſtinent, & ſubtilioribus technis utantur, quam quæ illorum animos unquam ſubierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, prudentiæ, fidei, ſemper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa abſurda faciunt, capienda eſt conjectura potius ex propenſionibus *ingeniorum*, quam ex deſtinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (ſed longe aliam ob cauſam) ab *ingeniis* optime judicantur: *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim faſtigium adepti humanorum deſiderio-

orum,

orum, nullos fere ſibi propoſitos *fines* habent, ad quos præſertim vehementer & conſtanter aſpirent: ex quorum *finium* ſitu & diſtantia, reliquarum ſuarum *actionum* poſſit excipi & confici Directio & Scala: Id quod inter alia, cauſa eſt vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *ſint inſcrutabilia.* At *privatorum* nullus eſt, qui non ſit plane veluti viator, & proficiſcatur intente ad aliquam itineris metam, ubi conſiſtat: unde non male divinare quis poterit, quid facturus ſit, aut non facturus. Si enim in ordine ſit quidpiam ad finem ſuum, probabile eſt facturum: Sin ſit in contrarium finis, minime. Neque de *finium* aut *ingeniorum* in hominibus diverſitate informatio capienda eſt ſimpliciter tantum, ſed & comparate: Quid ſcilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cum ſe Petronio Turpiliano inferiorem ſentiret in voluptatibus Neroni miniſtrandis & prægustandis, *Metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus eſt*, & hoc pacto æmulum evertit.

Ad *notitiam* quod attinet de hominum animis ſecundariam, nimirum, quæ ab aliorum *relatione* deſumitur, brevi-

breviter dicere ſufficiet. Defectus & vitia didiceris optime ab inimicis: Virtutes & facultates ab amicis: Mores & tempora à famulis: Opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miſcent. Fama popularis levis eſt, & ſuperiorum judicia minus certa: Etenim coram illis rectiores incedunt homines. *Verior fama è domeſticis emanat.*

Verum ad *inquiſitionem* iſtam univerſam via maxime compendiaria in tribus conſiſtit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejuſmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *rerum*, quam *perſonarum*, *notitiam:* Inprimis vero enitendum, ut ſaltem ſingulos habeamus præſto, qui, pro negotiorum atque hominum diverſitate, nos de unaquaque re certiores facere & ſolide informare poſſint. Secundo, ut *prudens temperamentum* & *mediocritatem* quandam perſequamur, & in *libertate ſermonis*, & in *taciturnitate:* frequentius *libertatem* uſurpantes: at, cum res poſtulat, *ſilentium. Libertas* ſiquidem in *ſermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et ſic multa deducit ad notitiam noſtram: At *taciturnitas*

fidem

fidem conciliat, efficitque, ut ament homines ſecreta ſua apud nos, tanquam in ſinu, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus eſt *habitus*, ut vigilante & præſente animo, in omnibus colloquiis & actionibus, ſimul & rem, *quæ inſtat, geramus*, & alia, *quæ incidunt, obſervemus*. Nam ſicut Epictetus præcipit, ut *Philoſophus*, in ſingulis ſuis actionibus, ita ſecum loquatur: *Et hoc volo, & etiam inſtitutum ſervare*; Sic *Politicus* in ſingulis negotiis ita ſecum ſtatuat; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum uſui eſſe poſſit, addiſcere*. Itaque, qui eo ſunt ingenio, ut nimium *hoc agant*, & toti ſint in præſente negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogitant quidem, (id quod in ſe agnoſcit Montaneus,) illi certe Miniſtri Regum aut Rerumpubl. ſunt vel optimi, ſed ad proprias fortunas claudicant. Interim cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi* & *alacritatem* nimiam cohibeamus, ne multa ſciendo, ad nos multis immiſcendum feramur. Infelix enim quiddam eſt, & temerarium, *Polypragmoſyne*. Itaque iſta quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & perſonarum*

rum varietas huc tandem redit, ut & *rerum*, quas ſuſcipimus, & *hominum*, quorum opera utimur, magis cum judicio delectum faciamus, unde cuncta & magis dextre, & magis tuto, diſponere & adminiſtrare ſciamus.

Notitiam aliorum ſequitur *notitia ſui*. Etenim non minor diligentia adhibenda eſt, ſed major potius, ut nos de nobis ipſis, quam de aliis, vere & accurate informemus. Quippe cum oraculum illud, *Noſce te ipſum*, non tantum ſit canon prudentiæ univerſalis, ſed & in *Politicis* præcipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Jacobus, *eum, qui vultum in ſpeculo conſideravit, oblivíſci tamen illico, qualis fuerit:* Ut omnino frequenti inſpectione ſit opus. Idque tenet etiam in *Politicis*. Sed *ſpecula* ſcilicet ſunt diverſa: Nam *ſpeculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, eſt verbum Dei: *Speculum* autem *Politicum*, non aliud eſt, quam Status Rerum, & Temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale eſſe ſolet, Sui nimium Amantis, inſtituendum eſt *homini*, de propriis *facultatibus, virtutibus* & *adminiculis*, necnon de *defectibus, inhabilitatibus*, & *obſtacu-*

ſtaculis: ita rationem ſubducendo, ut hæc perpetuo in majus, illa autem minoris potius, quam revera ſunt, æſtimentur. Ex hujuſmodi autem examine in *conſiderationem* veniant quæ ſequuntur.

Prima *conſideratio* ſit, quomodo alicui homini, moribuſque & naturæ ſuæ, cum *temporibus* conveniat; quæ ſi inventa fuerint congrua omnibus in rebus, magis libere & ſolute agere, & ſuo ingenio uti liceat: ſin ſit aliqua antipathia, tum demum in univerſo vitæ curſu magis caute & tecte eſt incedendum, minuſque in publico verſandum. Sic Tiberius fecit, qui morum ſuorum ſibi conſcius, cum ſæculo ſuo non optime convenientium, ludos publicos nunquam ſpectavit: quinetiam per duodecim continuos annos poſtremos nunquam in Senatum venit: ubi contra Auguſtus perpetuo in oculis hominum vixit: quod & Tacitus obſervat; *Alia Tiberio morum via*. Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda ſit *conſideratio*, quomodo alicui conveniat cum *profeſſionibus & generibus vitæ*, quæ in uſu & pretio ſunt, quorumque ſibi delectus ſit faciendus: ut ſi jam decretum non ſit de

genere

genere vitæ, maxime aptum & ingenio ſuo congruum ſumat: ſin jam pridem id *genus* vitæ, ad quod minus à natura factus eſt, fuerit ingreſſus, ſub prima occaſione ſe ſubducat, & novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgia videmus factum, ad vitam ſacerdotalem à patre innutrito: quam tamen poſtea ejuravit, ſuo obſecutus ingenio, & vitæ militari ſe applicuit: quanquam Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrunque homo peſtilens dehoneſtaverit.

Tertia ſit *conſideratio*, quomodo ſe habeat quis, *comparatus ad æquales & æmulos ſuos*, quos veriſimile ſit eum habiturum in fortuna ſua competitores: cum ne vitæ curſum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum ſolitudo: atque in quo probabile ſit, ſe ipſum, inter cæteros, maxime poſſe enitere. Id quod à C. Cæſare factum eſt: qui ab initio Orator fuit, & cauſas egit: & in Toga potiſſimum verſabatur: Cum vero vidiſſet, *Ciceronem, Hortenſium, Catulum*, eloquentiæ gloria excellere, Rebus vero Bellicis clarum admodum neminem, præter Pompeium; deſtitit ab incepto, & Potentiæ illi Civili multum valedicere

jubens,

jubens, tranſtulit ſe ad artes militares, & Imperatorias: Ex quibus ad ſummum rerum faſtigium conſcendit.

Quarta ſit *conſideratio*, ut naturæ ſuæ & ingenii rationem habeat quis, in *deligendis amicis*, ac *neceſſariis*: Siquidem diverſis diverſum genus *amicorum* convenit; aliis ſolenne, & taciturnum; aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certe notatu dignum eſt, quales fuerint *amici* Julii Cæſaris (Antonius, Hirtius, Panſa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:) Illi ſcilicet jurare ſolebant, *Ita vivente Cæſare moriar*; infinitum ſtudium erga Cæſarem præ ſe ferentes; erga omnes alios arrogantes & contemptores: Fueruntque homines in negotiis gerendis impigri, fama, & exiſtimatione, mediocres.

Quinta ſit *conſideratio*, ut caveat quis ſibi *ab exemplis*: neque ad *imitationem aliorum* ſe inepte componat: quaſi quod aliis fuerit pervium, etiam ſibi patere neceſſe ſit: neutiquam ſecum reputans, quantum fortaſſe interfuerit, inter ſuum, & illorum, quos ad exemplum ſibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifeſto incidit Pompeius, qui, ut Cicero ſcriptum reliquit,

quit, toties ſolitus erat dicere: *Sylla potuit, ego non potero?* Qua in re vehementer ſibi impoſuit, cum ingenium & rationes agendi Syllæ à ſuis *toto cælo* (ut ajunt) *diſtarent*: cum alter ferox eſſet, violentus, quique factum in omnibus urgeret: alter gravis, legum memor, omniaque ad Majeſtatem & famam componens, unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitarat, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*: verum hæ ad exemplum reliquarum ſufficient.

Neque vero, *Noſſe ſe ipſum*, homini ſufficit, ſed ineunda etiam eſt ratio ſecum, quomodo ſe *oſtentare, declarare*, denique *flectere ſe & effingere*, commode & prudenter poſſit. Ad *oſtentandum ſe* quod attinet, nihil videmus uſu venire frequentius, quam ut qui virtutis habitu ſit inferior, ſpecie virtutis externa ſit potior. Non parva igitur eſt prudentiæ prærogativa, ſi quis arte quadam, & decore, ſpecimen ſui apud alios exhibere poſſit: *virtutes* ſuas, *merita*, atque *fortunam* etiam, (quod ſine arrogantia aut faſtidio fieri poſſit) commode *oſtentando*; contra, *vitia*, *defectus*, *infortunia* & *dedecora*, artificioſe

cioſe occultando : illis immorans, eaſque veluti ad lumen obvertens ; his ſubterfugia quærens,aut apte ea interpretando eluens : & ſimilia. Itaque,de Mutiano , viro ſui temporis prudentiſſimo, & ad res gerendas impigerrimo, Tacitus ; *Omnium , quæ dixerat , feceratque,arte quadam Oſtentator*. Indiget certe res hæc arte nonnulla , ne tædium & contemptum pariat: Ita tamen, ut *oſtentatio* quæpiam,licet uſque ad vanitatis *primum gradum*, vitium ſit potius in *Ethicis*,quam in *Politicis*. Sicut enim dici ſolet de calumnia , *Audacter calumniare , ſemper aliquid hæret :* ſic dici poſſit de jactantia , (niſi plane deformis fuerit & ridicula,) *Audacter te vendita, ſemper aliquid hæret*. Hærebit certe apud populum , licet prudentiores ſubrideant. Itaque exiſtimatio parta apud plurimos , paucorum faſtidium abunde compenſabit. Quod ſi iſta,de qua loquimur, *ſui oſtentatio* decenter & cum judicio regatur ; Exempli gratia ; Si nativum quendam pectoris candorem & ingenuitatem præ ſe ferat : aut ſi illis temporibus adhibeatur,vel cum pericula circunſtant(ut apud viros militares in bellis,) vel cum alii invidia flagrant : aut ſi verba , quæ

ad

ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud agenti excidiſſe videantur; minimeque vel ſerio, vel prolixe nimis, iis inſiſtatur: aut ſi ita quis ſe laudibus honeſtet, ut ſimul etiam cenſuris & jocis erga ſe non abſtineat: aut ſi denique hoc facit, non ſponte, ſed tanquam laceſſitus, & aliorum inſolentiis & contumeliis provocatus: non parvum certe hæc res exiſtimationi hominis cumulum adiicit. Neque ſane exiguus eſt eorum numerus; qui, cum natura ſint magis ſolidi, & minime ventoſi, atque propterea hac arte, honori ſuo velificādi, careant, Moderationis ſuæ, nonnulla cum dignitatis jactura, dant pœnas.

Verum hujuſmodi *oſtentationem virtutis* utcunque aliquis infirmiore judicio, & nimium fortaſſe *Ethicus*, improbaverit: illud nemo negarit, dandam ſaltem eſſe operam, ut virtus per incuriam juſto ſuo pretio non fraudetur, & minoris, quam revera eſt, æſtimetur. Hæc vero, in virtute æſtimanda, pretii diminutio, tribus modis ſolet contingere: Primo, quando quis, in rebus gerendis, ſe, & operam ſuam, offert & obtrudit, non vocatus, aut acceſſitus: Hujuſmodi enim officiis, remunerationis loco eſſe ſolet, ſi non repudien-

pudientur. Secundo, quando quis in principio rei gerendæ viribus ſuis nimium abutitur; & quod ſenſim erat præſtandum, uno impetu effundit; Id quod rebus bene adminiſtratis præproperam conciliat gratiam, in fine autem ſatietatẽ inducit. Tertio, quando quis virtutis ſuæ fructum, in laudibus, plauſu, honore, gratia, ſibi præbitis, nimis cito & leviter ſentit, atque in iis ſibi complacet. de quo prudens habetur monitum: *Cave ne inſuetus rebus majoribus videaris, ſi hæc te res parva, ſicuti magna, delectat.*

Defectuum enimvero ſedula *occultatio*, minoris haudquaquam momenti eſt, quam *virtutum* prudens & artificioſa *oſtentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maxime, triplici quadam induſtria, & quaſi tribus latebris: *Cautione, prætextu,* & *confidentia. Cautionem* dicimus, quando iis rebus prudenter abſtinemus, quibus pares non ſumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, ſe facile ingerunt, ſine judicio, rebus, quibus non inſueverunt; & proinde defectus ſuos proprios publicant, & quaſi proclamant. *Prætextum* dicimus, cum ſagaciter, & prudenter, viam nobis ſternimus & munimus,

qua

qua benigna & commoda de *vitiis & defectibus* noſtris fiat interpretatio; quaſi aliunde provenientibus. aut alio tendentibus, quam vulgo exiſtimatur. Etenim, de latebris vitiorum non male Poëta,

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Quare, ſi quem *defectum* in nobis ipſis perceperimus, opera danda, ut perſonam & prætextum *virtutis finitimæ* mutuemur, ſub cujus umbra lateat. Verbi gtatia, *tardo gravitas* prætexenda, *ignavo lenitas*, & ſic de cæteris. Illud etiam utile, probabilem aliquam cauſam obtendere, & in vulgus ſpargere, qua adducti, ultimas vires noſtras promere refugiamus; ut quod *non poſſimus*, *nolle* videamur. Quod ad *confidentiam* attinet, impudens certe eſt remedium, ſed tamen certiſſimum atque efficaciſſimum: Nempe, ut quis ea omnino contemnere, & vilipendere ſe profiteatur, quæ revera aſſequi non poſſit: Mercatorum prudentium more, quibus ſolenne eſt, & proprium, ut pretium mercium ſuarum attollant, aliorum deprimant. Eſt tamen & aliud *confidentiæ* Genus, hoc ipſo impudentius; Nimirum, perfricta fronte *defectus* ſuos etiam opinioni obtrudere, &

ven-

venditare, quaſi in iis, quibus maxime deſtituitur, ſe eminere credat. Atque ut hoc facilius cæteris imponat, ſe in iis rebus, quibus revera plurimum pollet, fingit diffidentem. Quemadmodum fieri videmus in Poëtis. Poëta enim carmina ſua recitante, ſi unum aliquem verſiculum non admodum dixerit probandum, audias illico: *Atque hic verſus pluris mihi conſtitit, quam reliquorum plurimi.* Tum vero alium quempiam verſum adducet, quaſi ſibi ſuſpectum, & de eo, quid putes, ſciſcitabitur, quem ſatis norit, inter plurimos eſſe optimum, & cenſuræ minime obnoxium. Ante omnia vero ad hoc, quod nunc agitur, ut ſcilicet ſpecimen ſui quis edat coram aliis illuſtre, & jus ſuum in omnibus retineat, nil magis intereſſe judico, quam ne quis per nimiam ſuam naturæ bonitatem, & ſuavitatem, ſe exarmet, & injuriis & contumeliis exponat: Quin potius in omnibus aliquos animi liberi, & generoſi, & non aculei minus quam mellis intra ſe geſtantis, igniculos, ſubinde emittat. Quæ quidem munita vitæ ratio, una cum prompto & parato ad ſe à contumeliis vindicandum animo, aliquibus ex accidente imponitur, &

neceſſitate quadam inevitabili, propter aliquid infixum in perſona aut fortuna ſua: veluti fit in *deformibus*, & *ſpuriis*, & *ignominia aliqua mulctatis*: unde hujuſmodi homines, ſi virtus non deſit, felices plerunque evadunt.

Quod vero ad ſe *declarandum* attinet; id alia res omnino eſt ab *oſtentatione* ſui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes* aut *defectus* hominum refertur: ſed ad *actiones vitæ particulares*. Qua in parte nihil invenitur magis Politicum, quam ut Mediocritas quædam ſervetur, prudens & ſana, in ſenſa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim profunda taciturnitas, & conſiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cœcis & (ut modernæ linguæ potius loquuntur) ſurdis artibus & mediis operatur, res ſit & utilis, & mirabilis: tamen non raro evenit, ut (quod dicitur) *Diſſimulatio errores pariat, qui diſſimulatorem ipſum illaqueant*. Nam videmus, viros politicos, maxime omnium inſignes, libere & indiſſimulanter fines, quos peterent, palam proferre non dubitaſſe. Sic L. Sylla manifeſto præ ſe tulit, *ſe, omnes mortales vel felices, vel infelices fieri, cupere,*

cupere, prout ſibi eſſent vel amici, vel inimici. Sic Cæſar, cum primum profectus eſt in Gallias, nil veritus eſt profiteri: *ſe malle primum eſſe in villa obſcura, quam ſecundum Romæ.* Idem Cæſar, cæpto jam bello, diſſimulatorem minime egit, ſi audiamus, quid Cicero de illo prædicet. *Alter* (Cæſarem innuens) *non recuſat, ſed quodammodo poſtulat, ut, ut eſt, ſic appelletur Tyrannus.* Similiter videmus, in Epiſtola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Auguſtus Cæſar diſſimulator; qui in ipſo ingreſſu ad res gerendas, cum adhuc Senatui eſſet in deliciis, ſolitus tamen erat in concionibus apud populum jurare illa Formula: *Ita parentis honores conſequi liceat.* Illud autem non minus quiddam erat, quam ipſa Tyrannis. Verum eſt, ad invidiam paululum leniendam, ſolitum eum ſimul ad ſtatuam Julii Cæſaris, quæ in Roſtris poſita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter ſe ita loquebantur: *Quid hoc eſt? Qualis Adoleſcens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo ſuſpicabantur, qui tam candide & ingenue, quod ſentiret, loqueretur. Et iſti quidem, quos nominavimus, pro-

ſpera omnia conſecuti ſunt: Pompeius contra, qui ad eoſdem tendebat fines, ſed viis magis umbroſis & obſcuris, (ſicut Tacitus de eo loquitur, *Occultior, non melior*: atque Saluſtius ſimiliter idem inſimulat, *Ore probo, animo inverecundo*:) id prorſus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates ſuas & ambitionem alte recondendo, interim Rempublicam in Anarchiam & Confuſionem redigeret, quo illa ſe neceſſario in ſinus ejus conjiceret, atque hoc pacto ſumma rerum ad eum deferretur, quaſi invitum & renitentem. Cum vero hoc ſe putaret conſequutum, factus Conſul ſolus (quod nunquam cuiquam contigiſſet) nihilo plus ad fines ſuos proficiebat, eo quod etiam illi, qui procul dubio eum fuiſſent adjuturi, quid vellet non perciperent. Adeo ut tandem coactus ſit, tritam & vulgarem inire viam, ut ſcilicet, prætextu ſe Cæſari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, caſibus obnoxia, & plerunque infelicia ſolent eſſe ea conſilia, quæ profunda *diſſimulatione* obteguntur! Qua de re, idem ſenſiſſe videtur Tacitus, cum *ſimulationis* artificia tanquam inferioris ſubſellii prudentiam conſtituit, præ

artibus

artibus politicis: illam Tiberio, has vero Auguſto Cæſari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, ſic loquitur; Quod fuiſſet illa *cum artibus mariti, & ſimulatione filii, bene compoſita.*

Quod ad animum *flectendum & effingendum* attinet; Totis viribus certe incumbendum, ut animus reddatur occaſionibus & opportunitatibus obſequens, neque ullo modo erga eas durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum ad res gerendas, aut fortunas hominum conſtituendas, quam illud; *Idem manebat, neque idem decebat:* videlicet, cum homines iidem ſunt, & natura ſua utuntur, poſtquam occaſiones ſe mutaverint. Bene itaque Livius, cum Catonem majorem introducit, tanquam fortunæ ſuæ architectum peritiſſimum, illud ſubjungit; quod ei fuerit *ingenium verſatile.* Atque hinc fit, quod ingenia gravia & ſolennia, & mutare neſcia, plus plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc vero vitium in aliquibus à *natura* penitus inſitum eſt, qui ſuopte ingenio ſunt *viſcoſi & nodoſi,* & ad verſandum inepti. At in aliis *conſuetudine* obtinuit (quę eſt altera *natura*) atque opinione quadam, (quæ in

animos hominum facilè obrepit) ut minime mutandam ſibi putent rerum gerendarum rationem, quam prius bonam & proſperam ſint experti. Prudenter enim obſervat Macciavellus in Fabio Maximo, quod *priſtinum ſuum & inveteratum cunctandi & belli trahendi morem retinere mordicus voluerit, cum natura belli eſſet alia, & acriora poſtularet conſilia.* In aliis porro idem vitium ex inopia Judicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum non tempeſtive diſcernant; ſed tum demum ſe vertant, poſtquam opportunitas jam elapſa ſit. Tale quidpiam in Athenienſibus ſuis redarguit Demoſthenes, eos aiens eſſe *ruſticis ſimiles, qui in ludo Gladiatorio ſe probantes, ſemper poſt plagam acceptam in eam partem muniendam ſcutum transferunt qua parcuſſi ſunt, non prius.* In aliis rurſus hoc ipſum contingit, qui operam, in via ea quam ſemel ingreſſi ſunt collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere ſciunt, ſed potius, ſe occaſionibus ſuperiores fore, conſtantia ſua confidunt. Verum iſta animi *viſcoſitas*, & *renitentia*, à quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis, & fortunæ hominum, eſt damnoſiſſima: Nihil-

Nihilque magis Politicum, quam animi rotas reddere cum rotis fortunæ concentricas, & ſimul volubiles. Atque de *præceptis duobus ſummariis*, circa *Fortunæ Architecturam*, hactenus. *Præcepta* autem *ſparſa* haud pauca ſunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *præceptum* eſt; *Faber fortunæ*, amuſſe ſua perite utatur, eamque rite applicet; Hoc eſt, animum aſſuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æſtimet, prout ad fortunam & fines ſuos magis aut minus conducant; Hocque curet ſedulo, non perfunctorie. Mira enim res, ſed veriſſima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (ſi ita loqui licet) eſt bona, *Mathematica* peſſima: videlicet, qui de rerum conſequentiis ſatis firmiter judicant; de pretiis vero imperitiſſime. Hinc fit, ut alii privata & ſecreta cum Principibus colloquia, alli auras populares, tanquam magna adepti, admirentur, cum ſit utrunque ſæpenumero res & invidia & periculo plena: Alii autem res metiuntur ex difficultate atque opera ſua in eis impenſa: fieri oportere exiſtimantes, ut quantum moverint tantum etiam promoverint: Sic-

ut Cæſar de Catone uticenſi, veluti per Ironiam, dixit, narrando, quam laborioſus fuerit & aſſiduus, & quaſi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem; *Omnia* (inquit) *magno ſtudio agebat.* Hinc etiam illud accidit, ut homines ſæpius ſe ipſos fallant; qui, ſi Magni alicujus aut Honorati viri opera utantur, ſibi omnia proſpera promittunt; cum illud verum ſit, non grandiſſima quæque Inſtrumenta, ſed aptiſſima, citius & felicius opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium eſt, illud inprimis noſſe, & deſcriptum habere, quid ad cujuſque fortunam conſtituendam & promovendam primum ſtatui debeat, quid ſecundum, & ſic deinceps. Primo loco *emendationem animi* pono. *animi* enim *impedimenta & nodos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quam fortunæ auxiliis *animi impedimenta* ſuſtuleris. Secundo loco *opes* pono, & *pecuniam*. Quam ſummo loco plurimi fortaſſe collocaverint, cum tanti ſit ad omnia uſus. Verum eam opinionem, ſimilem ob cauſſam abjudico, atque Macciavellus fecit, in alia re, non multum ab ea diſcrepante.

Cum

Cum enim vetus fuerit Sententia, *Pecuniam eſſe nervos belli*; ille contra, non alios eſſe *nervos belli* aſſeruit, quam *nervos virorum fortium* & *militarium*. Eodem prorſus modo vere aſſeri poſſit; *Nervos fortunæ*, non eſſe *pecuniam*, ſed potius *animi vires*, ingenium, fortitudinem, audaciam, conſtantiam, moderationem, induſtriam, & ſimilia. Tertio loco colloco *famam* & *exiſtimationem*; eo magis, quod illa æſtus quoſdam habeant, & tempora, quibus ſi non opportune utaris, difficile erit rem in integrum reſtituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Poſtremo loco pono *honores*, ad quos certe facilior aditus per unumquodque ex illis tribus, multo magis per omnia conjuncta, datur, quam ſi ab *honoribus* auſpiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verum, ut in ordine rerum ſervando haud parum eſt momenti, ita non multo minus in ſervando ordine temporis; Cujus perturbatione frequentiſſime peccatur, dum ad fines tum properatur, quando initia eſſent curanda; atque dum ad maxima quęque ſubito advolamus, quę in medio poſita ſunt, temere tranſilientes. At illud recte præcipitur; *Quod nunc inſtat, agamus.*

Secundum *præceptum* eſt, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præſidentia, ad magis ardua, quam par eſt, feramur; neve in adverſum fluvii remigemus. Optimum enim conſilium circa fortunas hominum;

——— *Fatis accede, Deiſque*

Circumſpiciamus in omnes partes, & obſervemus, qua res pateant, qua clauſæ & obſtructæ ſint, qua proclives, qua arduæ; neque viribus noſtris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc ſi fecerimus, & à repulſa nos immunes præſtabimus, & in negotiis ſingulis nimis diu non hærebimus, & moderationis laudem reportabimus, & pauciores offendemus, & denique felicitatis opinionem acquiremus: dum quæ ſponte fortaſſe eventura fuiſſent, noſtræ induſtriæ accepta ferentur.

Tertium *præceptum* cum proxime præcedente nonnihil pugnare videre poſſit; licet, probe intellectum, minime. Illud hujuſmodi eſt: Ut occaſiones non ſemper expectemus, ſed eas quandoque provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demoſthenes, magniloquentia quadam. *Et quemadmodum receptum eſt, ut exercitum ducat Imperator, ſic à cordatis viris res ipſæ ducen-*

attendæ, ut quæ ipſis videntur, eligan-tur, & non ipſi perſequi eventus tantum cogantur. Etenim, ſi diligenter attendamus, duas obſervabimus, eaſque diſcrepantes ſpecies, eorum, qui rebus gerendis, & Negotiis tractandis, pares habeantur. Alii ſiquidem occaſionibus commode ſciunt uti, ſed nihil ex ſe moliuntur, aut excogitant; Alii toti ſunt in machinando, qui occaſiones, quæ opportune incidunt, non arripiunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omnino & imperfecta cenſenda eſt.

Quartum eſt *præceptum*; ut nihil ſuſcipiamus, in quo neceſſe ſit, temporis plurimum inſumere; verum ut verſiculus ille aurem ſemper vellicet,

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Neque alia ſubeſt cauſſa, cur ii, qui profeſſionibus laborioſis, aut rebus ſimilibus, ſe addixerunt, veluti Jureconſulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & hujuſmodi, in fortuna ſua conſtituenda, & promovenda, minus ſint ſolertes, quam quod tempore (alias ſcilicet inſumpto) indigent ad particularia pernoſcenda, opportunitates captandas, &

machi-

machinas, quæ ad fortunam ſuam ſpectent, comminiſcendas, & meditandas. Quinetiam in aulis Principum & Rebuſpub. eos reperias, & ad fortunam ſuam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur, ſed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vitæ*, perpetuo occupantur.

Quintum eſt *præceptum*; Ut naturam quodammodo imitemur, quæ *nihil facit fruſtra*. Id quod factu non erit admodum difficile, ſi negotia noſtra omnium generum perite commiſceamus & contexamus. In ſingulis enim actionibus ita animus eſt inſtituendus & præparandus, atque intentiones noſtræ aliæ aliis ſubſternendæ, & ſubordinandæ: ut, ſi in aliqua re voti compotes in *ſummo gradu* fieri non poſſimus, in *ſecundo* tamen liceat conſiſtere, imo vel in *tertio*: Quod ſi nec in *aliqua* omnino *parte rei* hærere aut conſiſtere poſſimus, tum vero ad alium quempiam (præter deſtinatum) finem, operam impenſam flectamus: Sin nec in *præſenti* aliquem Fructum demetere queamus, ſaltem aliquid ex ea extrahamus, quod in *futurum* profit: Si vero nihil *ſolidi*, nec in *præſenti*

nec

nec in *Futuro*, inde elicere detur, ſatagamus ſaltem, ut aliquid *exiſtimationi* noſtræ inde accreſcat: Et alia id genus: rationes ſemper à nobis ipſis exigendo, quibus conſtet, nos fructus aliquid, plus minus, ex ſingulis actionibus & conſiliis noſtris percepiſſe: neque ullo modo permittendo, ut tanquam confuſi ac conſternati animum illico deſpondeamus, ſi forte ſcopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam uni rei unice eſſe intentum. Qui enim hoc facit, occaſionum innumerarum jactura mulctabitur; quæ rebus agendis ex obliquo intervenire ſolent, quæque fortaſſe magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia quæ poſtea uſui futura ſint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque bene calleamus illam Regulam: *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum eſt *præceptum*, ut nos rei alicui nimis peremptorie non aſtringamus: quanquam caſui videatur, primo intuitu, minus obnoxia: Sed ſemper habeamus, vel feneſtram apertam ad evolandum: vel poſticum aliquod ſecretum ad redeundum.

Septimum *præceptum*, eſt antiquum illud

illud Biantis; modo non ad perfidiam, ſed ad cautionem, & moderationem, adhibeatur: *Et ames tanquam inimicus futurus, & oderis tanquam amaturus.* Nam utilitates quaſque, mirum in modum, prodit & corrumpit, ſi quis nimium ſe immerſerit amicitiis infelicibus, moleſtis & turbidis odiis, aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco circa *doctrinam* de *ambitu vitæ* ſufficient: Illud enim hominibus in memoriam ſubinde reducendum eſt, longe abeſſe, ut adumbrationes iſtæ, quibus utimur in deſideratis, loco juſtorum tractatuum ponantur: ſed eſſe ſolummodo tanquam ſchedas aut fimbrias, ex quibus de tela integra judicium fieri poſſit. Neque rurſus ita deſipimus, ut fortunam abſque tanto, quantum diximus, molimine minime parari aſſeramus. Probe enim novimus, eam tanquam ſponte in gremium aliquorum defluere: Alii autem eam diligentia ſola & aſſiduitate, (cautione nonnulla aſpera) abſque arte multa aut operoſa, adipiſcuntur. Verum ſicut Cicero, Oratorem perfectum depingens, non id vult, ut cauſidici ſinguli tales eſſe debeant, aut poſſint: ac rurſus, ſicut in Principe aut

Aulico

Aulico deſcribendo (quod nonnulli tractandum ſuſceperunt) modulus effingitur, prorſus ſecundum artis perfectionem, non autem ſecundum Practicam vulgatam: idem & nos in *Politico* inſtruendo præſtitimus; *Politico* (inquam) quoad *Fortunam propriam.*

Enimvero, illud utique monendum, *præcepta*, quæ circa hanc rem delegimus & propoſuimus, omnia ex genere eorum eſſe, quæ *bonæ artes* vocantur. Quod enim ad *malas artes* attinet: Si quis Macciavello ſe dederit in diſciplinam: qui præcipit, *Virtutem ipſam non magnopere curandam, ſed tantum ſpeciem ejus, in publicum verſam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento ſit, virtus ipſa impedimento:* quique alio loco præcipit; *Vt homo Politicus illud tanquam fundamentum prudentiæ ſuæ ſubſternat, quod præſupponat, homines non recte nec tuto ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci poſſe, præterquam ſolo metu: ideoque det operam, ut omnes, quantum in ſe eſt, obnoxii ſint, atque in periculis & anguſtiis conſtituti:* ita ut Politicus ſuus videatur eſſe, quod Itali dicunt, *ſeminator ſpinarum:* Aut ſi quis axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: *Cadant amici, dummodo inimi-*

inimici intercidant ; Sicut Triumviri fecerunt , qui inimicorum interitum amiciſſimorum exitio redimebant: Aut ſi quis L. Catilinæ imitator eſſe velit, ut Rerumpub. incendiarius fiat & perturbator , quo melius in aquis turbidis piſcari & fortunam ſuam expedire poſſit; *Ego*, (inquit) *ſi in fortunis meis incendium ſit excitatum, id non aqua, ſed ruina reſtinguam:* Aut ſi quis illud Lyſandri ad ſe transferat , qui dicere ſolebat; *Pueros placentis , viros perjuriis alliciendos:* Cum aliis ejuſdem farinæ pravis, ac perniciofis dogmatibus ; Quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major eſt numerus , quam rectorum & ſanorum:Si quis (inquam) hujuſmodi inquinata prudentia delectetur: non ierim inficias , eum (quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus ſe ipſum ſolutum,fortunæ ſolummodo mancipatit) poſſe, majore compendio, & celerius, fortunam ſuam promovere. Fit vero in *vita,* quemadmodum & in *via* , ut iter brevius ſit fœdius & cœnoſius:neque ſane,ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitione opus eſt. .

Tantum vero abeſt , ut homines ad hujuſmodi *artes pravas* ſe applicare opor-

por-

porteat; ut potius ſane (ſi modo ſint apud ſe, ſeque ſuſtinere valeant, neque ambitionis turbine & procella in adverſum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non ſolum mundi chorographiam generalem illam, quod *omnia ſint vanitas, & vexatio Spiritus*; verum etiam & illam magis ſpecialem, videlicet, quod ipſum *eſſe*, ſejunctum à *bene eſſe*, maledictionis loco ſit, & quo grandius ſit *eſſe*, eo major ſit maledictio; quodque ampliſſimum virtutis præmium ſit ipſa virtus; Quemadmodum & ultimum vitii ſupplicium eſt vitium ipſum; ſicut egregie Poeta;

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus iſtis
Præmia poſſe rear ſolvi? Pulcherrima primum
Dii moreſque dabunt veſtri; ——

& econtra non minus vere ille de ſceleratis, *atque eum ulciſcentur mores ſui*. Quinetiam Mortales, dum in omnes partes cogitationes ſuas agitant, & diffundunt, ut fortunis ſuis recte proſpectum atque conſultum ſit, interim in mediis illis animi tranſcurſibus ad divina judicia & providentiam æternam oculos attollere debent: quæ ſæpiſſi-

piſſime impiorum machinationes, & conſilia prava, licet profunda, ſubvertit, & ad nihilum redigit; ſecundum illud Scripturæ, *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem.* Imo, etſi injuriis & *malis artibus* abſtineant: attamen hæc jugis & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, abſque ceſſatione, & quaſi ſine ſabbato, tributum temporis noſtri Deo debitum minime ſolvit: Qui, ut videre eſt, facultatum noſtrarum decimas, temporis autem ſeptimas, exigit & ſibi ſeponit. Quorſum enim fuerit, os gerere in cœli ſublimia erectum, mentem vero humi proſtratam, & pulverem inſtar ſerpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Divinæ Particulam Auræ.

Quod ſi in hoc ſibi quiſquam adblandiatur, quod fortuna ſua, utcunque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decreverit: ſicut de Auguſto Cæſare, & Septimio Severo, ſolitum erat dici, *Debuiſſe illos, aut nunquam naſci, aut nunquam mori*; tanta in ambitu fortunæ ſuæ patrarunt mala, tanta rurſus, ſumma adepti, contulerunt bona: intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compenſationem poſt factum

ctum probari, conſilium autem hujuſmodi merito damnari. Abs re poſtremo nobis non fuerit, in curſu iſto incitato, & fervido, verſus fortunam noſtram, frigidam pauliſper aſpergere, hauſtam è dicterio illo non inelegante Caroli Quinti Imperatoris, in Inſtitutionibus ſuis ad Filium: *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes, plerunque ſuperbe averſantur.* Verum hoc ultimũ remedium pertinet ad eos, quibus guſtus ex morbo animi corruptus eſt. Innitantur potius homines *lapidi* illi, qui *Theologiæ* & *Philoſophiæ* eſt tanquam *Angularis*, quæ idem fere aſſerunt de eo quod *primum quæri* debeat. Etenim *Theologia* edicit: *Primum quærite regnum Dei, & iſta omnia adjicientur vobis.* Philoſophia autem ſimile quiddam jubet: *Primum quærite Bona animi; cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc *fundamentum*, humanitus jactum, interdum locetur ſuper *arenas*, quemadmodum videre eſt in M. Bruto, qui in eam vocem, ſub exitum ſuum, prorupit;

Te colui, virtus, ut rem: aſt tu nomen inane es:

at idem *fundamentum*, divinitus locatum,

tum, firmatur ſemper in *petra*. Hic autem *doctrinam* de *ambitu vitæ*, & ſimul *doctrinam generalem* de *negotiis*, concludimus.

CAP. III.

Partitiones Doctrinæ *de* Imperio *ſive* Repub. *omittuntur*; *Tantum Aditus ſit ad* Deſiderata *duo*, Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperii, *&* Doctrinam *de* Juſtitia Univerſali, *ſive de* Fontibus Juris.

VEnio jam ad *artem imperii*, ſive *doctrinam de Repub. adminiſtranda*: Sub qua etiam *Oeconomica* continetur, ut *familia* ſub *civitate*. In hac parte, ſicut jam antea dixi, ſilentium mihi imperavi. Neque tamen prorſus diffidere debui, quin poſſim de illa fortaſſe non imperite aut inutiliter diſſerere: utpote qui longa experientia edoctus, & per tot munerum & honorum gradus ad ampliſſimum Regni Magiſtratum, favore Majeſtatis tuæ indulgentiſſimo, nullo merito meo, evectus fuerim, eundemque Magiſtratum per annos quatuor integros geſſerim: & quod pluris eſt, Majeſtatis tuæ Mandatis & Colloquiis per annos octodecim continuos

tinuos aſſueverim; quod etiam è ſtipite aliquo Politicum exculpere potuiſſet:) quique etiam, inter omnes artes, plurimum temporis in Hiſtoriis & Legibus contriverim. Quæ omnia non jactantia ad Poſteros refero, ſed quia ad literarum dignitatem nonnihil pertinere putem, quod homo quiſpiam, ad literas potius quam ad aliud quicquam natus, & ad res gerendas neſcio quo fato contra Genium ſuum abreptus, ad civilia tamen munera tam honorifica & ardua ſub Rege prudentiſſimo aſſumptus fuerit. Verum, ſi quid circa *Politicam* poſthac parturiet otium meum, erit fortaſſe *proles*, aut *abortiva*, aut *poſthuma*. Interim, ne ſcientiis omnibus, jam veluti in ſubſelliis ſuis collocatis, Sedes hæc tam excelſa omnino vacet, decrevi duas tantum *civilis ſcientiæ* portiones, quæ ad *arcana imperij* non pertinent, ſed ſunt naturæ magis communis, ut *deſiderata*, notare, earumque, more noſtro, *exempla* proponere.

Cum *artes imperii*, tria *officia politica* complectantur; primo, ut *imperium conſervetur*; ſecundo, ut *beatum efficiatur*, & *florens*: tertio, ut *amplificetur, fineſque ejus longius proferantur*: de duobus

duobus primis *officiis*, maxima ex parte, egregie à nonnullis tractatum eſt, de tertio ſiletur. Illud itaque inter *deſiderata* reponemus, & more noſtro *exemplum* ejus proponemus, eam *doctrinæ* partem *conſulem paludatum*, ſive *doctrinam de proferendis imperij finibus*, nominantes.

Exemplum tractatus ſummarii de proferendis finibus imperii.

Dictum Themiſtoclis, ſibi ipſi applicatum, incivile certe fuit, & inflatum; ſin de aliis, atque in genere, prolatum fuiſſet, prudentem ſane obſervationem & pergravem cenſuram complecti videretur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulſaret, reſpondit, *fidibus ſe neſcire, cæterum poſſe oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Iſta certe verba, ad ſenſum politicum tranſlata, facultates duas, multum inter ſe diſcrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optime deſcribunt & diſtinguunt. Etenim, ſi Regum conſiliarios, ſenatores, alioſque ad negotia publica admotos, qui uſquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rariſſime) nonnulli, qui *regnum* aut *civitatem* è parvis ampla efficere poſſint; fidicines tamen, ſint valde im-

de imperiti: Econtra autem alii quamplurimi, in *cithara*, aut *Lyra*, (hoc eſt, aulicis tricis) miri artifices, qui tantum abeſt ut *Rempubl. amplificare* poſſint, ut potius à natura comparati videantur ad ſtatum Reipub. beatum & florentem labefactandum & evertendum. Sane, artes illæ degeneres, & præſtigiæ, quibus ſæpenumero Conſiliarii, atque Rerum Potentes, & gratiam apud Principes ſuos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *peritiæ* cujuſdam fidiculariæ, utpote cum ſint res magis gratæ in præſens, & artificibus ipſis ornamento, quam ad Rerumpub., quarum ſunt miniſtri, opes, & amplitudinem, utiles aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii Conſiliarii, atque Reipub. Gubernatores, minime ſpernendi, qui ſint negotiis pares, poſſintque res commode adminiſtrare, eaſque à manifeſtis præcipitiis & incommodis conſervare, à virtute tamen illa Rerumpub. erectrice & amplificatrice longo intervallo abſunt.

Verum, qualeſcunque demum fuerint operarii, conjiciamus oculos in opus ipſum; Qualis nimirum cenſeri debeat vera *Regnorum* & *Rerumpub.* *Magni-*

Magnitudo, & quibus *artibus obtineri* poſſit: Dignum profecto argumentum, quod principes perpetuo in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires ſuas in majus æſtimantes, inceptis ſe vanis & nimis arduis implicent; nec rurſus eaſdem plus æquo deſpicientes, ad conſilia puſillanima & meticuloſa ſe demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem & territorium, menſuræ ſubjicitur, quoad reditus, calculis. Numerus civium, & capita, cenſu; Urbium & oppidorum multitudo & amplitudo, tabulis excipi poſſunt. Attamen non reperitur inter civilia res errori magis obnoxia, quam verum & intrinſecum excipere valorem, circa *vires* & *copias imperii* alicujus. Aſſimilatur *regnum cœlorum*, non glandi, aut nuci alicui grandiori, ſed *grano ſinapis*, quod inter grana eſt minimum, quod tamen habet interim intra ſe proprietatem quandam & ſpiritum innatum, quo ſe & citius attollat, & latius diffundat: Eodem modo invenire eſt Regna & Status, ambitu quidem & regionum tractu valde ampla, quæ tamen ad *fines ulterius proferendos*, aut latius imperandum, ſunt minus apta; Alia contra, dimen-

dimenſione ſatis exigua, quæ tamen baſes, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, eſſe poſſint.

1. Urbes munitæ, plena armamentaria, equorum propagines generoſæ, currus armati, elephanti, machinæ atque tormenta bellica omnigena, & ſimilia, ſunt certe iſta univerſa nihil aliud, quam ovis induta pelle leonina, niſi gens ipſa, ſtirpe ſua, & ingenio, ſit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipſe copiarum multum juvat, ubi milites imbelles ſunt & ignavi. Recte enim Virgilius; *Lupus numerum pecorum non curat.* Excercitus Perſarum in campis Arbelæ oculis Macedonum tanquam vaſtum hominum pelagus ſubjiciebatur, adeo ut Duces Alexandri, nonnihil ipſo ſpectaculo perculſi, Regem interpellarent, atque ut noctu prælium committeret, ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *ſuffurari victoriam.* Ea autem etiam opinione fuit facilior Tigranes Armenius, caſtrametatus in quodam colle cum exercitu quadringentorum millium. Cum ſpectaret aciem Romanorum, quæ quatuordecim millia non exceſſit, contra ſe tendentem, in dicterio illo ſuo ſibi complacuit; *Ecce* (inquit) *hominum*

pro legatione nimio plus quam oportet; pro pugna longe minus. Eoſdem tamen, priuſquam occubuiſſet ſol, ſatis multos, ad illum infinita ſtrage profligandum, expertus eſt. Innumera ſunt exempla, quam ſit multitudinis cum fortitudine congreſſus impar. Primo igitur pro re certiſſima & exploratiſſima decernatur, & ſtatuatur, quod caput omnium, quæ ad magnitudinem regni aut ſtatus ſpectent, ſit, ut *populus* ipſe ſit *ſtirpe* & *ingenio bellicoſus*. Atque illud magis tritum quam verum, quod *nervi belli ſint pecuniæ*, ſi deſint nervi lacertorum in gente molli & effœminata. Recte enim Crœſo oſtentanti aurum reſpondit Solon; *At ſi quis* (*ô Rex*) *venerit, qui melius, quam tu, ferrum geſtet, illi profecto totum hoc cedet aurum.* Quare, quicunque is tandem ſit, Princeps aut Status, cujus ſubditi nativi & indigenæ non ſint animoſi & militares, potentiam ſuam admodum ſobrie æſtimet: Atque econtra, Principes, qui dominantur in gentes animoſas & martias, norint illi ſatis vires ſuas, ſi ſibi alias non deſint. Quod attinet ad *copias mercenarias*, (quod ſolet adhiberi remedium, cum *copiæ nativæ* deſunt) plena ſunt omnia exemplis,

qui-

quibus liquido patet, quod quicunque *ſtatus* illis innitetur, poterit fortaſſe pennas, ad tempus breve, nido majores extendere, ſed defluent illæ paulo poſt.

2. *Benedictio Iudæ*, & *Iſſacharis*, *in unum* nunquam convenient: Nimirum, ut eadem Tribus aut Gens, ſit ſimul, & *Leonis Catulus*, & *Aſinus procumbens inter Sarcinas.* Neque unquam fiet, ut *populus* tributis oppreſſus, fortis exiſtat & bellicoſus. Verum eſt, collationes publico conſenſu factas, minus animos ſubditorum dejicere, & deprimere, quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquido videre eſt in *tributis Germaniæ inferioris*, quas *exciſas* vocant: atque aliqua ex parte in iis, quæ *ſubſidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum eſt, ſermonem jam inſtitui de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex conſenſu conferuntur, & quæ ex imperio imponuntur, etſi eadem res ſint, quoad opes exhauriendas, varie tamen omnino animos ſubditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gravatum, idoneum ad imperandum non eſſe.

3. Adſpirantibus ad *magnitudinem*

Regnis & Statibus, prorſus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricii*, atque (quos vocamus) *Generoſi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eo rem deducit, ut *plebs* Regni ſit humilis & abjecta; & nihil aliud fere quam Nobilium mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in ſylvis cæduis; quibus, ſi major, quam par eſt, caudicum ſive arborum majorum relinquatur numerus, non renaſcetur ſylva ſincera, & pura; ſed major pars in vepres & dumos degenerabit. Eodem modo in *nationibus*, ubi numeroſior juſto eſt *nobilitas*, erit *plebs* vilis & ignava: atque eo demum res redibit, ut nec centeſimum quodque caput ſit ad galeam portandam idoneum: præſertim ſi peditatum ſpectes; qui exercitus plerunque eſt robur præcipuum; Unde ſuccedet magna populatio, vires exiguæ. Nuſquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatum eſt, quam exemplis Angliæ & Galliæ. Quarum Anglia, quamvis territorio, & numero incolarum, longe inferior, potiores tamen partes fere ſemper in bellis obtinuit: hanc ipſam ob cauſſam, quod apud Anglos coloni, & inferioris ordinis homines, militiæ habiles

biles

biles ſint, ruſtici Galliæ non item. Qua in re, mirabili quadam & profunda prudentia excogitatum eſt ab Henrico Septimo Angliæ Rege, (id quod in *vita ejus Hiſtoria* fuſius tractavimus) ut prædia minora atque domus agricolationis inſtituerentur, quæ habeant certum eumque mediocrem agri modum annexum, qui diſtrahi non poſſit, eo fine, ut ad victum liberaliorem ſufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut ſaltem uſufructuarij, non conductitii aut mercenarij. Nam ita demum characterem illum, quo antiquam Italiam inſignivit Virgilius, merebitur Regio aliqua:

-- *Terra potens armis, atque ubere gleba.*

Neque prætereunda eſt illa pars populi, (quæ Angliæ fere eſt peculiaris, nec alibi (quod ſcio) in uſu, niſi forte apud Polonos) *famuli* ſcilicet *nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipſis minime cedunt. Quare certiſſimum eſt, quod magnificentia & ſplendor ille hoſpitalis, atque famulitia, & veluti ſatellitia ampla, quæ in more ſunt apud Nobiles & Generoſos in Anglia, ad potentiam militarem apprime condu-

cant: ubi contra, Nobilium obſcura & magis privata & in ſe reducta vitæ ratio copias militares minuit.

4. Danda eſt omnino opera, ut *arbor* iſta *Monarchiæ*, qualis fuit Nebuchadnezaris, *Truncum* habeat ſatis *amplum*, & *robuſtum*, ad *ramos* ſuos & *frondes ſuſtentandos*: Hoc eſt, ut numerus *indigenarum*, ad *ſubditos extraneos* cohibendos, ſatis ſuperque ſufficiat. Illi igitur *ſtatus* ad *imperii magnitudinem* bene comparati ſunt, qui *jus civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana ſiquidem fuerit opinio, poſſe manipulum hominum, utcunque animis & conſilio excellant, regiones nimio plus amplas & ſpatioſas imperii jugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortaſſe facere poſſint, ſed diuturnitatem hæc res non aſſequitur. *Spartani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis novis civibus. Unde, donec intra parvos limites dominati ſunt, res eorum firmæ fuerunt, & ſtabiles. At poſtquam limites ſuos cœpiſſent proferre, & latius dominari, quam ut ſtirps Spartanorum, turbam Exterorum imperio commode coërcere poſſet, potentia eorum ſubito corruit. Nulla unquam Reſpub. ſinus ſuos ad novos ci-

ves recipiendos tam profuſe laxavit, quam *Reſpublica Romana*. Itaque par erat, inſtituto tam prudenti, fortuna, cum in imperium toto Orbe ampliſſimum ſuccreverint. Moris apud eos erat, *jus civitatis* prompte elargiri: idque in ſupremo gradu: Hoc eſt, non ſolum *jus commercij*, *jus connubij*, *jus hæreditatis*; verum etiam *jus ſuffragij*, & *jus petitionis*, ſive *honorum*: Hocque rurſus, non ſingulis tantum perſonis, ſed totis familiis, imo civitatibus, & nonnunquam integris nationibus, communicarunt. Huc adde conſuetudinem *deducendi colonias*, quibus Romanæ ſtirpes in ſolum exterum tranſplantabantur. Quæ duo inſtituta ſi ſimul componas, dices profecto, non Romanos ſe diffudiſſe ſuper Univerſum orbem: ſed contra, orbem univerſum ſe diffudiſſe ſuper Romanos: Quæ ſecuriſſima *proferendi imperii* eſt ratio. Subit mirari ſæpius *imperium Hiſpanorum*; quod tam paucis indigenis tot Regna & Provincias amplexari & frænare poſſit. At certe Hiſpaniæ ipſæ pro arboris ſtemmate ſatis grandi haberi debent, cum longe ampliorem contineant Regionum tractum, quam Romæ aut Spartæ, ſub initiis ſuis, con-

tigerat. Porro, quamquam *jus civitatis* ſatis parce ſoleant Hiſpani impertire, quod proximum tamen eſt, faciunt; Quippe qui cujuſcunque nationis homines ad militiam ſuam ordinariam promiſcue admittant. Quinetiam ſummum belli imperium haud raro ad duces natione non Hiſpanos deferunt. Attamen & illam ipſam videntur non ita pridem, *indigenarum* paucitatem ſenſiſſe, eique ſuccurrere cupiiſſe; ut ex *pragmatica ſanctione,* hoc anno promulgata, cernere eſt.

5. Certiſſimum eſt, *artes mechanicas ſedentarias,* quæ non ſub dio, ſed ſub tecto exercentur, atque *manufacturas delicatas,* (quæ digitum potius, quam brachium requirunt) ſua natura militaribus animis eſſe contrarias. In univerſum, populi bellicoſi feriari gaudent, & pericula quam labores minus exhorrent. Atque in hoc ingenio ſuo non ſunt admodum reprimendi, ſi animos ipſorum in vigore conſervare cordi nobis ſit. Magno itaque adjumento Spartæ, Athenis, Romæ, aliiſque antiquis Rebuſpub. fuit, quod habuerint non *ingenuos*, ſed *ſervos* plerunque, quorum laboribus iſtiuſmodi opificia expediebantur. Verum mancipiorum

uſus, poſt legem chriſtianam receptam, maxima ex parte abiit in deſuetudinem. Huic vero rei proximum eſt, ut artes iſtæ alienigenis tantum permittantur; qui propterea alliciendi, aut ſaltem facile recipiendi ſunt. *Nativorum* autem *plebs* ex tribus generibus hominum conſtare debet. nempe, ex *agricolis*: *famulis ingenuis*: & *artificibus*; quorum *opera robur* & *lacertos viriles* poſtulant; cujuſmodi ſunt *fabri ferrarij*, *lapidarij*, *lignarij*, & ſimiles, non annumerando *militiam deſcriptam*.

6. Ante omnia ad *imperij magnitudinem* confert, ut gens aliqua *armorum ſtudium* profiteatur, tanquam decus ſuum, & inſtitutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta ſunt, ad habilitates tantum erga arma ſpectant: Quorſum autem habilitas, ſi non rei ipſi incumbitur, ut producatur in actum? *Romulus*, (ut narrant, aut fingunt) poſtquam è vivis exceſſerat, illud civibus ſuis legavit, ut ante omnia rem militarem colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum inſurgeret. *Imperij Spartani* fabrica univerſa (non nimis prudenter quidem, ſed diligenter tamen) ad illum finem & ſcopum

compoſita eſt & conſtructa, ut cives ſui belligeratores eſſent *Perſarum* & *Macedonum*. Idem erat inſtitutum, ſed non tam conſtans aut diuturnum. *Britanni*, *Galli*, *Germani*, *Gothi*, *Saxones*, *Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tempus armis ſe præcipue dediderunt. *Turcæ* idem inſtitutum, lege ſua haud paululum extimulati, hodie retinent, ſed magna cum militiæ ſuæ (ut nunc eſt) declinatione. In Europa chriſtiana, gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verum res eſt tam liquida, & manifeſta, unumquemque in eo proficere maxime, in quo plurimum impendit ſtudii, ut verbis non indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperandum omnino alicui nationi eſſe, quæ non ex profeſſo arma & militiam colat, iiſque præcipue ſtudeat & incumbat, ſibi veluti ultro obventuram inſignem aliquam *imperii magnitudinem*: Contra autem, certiſſimum eſſe temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorum profeſſione & ſtudiis diutius permanſerint, (id quod Romani Turcæque potiſſimum fecere) miros in imperio amplificando facere progreſſus. Quin & illæ, quæ bellica gloria per unius tantummodo ſeculi ſpatium floruere; inde tamen,

tamen, unico illo ſæculo, eam imperii amplitudinem aſſecutæ ſunt, quam longo poſt tempore, etiam remiſſa illa armorum diſciplina, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine eſt; Ut *ſtatus* quis utatur ejuſmodi *legibus* & *conſuetudinibus*, quæ juſtas illi cauſſas, aut ſaltem prætextus, arma capeſſendi, tanquam in promptu miniſtrent. Etenim, ea eſt inſita animis hominum juſtitiæ apprehenſio, ut bellum, (quod tot ſequuntur calamitates) niſi gravem ob cauſſam, ſaltem ſpecioſa, inferre abſtineant. Turcis præſto eſt ſemper, & ad nutum, belli cauſſa; Propagatio ſcilicet legis & ſectæ ſuæ. Romani, quanquam pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, ſi *fines imperij ipſorum protuliſſent*, tamen ob hanc ſolam cauſſam, ut *fines proferrentur*, nunquam bella ſuſceperunt. Aſpiranti igitur ad imperium nationi illud in more ſit: Ut *ſenſum* habeat *vividum* & *acrem injuriæ* alicujus, vel ſubditis ſuis limitaneis, vel mercatoribus vel publicis miniſtris, illatæ; neque à prima provocatione diutius torpeat, aut tardet. Item, *prompta* ſit & *alacris* ad *auxilia mittenda ſociis ſuis*, & *fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeo ut, ſi

ut, ſi forte in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defenſivum intercederet, hoſtilis impreſſio facta eſſet; atque ille à plurimis ſuppetias peteret; Romani omnium primi ſemper adeſſent, beneficii decus nemini præripiendum relinquentes. Quod vero attinet ad *bella*, antiquis temporibus, propter *ſtatuum conformitatem* quandam, aut *correſpondentiam, tacitam*, geſta, non video, in quo jure illa fundata ſint. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis ſuſcepta erant ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmoniis & Athenienſibus, ad conſtituendas aut evertendas Democratias, & Oligarchias: Talia quandoque illata ſunt à Rebuſpub. aut Principibus, ſub prætextu, ſubditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præſentem ſufficiat, ut illud decernatur: Non eſſe expectandam *ſtatui* alicui *imperii amplitudinem*, niſi ad quamvis occaſionem juſtam ſe armandi protinus expergiſcatur.

8. Nullum omnino *corpus*, ſive ſit illud *naturale* ſive *politicum*, abſque *exercitatione ſanitatem* ſuam tueri queat. Regno autem, aut Reipub., juſtum atque honorificum *bellum* loco ſalubris

exer-

exercitationis eſt. Bellum civile profecto inſtar caloris febrilis eſt: At Bellum externum inſtar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deſide atque torpente & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res ſe habeat quatenus ad alicujus ſtatus felicitatem, *magnitudinis* proculdubio intereſt, ut quaſi ſemper in armis ſit. Atque exercitus veteranus, perpetuo tanquam ſub vexillis habitus, etſi res ſit magni proculdubio ſumptus & impenſæ, attamen ejuſmodi eſt, ut ſtatui alicui quaſi arbitrium rerum inter vicinos, aut ſaltem plurimum exiſtimationis ad omnia conferat. Id quod inſigniter cernere eſt in Hiſpanis, qui jam per annos centum & viginti exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non ſemper ad eaſdem, aluerunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome eſt. Cicero, de Pompeii contra Cæſarem apparatu, ſcribens ad Atticum: *Conſilium* (inquit) *Pompeii, plane Themiſtocleum eſt: putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri.* Atque Cæſarem Pompeius proculdubio delaſſaſſet, & attriviſſet, niſi inani fiducia inflatus, ab illo incepto deſtitiſſet.

Prælia

Prælia navalia, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna* ad *Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna* ad *Inſulas Curſolares circulum in naribus* Turcæ *poſuit*. Multoties certe evenit, ut victoriæ navales finem ſummæ belli attulerint. Sed hoc factum eſt, cum alea hujuſmodi præliorum, totius belli fortuna commiſſa eſt. Illud minime dubium, quod qui *maris* potitur Dominio, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello ſumere poteſt: Ubi contra, qui terreſtribus copiis eſt ſuperior, nihilominus plurimis anguſtiis conflictatur. At hodie, atque apud nos Europæos, ſi unquam, aut uſpiam, *potentia navalis* (quæ quidem huic *Regno Britanniæ* in dotem ceſſit) ſummi ad rerum faſtigia momenti eſt; tum quia pleraque Europæ regna mediterranea ſimpliciter non ſunt, ſed maxima ex parte *mari* cincta; tum etiam, quia utriuſque Indiæ theſauri & opes, *imperio Maris*, veluti acceſſorium quiddam exiſtunt.

10. *Bella moderna*, veluti in *tenebris geſta*, cenſeri poſſunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, priſcis temporibus, à rebus bellicis reſilire ſolebant. Habemus hodie, forte

taſſe

taſſe ad animos faciendos, *Ordines* quoſdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti ſunt & armis & togæ communes. Etiam in *ſcutis gentilitiis ſtemmata* nonnulla habemus: Inſuper *hoſpitia* quædam *publica*, militibus emeritis & mutilatis deſtinata, & hujuſmodi. Verum, apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ ſunt, extructa *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta magnifica occumbentium* in *bello*. *Coronæ civicæ, militares*, ſingulis conceſſæ. Nomen ipſum *Imperatoris*. quod poſtea Reges maximi à belli Ducibus mutuati ſunt. Redeuntium Ducum, bellis proſpere confectis, *celebres triumphi*. *Donativa*, atque *largitiones ingentes* in milites, ſub exercituum dimiſſionem. Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam inſigni ſplendore coruſcantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime conglaciatis, igniculos ſubdere, eaque ad bellum inflammare, potuerint. Ante omnia vero *mos* ille *triumphandi*, apud *Romanos*, non res erat ex pompa, aut ſpectaculum quoddam inane, ſed inter prudentiſſima plane nobiliſſimaque inſtituta numerandus. Utpote qui in ſe hæc tria haberet; *Ducum decus* & *gloriam*; *Aerarii* ex *ſpoliis locupletationem*;

nem, & *donativa militum*. Verum *honor triumphi* fortaſſe *Monarchiis* non competit, præterquam in perſonis *regis* ipſius, aut *filiorum Regis* Quod etiam temporibus Imperatorum Romæ obtinuit Qui honorem ipſum triumphi ſibi & filiis ſuis, de bellis, quæ præſentes ipſi confecerant, tanquam peculiarem reſervarunt: *Veſtimenta* autem ſolummodo, & *inſignia triumphalia*, aliis Ducibus indulſerunt.

Verum, ut ſermones hos claudamus; Nemo eſt (ut teſtatur Sacra Scriptura) *qui ſollicite cogitando, poteſt apponere ad ſtaturam ſuam cubitum unum*; In puſillo ſcilicet *corporis humani* modulo: Cæterum, in magna *Regnorum* & *Rerumpub.* fabrica imperium amplificare & *fines proferre*, Reges penes & Dominantes eſt. Nam prudenter introducendo leges, inſtituta, & conſuetudines, quales jam propoſuimus, & alias his ſimiles, poſteris, & ſeculis futuris, *magnitudinis* ſementem fecerint. Verum iſta conſilia apud Principes raro tractantur, ſed res fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de *proferendis imperii finibus* in præſentia occurrunt. Verum quorſum iſta commen-

mentatio; cum *Monarchia Romana*, futura ſit inter mundanas (ut creditur) ultima? Niſi quod nobis, inſtituto noſtro fidis, neque uſpiam de via declinantibus, (quandoquidem *amplificatio imperii* fuerit inter *officia* tria *Politices* tertium) illud omnino prætermittere non licuerit. Reſtat jam *deſideratum* alterum ex iis, quæ poſuimus, duobus, nimirum, de *Iuſtitia univerſali*, ſive de *fontibus juris*.

Qui de *Legibus* ſcripſerunt, omnes vel tanquam Philoſophi, vel tanquam Juriſconſulti, argumentum illud tractaverunt. Atque Philoſophi proponunt multa, dictu pulchra, ſed ab uſu remota. Juriſconſulti autem, ſuæ quiſque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti, judicio ſincero non utuntur, ſed tanquam è vinculis ſermocinantur. Certe cognitio iſta ad viros civiles proprie ſpectat: qui optime norunt, quid ferat ſocietas humana, quid ſalus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid Rerumpub, formæ diverſæ: ideoque poſſint de *legibus*, ex principiis & præceptis, tam æquitatis naturalis, quam politices, decernere. Quamobrem id nunc aga-

agatur, ut *fontes juſtitiæ*, & *utilitatis publicæ*, petantur, & in ſingulis *juris* partibus *character* quidam & *idea juſti* exhibeatur, ad quam particularium regnorum & Rerumpub. *Leges* probare, atque inde emendationem moliri, quiſque, cui hoc cordi erit & curæ, poſſit. Hujus igitur rei, more noſtro, *exemplum*, in *titulo*, proponemus.

Exemplum *Tractatus* de *Iuſtitia Vniverſali*, ſive de Fontibus Juris, in uno Titulo, per Aphoriſmos.

P R O O E M I U M.

Aphoriſmus 1.

IN *ſocietate civili aut* lex, *aut* vis *valet. Eſt autem &* vis *quædam* legem *ſimulans* : *&* lex *nonnulla magis* vim *ſapiens, quam* æquitatem juris. *Triplex eſt igitur* injuſtitiæ fons, vis mera; illaqueatio malitioſa *prætextu* legis; *&* acerbitas *ipſius* legis.

Aphoriſmus 2.

Firmamentum juris privati *tale eſt. Qui injuriam facit, re utilitatem aut voluptatem capit, exemplo periculum. Cæteri utilitatis aut voluptatis illius parti-*

participes non ſunt, ſed exemplum ad ſe pertinere putant. Itaque facile coëunt in conſenſum, ut caveatur ſibi per leges; *ne injuriæ per vices ad ſingulos redeant. Quod ſi ex ratione temporum, & communione culpæ, id eveniat, ut pluribus & potentioribus, per* legem *aliquam, periculum creetur, quàm caveatur,* factio *ſolvit* legem; *Quod & ſæpe fit.*

Aphoriſmus. 3.

At jus privatum *ſub tutela* juriſpublici *latet.* Lex *enim cavet civibus, Magiſtratus* Legibus. *Magiſtratuum autem auctoritas pendet ex majeſtate imperii, & fabrica Politiæ*, & Legibus Fundamentalibus. *Quare, ſi ex illa parte ſanitas fuerit, & recta conſtitutio*, Leges *erunt in bono uſu; ſin minus, parum in iis præſidii erit.*

Aphoriſmus 4.

Neque tamen jus publicum *ad hoc tantum ſpectat, ut addatur tanquam cuſtos* juri privato, *ne illud violetur, atque ceſſent injuriæ; ſed extenditur etiam ad religionem, & arma, & diſciplinam, & ornamenta, & opes, denique ad omnia circa bene eſſe Civitatis.*

Aphoriſmus 5.

Finis *enim* & ſcopus, *quem* leges *intueri, atque ad quem juſſiones & ſanctiones*

ctiones ſuas dirigere debent, non alius eſt, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, ſi pietate & religione recte inſtituti; moribus honeſti; armis adverſus hoſtes externos tuti; legum *auxilio adverſus ſeditiones & privatas injurias muniti*; *imperio & magiſtratibus obſequentes*; *copiis & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum inſtrumenta & nervi ſunt* Leges.

Aphoriſmus 6.

Atque hunc finem *optimæ* leges *aſſequuntur: plurimæ vero ipſarum aberrant.* Leges *enim mirum in modum, & maximo intervallo, inter ſe differunt: ut aliæ* excellant, *aliæ* mediocriter ſe habeant, *aliæ prorſus* vitioſæ *ſint. Dictabimus igitur pro judicii noſtri modulo quaſdam tanquam* legum leges; *ex quibus informatio peti poſſit, quid in ſingulis* legibus *bene aut perperam poſitum aut conſtitutum ſit.*

Aphoriſmus 7.

Antequam vero ad corpus *ipſum* legum particulariũ *deveniamus: perſtringemus paucis* virtutes & dignitates Legum *in genere.* Lex *bona cenſeri poſſit, quæ ſit* intimatione certa, præcepto juſta, executione commoda; Cum forma politiæ congrua, & generans virtutem in ſubditis.

TITU-

Titulus I.

De prima Dignitate Legum, ut ſint certæ.

Aphoriſmus 8.

Legis *tantum intereſt ut* certa *ſit, ut abſque hoc nec* juſta *eſſe poſſit.* Si enim incertam vocem det tuba, quis ſe parabit ad bellum? *Similiter, ſi incertam vocem det* Lex, *quis ſe parabit ad parendum? Ut moneat igitur oportet priuſquam feriat. Etiam illud recte poſitum eſt:* Optimam eſſe Legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis: *Id quod* certitudo *ejus præſtat.*

Aphoriſmus 9.

Duplex legum incertitudo: *altera, ubi* lex nulla præſcribitur: *altera, ubi* ambigua & obſcura. *Itaque de* caſibus omiſſis à lege *primo dicendum eſt; ut in his etiam inveniatur aliqua norma* certitudinis.

De Caſibus omiſſis à Lege.

Aphoriſmus 10.

Anguſtia prudentiæ humanæ, caſus *omnes, quos tempus reperit, non poteſt capere. Non raro itaque ſe oſtendunt* caſus omiſſi & novi. *In hujuſmodi* caſibus,

bus *triplex adhibetur remedium*, *ſive ſupplementum*: *vel per* proceſſum ad ſimilia; *vel per* uſum exemplorum, licet in legem non coaluerint; *vel per* juriſdictiones, quæ ſtatuunt ex arbitrio boni viri, *& ſecundum diſcretionem ſanam*, *ſive illæ* curiæ *fuerint* Prætoriæ, *ſive* Cenſoriæ.

De proceſſu ad ſimilia, & extenſionibus legum.

Aphoriſmus 11.

In caſibus omiſſis *deducenda eſt norma* legis *à* ſimilibus, *ſed caute, & cum judicio. Circa quod ſervandæ Regulæ ſequentes.* Ratio prolifica, conſuetudo ſterilis eſto, nec generet caſus. *Itaque quod contra* rationem juris *receptum eſt, vel etiam ubi* Ratio *ejus eſt* obſcura, *non trahendum eſt ad conſequentiam.*

Aphoriſmus 12.

Bonum publicum inſigne, rapit ad ſe caſus omiſſos. *Quamobrem, quando* Lex *aliqua Reipub. Commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat*, interpretatio *ejus* extenſiva *eſto, &* amplians.

Aphoriſmus 13.

Durum eſt, torquere Leges, *ad hoc, ut torqueant homines.* Non placet igitur, extendi Leges pœnales, multo minus

capi-

Capitales, ad delicta nova. *Quod ſi crimen vetus fuerit, &* legibus *notum, ſed proſecutio ejus incidat in caſum novum, à Legibus non proviſum; omnino recedatur à placitis juris, potius quam delicta maneant impunita.*

Aphoriſmus 14.

In Statutis, *quæ* Jus Commune (*præſertim circa ea, quæ frequenter incidunt, & diu coaluerunt*) *plane abrogant, non placet procedi per* ſimilitudinem *ad* caſus omiſſos. *Quando enim Reſpub.* tota lege *diu caruerit, idque in* caſibus expreſſis; *parum periculi eſt, ſi* caſus omiſſi *expectent remedium à* Statuto novo.

Aphoriſmus 15.

Statuta, *quæ manifeſto* temporis leges *fuere, atque ex occaſionibus Reipub. tunc invaleſcentibus natæ; mutata ratione temporum, ſatis habent, ſi ſe in propriis caſibus ſuſtinere poſſint: præpoſterum autem eſſet, ſi ad* caſus omiſſos *ullo modo traherentur.*

Aphotiſmus 16.

Conſequentiæ non eſt Conſequentia: ſed ſiſti debet extenſio *intra* caſus proximos: *Alioqui labetur paulatim ad diſſimilia, & magis valebunt acumina ingeniorum, quam auctoritates* legum.

Aphoriſmus 17.

In

In Legibus *&* Statutis *brevioris ſtyli*, extenſio *facienda eſt liberius. At in illis, quæ ſunt enumerativa caſuum particularium, cautius. Nam ut exceptio firmat vim* Legis, *in caſibus non exceptis; ita enumeratio infirmat eam, in caſibus non enumeratis.*

Aphoriſmus 18.

Statutum explanatorium *claudit rivos ſtatuti prioris;nec recipitur poſtea* extenſio *in alterutro* ſtatuto. *Neque facienda eſt* ſuperextenſio *à Iudice, ubi ſemel cœpit fieri* extenſio *à* Lege.

Aphoriſmus 19.

Solennitas verborum, *&* actorum, *non recipit* extenſionem ad ſimilia. *Perdit enim naturam ſolennis, quod tranſit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majeſtatem veterum.*

Aphoriſmus. 20.

Proclivis eſt extenſio Legis *ad* caſus poſt-natos, *qui in rerum natura non fuerunt tempore* Legis *latæ. Vel enim* caſus *exprimi non poterat, quia tunc nullus erat*, caſus omiſſus *habetur pro* expreſſo, *ſi ſimilis fuerit ratio.*

Atque de extenſionibus Legum, in caſibus omiſſis, hæc dicta ſint: Nunc de uſu exemplorum dicendum.

De exemplis, & uſu eorum.

Apho-

Aphoriſmus 21.

De exemplis *jam dicendum eſt,ex quibus* Jus *hauriendum ſit, ubi* Lex *deficit. Atqui de* conſuetudine, *quæ* Legis *ſpecies eſt, deque* exemplis, *quæ per frequentem uſum,in conſuetudinem tranſierunt, tanquam* Legem tacitam, *ſuo loco dicemus. Nunc autem de* exemplis *loquimur, quæ raro & ſparſim interveniunt, nec in* Legis *vim coaluerunt, quando, & qua cautione, norma* Juris *ab ipſis petenda ſit, cum* Lex *deficit.*

Aphoriſmus 22.

Exempla *à temporibus bonis & moderatis petenda ſunt, non tyrannicis, aut factioſis, aut diſſolutis. Hujuſmodi exempla temporis partus ſpurii ſunt, & magis nocent, quam docent.*

Aphoriſmus 23.

In exemplis, *recentiora habenda ſunt pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum eſt, unde nullum ſit ſecutum incommodum, quid ni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis* recentia. *Et ſi forte res in melius reſtitui opus ſit,* recentia exempla *magis ſeculum ſuum ſapiunt, quam rectam rationem.*

Aphoriſmus 24.

At vetuſtiora exempla *caute & cum delectu recipienda: Decurſus ſiquidem æ-*

tatis multa mutat, ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & informitate ad præſentia, ſit plane novum. Medii *itaque* temporis exempla *ſunt optima, vel etiam talis* temporis, *quod cum* tempore currente *plurimum conveniat; quo aliquando præſtat* tempus remotius, *magis quam* in proximo.

Aphoriſmus 25.

Intra fines exempli, *vel potius circa, ſe cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adeſt* norma Legis, *omnia quaſi pro* ſuſpectis *habenda ſunt. Itaque ut in* obſcuris, *minimum ſequitor.*

Aphoriſmus 26.

Cavendum ab exemplorum fragmentis *&* compendiis: *atque integrum* exemplum, *& univerſus ejus proceſſus introſpiciendus. Si enim incivile ſit, niſi tota* Lege *perſpecta, de parte ejus judicare, multo magis hoc valere debet in* exemplis. *Quæ ancipitis ſunt uſus, niſi valde quadrent.*

Aphoriſmus 27.

In exemplis *plurimum intereſt, per quas manus tranſierint, & tranſacta ſint. Si enim apud* ſcribas *tantum, &* miniſtros juſtitiæ, *ex* curſu curiæ, *abſque* notitia *manifeſta* Superiorum, *obtinuerint; aut etiam apud* errorum magi-

ſtrum

ſtrum populum; *conculcanda ſunt, & parvi facienda. Sin apud* Senatores, *aut* Judices, *aut* curias principales, *ita ſub oculis poſita fuerint, ut neceſſe fuerit illa approbatione Iudicum, ſaltem tacita, munita fuiſſe, plus dignationis habent.*

Aphoriſmus 28.

Exemplis, *quæ publicata fuerint, utcunque minus fuerint in uſu, cum tamen ſermonibus, & diſceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ vero in ſcriniis & archivis manſerunt tanquam ſepulta, & palam in oblivionem tranſierunt, minus.* Exempla *enim, ſicut aqua,* in profluente ſaniſſima.

Aphoriſmus 29.

Exempla, *quæ ad* leges *ſpectant, non placet ab* Hiſtoricis *peti; ſed ab* actis publicis, & traditionibus diligentioribus. *Verſatur enim infelicitas quædam inter* hiſtoricos *vel optimos, ut* legibus, & actis judicialibus, *non ſatis immorentur; aut ſi forte diligentiam quandam adhibuerint, tamen ab* authenticis *longe varient.*

Aphoriſmus 30.

Exemplum, *quod* ætas contemporanea *aut* proxima *reſpuit, cum* caſus *ſubinde recurreret, non facile admittendum*

 eſt.

eſt. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque uſurparunt; quam contra, quod experti reliquerunt.

Aphoriſmus 31.

Exempla *in* conſilium adhibentur, *non utique* jubent, *aut* imperant. *Igitur ita regantur*, *ut* auctoritas præteriti temporis *flectatur ad* uſum præſentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, hæc dicta ſint. Jam dicendũ de curiis prætoriis, & cenſoriis.

De curiis prætoriis & cenſoriis.

Aphoriſmus 32.

Curiæ ſunto & juriſdictiones, *quæ ſtatuant ex arbitrio boni viri, & diſcretione ſana, ubi* legis norma *deficit*. Lex *enim*, (*ut antea dictum eſt*) *non ſufficit* caſibus; *ſed ad ea, quæ plerunque accidunt, aptatur, Sapientiſſima autem res* tempus, (*ut ab antiquis dictum eſt*) *& novorũ* caſuum *quotidie auctor*, *& inventor.*

Aphoriſmus 33.

Interveniunt autem novi caſus *& in* criminalibus, *qui pœna indigent*, *& in* civilibus, *qui auxilio.* Curias, *quæ ad priora illa reſpiciunt*, cenſorias, *quæ ad poſteriora*, prætorias *appellamus.*

Aphoriſmus 34.

Haben-

Habento curiæ cenſoriæ *juriſdictionem & poteſtatem, non tantum* nova delicta *puniendi* , *ſed etiam* pœnas à legibus conſtitutas *pro* delictis veteribus, *augendi*, *ſi* caſus *fuerint odioſi* , *& enormes, modo non ſint capitales. Enorme enim, tanquam novum eſt.*

Aphoriſmus 35.

Habeant ſimiliter curiæ prætoriæ *poteſtatem*, *tam ſubveniendi contra* rigorem legis, *quam ſupplendi* defectum legis. *Si enim porrigi debet remedium ei, quem* lex præteriit, *multo magis ei,quem* vulneravit.

Aphoriſmus 36.

Curiæ *iſtæ* cenſoriæ *&* prætoriæ ōmnino *intra* caſus enormes & extraordinarios *ſe continento* , *nec* juriſdictiones ordinarias *invadunto* ; *ne forte tendat res ad* Supplantationem legis, *magis quam ad* ſupplementum.

Aphoriſmus 37.

Juriſdictiones *iſtæ in* ſupremis *tantum* curiis *reſidento* , *nec ad* inferiores *communicentur. Parum enim abeſt à poteſtate* leges *condendi, poteſtas eas ſupplendi, aut extendendi, aut moderandi.*

Aphoriſmus 38.

At curiæ *illæ* uni viro *ne committantur,ſed ex* pluribus *conſtent. Nec* Decre-

tentiæ *ſuæ* rationes *adducant*, *idque* palam, *atque adſtante* corona: *ut quod ipſo poteſtate ſit liberum, fama tamen & exiſtimatione ſit circumſcriptum.*

Aphoriſmus 39.

Rubricæ ſanguinis *ne ſunto*; *nec de* capitalibus, *in quibuſcunque* curiis, *niſi ex* lege nota & certa, *pronunciatio. Indixit mortem Deus ipſe prius: poſtea inflixit. Nec vita eripienda niſi ei, qui ſe in ſuam vitam peccare prius noſſet.*

Aphoriſmus 40.

In Curiis Cenſoriis *calculum tertium dato*; *ut Iudicibus non imponatur neceſſitas, aut* abſolvendi, *aut* condemnandi; *ſed etiam ut* non liquere *pronunciare poſſint. Etiam* cenſoria *non tantum* pœna, *ſod &* nota *eſto: Scilicet, quæ non infligat* ſupplicium, *ſed aut in* admonitionem *deſinat*, *aut reos* ignomina levi *& tanquam* rubore *caſtiget.*

Aphoriſmus 41.

In Curiis Cenſoriis, *omnium* magnorum criminum, & ſcelerum, actus inchoati, & medii, *puniuntur*, *licet non ſequatur* effectus conſummatus: *Iſque ſit earum* curiarum *uſus vel maximus*: *cum & ſeveritatis interſit, initia ſcelerum puniri*; *& clementiæ, perpetrationem*

percipi.

Aphoriſmus 42.

Cavendum in primis, ne in Curis Prætoriis *præbeatur auxilium in* caſibus, *quos* Lex, *non tam* omiſit, *quam pro* levibus contempſit, *aut pro* odioſis remedio indignos judicavit.

Aphoriſmus 43.

Maxime omnium intereſt certitudinis legum (*de qua nunc agimus,*) ne Curiæ Prætoriæ *intumeſcant & exundent in tantum, ut prætextu* rigoris legum mitigandi, *etiam* robur & nervos *iis incidant, aut laxent; omnia trahendo ad arbitrium.*

Aphoriſmus. 44.

Decernendi *contra* Statutum expreſſum, *ſub ullo æquitatis prætextu*, curiis Prætoriis *jus ne eſto. Hoc enim ſi fieret,* judex *prorſus tranſiret in* legis latorem, *atque omnia ex arbitrio penderent.*

Aphoriſmus 45.

Apud nonnullos receptum eſt, ut Juriſdictio, *quæ decernit ſecundum* æquum & bonum, *atque illa altera, quæ procedit ſecundum* jus ſtrictum, iiſdem curiis *deputentur: apud alios autem, ut* diverſis, *omnino placet* curiarum ſeparatio. *Neque enim ſervabitur* diſtinctio ca-

 ſuum,

Sed arbitrium legem *tandem trahet*.

Aphoriſmus 46.

Non ſine cauſſa in uſum venerat apud Romanos album prætoris, *in quo præſcripſit, & publicavit, quomodo ipſe jus dicturus eſſet. Quo exemplo* judices *in* curiis prætoriis, *Regulas ſibi certas, (quantum fieri poteſt) proponere, eaſque publice affigere debent. Etenim optima eſt* lex, *quæ minimum relinquit arbitrio judicis; optimus judex, qui minimum ſibi.*

Verum de curiis iſtis fuſius tractabimus, cum ad locum de judiciis veniemus; obiter tantum jam locuti de iis, quatenus expediant, & ſuppleant omiſſa à lege.

De Retroſpectione Legum.

Aphoriſmus 47.

Eſt & aliud genus ſupplementi caſuum omiſſorum, cum lex legem ſupervenit, *atque ſimul* caſus omiſſos *trahit. Id fit in* legibus, *ſive* ſtatutis, *quæ* retroſpiciunt, *ut vulgo loquuntur. Cujus generis* leges *raro, & magna cum cautione, ſunt adhibendæ, neque enim placet* Janus *in* legibus.

Aphoriſmus 48.

Qui verba, *aut* ſententiam *legis*, captio-

ptione & fraude [illegible] *dignus eſt, qui etiam à* lege ſequente *innodetur. Igitur in* caſibus, fraudis & evaſionis doloſæ *juſtum eſt*, *ut* leges retroſpiciant, *atque altera alteris in ſubſidiis ſint*; *ut qui* dolos *meditatur*, *&* *everſionem* legum præſentium, *ſaltem à* futuris *metuat*.

Aphoriſmus 49.

Leges quæ actorum *&* inſtrumentorum *veras intentiones contra* formularum *aut* ſolennitatum *defectus roborant & confirmant*, *rectiſſime præterita complectuntur*. Legis *enim, quæ* retroſpicit, *vitium vel præcipuum eſt, quod* perturbet. *At hujuſmodi* leges confirmatoriæ *ad pacem & ſtabilimentum eorum, quæ tranſacta ſunt, ſpectant. Cavendum tamen eſt*, *ne convellantur res judicatæ.*

Aphoriſmus. 50.

Diligenter attendendum, *ne eæ* leges *tantum ad* preterita reſpicere *putentur, quæ* anteacta infirmant: *ſed & eæ*, *quæ* futura prohibent & reſtringunt, *cum* præteritis *neceſſario* connexa. *Veluti, ſi quæ* lex *artificibus aliquibus interdicat, ne mercimonia ſua in* poſterum *vendant*: *hæc ſonat in* poſterum, *ſed operatur in* præteritum: *Neque enim illis alia ratione victum quærere jam integrum eſt.*

Apho-

Lex declaratoria *omnis, licet non habet* verba de præterito, *tamen ad* præterita, *ipſa vi* declarationis, *omnino trahitur. Non enim tum incipit* Interpretatio *cum* declaratur, *ſed efficitur tanquam* contemporanea *ipſi* legi. *Itaque* leges declaratorias *ne ordinato, niſi in caſibus, ubi* leges *cum juſtitia* retroſpicere *poſſint*.

Hic vero eam partem abſolvimus, quę tractat de incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum eſt de altera illa parte, ubi ſcilicet lex extat aliqua, ſed perplexa, & obſcura.

De obſcuritate legum.

Aphoriſmus 52.

Obſcuritas legum, *à quatuor rebus originem ducit*: *vel ab* accumulatione legum nimia, *præſertim admixtis obſoletis*: *vel à* deſcriptione earum ambigua, *aut minus perſpicua, & dilucida*: *vel à* modis enucleandi juris neglectis, *aut non bene inſtitutis*: *vel denique, à* contradictione *&* vacillatione judiciorum.

De accumulatione legum nimia

Aphoriſmus. 53.

Dicit

Dicit Propheta, pluet ſuper eos laqueos. *Non ſunt autem pejores* laquei, *quam* laquei legum, *præſertim* pœnalium; *Si numero immenſæ, & temporis decurſu inutiles*, non lucernam pedibus *præbeant*, *ſed* retia *potius objiciant*.

Aphoriſmus 54.

Duplex in uſum venit ſtatuti novi *condendi ratio. Altera*, ſtatuta priora *circa idem ſubjectum* confirmat & robotat; *dein nonnulla* addit *aut* mutat. *Altera* abrogat & delet *cuncta, quæ ante ordinata ſunt, & de* integro legem novam & uniformem ſubſtituit. *Placet poſterior ratio. Nam ex priore ratione, ordinationes deveniunt complicatæ & perplexæ: & quod inſtat, agitur ſane, ſed* corpus legum *interim redditur vitioſum. In poſteriore autem major certe eſt adhibenda diligentia, dum de* lege *ipſa deliberatur; Et anteacta ſcilicet evolvenda, & penſitanda, antequam* lex *feratur: Sed optime procedit per hoc* legum concordia *in futurum*.

Aphoriſmus 55.

Erat in more apud Athenienſes, *ut* contraria legum capita (*quæ antinomias vocant*) *quotannis à ſex viris* examinarentur, & *quæ* reconciliari *non poterant*,

illis certum *aliquid* ſtatueretur. *Ad quorum exemplum ii, qui poteſtatem in ſingulis Politiis* legum *condendarũ habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur*, antinomias *retractanto. Eæ autem à viris, ad hoc delegatis, prius inſpiciantur, & præparentur, & demum Comitiis exhibeantur, ut quod placuerit, per ſuffragia ſtabiliatur & figatur.*

Aphoriſmus 56.

Neque vero contraria legum capita reconciliandi, *& omnia (ut loquuntur)* ſalvandi, *per diſtinctiones ſubtiles, & quæſitas, nimis ſedula aut anxia cura eſto. Ingenii enim hæc tela eſt: Atque utcunque modeſtiam quandam & reverentiam præ ſe ferat, inter noxia tamen cenſenda eſt; utpote quæ reddat* corpus univerſum legum *varium, & male conſutum. Melius eſt prorſus, ut ſuccumbant deteriora, & meliora ſtent ſola.*

Aphoriſmus 57.

Obſoletæ leges, *& quæ abierunt in deſuetudinem, non minus quam* antinomiæ *proponantur*, à delegatis ex *officio tollendæ. Cum enim* ſtatutum expreſſum *regulariter deſuetudine non abrogetur, fit ut ex contemptu legum obſoletarum fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam*

lud genus Mezentii, *ut* Leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. *Atque omnino cavendum eſt à* Gangræna in legibus.

Aphoriſmus 58.

Quin & in legibus *&* ſtatutis obſoletis, *nec noviter promulgatis*, curiis prætoriis *interim contra eas decernendi jus eſto. Licet enim non male dictum ſit*, neminem oportere legibus eſſe ſapientiorem, *tamen intelligatur hoc de* legibus, *cum* evigilant, *non cum* dormitant. *Contra* recentiora *vero* ſtatuta (*quæ* juri publico *nocere deprehenduntur*) *non utique* prætoribus, *ſed* regibus *&* ſanctioribus, conſiliis, *&* ſupremis poteſtatibus, *auxilium præbendi jus eſto: earum executionem per edicta aut acta ſuſpendendo, donec redeant comitia, aut hujuſmodi cœtus, qui poteſtatem habeant eas abrogandi; ne ſalus populi interim periclitetur.*

De novis digeſtis legum.

Aphoriſmus 59.

Quod ſi leges *aliæ ſuper alias* accumulatæ, *in tam vaſta excreverint volumina, aut tanta confuſione laboraverint, ut eas de integro retractare, & in corpus ſanum*

ante omnia agito, atque opus ejuſmodi opus heroicum eſto: Atque auctores talis operis, inter legis latores, & inſtauratores, rite & merito numerantur.

Aphoriſmus 60.

Hujuſmodi legum expurgatio, & digeſtum novum, *quinque rebus abſolvitur. Primo, omittantur* obſoleta, quæ Juſtinianus antiquas fabulas *vocat. Deinde ex* antinomiis recipiantur probatiſſimæ, aboleantur contrariæ. *Tertio* homoionomiæ, *ſive* leges, quæ idem ſonant, *atque nil aliud ſunt, quam iterationes ejuſdem rei,* expungantur; *atque* una quæpiam ex iis, *quæ maxime eſt perfecta,* retineatur *vice omnium. Quarto, ſi quæ* legum nihil determinent, *ſed* quæſtiones *tantum* proponant, *eaſque relinquant indeciſas, ſimiliter* faceſſant. *Poſtremo, quæ* verboſæ *inveniuntur, & nimis* prolixæ, contrahantur magis in arctum.

Aphoriſmus 61.

Omnino vero ex uſu fuerit, in novo digeſto legum, leges *pro* jure communi receptas, *quæ tanquam immemoriales ſunt in origine ſua, atque ex altera parte* ſtatuta de tempore in tempus ſuperaddita, *ſeorſum digerere & componere:Cum*

ſit, in jure dicendo, juris communis & ſtatutorum *interpretatio, & adminiſtratio. Id quod fecit* Trebonianus *in* digeſto & codice.

Aphoriſmus 62.

Verum, in hujuſmodi legum regeneratione, *atque* ſtructura nova veterum legum *atque* librorum, legis verba *prorſus* & textum *retineto, licet per* centones & portiones exiguas *eas excerpere neceſſe fuerit: Ea deinde ordine contexito. Etſi enim fortaſſe commodius, atque etiam, ſi ad rectam rationem reſpicias, melius hoc tranſigi poſſet per textum novum, quam per hujumodi conſarcinationem, tamen in* legibus, *non tam* ſtylus, & deſcriptio, *quam* auctoritas, & *hujus patronus* antiquitas, *ſpectanda eſt. Alias videri poſſit hujuſmodi opus* ſcholaſticum *potius quiddam,* & methodus, *quam* corpus legum imperantium.

Aphoriſmus 63.

Conſultum fuerit in novo digeſto legum, vetera volumina *non prorſus* deleri, & *in oblivionem cedere, ſed in* Bibliothecis *ſaltem* manere; *licet uſus eorum vulgaris & promiſcuus prohibeatur. Etenim in cauſis gravioribus, non abs re fuerit,* legum *præteritarum mutationes,*

& *ſe-*

ſolenne eſt, antiquitatem præſentibus adſpergere. Novum *autem hujuſmodi* corpus legum *ab iis, qui in politiis ſingulis habent poteſtatem legislatoriam, prorſus confirmandum eſt: ne forte prætextu* veteres leges *digerendi*, leges novæ *imponantur occulto.*

Aphoriſmus 64.

Optandum eſſet, ut huiuſmodi legum inſtauratio *illis* temporibus *ſuſcipiatur, quæ* antiquioribus, *quorum acta & opera retractant*, literis & rerum cognitione *præſtiterint. Quod ſecus in* opere Juſtiniani *evenit. Infelix res namque eſt, cum ex judicio & delectu ætatis minus prudentis & eruditæ* antiquorum opera *mutilantur, & recomponuntur. Veruntamen ſæpe* neceſſarium *eſt, quod non* optimum.

Atque de legum obſcuritate, quæ à nimia & confuſa earum accumulatione fit, hæc dicta ſint. Jam de deſcriptione earum, ambigua & obſcura, dicendum.

De deſcriptione legũ perplexa, & obſcura.

Aphoriſmus 65.

Deſcriptio legum obſcura *oritur, aut ex* loquacitate & verboſitate earum; *aut*

prologo legis cum ipſo corpore legis pugnante.

Aphoriſmus 66.

De obſcuritate *vero* legum *quæ ex earum* deſcriptione prava *oritur, jam dicendum eſt.* Loquacitas,*quæ in perſcribendo leges in uſum venit, & prolixitas, non placet. Neque enim, quod vult & cupit, ullo modo aſſequitur, ſed contrarium potius. Cum enim caſus ſingulos particulares verbis appoſitis & propriis perſequi & exprimere contendat, maiorem inde ſperans certitudinem; econtra quæſtiones multiplices parit de verbis; ut difficilius procedat interpretatio ſecundum* ſententiam legis, (*quæ ſanior eſt & verior.*) *propter* ſtrepitum verborum.

Aphoriſmus 67.

Neque propterea nimis conciſa & affecta brevitas, *Majeſtatis gratia, & tamquam magis imperatoria, probanda eſt; præſertim his ſeculis, ne forte ſit* lex *inſtar* regulæ Lesbiæ. *Mediocritas ergo affectanda eſt; & verborum exquirenda generalitas, bene terminata; quæ licet* caſus comprehenſos *non ſedulo perſequatur, attamen* non comprehenſos *ſatis perſpicue excludat.*

Aphoriſmus 68.

In

dinariis & politicis, *in quiqus, ut plurimum, nemo Iuris conſultum adhibet, ſed ſuo ſenſui confidit, omnia* fuſius explicari *debent, & ad captum vulgi, tanquam digito, monſtrari.*

Aphoriſmus 69.

Neque nobis prologi legum, *qui inepti olim habiti ſunt, &* leges *introducunt* diſputantes, *non* jubentes, *utique placerent, ſi priſcos mores ferre poſſemus. Sed* prologi iſti legum *plerunque* (*ut nunc ſunt tempora*) *neceſſario adhibentur, non tam ad* explicationem legis, *quam inſtar* ſuaſionis, *ad* perferendam legem *in* comitiis, *& rurſus ad* ſatisfaciendum populo. *Quantum fieri poteſt tamen* prologi *evitentur, &* lex *incipiat à* juſſione.

Aphoriſmus 70.

Intentio & ſententia legis, *licet ex* præfationibus & præambulis (*ut loquuntur*) *non male quandoque eliciatur; attamen* latitudo *aut* extenſio *eius ex illis minime peti debet. Sæpe enim* præambulum *arripit nonnulla ex maxime plauſibilibus & ſpecioſis ad exemplum, cum* lex *tamen multo plura complectatur: Aut contra*, lex *reſtringit & limitat complura, cuius limitationis ratio-*

nem

pus. Quare dimenſio *&* latitudo legis *ex* corpore legis *petenda. Nam* præambulum, *ſæpe aut ultra, aut citra cadit.*

Aphoriſmus 71.

Eſt vero genus perſcribendi leges *valde vitioſum. Cum ſcilicet* caſus, *ad quem* lex *collimat, fuſe exprimitur in* præambulo, *unde* præambulum *inſeritur & incorporatur ipſi* legi: *Quod & obſcurum eſt, & minus tutum, quia non eadem adhiberi conſuevit diligentia in ponderandis & examinandis verbis* præambuli, *quæ adhibetur in* corpore *ipſius legis.*

Hanc partem de incertitudine legum, quæ ex mala deſcriptione ipſarum ortum habet, fuſius tractabimus, quando de interpretatione legum poſtea agemus. Atque de deſcriptione legum obſcura hæc dicta ſint: Jam de modis enucleandi juris dicendum.

De modis enucleandi juris, & tollendi ambigua.

Aphoriſmus 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, *quinque ſunt. Hoc enim ſit, aut per* perſcriptiones judiciorum: *aut per* ſcriptores authenticos: *aut per* libros auxiliares: *aut per* prælectiones: *aut per* reſpon-

Hæc omnia, ſi bene inſtituantur, præſto erunt magna legum obſcuritati *ſubſidia.*

De perſcriptione judiciorum.

Aphoriſmus 73.

Ante omnia, judicia reddita *in* curiis ſupremis *& principalibus, atque* cauſſis gravioribus, *præſertim* dubiis, *quæque aliquid habent* difficultatis, *aut* novitatis, *diligenter & cum fide excipiunto.* Judicia *enim* anchoræ legum ſunt, *ut* leges Reipub.

Aphoriſmus 74.

Modus *hujuſmodi* judicia excipiendi, *& in* ſcripta referendi, *talis eſto.* Caſus *præciſe*, judicia *ipſa exacte perſcribito:* Rationis judiciorum, *quas adduxerunt* judices, *adiicito:* Caſuum, *ad exemplum adductorum*, auctoritatem, *cum* caſibus principalibus, *ne commiſceto: De* advocatorum perorationibus, *niſi quidpiam in iis fuerit admodum eximium, ſileto.*

Aphoriſmus 75.

Perſonæ, *quæ huiuſmodi* judicia *excipiant*, *ex* advocatis *maxime* doctis *ſunto*, *&* honorarium liberale *ex* publico *excipiunto.* Judices *ipſi ab huiuſmodi* perſcriptionibus *abſtinento: ne forte opi-*

ritote propria fret, tamen ...
tranſcendant.

Aphoriſmus 76.

Judicia *illa*, *in* ordine & ſerie temporis, *digerito*: *non per* methodum & titulos. *Sunt enim* ſcripta *eiuſmodi*, *tanquam* hiſtoriæ, *aut* narrationes legum. *Neque ſolum* acta *ipſa*, *ſed* & tempora *ipſorum*, judici prudenti *lucem præbent.*

De ſcriptoribus authenticis.

Aphoriſmus 77.

Ex legibus ipſis, *quæ* jus commune *conſtituunt*: *deinde*, *ex* conſtitutionibus *ſive* ſtatutis: *tertio loco ex* judiciis perſcriptis, corpus juris *tantummodo conſtituitor*. *Præter illa*, *alia* authentica, *aut nulla ſunto*, *aut parce recipiuntor*.

Aphoriſmus 78.

Nil tam intereſt certitudinis legum, (*de qua nunc tractamus*) *quam ut* ſcripta authentica *intra* fines moderatos *coerceantur*, & *faceſſat* multitudo *enormis* Auctorum & Doctorum in Jure; *unde laceratur ſententia legum*, *judex fit attonitus*, *proceſſus immortales*, *atque advocatus ipſe*, *cum tot libros perlegere & vincere non poſſit*, *compendia ſectatur*.

Gloſſa

ptoribus etiamnis pauci, *vel potius* ſcri-
ptorum paucorum pauculæ portiones, *recipi poſſint pro* authenticis. *Reliquorum nihilominus maneat uſus nonnullus in* Bibliothecis, *ut eorum* tractatus *inſpiciant* judices, *aut* advocati, *cum opus fuerit: Sed in cauſſis agendis, in foro citare eos non permittitur, nec in auctoritatem tranſeunto.*

De libris auxiliaribus.

Aphoriſmus 79.

At ſcientiam juris, & practicam, auxiliaribus libris *ne nudanto, ſed potius inſtruunto. Ii ſex in genere ſunto.* Inſtitutiones. De verborum ſignificatione. De regulis juris. Antiquitates legum. Summæ. Agendi formulæ.

Aphoriſmus 80.

Præparandi ſunt juvenes, & novitii, *ad ſcientiam & ardua* juris, *altius & commodius haurienda, & imbibenda, per* inſtitutiones. Inſtitutiones *illas ordine claro & perſpicuo componito. In illis ipſis univerſum* jus privatum *percurrito: non alia omittendo, in aliis plus ſatis immorando, ſed ex ſingulis quædam breviter delibando, ut ad* corpus legum *perlegendum acceſſuro nil ſe oſtendat prorſus*

ceptum. Jus publicum in inſtitutioni-
bus *ne attingito, verum illud ex* fonti-
bus *ipſis hauriatur.*

Aphoriſmus 81.

Commentarium *de* vocabulis juris *conficito. In explicatione ipſorum, & ſenſu reddendo, ne curioſe nimis aut laborioſe verſator. Neque enim hoc agitur, ut* definitiones verborum *quærantur exacte, ſed* explicationes *tantum, quæ legendis* juris libris *viam aperiant faciliorem.* Tractatum *autem iſtum, per* literas alphabeti *ne digerito. Id* indici *alicui relinquito: ſed collocentur ſimul verba, quæ circa eandem rem verſantur; ut alterum alteri ſit juvamento ad intelligendum.*

Aphoriſmus 82.

Ad certitudinem legum *facit (ſi quid aliud)* Tractatus *bonus & diligens* de diverſis Regulis Juris. *Is dignus eſt, qui maximis ingeniis, & prudentiſſimis Iureconſultis, committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligendæ autem ſunt* regulæ, *non tantum notæ, & vulgatæ, ſed & aliæ magis ſubtiles & reconditæ, quæ ex* legum & rerum judicatarum *harmonia extrahi poſſint; quales in* rubricis *optimis quandoque inveniuntur: ſuntque dictamina generalia ratio-*

percurrunt, & ſunt tanquam Saburra Juris.

Aphoriſmus 83.

At ſingula Juris, ſcita *aut* placita, *non intelligantur pro* regulis,*ut fieri ſolet ſatis imperite. Hoc enim ſi reciperetur, Quot* leges, *tot* regulæ. Lex *enim nil aliud, quam* regula imperans. *Verum eas pro* regulis *habeto, quæ in forma ipſa juſtitiæ hærent: unde, ut plurimum, per* jura civilia *diverſarum Rerumpubl. eædem* regulæ *fere reperiuntur, niſi forte propter relationem ad formas politiarum varient.*

Aphoriſmus 82.

Poſt regulam,*brevi& ſolido verborum complexu enuntiatam,adiiciantur* exempla & deciſiones caſuum, *maxime luculenta ad* explicationem;diſtinctiones, & exceptiones *ad* limitationem; cognata *ad* ampliationem *ejuſdem* regulæ.

Aphoriſmus 85.

Recte jubetur; ut non ex regulis jus *ſumatur; ſed ex* jure, *quod eſt*, regula *fiat. Neque enim ex* verbis regulæ *petenda eſt probatio, ac ſi eſſet* textus legis. Regula *enim* legem (*ut* acus nautica polos) indicat, *non ſtatuit.*

Aphoriſmus 86.

Præ-

etiam Antiquitates Legum *inviſere; quibus licet evanuerit* Autoritas, *manet tamen* Reverentia. *Pro* Antiquitatibus *autem* Legum *habeantur* Scripta *circa* Leges *&* Judicia; *ſive illa fuerint edita, ſive non, quæ ipſum* Corpus Legum *tempore præceſſerunt. Earum ſiquidem jactura facienda non eſt. Itaque ex eis utiliſſima quæque excerpito (multa enim invenientur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito: ne* antiquæ Fabulæ, *ut loquitur* Trebonianus, *cum* Legibus *ipſis miſceantur.*

Aphoriſmus 87.

Practicæ *vero plurimum intereſt, ut* Jus univerſum *digeratur ordine in* Locos *&* Titulos; *ad quos ſubito (prout dabitur occaſio) recurrere quis poſſit, veluti in promptuarium paratum ad præſentes uſus. Hujuſmodi* Libri Summarum, *& ordinant ſparſa, & abbreviant fuſa & prolixa in* Lege. *Cavendum autem eſt, ne* Summæ *iſtæ reddant homines* promptos *ad* Practicam, ceſſatores *in* ſcientia *ipſa. Earum enim officium eſt tale, ut ex iis* recolatur jus, *non* perdiſcatur. Summæ *autem omnino magna diligentia, fide, & judicio ſunt conficiendæ, ne furtum faciant* legibus.

Formulas agendi *diverſas in unoquoque genere colligito. Nam & practicæ* hoc *intereſt; & certe pandunt illa oracula & occulta* Legum. *Sunt enim non pauca, quæ latent in* legibus: *At in* formulis agendi, *melius & fuſius perſpiciuntur; inſtar* pugni, & palmæ.

De *Reſponſis & Conſultis.*

Aphoriſmus 89.

Dubitationes particulares, *quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi aliqua ratio iniri debet. Durum enim eſt, ut ii, qui ab errore cavere cupiant, ducem viæ non inveniant, verum ut actus ipſe periclitetur, neque ſit aliquis ante rem peractã juris prænoſcendi modus.*

Aphoriſmus 90.

Reſponſa prudentum, *quæ petentibus dantur de* jure *ſive ab* Advocatis, *ſive à* Doctoribus, *tanta valere auctoritate, ut ab eorum ſententia* judici *recedere non ſit licitum, non placet.* Jura *à* juratis iudicibus *ſumunto.*

Aphoriſmus 91.

Tentari judicia *per* cauſas & perſonas fictas, *ut eo modo experiantur homines, qualis futura ſit* legis norma, *non placet. Dedecorat enim* Majeſtatem Legum,

cenſenda eſt. Judicia *autem aliquid habere ex* ſcena, *deforme eſt.*

Aphoriſmus 92.

Judicium *igitur ſolummodo tam* judicia, *quam* reſponſa *&* conſulta *ſunto. Illa de* litibus pendentibus; *hæc de* arduis juris quæſtionibus *in theſi. Ea* conſulta, *ſive in* privatis rebus, *ſive in* publicis, *à* judicibus *ipſis ne poſcito,* (*id enim ſi fiat*, judex *tranſeat in* advocatum,) *ſed à* Principe, *aut* Statu. *Ab illis ad* judices *demandentur.* Judices *vero, tali auctoritate freti, diſceptationes advocatorum, vel ab his, quorum intereſt, adhibitorum, vel à judicibus ipſis, ſi opus ſit, aſſignatorum, & argumenta ex utraque parte, audiunto, & re deliberata* jus *expediunto, & declaranto.* Conſulta *hujuſmodi inter* judicia *referunto & edunto,* & *paris auctoritatis ſunto.*

De Prælectionibus.

Aphoriſmus 93.

Prælectiones *de* jure, *atque* exercitationes *eorum, qui* juris *ſtudiis incumbunt, & operam dant, ita inſtituuntor, & ordinantor, ut omnia tendant ad* quæſtiones, *&* controverſias *de* jure, ſedandas *potius, quam* excitandas. Lu-

inſtituitur, *& aperitur*, *ad* altercationes, & quæſtiones de jure *multiplicandas*, *tanquam oſtentandi ingenii cauſa. Atque hoc vetus eſt malum. Etenim etiam apud antiquos gloriæ fuit, tanquam per ſectas & factiones, quæſtiones complures de* Jure, *magis fovere*, *quam extinguere. Id ne fiat, providetor.*

De Vacillatione Judiciorum.

Aphoriſmus 94.

Vacillant judicia, *vel propter* immaturam *&* præfeſtinam ſententiam; *vel propter* æmulationem curiarum; *vel propter* malam *&* imperitam perſcriptionem judiciorum, *vel propter* viam præbitam ad reſciſſionem eorum nimis facilem & expeditam. *Itaque providendum eſt*, *ut* judicia emanent, matura deliberatione prius habita, *atque ut* curiæ ſe invicem revereantur, *atque ut* judicia perſcribantur fideliter & prudenter: *utque* via ad reſcindenda judicia, ſit arcta, confragoſa, *& tanquam* muricibus ſtrata.

Aphoriſmus 95.

Si judicium *redditum fuerit de* caſu *aliquo in aliqua* curia Principali, *& ſimilis* caſus *intervenerit in alia* curia, *ne procedito ad* judicium, *antequam fiat* con-

cum majore. Judicia *tamen* [illegible]
forte reſcindi *neceſſe ſit, ſaltem* ſepeliuntor cum honore.

Aphoriſmus. *96.*

Vt curiæ *de* juriſdictione *digladientur, & conflictentur, humanum quiddam eſt; eoque magis, quod per ineptam quandam ſententiam* (quod boni & ſtrenui ſit judicis, ampliare juriſdictionem curiæ) *alatur plane iſta intemperies, & calcar addatur, ubi fræno opus eſt. Vt vero ex hac animorum contentione,* curiæ, judicia *utrobique reddita* (*quæ nil ad* juriſdictionem *pertinent*) *libenter reſcindant, intolerabile malum, & à regibus, aut Senatu, aut Politia, plane vindicandum. Peſſimi enim exempli res eſt, ut* Curiæ, *quæ pacem ſubditis præſtant, inter ſe duella exerceant.*

Aphoriſmus 97.

Non facilis eſto aut proclivis ad judicia reſcindenda *aditus per* appellationes, *aut* impetitiones *de* errore, *aut* reviſus, *& ſimilia. Receptum apud nonnullos eſt, ut* lis trahatur *ad* forum ſuperius, *tanquam res integra:* Judicio *inde dato ſepoſito, & plane ſuſpenſo. Apud alios vero, ut* judicium ipſum maneat *in ſuo* vigore, *ſed* executio *ejus tantum*

quibus judicium *redditum ſit, fuerint* humiles, & inferioris ordinis: *Sed potius, ut* & judicium *ſtet, & procedat ejus* executio: *modo* cautio *detur à* defendente *de* damnis & expenſis, *ſi* judicium *fuerit reſciſſum.*

ATque hic *titulus* de *Certitudine Legum*, ad exemplum *Digeſti* reliqui (quod meditamur) ſufficiet. Jam vero *doctrinam civilem* (quatenus eam nobis tractare viſum eſt) concluſimus. Atque una cum ea *Philoſophiam humanam*: Sicut etiam cum *Philoſophia humana Philoſophiam* in genere. Tandem igitur paululum reſpirantes, atque ad ea, quæ prætervecti ſumus, oculos retroflectentes, hunc tractatum noſtrum non abſimilem eſſe cenſemus ſonis illis & præludiis, quæ prætentant Muſici, dum fides ad modulationem concinnant: Quæ ipſa quidem auribus ingratum quiddam & aſperum exhibent: at in cauſa ſunt, ut quæ ſequuntur omnia ſint ſuaviora: Sic nimirum nos in animum induximus, ut in cithara muſarum concinnanda, & ad harmoniam veram redigenda, operam navaremus, quo ab aliis poſtea pulſentur

chor-

Sane, cum nobis ante oculos proponi-
mus temporum horum Statum, in quibus *literæ* jam tertio ad mortales videntur rediiſſe: & una diligenter intuemur, quam variis jam nos inviſerint inſtructæ præſidiis, & auxiliis: quia ſunt ingeniorum noſtri temporis complurium acumen & ſublimitas: eximia illa monumenta ſcriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent: ars Typographica, Libros cujuſcunque fortunæ hominibus larga manu ſuppeditans; Oceani ſinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Priſcis ignota comparuerunt, & ingens acceſſit Naturali Hiſtoriæ cumulus: otium, quo ingenia optima in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cum negotiis minus his in locis implicentur homines, quam aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani ſolebant: pax, qua fruitur hoc tempore Britannia, Hiſpania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ: conſumptio & exinanitio omnium quæ videntur excogitari aut dici poſſe circa Controverſias Religionis, quæ

terarum artium ſtudiis : ſumma & excellens Majeſtatis tuæ eruditio, cui (tanquam Phœnici Volucres) aggregant ſe undique Ingenia : proprietas denique inſeparabilis, quæ *tempus* ipſum ſequitur, ut veritatem indies parturiat : Hæc (inquam) cum cogitamus, non poſſumus non in eam ſpem animum erigere, ut exiſtimemus, tertiam hanc *literarum periodum* duas illas priores, apud *Græcos* & *Romanos*, longo intervallo ſuperaturam : modo ſaltem homines, & vires ſuas, atque defectus etiam virium ſuarum, probe & prudenter noſſe velint : atque alii ab aliis inventionis lampada, non contradictionis torres accipiant, atque inquiſitionem veritatis pro incepto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putent : Atque opes ac magnificentiam impendant in res ſolidas & eximias, non in pervulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, ſi cui libeat in eorum reprehenſione, aut ſibi, aut aliis placere, veterem certe & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi : *Verbera, ſed audi.* Reprehendant homines quantum libuerit, modo attendant & perpendant, quæ dicuntur.

Appel-

res fortaſſe minus ea indigebit, ſi a pri-
mis cogitationibus hominum ad ſecundas provocetur, & ab ævo præſenti ad poſteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, qua caruerunt duæ illæ priſcæ temporum periodi, (neque enim tanta illis felicitas conceſſa eſt) *ſacram* dico & *divinitus inſpiratam Theologiam*, cunctorum laborum ac peregrinationum humanarum Sabbatum, ac Portum nobiliſſimum.

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis ſancti Albani,

De dignitate & augmentis ſcientiarum,

LIBER NONUS.

Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitiones Theologiæ inſpiratæ *omittuntur* : *Tantum aditus ſit ad* deſiderata *tria*: Doctrinam *de* Legitimo uſu Rationis Humanæ *in* Divinis: Doctrinam *de* Gradibus Unitatis *in* Civitate Dei: & Emanationes Scriptutarum.

IAm vero (Rex optime) cum carina parva. qualis noſtra eſſe potuit, univerſum ambitum, tam veteris, quam novi Orbis, Scientiarum, circumnavigaverit, (quam ſecundis ventis, & curſu, poſterorum ſit judicium) quid ſupereſt, niſi ut vota, tandem perfuncti, perſolvamus? At reſtat adhuc *Theologia Sacra*, ſive

ctare pergamus, exeundum nobis e *navicula rationis humanæ*, & tranſeundum in *Eccleſiæ Navem*, Quæ ſola *Acu Nautica Divina* pollet, ad curſum recte dirigendum. Neque enim ſufficient amplius *Stellæ Philoſophiæ*, quæ hactenus præcipue nobis affulſerunt. Itaque par foret, ſilentium quoque in hac re colere. Quamobrem *partitiones legitimas* circa eam omittemus: Pauca tamen, pro tenuitate noſtra, etiam in hanc conferemus, loco votorum. Id eo magis facimus, quia in Corpore Theologiæ nullam prorſus Regionem, aut Tractum, plane deſertum, aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum diligentia, in ſeminandis, aut tritico, aut zizaniis.

Tres igitur proponemus *Theologiæ Appendices*, quæ non de *materia* per *Theologiam informata*, aut *informanda*, ſed tantummodo de *modo informationis*, tractent. Neque tamen, circa eos *Tarctatus*, (ut in reliquis conſuevimus) vel *exempla* ſubjungemus, vel *præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (ut diximus) inſtar votorum tantum.

1. *Prærogativa* Dei totum hominem com-

quam ad *conſtitutionem humanam*, extenditur: ut homo ſcilicet in univerſum ſe abneget, & accedat Deo. Quare, ſicut *Legi Divinæ* obedire tenemur, licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim, ſi ea duntaxat credamus, quæ ſunt *rationi* noſtræ conſentanea, *rebus* aſſentimur, non *auctori*: Quod etiam ſuſpectæ fidei teſtibus præſtare ſolemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo imputabatur ad juſtitiam*, de hujuſmodi re extitit, quam irriſui habebat *Sarah*: Quæ in hac parte imago quædam erat *rationis naturalis*. Quanto igitur *Myſterium* aliquod *Divinum* fuerit magis abſonum, & incredibile, tanto plus in *credendo* exhibetur honoris Deo, & fit *victoria fidei* nobilior. Etiam & peccatores, quo magis conſcientia ſua gravantur, & nihilominus Fidem de ſalute ſua in Dei Miſericordia collocant, eo Deum majore afficiunt honore: omnis autem *Deſperatio* Deo pro contumelia eſt. Quinetiam, ſi attente rem perpendamus, dignius quiddam eſt *credere*, quam *ſcire*, qualiter nunc *ſcimus*. In *Scientia* enim mens humana patitur à ſenſu, qui à rebus materiatis reſilit; in

Fide

quæ eſt Agens dignus. Aliter ſe res habet in *Statu Gloriæ*: Tunc ſiquidem ceſſabit *Fides*, atque *cognoſcemus*, *ſicut & cogniti ſumus.*

Concludamus igitur, *Theologiam Sacram* ex *Verbo* & *Oraculis Dei*, non ex *lumine naturæ*, aut *rationis dictamine*, hauriri debere. Scriptum eſt enim, *Cœli enarrant Gloriam Dei*: At nuſquam ſcriptum invenitur, *Cœli enarrant Voluntatem Dei.* De illa pronunciatur, *Ad Legem, & Teſtimonia, ſi non fecerint ſecundum Verbum iſtud,* &c. Neque hoc tenet tantum in *grandibus* illis *Myſteriis*, de *Deitate, Creatione, Redemptione*; verum pertinet etiam ad interpretationem perfectiorem Legis Moralis; *Diligite inimicos veſtros; Benefacite his, qui oderunt vos* &c. *Vt ſitis Filii Patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui pluit ſuper Iuſtos & Injuſtos.* Quæ certe verba plauſum illum merentur, *Nec vox hominem ſonat.* Siquidem *vox* eſt, quæ *lumen naturæ* ſuperat. Quinetiam videmus, Poëtas Ethnicos, præſertim cum pathetice loquuntur, expoſtulare non raro cum *legibus* & *doctrinis moralibus* (quæ tamen *legibus divinis* multo ſunt indulgentiores & ſolutiores) ac ſi naturæ liber-

pugnent:

—— Et quod natura remittit
Invida Iura negant. ——

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios: *Se inaudiſſe quidem aliquid de nomine Pythagoræ, & aliorum ſapientum è Græcia; Et credere, illos fuiſſe Viros magnos; Vitio tamen illo laboraſſe, quod ſcilicet nimia in reverentia & veneratione habuiſſent rem quampiam phantaſticam, quam Legem & Morem vocitabant.* Quare, nec illud dubitandum, magnam partem *Legis Moralis* ſublimiorem eſſe, quam quo *lumen naturæ* aſcendere poſſit. Veruntamen, quod dicitur, habere homines, etiam ex *lumine* & *lege naturæ*, notiones nonnullas, *virtutis, vitii, juſtitiæ, injuriæ, boni, mali*; id veriſſimum eſt. Notandum tamen, *lumen naturæ*, duplici ſignificatione accipi. Primo, quatenus oritur ex ſenſu, inductione, ratione, argumentis, ſecundum *leges cœli* ac *terræ*: Secundo, quatenus animæ humanæ interno affulget inſtinctu, ſecundum *legem conſcientiæ*, quæ ſcintilla quædam eſt, & tanquam reliquiæ, priſtinæ & primativæ puritatis. In quo poſteriore ſenſu præcipue particeps eſt anima lu-

cis

dam & diſcernendam *legis moralis*; Quę tamen lux non prorſus clara eſt, ſed ejuſmodi, ut potius vitia quadamtenus redarguat, quam de officiis plene informet. Quare, *Religio*, ſive Myſteria ſpectes, ſive mores, pendet ex *revelatione Divina*.

Attamen uſus *rationis humanæ* in ſpiritualibus, multiplex ſane exiſtit, ac late admodum patet. Neque enim ſine cauſa eſt, quod Apoſtolus Religionem appellaverit *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis cæremonias & typos veteris Legis. *Fuerunt illæ Rationales*, & ſignificativæ, longe diſcrepantes à cæremoniis idololatriæ, & magiæ, quæ tanquam ſurdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imo ne innuentes quidem. Præcipue *Chriſtiana Fides*, ut in omnibus, ſic in hoc ipſo eminet, quod auream ſervet mediocritatem, circa uſum *rationis* & *diſputationis* (quæ *rationis* proles eſt) inter Leges Ethnicorum & Mahometi, quæ extrema ſectantur. Religio ſiquidem Ethnicorum, Fidei aut Confeſſionis conſtantis nihil habebat; Contra in Religione Mahometi, omnis diſputatio interdicta eſt: Ita ut altera, erroris vagi &

mul-

cautæ impoſturæ, faciem præ ſe ferat; Cum ſancta *Fides Chriſtiana rationis* uſum & *diſpuationem* (ſed ſecundum debitos fines) & recipiat & reiiciat.

Humanæ rationis uſus, in rebus ad *Religionem* ſpectantibus, duplex eſt: alter, in *explicatione Myſterii*, alter, in *illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Myſteriorum explicationem* attinet, videmus, non dedignari *Deum* ad infirmitatem captus noſtri ſe demittere; *myſteria* ſua ita explicando, ut à nobis optime ea poſſint percipi; atque *revelationes* ſuas in *rationis* noſtræ ſyllepſes & notiones veluti inoculando; atque *inſpirationes* ad intellectum noſtrum aperiendum ſic accommodando, quemadmodum figura clavis aptatur figuræ ſeræ. Qua tamen in parte nobis ipſis deeſſe minime debemus. Cum enim *Deus* ipſe opera *rationis* noſtræ in *illuminationibus* ſuis utatur; etiam nos eandem in omnes partes verſare debemus, quo magis capaces ſimus ad *Myſteria* recipienda & imbibenda. Modo animus, ad amplitudinem *Myſteriorum*, pro modulo ſuo, dilatetur, non *Myſteria* ad anguſtias animi conſtringantur.

Quan-

debemus, relinqui nobis uſum *rationis* & *ratiocinationis* (quoad *Myſteria*) ſecundarium quendam & reſpectivum, non primitivum & abſolutum. Poſtquam enim *articuli*, & *principia Religionis*, jam in ſedibus ſuis fuerint locata, ita ut à *rationis* examine penitus eximantur, tum demum conceditur ab illis *illationes* derivare, ac deducere, ſecundum analogiam ipſorum. In *rebus* quidem *naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipſa *principia* examini ſubiiciuntur; per *inductionem*, inquam; licet minime per *Syllogiſmum*: Atque eadem illa nullam habent cum *ratione* repugnantiam, ut ab eodem fonte, tum primæ propoſitiones, tum mediæ, deducantur. Aliter fit in *Religione*; Ubi & primæ propoſitiones authypoſtatæ ſunt, atque per ſe ſubſiſtentes; Et rurſus, non reguntur ab illa *ratione*, quæ propoſitiones conſequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* ſola, ſed etiam in aliis *Scientiis*, tam gravioribus, quam levioribus, ubi ſcilicet propoſitiones primariæ *placita* ſunt, non *poſita*: Siquidem & in illis *rationis* uſus abſolutus eſſe non poteſt. Videmus enim, in *Ludis*, puta *Schaccorum*, aut ſimilibus,

re poſitivas eſſe, & ad placitum; quas recipi, non in diſputationem vocari, prorſus oporteat: Ut vero vincas, & perite luſum inſtituas, id artificioſum eſt & rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ ſunt *Maximæ*, (ut loquuntur) hoc eſt, *Placita mera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quam *ratione* nituntur; Neque in diſceptationem veniunt; Quid vero ſit juſtiſſimum, non abſolute, ſed relative; (hoc eſt ex analogia illarum *Maximarum*;) id demum rationale eſt, & latum diſputationi campum præbet. Talis igitur eſt *ſecundaria* illa *ratio*, quæ in *Theologia Sacra* locum habet, quæ ſcilicet fundata eſt ſuper *Placita Dei*.

Sicut vero *rationis humanæ* in *Divinis uſus* eſt duplex, ita & in eodem *uſu* duplex *exceſſus*. Alter, cum in *modum Myſterii curioſius*, quam par eſt, *inquiritur*. Alter, cum *illationibus æqua tribuitur auctoritas*, ac *principiis* ipſis. Nam & *Nicodemi diſcipulus* videri poſſit, qui pertinacius quærat; *Quomodo poſſet homo naſci, cum ſit Senex?* Et *diſcipulus Pauli* neutiquam cenſeri poſſit, qui non quandoque in doctrinis ſuis inſerat?

Ego,

Conſilium meum. Siquidem *illationibus* pleriſque ſtylus iſte conveniet. Itaque nobis res ſalubris videtur, & inprimis utilis, ſi tractatus inſtituatur ſobrius & diligens, qui de *uſu rationis humanæ* in *Theologicis* utiliter præcipiat, tanquam *Divina* quædam *Dialectica*. Utpote quæ futura ſit inſtar *Opiatæ* cujuſdam *Medicinæ*, quæ non modo ſpeculationum, quibus ſchola interdum laborat, inania conſopiat, verum etiam controverſiarum furores, quæ in Eccleſia tumultus cient, nonnihil mitiget. Ejuſmodi tractatum inter *deſiderata* ponimus; & *Sophronem*, ſive De *legitimo uſu rationis humanæ in Divinis* nominamus.

2. Intereſt admodum *pacis Eccleſiæ*, ut *fœdus Chriſtianorum*, à *Servatore* præſcriptum in duobus illis *Capitibus*, quæ nonnihil videntur diſcrepantia, bene & clare explicetur: Quorum alterum ſic diffinit; *Qui non eſt nobiscum, eſt contra nos*: Alterum autem ſic; *Qui contra nos non eſt nobiscum eſt*. Ex his liquido patet, eſſe nonnullos articulos, in quibus qui diſſentit, extra *fœdus* ſtatuendus ſit: alios vero, in quibus diſſentire liceat, ſalvo *fœdere*. Vincula enim com-

Una Fides, Unu Baptiſma, &c. Non *unus ritus, una opinio*. Videmus quoque, *tunicam Salvatoris* inconſutilem extitiſſe; *Veſtem* autem *Eccleſiæ* verſicolorem. *Paleæ* in ariſta ſeparandæ ſunt à frumento; at *Zizania* in agro non protinus evellenda. *Moſes*, cum certantem reperiſſet Ægyptium cum Iſraelita, non dixit, *Cur certatis?* Sed gladio evaginato Ægyptium interfecit: At cum Iſraelitas duos certantes vidiſſet, quamvis fieri non potuit, ut utrique cauſa juſta contingeret, ita tamen eos alloquitur; *Fratres eſtis, cur certatis?* His itaque perpenſis, magni videatur res & momenti & uſus eſſe, ut definiatur, qualia ſint illa, & quantæ latitudinis, quæ ab Eccleſiæ corpore homines penitus divellant, & à Communione fidelium eliminent. Quod ſi quis putet, hoc jam pridem factum eſſe, videat ille etiam atque etiam, quam ſincere & moderate. Illud interim veriſimile eſt, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum reſponſum illud Jehu ad Nuntium, (*Nunquid pax eſt Iehu?*) *Quid tibi & paci? tranſi, & ſequere me*: cum non *pax*, ſed *partes*, pleriſque cordi ſint. Nobis nihilominus viſum eſt, Tracta-

tum

Dei, ut ſalubrem & utilem, inter *deſiderata* reponere.

3. Cum *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam informandam* tantæ ſint partes, de earum *Interpretatione* inprimis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ *in* conſenſu Eccleſiæ firmatur, ſed de *modo interpretandi*. Is duplex eſt; *Methodicus*, & *Solutus*. Etenim Latices iſti Divini, qui aquis illis ex puteis Jacobi in infinitum præſtant, ſimilibus fere hauriuntur & exhibentur modis, quibus aquæ naturales ex puteis ſolent: Hæ ſiquidem, aut ſub primum hauſtum in ciſternas recipiuntur, unde per tubos complures ad uſum commode diduci poſſunt; aut ſtatim in vaſa infunduntur, ſubinde, prout opus eſt, utendæ. Atque *modus* ille prior *methodicus Theologiam* nobis tandem peperit *Scholaſticam*; per quam *Doctrinam Theologiæ* in *artem*, tanquam in *ciſternam*, collecta eſt; atque inde *Axiomatum* & *Poſitionum rivuli* in omnes partes, ſunt diſtributi. At in *Interpretandi modo Soluto* duo interveniunt *exceſſus*. Alter, *ejuſmodi præſupponit in Scripturis Perfectionem*, ut etiam omnis Philoſo-

phia

ſi Philoſophia alia quævis, res profana eſſet & ethnica. Hæc intemperies in Schola Paracelſi præcipue, nec-non apud alios invaluit: Initia autem ejus à Rabbinis & Cabaliſtis defluxerunt. Verum iſtiuſmodi homines non id aſſequuntur quod volunt: Neque enim honorem, ut putant, Scripturis deferunt, ſed eaſdem potius deprimunt & polluunt. Cœlum enim materiatum, & terram, qui in *Verbo Dei* quæſiverit, (de quo dictum eſt; *Cœlum & terra pertranſibunt, Verbum autem meum non pertranſibit*) is ſane tranſitoria inter æterna temere perſequitur. Quemadmodum enim *Theologiam* in *Philoſophia* quærere, perinde eſt, ac ſi *vivos quæras inter mortuos*: Ita econtra *Philoſophiam* in *Theologia* quærere, non aliud eſt, quam *mortuos quærere inter vivos*. Alter autem *Interpretandi modus* (quem pro *exceſſu* ſtatuimus) videtur primo intuitu ſobrius & caſtus; ſed tamen & *Scripturas* ipſas dedecorat & plurimo *Eccleſiam* afficit detrimento. Is eſt, (ut verbo dicamus) quando *Scripturæ divinitus inſpiratæ*, eodem, quo *Scripta humana*, *explicantur modo*. Meminiſſe autem oportet, *Deo* Scripturarum Au-

ctori

genia fugiunt: *Secreta* nimirum *cordis*, & *ſucceſſiones temporis.* Quamobrem, cum *Scripturarum dictamina* talia ſint, ut ad *cor* ſcribantur, & *omnium ſæculorum viciſſitudines* complectantur; cum æterna & certa præſcientia omnium hæreſium, contradictionum, & Status Eccleſiæ varii & mutabilis, tum in communi, tum in electis ſingulis: Interpretandæ non ſunt ſolummodo ſecundum latitudinem & obvium ſenſum loci: aut reſpiciendo ad occaſionem, ex qua verba erant prolata: aut præciſe ex contextu verborum præcedentium & ſequentium: aut contemplando ſcopum dicti principalem; Sed ſic, ut intelligamus, complecti eas, non ſolum totaliter, aut collective, ſed diſtributive, etiam in clauſulis & vocabulis ſingulis, innumeros doctrinæ rivulos & venas, ad Eccleſiæ ſingulas partes, & animas fidelium, irrigandas. Egregie enim obſervatum eſt, quod *Reſponſa Salvatoris* noſtri, ad quæſtiones non paucas, ex iis, quæ proponebantur, non videntur ad rem, ſed quaſi impertinentia. Cujus rei cauſa duplex eſt: Altera, quod cum *cogitationes* eorum, qui interrogabant, non ex *verbis*, ut

nos

& *ex ſeſe* cognoviſſet, ad *cogitationes* eorum, non ad *verba* reſpondit: Altera, quod non ad *eos* ſolum locutus eſt, qui *tunc aderant*, ſed ad *nos* etiam, *qui vivimus*, & ad *omnis ævi ac loci homines*, quibus *Euangalium* fuerit prædicandum. Quod etiam in aliis *Scripturæ Locis* obtinet.

His itaque prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum, quem *deſiderari* ſtatuimus. Inveniuntur profecto inter *Scripta Theologica, Libri controverſiarum* nimio plures; *Theologiæ* ejus, quam diximus *poſitivam*, maſſa ingens; *Loci communes*; *Tractatus ſpeciales*; *Caſus Conſcientiæ*; *Conciones* & *homiliæ*; Denique prolixi plurimi in Libros Scripturarum *Commentarii*. Quod *deſideramus* autem, eſt hujuſmodi. *Collectio ſcilicet ſuccincta*, *ſana*, & cum judicio, *annotationum*, & *obſervationum*, ſuper *Textus Scripturæ Particulares*; neutiquam in Locos Communes excurrendo, aut controverſias perſequendo, aut in artis Methodum eas redigendo, ſed quæ plane ſparſæ ſint, & nativæ. Res certe in concionibus doctioribus, ſe quandoque oſtendens, quæ ut plurimum non perennant; ſed quæ in Libros

qui ad poſte-
ros tranſeant. Certe, quemadmodum vina, quæ ſub primam calcationem molliter defluunt, ſunt ſuaviora, quam quæ à torculari exprimuntur; quoniam hæc ex acino & cute uvæ aliquid ſapiant: Similiter ſalubres admodum ac ſuaves ſunt doctrinæ, quæ ex *Scripturis leniter expreſſis* emanant, nec ad *Controverſias*, aut *Locos Communes*, trahunt. Hujuſmodi tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Jam itaque mihi videor confeciſſe globum exiguum *orbis intellectualis*, quam potui, fideliſſime; una cum deſignatione & deſcriptione earum partium, quas, induſtria & laboribus hominum aut non conſtanter occupatas, aut non ſatis excultas, invenio. Quo in opere, ſicubi à Sententia veterum receſſerim, intelligatur, hoc factum eſſe animo *proficiendi in melius*, non *innovandi*, aut *migrandi* in *aliud*. Neque enim mihimet ipſi, aut argumento, quod in manibus habeo, conſtare potui niſi plane decretum mihi fuiſſet, *aliorum inventis*, quantum in me fuerit, addere: cum tamen non minus optaverim, etiam *inventa mea* ab aliis in poſterum ſuperari. Quam autem in hac

quod opiniones meas propoſuerim ubique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per confutationes pugnaces, præjudicare contenderim. Nam in iis, quæ recte à me poſita ſunt, ſubeſt ſpes, id futurum, ut ſi in prima lectione emergat ſcrupulus, aut objectio, at in lectione iterata reſponſum ſe ultro ſit exhibiturum: In iis vero, in quibus mihi errare contigit, certus ſum, nullam à me illatam eſſe vim veritati per argumenta contentioſa: Quorum ea fere eſt natura, ut erroribus auctoritatem concilient, recte inventis derogent. Siquidem ex dubitatione error honorem acquirit; Veritas patitur repulſam. Interim in mentem mihi venit reſponſum illud Themiſtoclis, qui, cum ex oppido parvo Legatus quidam magua nonnulla peroraſſet, hominem perſtrinxit; *Amice, verba tua Civitatem deſiderant*. Certe obiici mihi rectiſſime poſſe exiſtimo, quod verba mea *Seculum* deſiderent. *Seculum* forte *integrum*, ad probandum, *complura* autem *Secula* ad perficiendum. Attamen, quoniam etiam res quæque maximæ initiis ſuis debentur, mihi ſatis fuerit, ſeviſſe *poſteris*, & *Deo immortali*:

Cujus

lium ſuum & *Servatorem* noſtrum, ut has, & hiſce ſimiles, *Intellectus humani victimas, Religione*, tanquam *Sale*, reſperſas; & Gloriæ ſuæ *immolatas*, propitius accipere dignetur.
Tantum est. 1820 J. C. D.

Novus orbis Scientiarum, ſive deſiderata.

Lib. II.

ERrores naturæ, *ſive Hiſtoria prætergenerationum.*

Vincula naturæ, *ſive hiſtoria mechanica.*

Hiſtoria inductiva, *ſive hiſtoria naturalis in ordine ad condendã Philoſophiam.*

Oculus Polyphemi, *ſive hiſtoria literarum.*

Hiſtoria ad Prophetias.

Philoſophia ſecundum parabolas antiquas.

Lib. III.

Philoſophia prima *ſive de axiomatibus ſcientiarum communibus.*

Aſtronomia viva.

Aſtrologia ſana.

Continuatio problematum naturalium.

Placita antiquorum Philoſophorum.

Pars Metaphyſica de

Magia naturalis, *ſive deductio formarum ad opera.*

Inventarium opum humanarum.

Catalogus Polychreſtorum.

Lib. IV.

Trumphi hominis, *ſive de ſummatibus naturæ humanæ.*

Phyſiognomia corporis in motu.

Narrationes Medicinales.

Anatomia comparata.

De curatione morborum habitorum pro inſanabilibus.

De Euthanaſia exteriore.

De medicinis authenticis.

Imitatio Thermarum naturalium.

Filum medicinale.

De prolongando curriculo vitæ.

De ſubſtantia animæ ſenſibilis.

De nixibus ſpiritus in motu voluntario.

De differentia perceptionis & ſenſus.

Radix perſpectivæ, ſive de forma lucis.

Liber V.

Experientia literata, ſive venatio Panis.

Organum novum.

Topicæ particulares.

Elenchi idolorum.

De analogia demonſtrationum.

Lib.

Lib. VI.

De notis rerum.

Grammatica philoſophans.

Traditio lampadis, *ſive methodus ad filios.*

De prudentia ſermonis privati.

Colores boni & mali apparentis, tam ſimplicis, quam comparati.

Anthiteta rerum.

Formulæ minores orationum.

Lib. VII.

Satyra ſeria, *ſive de interioribus rerum.*

Georgica animi, *ſive de cultura morum.*

Lib. VIII.

Amanuenſis vitæ, *ſive de occaſionibus ſparſis.*

Faber fortunæ, *ſive de ambitu vitæ.*

Conſul paludatus, *ſive de proferendis imperii finibus.*

Idea juſtitiæ univerſalis, ſive de fontibus juris.

Lib. IX.

Sophron, *ſive de legitimo uſu rationis humanæ in divinis.*

Irenæus, *ſive de gradibus unitatis in civitate Dei.*

Utres cœleſtes, *ſive emanationes ſcripturarum.*

FINIS.

Rerum & verborum.

A.

AAron *orator.* 445
Abel & Cain *imago duarum vitarum.* 66
academiarum arctior conjunctio valdeutilis. 117
academici & ſceptici philoſophi. 360
academicorum philoſophia præſtantiſſima juxta Ciceronem. 458
acatalepſiæ opinio. 360
accentus verborum. 423
acroamaticum dicendi genus dehoneſtatum. 436
actiones theatrales maxime utiles. 170
actiones ad amplificandas literas circa quot verſentur objecta. 106
actionum theatralium utilitas. 516
actionum ſolennitates. 144
acuminatum fortius penetrat quam obtuſum. 453
acus nauticæ verſorium. 368
aditus facilis, & vultus comis. 582
admiratio proprie quid. 11
admiratio Deum *ſpectat, ſcientia creaturas.* 11

Adrianus *ſecreti inveſtigator.* 78
adulatio literarum dignitati nocet. 36
ædificii partes efformare aliud, aliud compaginare. 544
Ægyptiis *plurimæ artes debent initiũ.* 354
Ægyptii *vetuſtiſſimi doctores.* 67
Ægyptus *ſeptem annos fertiles, totidem ſteriles habuit.* 581
æmuli & æquales conſiderandi. 642
ænigmata dehoneſtata. 436. *eorum uſus & fines.* *ibid.*
æquivocationes ſunt ſophiſmata ſophiſmatum. 398
Æſculapio *quare* Circe *à poëtis data ſoror.* 298
æſtimatio virium ad bellum neceſſaria. 196
affectationes vanæ. 40
affectus nemo melius conſcripſit quam poetæ & hiſtorici. 563
affectus etiam ſepulti reſurgunt. 404
affectus nunquam acquieſcunt. 205. *indomiti ſunt inſtar tigridum. ibid. deformes & inconditi.* 206. *quod experientia repudiavit, ambiunt. ibid. hederæ ſimiles.* 207. *in religionibus luxuriantur. ibid. ſunt brevis furor, ibid. inquiſitionem & admonitionem non ferunt.* 208
affectus quomodo differant à ratione. 449

xus. 204
agens patiens. 536
Ageſilai *de* Pharnazo *dictum.* 29
alacritas nimia cohibenda. 639
album prætoris apud Romanos. 704
alchymia multum habet phantaſiæ. 50
*alchymiſta & * Paracelſus *refutantur.* 295
Alexander Achilli *præconem* Homerum *invidit.* 81
Alexander *ab* Ariſtotele, Calliſthene *aliiſque edoctus.* 80
Alexander Caſandrum *perſtrinxit*, Calliſthenem *clam odio habuit.* 83
Alexander *aſſentatores irriſit.* 82. Antipatrum *perſtrinxit &* Parmenionẽ. 84
Alexander Magnus. 15
Alexander *noluit ſuffurari victoriam.* 84 & 673.
Alexander *ſummus logicus.* 82. *rhetor* 84 *politicus.* *ibid.*
Alexandri Borgiæ *dictum.* 279
Alexandri *expeditio in* Aſia. 55
Alexandri *judicium de* Darii *arcula.* 81. *Epiſtola obiurgatoria ad* Ariſtotelem *miſſa. ibid. doctrina quam imperio. mavult præcellere. ibid. apophthema in* Diogenem. *ibid.*
Alexandri *Severi imperium* 17
algebra. 277
alpha.

altercationes vanæ. 40
amanuenſum inſcitia. 430
amare & ſapere. 120
ambigua quomodo tollenda. 715
ambitio peſtis hominum. 540
amici cadãt, modo inimici intercidant. 663
amici fures temporis. 584
amici moveant ſe invicem. 617
amicitia cum quibus contrahenda ad inquiſitionem animorum. 638
amicorum delectus ſit prudens. 615
amicorum mollities in admonendo reprehenditur. 617
amneſtia. 616
amor & cupido, *rerum concordia.* 188
amor mores format optime. 574
anababtiſtarum hæreſis. 532
analytica. 396
anatomia ſimplex & comparata. 306
anatomia vivorum. 309
Anaxarchi *patientia.* 285
anima divinæ auræ particula. 666
animæ facultates. 334
anima ſenſibilis non eſt entelechia. 340
angeli ceciderunt. 575
angelorum & Spirituum natura nec inſcrutabilis nec interdicta. 221. *veneratio prohibita.* *ibid.*
angelorum natura Deo proxima. 64

angelorum ordines. 64
Angli *bellicoſi.* 676
anima brutorũ eſt ſubſtantia corporea. 333
animæ humanæ doctrina. 330
aminæ humanæ præcellentia ſupra animas brutorum. 331
animæ rationalis ſubſtantia. 332
animarum emanationes duæ. 330
anima quo dignior eo plus cõpatitur. 603
animi bona primum quærenda. 667
animi cultura. 554
animi emendatione opus. 656
animi hominum nunc in perfectiore nunc in deteriore ſtatu reperiuntur. 570
animi hominum qua clave reſerandi. 635
animi janua ſunt oculi, os, vultus, geſtus. 632.
animi impetum cohibere maximum quid. 534.
animi vexatio & inquietudo. 592
animas humanas inſtar ſpeculi. 8
animus humanus ne pendeat, laborat. 394
animus quomodo flectendus. 653
animus vere ſanus ac validus. 534
annales quomodo à diariis differant. 157
antinomia. 707
anthropomorphitarum hæreſis. 402
antiquitas quatenus retinenda. 227
antiquitates quid ſint. 144
antiquitatis & novitatis ſtudium. 54

anti-

antiquitatis reverentia. 54
antichriſtus omnium ſæculorum maximus impoſtor. 226
antitheta rerum varia. 479 *uſque ad paginam* 509
Antonii *pii vitium vitandum.* 443
Antonius Cymini *ſector vocatus.* 79
Anytus Socratis *accuſator.* 14
apes. 356
aphoriſmi unde conficiendi. 437
appetituum duo genera. 248
apophthegmata ſecures & mucrones verborum. 165
apotheoſis. 74
aqua in ſummo poſita. 368
aqua quam vinũ plus ponderis habet. 376
aqua ſalſa luceſcit nocte. 345
aquæ ductus in quem finẽ excogitatus. 107
arcana difficulter tegi poſſunt. 634
Archias *poeta bonus.* 285
Archimedis *εὕρεκα.* 376
architectura. 544
argentum vivum quomodo ſtupefiat. 367
Ariſtippus Dionyſio *ad pedes procidit.* 37
Ariſtoteles *affectus non notavit in ethicis* 562. *ejus diſcptationes de voluptate & dolore.* *ibid.*
Ariſtoteles Alexandri *præceptor.* 80
Ariſtoteles Democritum, *dum ſugillat, laudat.* 440
Ariſto-

Ariſtoteles *improbatur quod nova ar-*
*tium vocabula finxerit.*225.*ingenii ad-*
mirabilis, ſed æmbitioſus. 226
Ariſtoteles Ottomannis *ſimilis.* 253.
commendatur. ibid. accuſatur. 262
Ariſtoteles *refutatur.* 381
Ariſtotelis *animalium hiſtoria.* 50
Ariſtotelis *erga rhetores æmulatio.* 446
Ariſtotelis *ſententia de conſuetudine reii-*
citur. 565
Ariſtotelis *ſententia de virtute.* 554
arithmetica. 277
ars à natura, & artificialia à naturali-
bus, quomodo differant. 125 *& ſeq.*
ars iudicii. 362
ars naturæ ſubminiſtrat. 303
ars ſine uſu parvi facienda. 409. *multa*
exempla artium inutilium afferun-
tur. *ibid.*
artes quid efficiant. 13
artes inveniendi adoleſcunt. 385
artes emolliunt mores. 23
artes liberales florent repub. in ſummo
poſita. 328
artes logicæ quatuor. 351
artes malæ damnantur. 663
artes quæ ad viſum & auditum ſpectant
quare liberales. 327
artibus idem accidit quod plantis. 435
*articuli inquiſitionis de gravi & levi.*386
&

& ſequentibus
aſtris nulla ineſt fatalis neceſſitas. 238
aſtrologiæ multa commenta refelluntur. 235. *videlicet planetarum per certas horas imperium, ibid. diſtributiones domorum. ibid. doctrinæ de nativitatibus.* 236 & *ſeq.*
aſtrologia multis ſuperſtitionibus referta. 234.
aſtrologia multum habet phanthaſia. 50
aſtrologiæ quid retinendum. 237. *quid in ea deſideretur.* *ibid.*
aſtrologia ſana deſideratur. 239. *quomodo conficienda.* 239. & *ſequentib. ad quid adhibenda.* 242 & *ſeq.*
aſtronomia comparatur cum Prometheo. 231. *quid & quantum in illa deſideretur.* 232 & *ſeq.*
aſtronomia & aſtrologia differunt. 231
Atalantæ *malum.* 62
Athenienſes *culpantur* à Demoſthene. 654.
athletica. 326
Atlantis *fabula.* 394
atoma. 177
atomi Democrito *non fuerunt principia rerum.* 375
Atticus Ciceronem *monet de vultu & geſtu.* 583
aucupum mos. 563
Augu-

Auguſti *domus.* 555
Auguſtus *non fuit diſſimulator.* 651. *ad ſtatuam Iulii maxime protendit. ibid.*
Auguſtus Cæſar *moriturus ab amicis quid petierit.* 628
Auguſtus *&* Septimius *ſumma patrarunt mala, etiam bona.* 666
Auguſtus *perpetuo in oculis hominum vixit.* 641
aurum aliquando excoquitur igne. 126
aurum imbibit argentum vivum. 368
aurum plus ponderis, minus dimenſionis quam argentum habet. 376
aurum produci poteſt multa & ſagaci molitione. 271
authentici ſcriptores. 717
auxiliares libri. 718
axiomata convertibilia facere, felicis eſt ingenii. 442
axiomata varia. 212. *diverſis ſcientiis applicantur.* 13 *& ſeq. qualia adhuc nemo compoſuit.* 215

B.

Baſiliſcus aſpectu necat. 550
bella moderna in tenebris geruntur. 686.
bella non levi de cauſa ſuſcipienda. 194. *quale genus belli eligendum. ibid.*
bella Romanorum *quomodo geſta.* 195
belli cauſa. 683. *propagatio legis & ſectæ. ibid.*

ciis mittenda. ibid.
belli cauſa juſta ſit. 196
Belli nervus an pecunia. 657
in bello maxime proſunt celeritas. 196. conſiliorum occultatio 198. providentia. 199
bellum adverſus Brutum & Caſſium vindicavit mortem Cæſaris. Severi, Pertinacis. Bruti, Lucretiæ mortem vindicavit. 196
bellum Brittannicum á Carolo VIII. Galliæ rege geſtum. 195
bellum Philippus & Alexander diverſum geſſerunt. 194
Bernardus Teleſus. 333
Biantis verba præclara. 662
bibliothecæ. 108
bona animi & corporis raro in homine conveniunt. 577
boni exemplar ſive imago. 524
boni poſitivi natura optime deſcripta. 525. etiam comparati. 526
bonorum animi & corporis relatio. 576
bonum activum differt à bono communionis. 538
bonuum commune quantum prævaleat individuali. 529
bonum communionis, ſive officii. 544
bonum individuale. 528

bonum individuale vel activum vel paſſivum. 536
bonum paſſivum dividitur. 539
bonum perfectivum. 540. *conſervativum.* 541
botrum contra botrum citius matureſcere. 369
Brittaniæ *regnum potentia navali præcellit.* 686
Bruti *animadverſio in filios.* 552
Bruti *dictum quod ſub exitu profudit.* 667
Burgundus *quidam principis Auraſionenſis interfector.* 285

C.

CÆſar *ad gubernatorem navis.* 473
Cæſarem Cicero *laudat coram.* 549
Cæſaris *libri de analogia.* 418
Cæſar *maluit eſſe primus in obſcuro loco quam ſecundus* Romæ. 651
Cæſaris *verba ad* Oppium Balbum. 116
calcearius. 381
calendarium dubitationum & falſitatum. 252
calidum fertur ſurſum. 373
calumniare audacter &c. 645
capra animal ſcanſorium. 183
carmen quid ſit. 167
carminum varia genera. 422 *& ſeq.*
carnes in nonnullis cellis citius putrefiunt. 376

Caroli

[illegible]
Carei & Aſcami *ſcripta.* 41
Caſſii & Bruti *imagines* 28
in caſtellis expugnandis non ſubinde hærendum. 439
caſus omnes humana prudentia non poteſt capere. 693
de catena aurea fabula. 220
Catilina *incendiarius rerumpub.* 664
Cato *Cenſorius* Carneadem *dimittendum cenſet.* 14
Cato *Cenſorius linguam græcam diſcit.* 23
Cato *major ſuæ fortunæ faber.* 626
Catonis *ingenium verſatile.* 653
Catonis *minoris laus à* Cicerone *data.* 554
Cato *Vticenſis laborioſus, ſed parum ad rem.* 656
cauſæ phyſicæ hominem a deo & providentia non abducunt. 266
cauſarum finalium inquiſitio ſterilis. 267
de cautelis & vitiis reſpectivis deſideratur inquiſitio. 551
celeritas in ſervis maxime ſpectatur. 609
Celſi *ſententia de anatomia vivorum.* 309
Celſus *medicus laudatur.* 353
centurio apud Tacitum. 286
cepæ ſemen. 364
cicendulæ. 345
cha-

charitas ſcientiæ antidotus. 9
charitas vinculum perfectionis. 573. *non admittit exceſſum.* 574
Chinenſium *characteres reales.* 415
chiromantia res vana. 289
Chriſtus *ſummus medicus.* 294
chronica. 146
chronologia. 144
chymica cui comparanda. 51
chymicorum dictum approbatur. 223
chymicorum nova philoſophia. 58
chymicorum phalanx fanaticus. 402
Cicero *ad* Cæſarem. 472
Cicero Catonem *accuſat.*31. *philoſophorum dicta duriora excuſat.* *ibid.*
Cicero *de petitione conſulatus.* 588
Ciceronis *de* Socrate *querela.* 282
Ciceronis *oratio pro* Marcello. 549
Ciceronis *ſtudium eloquentiæ.* 446
Cicero *vocabulum* (*ineptum*) *græce reddi poſſe negat.* 420
ciphrarum reſeratio. 430
ciphra. 424. *ſuſpicione careat.* 425
*civilis ſcientia.*580. *ejus tres partes.* 581
civitatis jus *liberaliter largiendum.* 679
Cleoni *quid objiciebatur.* 448
cœleſtia moventur per circulos perfectos. 401
cœna, ad quam Brutus, Caſſius *& alii in-*

invitati. 552
cognitio in Deo eſt originalis. 63
collocatio in oratione plurimum gratiæ parit. 509
colonias deducendi conſuetudo. 679
Columbi *navigatio.* 55
Cominæi *ſententia.* 602
cometæ poſſunt prænuntiari. 242
commentarii proprie quid. 144
comperendinanda re cavendum. 590
concordiam tractandi via duplex. 615
confidentia valde efficax ad occultandos defectus. 647
confuſio linguarum poſt diluvium. 67
congreſſus impar fugiendus. 591
Conſalvi *generoſe dictum.* 533
conſcientiæ lex. 734
conſcientias irritare grave. 593
conſervatio rerum qualis. 320
conſilia callida exſpectatione læta. 619
conſilia infelicia, quæ profunda diſſimulatione obtegantur. 652
conſiliarii quidam fidicines. 671. quidam negotiis pares. ibid.
conſiliariis empiricis ſummam rerum mandare periculoſum eſt. 17
conſilii prudentia & ſanitate opus eſt ad literas. 106
conſiliorum propriorum occultatio, hoſtilium exploratio in bello plurimum poteſt.

teſt. 198
conſuetudinis magna vis. 564
conſuetudo altera natura. 567 & 653
contemplatio creaturarum producit ſcientiam. 11
contemplativam vitam neſcit theologia. 531
contemplativa vita activa præferenda. 529
contrariorum eadem eſt ratio. 450
in contrarium intendendum. 567
in converſando prudentia. 582
Copernici *ſententia de ratione terræ revinci poteſt.* 282
copiæ mercenariæ multum valent. 674
corporis partes internæ tam diſſimiles ſunt in hominibus, quam frontes aut naſi. 307
cor tanquam arena maris. 588
corvi. 356
coſmetica. 325
creationis hiſtoria. 64
credulitas eccleſiaſticis hiſtoriis nocuit. 49
credulus libenter decipit. 49
Cretenſes *mendaces.* 560
critica. 510. *quomodo tractanda.* 511. *& ſeq.*
criticorum quorundam temeritas. 511. *morbus.* 512
Crœſus Soloni *aurum oſtendit.* 674.
culpa

culpa admiſſa cum nondum de authore conſt at homines valde tumultuantur. 464.
cupiditatis origo bonum apparens. 203
*curiæ.*700. *cenſoriæ & prætoriæ.* 701
curiæ juriſdictio ampliari multa contentione non debet. 725
curroſitas in literatis damnatur. 39
curioſitas inutilis. 592
curioſus in aliena republica. 149
cuſtodiendi ars. 407
cydræ confectores. 369
Cymini *ſectores.* 443

D.

D*are, beatius quam accipere.* 536
Daniel *de noviſſimis temporibus.* 161
Davidis *lex militaris.* 111
decimæ facultatum. 666
deciphratio. 430
declamatio in medicos. 299
declaratio ſui quam ſit utilis & quomodo exercenda. 644 *& ſeq.*
decreta exeant palam. 702
defectus quomodo occultandi. 647
deformes felices evadunt. 650
*defunctorum poſſeſſio bona fama.*154. *negligitur hoc ævo.* *ibid.*
dei judicia inſcrutabilia. 163. *& tamen maioribus characteribus deſcripta.*164
dei opera oſtendũt eius potentiã & ſapientiam,

tiam, non imaginem. 219
dei opera per ambages fiunt. 184
dei potentis & ſapientis duo maximi præcones verbum & mundi imago. 186
democratia. 56
Democriti *dictum commendatur.* 223
Democriti *philoſophia ſolidior eſt* Ariſtotelis & Platonis. 263 *& ſeq.*
demonſtrationum quatuor genera. 406
Demoſthenes *cives ſuos affatur.* 463
Demoſthenes *laudatur.* 658
Demoſthenis *ad* Athenienſes *oratio.* 32
Demoſthenis *diligentia.* 382
Demoſthenis *querela.* 466
Demoſthenis *reſponſio ad* Æſchynem. 22
Dendamis *Indi reſponſio ad* Alexandrum. 734
deo ſecreta cordis & ſucceſſiones temporis patent. 743
depurationis metallorum error. 366
deriſor non erudiendus. 594
deriſores rempub. perdunt. 599
deſideria quædam humilia: cithara Neroni, *gladiatoria* Commodo, *aurigatio* Antonio. 538
deſignatio publica virorum idoneorum ad inquirendas ſcientias inſtituenda. 118
deſperatio apud deum eſt contumelia. 732
deſtillandi modus. 370
deſtillatio clauſa poſſitne fieri. 378
deus

deus ad infirmitatem captus noſtri ſe dirigit. 736
deus captui humano ſe accommodat. 359
deus facultatum decimas, temporis ſeptimas exigit. 666
deus primo illiteratos ad fidem diſſeminandam evocavit. 71
deus ſanctus, ſanctus, ſanctus. 260
deus verbum celat ut inveniatur. 70
dialectica finis. 447
dialectica & rhetorica differunt. 450
dialectica ſubſervit intellectui. 446
diaria differunt ab annalibus. 157. *quomodo in uſu.* 158
dichotomia. 432
dies, qua deus requievit, benedicta. 65
differentia inter oratorem & ſophiſtam. 397.
diffidentia error in quibuſdã literatis. 54
digeſtum novum. 709. *quot rebus conſtet.* 710
dignitas ſcientia in archetypo quarẽda. 63
dignitates ingenia hominum corrumpunt. 560
diligentia fructus. 612
dimidium facti qui bene capit habet. &c. 467.
Diogenis *praclare dictum.* 534
Diogenis *ad quendam reſponſio.* 37
Dionyſi *fabula.* 201 *& ſeq.*
Diony-

Dionyſius ſenior minus malus fuit quam junior apud Syracuſanos. 456
diſciplina priſca revocata eſt. 29
diſcipuli qualẽ magiſtris fidem debeant. 53
diſcordiæ domeſticæ incommoda. 596
diſcurſus ſuper hiſtoriam & exempla. 624. *ſuper epiſtolas.* 625
diſpoſitionum characteres 557. *unde ſeligendi.* 558 & *ſeq.*
diſſimulatio errorum. 650
diſtributio honorum apud veteres. 74. & *ſeq.*
divinatio duplex. 335
divinatio naturalis. 336
doctiſſimi viri hæreticorum coryphæi. 7
doctrina de excellentiis humani generis deſideratur. 284
doctrina de exemplari. 524
doctrina de homine duplex. 283
doctrina de negotiis. 385
doctrina de idolis humani animi deſideratur. 405
doctrina immortalitatem parit. 100
doctrina omnis ad uſum & actionem referenda. 109
doctrina potentiam ſuam etiam in militia exercet. 80
doctrina ſemper progreſſum ſpirat. 95
doctrinæ partitio triplex. 121
doctrinæ ſedes animæ rationalis facultas. 121

doctri-

doctrinæ ſpeculativæ partitio. 225
doctrinæ tres intemperies. 39
doctrinæ varia effecta. 32
Domitiani vaticinium. 78
dramatum maximus uſus. 169
dubia quomodo tollenda. 715
dubitationes ſolvendæ & certo terminandæ. 252
dubitationũ kalendarium deſideratur. 252

E.

ECho *quæ.* 191
eccleſia arca in diluvio, in eremo, in templo. 162
eccleſia eruditionem gentilem conſervavit. 72
educationis collegiatæ commoda. 513
electiones quatenus retinendæ. 244
elenchi ſophiſmatum. 396. *ab* Ariſtotele *tractati. ibid. à* Platone 397. *elenchi hermeniæ. ibid. imaginum.* 399
Elenchorum doctrina. 396
Elizabetha Angliæ *regina.* 104
elixir. 272
eloquentia Auguſti. 3
eloquentia & ſapientia differunt. 445
eloquentia ſapientia inferior. 445
emanationes ſcripturarum deſiderantur. 745.
emblema pars memoriæ artificialis. 411

empiricorum temeritas. 10 & 301
Endimion *dormiens.* 191
Epaminondas *Thebanus.* 15
Epicteti *philoſophia.* 533
Epicteti *præceptum de philoſopho.* 639
Epicteti *ſententia ſapiens.* 94
Epictetus *gradus tranquillitatis facit.* 464.
Epicuri *mors.* 311
Epicuri *ſententia de fatis damnatur.* 180
alio ejuſdem laudantur. 188
Epicurus *dis humanā figurā tribuit.* 402
epiſtola. 165
epiſtola Ciceronis *ad* Atticum. 625
epiſtola Spartana. 428
epitoma hiſtoriarum ut teredines reiiciuntur. 146
Eraſmi *echo.* 41
error in digeſtione prima. 360
errores varii quibus literæ impediuntur recenſentur a pag. 54 *ad* 61
eruditi malunt latere. 28
eruditio mores emollit. 92. *quid præterea efficiat.* 93.
mortis tumorem aufert. 94
eruditio non alaudæ ſed accipitri ſimilis. 629
eruditio plus remedii affert quam mali. 19
eruditio politicis non eſt impedimento. 16
eruditus notam quid maxime inurat. 586
erudi-

eruditum ſeculum à morte Domitiani *uſque ad imperat.* Commodum. 77
Eſſai Pythagorei à carnium eſu abſtinuerunt. 603
eſſe, ſejunctum à bene eſſe, maledictio. 665
ethica duplex. 524
ethica prius diſcenda quam politica. 569
ethica theologiæ famula. 555
ethicæ finis. 447
ethicæ partitio. 520
etymologia originalis nominum rejicienda. 419
Euclidis *geometria.* 277
Euclidis *Theon.* 512
euphonia & dyſphonia. 421
euthanaſia exterior deſideratur. 311
examen ſui inſtituendum. 640
excuſatio è re nata proferenda. 590
exempla quomodo in jure tractanda. 697. *& ſeq.*
exempla recentia rectam rationem non ſapiunt. 697. *vetuſtiora caute recipienda. ibid. ſunt inſtar aquæ.* 699
exemplorum fragmentis abſtinendum. 698
exercitia ſcholaſtica qualia eſſe debeant. 116
exercitia tutius intermittere quam ſubinde repetere. 515
exercitus Perſarum *in campis* Arbelæ. 573
exercitus veteranus quid conducat. 685

exiſtimatio bona ubi eſt, fere decent omnia. 584
experientia literata. 363
experientiæ debentur inventa utiliſſima. 189
experimenta licet non ſemper ſuccedant, tamen informant. 379
experimenti ſortes. 377
experimenti variatio. 364. *productio.* 367. *tranſlatio.* 369. *inverſio.* 373. *compulſio.* 374. *applicatio* 376. *copulatio.* 377
Ezechiel *de* Pharaone. 626

F.

FAbius Maximus *reprehenditur à* Machiavello. 54
Fabula Æſopi *de muliere.* 366. *de ranis.* 461. *de vulpe & feli.* 477
fabula perantiqua. 109
fabula philoſophi cujuſdam. 131
fabula Menenius *Agrippa ſeditionem ſedavit.* 171
fabula Penthei *&* Orphei. 203
facere hæc oportet, & illa non omittere. 661
facilitas morum in iudice corruptela munerum pernicioſior. 613
facilitas nimia credendi quantum nocuerit. 49
factio factione ſedatur. 564
factis non omnino fidendum, 634

falſi-

falſitatum kalendarium deſideratur. 252
Falinus *regis* Artaxerxis *legatus.* 91
fama bonorum & malorum qualis ſit poſt obitum. 595
fama & exiſtimatio æſtus habent. 657
fama omnis à domeſticis manat. 597
fama opus ad bellum. 201
fama ſaliva vulgi. 600
verior fama à domeſticis emanat. 638
in familia diſcordi humilis quidam ſit præpotens. 591
famulitia & ſatellitia ad militarem potentiam conducunt. 677
famulitium inferius feſtorum vigiliis comparatur. 457
faſcinatio. 337
faſti & chronologia. 144
fata rerum quid. 178
fatis accedendum. 658
feles noctu cernunt. 346
felicitas res mutabilis. 473
feneſtra ad evolandum aperta. 661
ferrum fertur ad magnetem, niſi ponderoſius fuerit. 528
fides chriſtiana. 735
fides in ſtatu gloriæ ceſſabit. 733
fides quibus habenda. 551
fiducia exceſſus infelix. 627
filius frugi. 595. *nauci.* *ibid.*
finis aſtrologiæ, magiæ naturalis, & chymica,

mica,

…, qui. 51
fontes juris. 690
formæ ſunt ſcientiæ verum objectum. 256
formica. 356
formica ſe tuetur, at hortis nocet. 625
formicarium artium. 413
formidinis & ſpei affectus, alios omnes coercent. 564
formularum minorum collectio deſideratur. 508
fortitudinis & multitudinis impares congreſſus. 673. *& ſeq.*
fortuna imitatur mulieres. 667
fortuna indulgens animos enervat. 560
fortuna ſponte in gremium influit. 662
fortuna vulgi filia. 179
ad fortunæ ardua irrequieta ãhelatio. 666
fortunæ doctrina & ſpeculatio. 630
fortunæ faber amuſſe ſua perite utatur. 655
fortunæ fabrica deſideratur. 628
fortunæ nervus, vires animi. 657
in fortunæ ſtatu quam incremento modus facilius tenetur. 561
fortunæ ſuæ quiſque faber. 626. *quomodo id fiat.* 628
fortunæ viri egregii ſponte non raro renuntiant. 630
ad fortunam comparandam quæ requiruntur, tam gravia quam quæ ad virtutem. 629

Francus

Francus *Rabeleſius.* 415
frigidum feraturne deorſum. 373
fronti nulla fides. 632
fructus ſerotini quomodo comparandi. 377
fucanda facies non eſt. 325
funambuli. 326
furor ſacer. 337

G.

G*Allus Æſopicus.* 102
gemma martii & maii. 460
gemmariorum prudentia. 543
generalia nimium non informant. 443
geometria. 277
Georgius *agricola.* 268
geſtus hieroglyphici. 415
Gilbertus *de magnete exacte ſcripſit.* 183
Gilbertus Philolai *dogmata repoſuit.* 255
glacies & nitrum maxime refrigerant. 377
globus plumbeus. 365
Gorgones. 192
Græ. 193
Græci *artibus magis idonei.* 420
Græcorum *licentia in compoſitione verborum.* 420
grammatica duplex. 414
grammatica uſus exiguus in linguis vernaculis, maior in externis. 418
grammatica philoſophans deſideratur. 421
grammatica viator eſt erga reliquas ſcientias

gravia terram petunt. 528
de gravi & levi inquiſitio. 387
Gregorii *primi invidentia.* 72
Guiciardinus *de* Clemente *ſeptimo*, Cicero *ad* Atticum, Ixionis *&* Phocionis *fabula, &* Cato *ſecundus commendantur.* 20

H.

ad H*Abitum comparandum duo obſerventur tempora.* 566
habitus virtutes & vitia complectitur. 566
hæreſiarchæ quo delectentur imperio. 97
hæreticorum colluvies bacchanalia ethnicorum ſuperavit. 27
harmonia ſapientiæ divinæ & rationis humanæ. 190
hebræa lingua. 420
Hebræi *gens nazaræa.* 420
hedera cur Dionyſo *ſacra.* 202
hemicranium. 374
Henoch *vitæ contemplativæ princeps.* 531
Henrici VII Angliæ *regis edictum prudens.* 677
Henricus *dux* Guiſii. 85
Heracliti *parabola.* 404. *ejuſdẽ verba.* 57
Hermes *quare triſmegiſtus.* 4
Herodici *valetudinis curatio.* 534
heroës qui. 74
hieroglyphicorum uſus vetuſtus & ſacer apud

hirudinis fabula. 614
Hiſpani *parce impertiunt jus civitatis, at indigenarum paucitatem jam ſentiunt* 680. *bellicoſi.* 682. *exercitum veteranum alunt.* 685
Hiſpanicum adagium. 634
Hiſpanorum *imperium.* 680
hiſtoria ad memoriam pertinet. 121. *quotuplex.* 124
hiſtoria ad prophetias. 162. *deſideratur.* 163
hiſtoria coſmographica multiplex. 159
hiſtoriæ Angliæ & Scotiæ *quales.* 149
hiſtoriæ appendices. 164. *earum partitio.* 165.
hiſtoriæ civilis partitio prima. 137. 141. 143. *ſecunda.* 158. 159. *dignitas & difficultas.* 141. *vitia.* 142
hiſtoriæ eccleſiaſticæ partitio. 161
hiſtoriæ generationum partes. 135. 136
hiſtoriæ naturalis partitio prima. 124. *ſecunda.* 134
hiſtoriæ res levioris momenti plurimum derogant. 158
hiſtoria inductiva. 135. *deſideratur.* 137
hiſtoria juſta. 144. *ejus partitio.* 146. *leges ſeveriſſimæ.* 156. *ei non inſerenda politica.* 159
hiſtoria legitima & abſoluta rariſſime invenitur. 143

conficiendi præcepta. 138 & *ſeq. ejuſdem uſus.* 140
hiſtoria mera, mixta, & ruminata. 159
hiſtoria naturalis quem in finem facta. 128
hiſtoria naturalis ſubiecto triplex. 125. *uſu duplex.* 134
hiſtoria nemeſeos ſeu providentiæ. 163
hiſtoria temporis quæ. 148. *univerſalis & particularis.* 155
ejus partitio in annales & acta diurna. 157.
hiſtoricum veritas decet. 148
Homerus *plures aluit quam* Sylla *aut* Auguſtus. 98
homines domi celebres in metropoli vulgares. 431
homines mutantur cum actionibus. 631. *eorum notitia non cadit ſub præceptum.* 632. *ſex modis elici poteſt. ibid.*
homo ad dei charitatem aſpirare debet. 575.
homo cecidit. 575
homo collocatur in paradiſo. 65
homo homini lupus. 615
homoionomiæ. 710
homo ſe abneget & accedat ad deum. 732
honor in liberis monarchiis quam ſub tyrannis ſuavior. 96
horæ ægrotantibus longiores videntur ſine horo-

tur. 475
horæ ſubſecivæ quomodo collocandæ. 22
hoſtis quãdo ſecurus eſt invadi debet. 200
humanum corpus multipliciter compoſitum. 296
hydraulica. 327
hypochondriaci. 290

I.

Iacobi VI. Angliæ *regis dictum* 548.
ejuſdem monarchialia jura. 548
Ianus *bifrons.* 349
Iaſon *Theſſalus.* 553
idola mentis humanæ, fallaciæ. 399
idola tribus, ſpecus, fori theatri. 400
Iehu *reſponſum ad nuntium.* 740
jeſuitarum induſtria in informanda iuventute. 29
jeſuitæ romanam ſedem ſtabiliunt. 72
jeſuitarum ſcholæ commendantur. 513
Ieſabel *faciem pigmentis oblivit.* 325
ignominia mulctati aliquando felices evadunt. 650
illationes in fide chriſtiana quid. 737
illiterati cæcitas & miſeria. 95
imaginationes vanæ. 40
imaginum uſus quid efficiat. 338
imitatio aliorũ non inepte ſuſcipienda. 643
imparitas in congreſſu fugienda. 591
impedimenta doctrinæ. 8

impe-

imperatores inſigniter docti & bellicoſi. 15
imperii fines quomodo proferendi. 670
imperiorum magnitudo quomodo obtinenda. 671. *menſuræ & calculis ſubiicitur.* 672
imperiorum varietas. 96
imperium ſcientiæ aliis longe celſius. 97
impetus animi cohibendus. 639
impiorum miſericordiæ crudeles. 602
impoſtura & crudelitas quantum literis noceat. 48 *& ſeq.*
impreſſiones. 290
imprudentium mens lapidi impolito ſimilis. 622
incubo laborantes. 290
increpatio Paulina. 44
Indiæ *occidentalis inventionis cauſa.* 352
Indiæ *theſauri.* 686
judicii & directionis ars deſideratur. 362
individua ſenſum percellunt. 123
inductio. 394
inductionis forma. 356
ineptum græce non dicitur. 420
infantes quasvis mulieres matres vocant. 254.
informatio prima in quavis cauſa iudicem maxime occupat. 608
ingenia audacula ſine judicio ſe ingerunt. 647.

ad

ad ingenia exercenda modi duo. 514
ingenia gravia plus dignitatis quam felicitatis habent. 653
ingenii pravi & malevoli deſcriptio. 611
ingenio non omnes iudicandi. 635
ingeniorum characteres. 557. unde ſeligendi. 558 & ſeq.
ingeniorum libertati favendum. 514
ingenium irritatum tandem noſcitur. 133
ingratitudo erga bene meritos. 612
injuriæ juſtitiam polluunt. 614
injuriarum repetitio. 616
injuſtitiæ fons triplex. 690
inquiſitionis legitimæ vera norma. 629
inſitiones & inſitus trunco ſurculus. 364
per inſtitutiones juvenes ad ardua juris diligentius præparandi. 718
inſtrumenta non grandiſſima, ſed aptiſſima opus perficiunt. 656
intellectus humanus magis afficitur affirmativis quam negativis. 401
interrogatio prudens dimidium ſcientiæ. 384.
invenire quid ſit. 380
inventarium opum humanarum. 273
inventio artium deſideratur. 352
inventio. 380. non eſt. ibid. topica, 381. promptuaria. 381
inventionis logicæ ſpecies. 352
inventores rerum & artium. 67
invia

invidia hominum. 459
Iohannes *dux* Saxoniæ. 286
Iobi *liber myſteriis naturalis philoſophiæ plenus.* 68
Jobi *quæſtio.* 12
iocularia ars. 328
ira molli reſponſo frangitur. 589
iracundis cum hominibus ne res noſtras miſceamus. 615
iridum artificioſarum imitatio. 369
iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum. 612
Iudæ & Iſſacharis *benedictio non conveniunt.* 675
iudex qui optimus. 704
judex perſonas non reſpiciat. 613
judicandi artis appendix deſideratur. 405
in judice facilitas morum quam corruptela munerum pernicioſior. 613
judicia anchora legum. 716
judicia dei homini inſcrutabilia. 163
judicia dei impiorum machinas ſubvertunt. 666
judicia non facile ſunt reſcindenda. 725
judicia per perſonas & cauſas fictas tentari non debent. 722
judicii inopia. 654
judiciorum vacillatio. 724
de judicio ſive arte iudicandi. 393. *de judicio per inductionem. ibid. per ſyllogiſmum.*

judicium iniquum & infame ...
in cauſa gravi. 614
Iuliani *edictum adverſus chriſtianos.* 71
Iulii Cæſaris *amici.* 643. *educatio & eruditio.* 86.*analogia. ibid.* Anti-Cato, 87. *apophthegmata. ibid.*
Iulius Cæſar. 15
Iulius Cæſar *ab initio orator.* 642
Iulius Cæſar *arcana nunquam prodidit niſi ſimili dicto.* 627
Iulius Cæſar *ſeditioſos ſedat.* 88. *regis nomen affectat.* 89. Metello *reſpondet*, 90. *de* Syllæ *dictatura iudicat. ibid.*
minorum inſtitutio literatis committitur. 28
juris dictiones. 700
juris enucleandi modus. 715
juris privati firmamentum. 691.*latet ſub tutela juris publici. ibid.*
jus ex quibus exemplis hauriendum. 697
jus publicum privati cuſtos. 691
juſti manet memoria. 595
Juſtiniani *opus non ætate erudita inſtauratum.* 712
juſtitia univerſalis. 690
juſtus miſeretur etiam in menti. 602
juvenes non idonei ethices auditores. 568. *multo minus politicæ.* 569
iuven-

Ixionis fabula. 270

K.

Kalendarium dubitationum & falſitatum deſideratur. 252

L.

Labores manuum & linguæ ſeparati. 617
labor omnia vincit. 355
lapidi angulari innitendum. 667. *quis ſit theologiæ & philoſophiæ lapis angularis*
laudari nemo debet coram. 549
laudes variorum variæ. 453. & *ſeq.*
laudes moderatæ proſunt: import unæ nocent. 621
lectionibus in publicis quid deſideretur. 111
leges plurimum differunt. 692
leges pœnales multo minus capitales ſunt extendendæ. 694
leges reipublicæ anchoræ. 716
leges ſint certæ. 693
in legibus à gangræna cavendum 709
legibus antiquæ fabulæ non miſcendæ. 721
in legibus multi caſus omiſſi. 693
legibus nemo ſapientior, quatenus accipiendum. 709
de legibus obſoletis. 708
de legibus ſcripſerunt philoſophi & I. con. 689. *ſed ſcribunt melius cives.* *ibid.*
legis moralis magna pars ſublimior eſt, quam quo lumen naturæ poſſit aſcendere.

leguleii in practica potius quam in reg
iuris verſati. 16
legum dignitas. 693. extenſio. 694
legum expurgatio ſive digeſtum novum.
710
legum finis & ſcopus. 691
legum incertitudo duplex. 693
legum obſcuritas. 712. prologi vitandi. 714
legum regeneratio & inſtauratio quomodo
ſit inſtituenda. 711
de legum retroſpectione. 704. obſcuritate.
706. accumulatione nimia. ibid. novis
digeſtis. 709. deſcriptione obſcura. 712
Lepidus nunquam ſervilis ſententiæ au-
thor. 620
leves guſtus in philoſophia quid moveant.
12.
lex declaratoria. 70. perplexa. 712
lex regulæ Lesbiæ. 713
liber de officio regis, auctore Iacobo An-
gliæ rege. 546
liberis aucti præcipue ſunt ſolliciti de fu-
turis temporibus. 104
libertas ſermonis. 638
libri ad naturalem philoſophiam & me-
dicinā parum adjumenti adferunt. 112
libri auxiliares. 718
libri duo ſcripturæ & creaturæ. 73
libri nimio plures fabuloſi. 127
libri

& 37.
libri veterum ſcriptorum quare parum proſunt. 568
libros, ſpectantes ad munus vel artem auctorum, vivi duntaxat vitium occupat. 546
linguæ antiquæ & modernæ differunt. 421
linguæ ſunt vehiculum ſcientiæ. 71
linguarum confuſio poſt diluvium. 67
linguarum variarum proprietates. 422
de linguis tractatus qui ſcribendus. 419
literæ humaniores religioni duo officia perſolvunt. 72
literæ magis locupletant quam regna. 98
literæ, non amicæ ſunt deſidiæ. 20. *nec reverentiam legum convellunt.* 23. *ſed animos molliunt & ſequaces reddūt.* 23
literæ quibus operibus amplificentur. 106
literæ quid efficiant. 19
literæ tertio ad mortales redeunt. 727
literarum dignitatis munitio, unde. 26
literarum monumenta diutius durant quam quæ manu facta ſunt. 100
literarum periodus tertia (quæ noſtro hoc ſeculo eſt) Græcos & Romanos *longo intervallo ſuperat.* 728
literarum ſumma voluptas. 98
literata experientia. 363
literati ad potentes ſe debent applicare. 37
& tem-

literati frequenter inopes. 26
literati non obſerrant decorum. 35
literati occupàtionibus delectantur. 21
literati quare nõ ſe facile accommodẽt. 33
literatorum fortuna. 25
literatorum mores. 28
literis & bello clari populi. 15 & 16
Livia *qualis.* 653
Livius *de urbe* Roma. 27
loci communes deſiderantur. 478
locorum communium uſus. 407 & *ſeq.*
logicæ artes quatuor. 351
logicæ nugæ. 333
logica & ethica. 348
logica & rhetorica non à pueris ſed à provectioribus tractanda. 114
logica quare minus grata. 350
loquendum cum vulgo, &c. 404
Lucianus *philoſophum paraſitum deſcribit.* 36. Iovem *impetit.* 55
lucidorum ſive lucentium quorundam (abſque igni) exempla. 345
lucis forma non inquiſita. 343
lucis origines inquirendæ. 346
Lucius *Commodus eruditus.* 79
Lucretii *dictum quo literarum voluptatem depingit.* 99
lucri & victus cauſa plerique ſcientiam appetunt. 61

Lullii

lupus multitudinem pecorum non curat. 673.
Lutheri *temporibus orationis luxuries invaluit.* 40. *item odium & contemptus erga ſcholaſticos.* *ibid.*
lux prima creatarum formarum. 65
Lyſandri *dictum pernicioſum.* 664
M.
MAchiavelli verba. 26
Machiavellus *laudatur.* 550
Machiavellus *reiicitur.* 663
machinam ſeu fabricam fabricare aliud, aliud fabricatam erigere. 544
magia cæremonialis. 338
magia cæleſtis. 246
magia naturalis deſideratur. 269
magia naturalis multum habet phantaſiæ. 50
magia Perſarum. 215
magia quid. 269
magi tres, reges. 269
magnanimitas in moribus non deſtruenda. 544
magnes ferrum attrahit. 368. *de eo plura.* 374
magnetem exacte deſcripſit Gilbertus. 183
malaciſſatio. 324
malorum per bona compenſatio. 666
maniaci. 326
Mar-

res uxoris.
margaritæ porcis non projiciendæ. 594
maris dominium monarchiæ epitome. 685.
de eo quid ſenſerit Pompeius *&* Themiſtocles. *ibid.*
martyrum miracula multis fabulis ſcatent. 49
materia informis. 177
mathematica aut pura aut mixta. 277
eius maxima utilitas. 278
mathematica & logica phyſicæ ancillæ. 276
mechanica. 130
mechanicas artes temporis progreſſus ſupplevit. 52
mechanicæ hiſtoriæ uſus. 132. *qualis deſideretur.* 133
medendi ratio nimis compendioſa. 315
medicamenta ſoporifera. 270
medici ægrotos accedunt magis quam ſanos. 458
medici imperium. 556
medici magis alieno ſtudio quam arti propriæ intenti. 299
medici morbos complures male inſanabiles decernunt. 310
medici naturæ obviam eunt. 301
medici officium. 310
medici ſimiles epiſcopis. 313
medicina authentica & poſitiva deſideratur.

medicina deus Æſculapius quare. 294
medicina partes tres. 302
medicina & muſica quare à poetis coniungantur. 297
medicina multos impoſtores habet. 298
medicinale filum deſideratur. 317
medicinales narrationes deſiderantur. 305
medicorum negligentia perſtringitur. 307 *& ſeq.*
medicus ab eventu honorem reportat. 298
Meduſa. 192. *à* Perſeo *obtruncatur.* 193
mel & balſamum cadavera conſervat. 371
membrorum corporis lis cum ventriculo. 109.
memoria artificialis. 410
memoria adminculum. 407
memoria localis. 369
in memoria confirmanda ſegniter inquiſitum. 408
mendacium eruit veritatem. 634
Menemus *Agrippa ſeditionem fabula ſedavit.* 171
Mens humana inſtar ſpeculi incantati. 399. 400.
Mercurius *in bivio.* 118
Metallorum depurationes errores habent. 366.
metaphyſica deſcribitur. 227. *à phyſica diſtinguitur,* 228
meta-

metaphyſicæ pars quæ deſideratur. 259
metaphyſica producit magiam. 267
*methodi genera varia.*435.*uſque ad* 440.
partes duæ. 441
methodi variæ. 441
per methodum traditio. 436
methodus impoſturæ. 444
methodus ſcientiarum architecturæ. 441
methodus ſermonis. 432
Mezentii *tormentum.* 709
Mezentius *deum contemptor.* 626
*militaris ars naſcente republica floret.*328
militaris ars literataque proxime ſe conſequuntur. 16
mirabilarii & prodigiaſtri. 127
*miracula edita ſunt non ad convertendos atheos ſed ſuperſtitioſos idololatras.*219
miramur vel nova vel magna. 93
miſericordiæ præcepta ſub lege veteri. 603
miſericordia erga impios crudeles. 603
miſericordiã natura homini indidit. 602
Miſitheus Gordiani *minoris pædagogus.* 17.
moderationis nonnulli dant pœnas. 646
modus exercendi ingenia. 514
momi tetrici. 454
Momus. 630
monachi operculum in ſublime jactum. 370.
mona-

tum; quam qui utrumque habet. 461
monodica multa in natura. 402
in moralibus quæ regnent. 564
morbo correpti qui dolorem non ſentiunt mente ægrotant. 555
in morborum curatione tria obſervanda. 556.
morborum curatio quomodo inſtituenda. 304. *& ſeq.*
mores efformantur melius ab amore quã à ſophiſta. 574
moribus innumeris qui ſapit aptus erit. 623
moriendi neceſſitas omnibus impoſita. 10
mors lenis & placida. 311
morte non plectendus niſi qui novit prius ſe in vitam ſuam peccaſſe. 702
mortis lenis exempla. 311
morum ſerenitati quomodo conſulendum. 543.
Morus Angliæ *cancellarius.* 286
Moſes *duos* Ægyptios *interficit.* 744
Moſes *in montis ſeceſſu orans.* 531
Moſes *primus legiſlator.* 67
mos Romanorum *alloquendi exercitũ.* 88
motus ſimplex & compoſitus. 248
motus terræ diurnus falſus. 232
motus

greſſus.
mundi omnia ſunt vanitas. 665
munditia corporis. 325
mundus cremus. 318
mundus imago Dei, homo mundi habitus ethnicis. 219
muſa cupiditatũ comites & pediſſeq. 206
Muſarum *ſedes.* 107
muſca Indica. 345
muſca mortua. 598
muſica. 327
muſica duplex. 190
muſica juventores. 67
muſicus auribus diverſis ſe accommodat. 451.
Mutianus *impoſuit* Antonis. 635
Mutianus *vir ſui temporis prudentiſſimus.* 645
myſteriorum explicatio. 736

N.

Nationes linguis diſcrepantes, geſtibus exercent commercia. 414
natura affectibus turbatur ſicut mare ventis. 562
natura artis ſpeculum. 370
natura cujuſque rei minimis in portionibus maxime cernitur. 132

ex naturæ lumine habemus notiones non-nullas. 734
naturæ magnalia extra vias tritas jacent. 378
natura odit imperium perſuaſionem admittit. 567
naturalis actio, motus, & progreſſio, eſt venatio. 185
ex naturalium intuitu fides & ejus myſteria non inquirenda. 220
naturam citius fallas quam premas. 185
naturam imitemur, quæ nihil facit fruſtra. 660
ad naturas nobili inferiores aſpirant. 540
navales victoriæ finem belli faciunt. 686
naufragia effugientes vota ſolvunt. 401
navigationes hoc tempore per univerſum orbem. 160
navis inventum. 101
nautica acus. 368
Neapolitana expeditio. 195
Nebucadnezaris *monarchia.* 678
negotiandi prudentia 585. *deſideratur.* 586
negotiandi prudentia à Romanis *exercita.* 587
de negotiis doctrina 585. *ejus partitio ibid. nunquam ab aliquo tractata.* 586
negotiorum diverſus finis. 21
Nerva

nobilium famuli. 677
*nobiliũ mãcipia & operarii ſunt plebs.*676
nobilium multitudo in regno comparatur ſylvæ. 676
noctua & feles noctu cernunt. 346
noſce te ipſum. 640 & 644
notæ rerum duplices. 415
notiones generales quid incommodi ferant. 358
notiones verborum animæ. 359
notitia aliorum 639. *notitia ſui.* 640
notitia religionis reges ab errore refrænat. 77.
novitas naturæ humanæ grata. 611
novitatis amor. 537

O.

Obærationis gradus. 466
obæratis & indigentibus præfecturæ non committendæ. 614
oblationes ſpontaneæ & quotidiana ſacrificia. 1
obliqua via felicior eſt recta. 181
*occaſiones aliquando provocandæ magis quam exſpectandæ.*658. *quod idem fatetur* Demoſthenes. *ibid.*
occaſiones & machinæ conjungendæ. 659
occaſiones redeunt in orbem. 166

oculus videndo non ſatiatur. 7
officia mutua. 552
de officiis ſpecialibus & reſpectivis. 545
de officio regis, liber, Iacobo Angliæ *rege autore.* 546
officium hominis in communi. 545
opera quæque maxima quomodo ſuperentur. 105
operum inventa quomodo venerint in hominum notitiam. 267
opiatum aliquod quid inſigne præſtet. 372
opportunitas creanda. 584
opportunitas elapſa. 654
orationes. 165
oratio interciſa melior quam continuata. 604.
oratio verſatur in rebus honeſtis ornandis. 448
orationis finis melior quam principiũ. 597
orator Aaron. 445
orator diligens præmeditatum habet quicquid in diſceptationem venit. 382
orator & ſophiſta differunt. 397
orbis noſtra ætate mirum in modum feneſtratas. 160
ordines Anglorum. 64. & 65
ordinum & graduum confuſio nocet rebus civilibus. 157
ordo

Ortelii *chorographia.* 443
Oſorius *Luſitanus.* 40
oſtentatio decens exiſtimationem hominis valde auget. 645
oſtentatione opus. 644

P.

P*Ace emolliunt animi.* 685
pædagogica quomodo inſtituenda. 513
pædagogi ludibria. 29
panicus terror. 188
Panis *fabula.* 174. *generatio .ibid. effigies. ibid. poteſtates & munera.* 175. *res geſta. ibid. amores* 176. *filia.* *ibid.*
Panis *venatio.* 362
papyri confectio. 364
parabolæ Hebræis *frequentes.* 623
parabolarum utilitas. 170
parabolas ſcribendi modus. 623
Paracelſus *perſtringitur.* 337
Paracelſus *refutatur.* 742
paraſiti barbati. 36
Paridis *judicium.* 102
partitio doctrinæ humanæ. 121
patientiæ exempla. 285. & 286
Patritius *Venetus.* 255
Paulus *ſolus inter apoſtolos literatus.* 71
paupertas & egeſtas viatori armato

pecunia nervus belli quando nervus lacertorum in gente molli deeſt. 674
peditatus præcipuum robur exercitus. 676
Pegaſus ex ſanguide Meduſæ. 193
penſa quanta quibuſvus ingeniis imponenda. 566
perceptio & ſenſus differunt. 341. perceptio quid. ibid. ejus doctrina deſideratur. 343
Periander conſultus de conſervanda tyrannide. 416
peritia fidicularia quorundam conſiliariorum. 671
Perſei fabula. 192 & ſeq.
perſonarum reſpectus malus. 613
perſpectiva non tractata. 343
perſpicilla munita multiplicant. 375
perturbatio mentis unde oriatur. 10
perturbator familiæ poſſidebit ventos. 596
perturbationes torturæ. 634
perverſum aliquorum de arte judicii. 126
phantaſia & ratio differunt. 348. de ea plura. 349
Philippi & Alexandri diverſæ belligerandi rationes. 194
philoſophiæ abuſus. 533
philoſophiæ circa animam partitio. 330
philoſophiæ naturalis partitio in fodinam &

radius. 210
philoſophia inanis decipit 7. quomodo hoc dictum ſit intelligendum. 11
philoſophia moralis pediſſequa theologiæ. 555.
philoſophia naturalis quæ. 132
philoſophia quare in primis autoribus viguerit. 52.53
philoſophia rationis opificium. 121
philoſophorum placita. 253
philoſophorum quorundam veterum teneritudo ad morigerandum. 535
de philoſophis antiquis opus deſideratur. 254.
philoſophus in aquam incidens cum intueretur ſtellas. 131
Phocion ad populum num forte deliqui. 454.
Phormionis diſputationes de bellis ab Hannibale rejectæ. 546
phyſica à metaphyſica diſtinguitur. 228
phyſicæ appendices. 25
phyſicæ partitio in tres doctrinas. 229
phyſicæ ſparſæ diviſio in concretam & abſtractam. 230. concretæ ibid. abſtractæ. 247
phyſica producit mechanicam. 267

pictoria memoriam rei renovat. 371
Pigmalionis *inſania.* 42
pigritia in fine laborioſa. 612
Pindarus *laudat* Hieronem. 284
Pindarus *ſententioſus.* 579
Plato *à publico munere abſtinuit.* 18
Plato Hippiam *ſophiſtam cum* Socrate *diſputantem quam pulchre introducat.* 131.
Platonis *dictum de virtute.* 448
Platonis *dogma.* 2
Platonis *elogium de præceptore ſuo* Socrate. 35
Plato *rhetoricam coquinariæ ſimilem facit ſed male.* 448
Platonis *ſententia neque prorſus contemnenda, neque cupide recipienda.* 293
plebs nativorum tribus generibus conſtat. 681.
Plinius, Cardanus, Albertus *multa fabuloſa ſcripſerunt.* 49
Plinius *hiſtoriæ naturalis optimus auctor.* 127.
Plutarchus *de* Timoleonte. 473
Plinius *ſecundus* Trajanum *coram laudavit.* 549
poeſeos partitio. 167
poëſis

nationes barbaras honori fuit. 169. *ingenii eſt luſus.* 350
poeſis phantaſia. 121
poeſis quid. 167. 422. *duplici ſenſu ſumitur.* 167
narrativa ſive heroica. 168. *dramatica.* 169. *parabolica.* 170
poeſis vinum dæmonum. 568
poetæ cygni. 152
poetarum mores. 649
politici literatos pedaneorum nomine elevant. 17
politicorum arrogantia & philautia. 33
politicum fieri res eſt difficilis. 629
politicus non ſit uni rei unice intentus. 661
polychreſtorum catalogus. 274
Polyphemi *ſtatua.* 137
polypragmoſyne, res temeraria. 639
Pompei *magni memorabile dictum.* 528
Pompeius *occultior* Cæſare *non melior.* 652. *ambitionem recondidit. ibid. conſul ſolus factus.* *ibid.*
Pompeius *propter morum diſſimilitudinem non potuit præſtare quod* Sylla. 644.
Pompeius Sertoii *chartas non legit.* 593
populorum bellicoſorum catalogus. 682

coſus. 675
poſſibilia quæ dicantur. 120
cum potentibus non decertandum. 591
practica ab ethicis omiſſa. 523
prædia vicina & conjuncta reditus majores apparere faciunt quam diſtracta. 476.
prædicamentorum uſus. 399
prædictiones & electiones quatenus retinendæ. 244
præfecturæ non committendæ obæratis. 614
præjudicium informationis primæ vix poteſt eripi. 608
prælationum quorundam ſtultiſſimarum exempla. 102
prælectiones. 723
prælia navalia quantum momenti habeant. 686
præludia muſicorum. 726
præmiorum & pænarum uſus in civilibus. 564
prænotio memoriæ artificialis pars prima. 410.
prætoris album. 704
pragmatica ſanctio. 680
princeps mendaciis credens. 601
princeps ſuſurronibus & ſycophantis ne credat.

committant. 614
principibus ſub eruditis ſæcula maxime fuerunt felicia. 76
principis iram incurrens quomodo ſe gerat. 605
principium rerum unum. 176
privati non ingenio ſed fine judicandi. 637
probatio per incommodum. 395
problemata Ariſtotelis *commendantur.* 251.
problemata & placita. 250
prodigos naufragia fortunarum perdunt. 593.
proditiones bellorum ſorores. 199
prolongatio vitæ res laborioſa. 319. *quomodo inſtituenda.* 320. *unde exſpectetur.* 323
prolongatio vitæ deſideratur. 317
Prometheus. 354
promi condi. 536
proſodia. 422
Proteus. 133
providentia æterna & divina judicia conſideranda. 665
providentia in bello opus. 199
prudentes prævident exitium quod virtutibus imminet. 619

prudentia impertiendi , item ſuis rebus proſpiciendi. 625
prudentia inquinata. 664
prudentia ſermonis privati deſideratur. 452. 452
prudentium mens ſpeculis & aquis ſimilis. 622.
pſalmi invitant ad contemplationem operum dei. 73
pſittaci χαῖρε. 356
pueri placentis alliciendi viri perjuriis. 664.
pugna ad Actium *item ad inſulas Curſolares.* 686
pulmo marinus. 345
putei Jacobi. 741
Pythgoræ *ad* Hieronem *reſponſio.* 530

Q.

QVantitas formæ eſſentialis. 275
Qui philoſophiæ debeat eſſe finis. 62

R.

RAbbini naturalem & moralem ſenſum ex ceremoniis Moſaicis eruerunt. 67 & 68.
rabbinorum prædictum. 29
radii ſolis per ſpecula comburunt. 365
radii ſolis ſuper album diſſiliunt. 373
Rami

rationis & diſputationis uſus. 736
rationis regimen tribus modis perturbatur. 447
rationis humanæ in divinis uſus, item exceſſus duplex. 738
ratio quomodo ab affectibus differat. 449
ratio ſermonis anima. 413
reconciliandi amicos via duplex. 616
reconciliationis modus duplex. 616
rectorum conſultatio & viſitatio requiritur ad literarum incrementum. 113
rectum & ſui judex eſt & obliqui. 396
reductio per medios terminos duplex. 395
reges ſuos habent errores. 77
regiæ voluntates mobiles. 560
regiſtra quid. 144
regnorum magnitudo quibus artibus obtinenda. 672. *nempe gente bellicoſa.* 673. *quæ non gravetur tributis.* 674. *in qua nobiles & generoſi non nimium multiplicentur.* 676. *numero indigenarum.* 678. *agricolis, famulis ingenuis & artificibus non mecchanicis ſedentariis.* 680. *armorum ſtudio.* 681. *juſtis cauſis arma capeſſendi.* 683. *exercitu veterano ſeu milite perpetuo.* 685. *maris dominio. ibid. præmiis.* 687

regnum

regnum quid firmet. 673
regum corda perſcrutari nefas. 34
relationes. 147.148.154.
remuneratio literatos fovet. 108
renum morbis quid conveniat. 304
reſipicentiæ ſeræ exempla. 654
reſpectus perſonarum damnatur in judice 613.
reſponſio mollis frangit iram. 589
de reſponſis & conſultis. 722
reſpubl. tardius moventur. 581
reſpubl. feliciter adminiſtratur à viris eruditis. 17
retinendi ſeu cuſtodiendi ars. 407
rex eruditus miraculum. 4
*rhetorica.*445. *vide etiam*, Eloquentia oratotia.
rhetoricæ appendices. 510
rhetoricæ finis. 447
rhetoricæ officium. 446
rhetorica inter dialecticam & politicam ab Ariſtotele *prudenter callocata.* 451
rhetoricam Plato *male inter voluptuaria collocavit.* 448
rhetorica ſophiſmata ab Ariſtotele *collecta.*452. *in tribus claudicant.* *ibid.*
rhetorica ſubvertit phantaſiam. 446
virtu-

679.
Romani *ad tuendos ſocios ſtrenui & prompti.* 196
Romani *imperii incrementa attribuuntur prudentiæ ſex regum.* 516
Romani *ovibus ſimiles.* 580
Romani *rebus gerendis magis idonei.* 420
Romanorum *celebres triumphi & ingentes in milites largitiones bello feliciter geſto.* 687
Romulus *civibus ſuis legavit rem militarem.* 681
roſæ ſerotinæ quomodo comparandæ. 377
rumor comparatur ventis. 597
ruricolæ magis ſecundum naturam vivunt urbanis. 186

S.

S*Accharum inter frangendum lucet.* 345
ſal in coquinaria carnes condit. 371. *quid in conglaciationibus artificialibus efficiat. ibid. in condenſatione metallorum.* *ibid.*
Salomonis *aphoriſmi ſive proverbia.* 589
Salomonis *ſapientia.* 69 & 70
Salomonis *ſententiæ quædam de ſcientia.* 6. 7. 8. 10. 106. 262
ſalvatoris noſtri in terram adventus. 70.
verba

[illegible] 357
ſanitas quomodo tuenda. 303
ſapiens dominabitur aſtris. 627
ſapiens fingit fortunam ſibi. 625
ſapiens ſi cum ſtulto contendat non inveniet requiem. 591
ſapientes avertunt calamitatem. 599
ſapientia habitualis à natante diſtincta. 21.
ſapientior quam opportet. 619
ſapientium aut præcellentium erroribus quamvis leviſſimis haud facile ignoſcitur. 598
Sarah *rationis imago.* 732
ſcenam in vitam transferre. 583
ſceptici philoſophi. 360
ſchaccorum ludi. 737
ſcholæ Zenonis, Socratis. 53. Epicurei Pyrrhonis & Herilli. 532
ſcholarum publicarum commoda. 513
ſcholaſticorum ſtylus tempore Lutheri. 40
ſcholaſticorum ſubtilitates & inanes quæſtiunculæ, atque altercationes quantum literis noceant. 45. 46. 47
ſcientia aquarum ſimilis. 210
ſcientia de converſatione optime tractata. 585
ſcientiæ appetitus nimius primum peccatum.

63.
ſcientiæ limites tres. 10
ſcientiæ partitio in theologiam & philoſophiam. 210
ſcientia eſt reminiſcentia. 2
ſcientiæ hauriuntur ex linguis eruditis. 417.
ſcientia inflat. 6. *non inflat.* 7
ſcientia lumen ſiccum. 11
ſcientia omnis jucunda. 10
ſcientia pabulum animi. 350
ſcientiarum longitudo & latitudo. 442
ſcientiarum officium abbreviare longa itinera. 259
Severinus *Danus.* 255
ſeveritas cum clementia temperanda. 702
Sibylla *duos libros comburens.* 465
ſigillorum practica in cera. 371. *typographiæ viam oſtendit.* *ibid.*
à ſilentio contumaci cavendum. 590
Sixtus *quintus pontifex.* 17
Socratis *cum ſophiſta diſceptatio.* 541
Socratis *elogium à* Platone. 360
ſol bonus & malus diverſo reſpectu. 457
ſolem orientem plures adorant quam occidentem. 611
ſolennitates verborum & actorum. 696
Solonis *reſponſum* Crœſo *de auro datum*

ſomni geminæ portæ. 576
ſomniorum naturalium interpretatio. 288
ſophron in theologia deſideratur. 739
ſpartam qui non exornant. 546
Spartani *cives habebant bellicoſos.* 681
Spartani *parci in cooptandis novis civibus.* 678
ſpecilla ocularia. 370
ſpecula ex metallo qualia. 443
ſpeculum divinum & politicum. 640
ſpecus Platonis. 403
ſpe futurorum magis quam præſentium fruitione delectamur. 610
ſpes, malorum antidotum. 463
ſpes vigilantis inſomnium. 611
ſpiraculi doctrina. 330
ſpiritus in ſpiritum impreſſio. 337
ſpontaneæ ablationes & quotidiana ſacrificia. 1
ſpuma maris luceſcit. 345
ſpurii felices evadunt. 650
ſtans in valle optime perluſtrat montem. 546
ſtatuarii mos in ſculpendo ſimulacro. 572
ſtatuta temporis leges. 695
ſtatutum explanatorium. 696
ſtyli genus conciſum & intemperies literarum. 43
ſcien-

ſcientia ſine charitate quid efficiat. 9
ſcientia ſuperba boni & mali lapſum peperit. 7.66
ſcientia univerſalis quæ.211. *deſideratur.* ibid.
ſcriptio adminiculum memoriæ. 407
de ſcriptoribus authenticis. 717
ſcripturæ interpretatio quomodo inſtituenda. 741
Scylla *monſtrum.* 47
ſecretariorum imperitia. 430
ad ſæcreta naturæ reſeranda ſumptibus opus. 113
ſecundis aut tertiis etiam licet acquieſcere. 660
ſedentariæ artes mechanicæ in regno alienigenis aut ſervis commedandæ. 681
Semeles Jovis *pellex.* 201
ſemidei. 74
ſenatores eruditi meliores aliis. 77
Senatores ingenio deriſores. 600
Seneca *pædagogus* Neronis *per quinquennium adminſtravit imperium.* 17
Seneca *quomodo* Neronem *inſtituerit*.32
ſenectus retardari poteſt. 272
ſenex beneficus miraculum. 560
ſenſibile fortius percutit memoriam. 411
ſenſus & ſenſibilis uberior inquiſitio. 340

ſenſus

urbina occiduunt. 11
ſeptimæ temporis. 666
Septimius *Severus debuit aut nunquam naſci aut nunquam mori.* 666
ſera parſimonia in fundo eſt. 466
ſermo familiaris. 583
ſemones cuncti non audiendi. 592
ſermonem marinum aqua fluviatili ab-luere. 598
ſermonis anima ratio. 413
ſermonis methodus. 432. *ea duplex.* 433. *iterum duplex.* 435
ſermonis organum. 414
ſermonis regimen minime prudens & politicum. 604
ſervi non delicate tractandi. 608. *per gradus promovendi.* 609
in ſervis quid potiſſimum deſideretur. 610
ſervus prudens dominabitur in filium ſtultum. 591
ſtipendia ſumptuoſa requiruntur ad literarum & ſcientiarum cognitionem. 112. 113.
ſtipendiorum tenuitas quantum obſit literis. 111
Stoicorum ſententia de virtute. 464
ſtudia in mores abeunt. 30 & 570
cum ſtulto non contendendum. 591
Stur-

ſubtilitas litigioſa. 44
ſucceſſus felicitati, non virtuti aut induſtriæ tribuendi. 627
ſuccinum paleas trahit. 365
ſulphur chalybem facit fluere. 366
de ſummo bono ethnicorum chriſtianis non diſputandum. 525
ſummus naturalis catenæ annulus ſolio Jovis affixus. 12
ſuperſtitio vulgi, terror eſt panicus. 188
ſurculus trunco arboris inſitus. 364
ſurdaſter poſſitne inſtrumento juvari. 370
ſuſpicio & diffidentia. 54
ſycophantis princepſne credat. 601
Syllæ votum. 650
Sylla felix, non magnus. 650
Sylla orbis perturbator. 539
ſyllogiſmus. 359
ſymbolum præſentis ætatis. 160
ſympathia veri & boni intima. 347

T.

TAcendi ars. 579
taciturnitas fidem conciliat. 638
Taciti de Auguſto judicium. 3
Taciti judicium de Claudio. 602
Taciti ſententia de virtute. 619. de Lepido judicium. 620
Tacitus in Tiberio notat diverſum modum

tempora magnis virtutibus exitimus. 19
temporis non multum inſumendum. 659
tempus fluvio ſimilis. 56
terra armis & ubere gleba potens. 677
terræ globus cum univerſitate collocatus. 94.
terra penſilis. 387
terrores panici qui. 188
Themiſtoclis *dictum incivile.* 670
Themiſtoclis *reſponſum.* 746
Themiſtoclis *verba.* 35
theologia cunctorum laborum & peregrinationum ſabbathum. 729. *hauritur ex verbo dei non ex natura.* 733
theologiæ tres appendices. 731
theologia naturalis. 218. *conducit ad atheiſmum confutandum.* 218. *non adſtruendam religionem.* 219
theologia tribus conſtat partibus. 123
theologica ſcripta innumera. 744
thermarum artificialium compoſitio deſideratur. 315
Tiberius *quare ludos publicos nuncquam ſpectarit.* 641
Tigellinus *metus* Neronis *rimatus.* 637
Tigranes *Armenus, à* Romanis, *quorum vires contemnebat, profligatur.* 673
Timoleon *homo fortunatiſſimus.* 473.

ejus

mai & Epaminondas …
ibid.
Timotheus *athenienſis.* 626
tonitrua & fulgura imitamur. 370. *eius inventor monachus.* *ibid.*
topica partitio in generalem & particularem. 383. *topica particularis ſumme neceſſaria & fructuoſa.* 384.385. *at deſideratur.* 386
traditio lampadis deſideratur. 435
traditio methodica. 437
traditio per aphoriſmos. 437
traditiva partitio & eius organum. 414
Trajani *vita exemplar.* 573
Trajanus *doctrinæ admirator.* 78
tranſcendentes conditiones entium quæ ſint. 216. *illarum doctrina & inquiſitio deſideratur.* 217
tres doctrinæ intemperies. 39
tres intentiones ad vitam prolongandam. 321.
tributa Belgarum *exciſæ vocantur* : Anglorum *ſubſidia.* 675
tributis oppreſſus populus bellicoſus non fit. 675
triumphi , trophæa , largitiones, coronæ, tituli, privilegia in milites collata bello feliciter geſto. 687
triumphus tria complectitur bona. 687
tunica

... 189
typocoſmia. 444
tyrannum ne liceat occidere. 553

V.

Valentius *Borgia è ſacerdote miles.* 642
vanitas vanitatum. 665
varia notantur imperia. 96
variatio experimenti. 364
varietas facierum & verborum. 300
Velleius *Epicureus.* 402
vena frontis quando incidenda. 374
venatio Panis. 362
venatorum mos. 563
vera fama à domeſticis manat. 638
verba meretricia quomodo deprehendantur. 633
verba ſunt imagines rerum. 42
verbo dei fides habenda etiam reluctante ratione. 732
verborum ſplendor non damnandus. 42
veritatis & bonitatis diſtinctio. 95
veri & boni ſympathia. 347
veri obſervantiæ limites. 34
Verulamius *regnum adminiſtravit.* 668. *multos honoris gradus ſuſtinuit. ibid. regiis alloquiis diu uſus. ibid. artibus, hiſtoriis & legibus incubuit.* 669
Veſpaſianus *mutatus in melius.* 560

veſtis

victoria navalis.
vini ſpiritus. 367
vinum cupiditatis communis fomes. 205
vinum ex pomis conficitur. 369
vires externæ nihil præſtant niſi gens fortis ſit. 673
Virgilii *georgica commendantur.* 524
Virgilius *cauſarum cognitionem cum metus profligatione copulat.* 94. Auguſto *aſſignat longe optimos honores.* 97.
Virgilius *ſtudia patriæ poſthabuit.* 14
virorum illuſtrium minima quæque vitia ſtatim in oculos hominum incurrunt. 599.
virtus à latente affectu vix poteſt diſtingui. 208
virtus non curanda, ſecundum Machiavellum. 663
virtus imitabilis. 473
virtus propter ſe ipſam eligitur, non propter auram popularem. 469
virtus ſi conſpiceretur, ingentes ſui amores concitaret. 448
virtutes intellectuales. 2
virtuti nulla via eſt invia. 627
virtutis diminutio quomodo contingat. 646.

viſcoſitas animi rebus gerendis damnoſa. 654.
vita brevis, ars longa. 259
vitæ. 147. 152
vitæ genus eligendum ingenio congruum. 642.
vitæ prolongatio deſideratur in medicina. 317
vita viæ ſimilis. 664
vitii ſupplicium ipſum vitium. 665
vitium ſub umbra virtutis ſe recipit. 458. *latet proximitate boni.* ibid. & 648
umbræ ſuper album congregantur. 374
de unitatis gradibus in civitate dei tractatus deſideratur. 741
voluntas fallendi & facilitas credendi, finitima. 49
voluptatis artes. 527
voluptaria floret, republica declinante. 328.
urbanitas & morum commoditas quando in ſubſidium petendum. 584. *veſtis eſt animi.* 585. *qualis eſſe debeat.* ibid.
urbes munitæ quid ſint abſque gente forti. 673.
urinatores. 326.
uſus & naturam & artem vincit. 355
de

X.

XEnophon *Athenienſis.* 15
Xenophon *cum* Ciro *juniorein* Aſiam *profectus.*90.Falino *reſpondet.*91
Xenophon *exercitum* Babylone *in* Græciam *reduxit.* 92

Z.

ZEnonis, Socratis *&* Epicuri *ſcholæ* 531. Pyrrhonis & Herilli. 532
Zizania. 740

F I N I S.

Tantum est.